COMPETIȚIA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA

Volum coordonat de

Adrian Miroiu și Șerban Cerkez

OPUS • ȘTIINȚE POLITICE

POLIROM

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Andrey Popov/Dreamstime.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

Competiţia politică în România / Adrian Miroiu, Şerban Cerkez (coord.). – Iaşi: Polirom, 2013
Bibliogr.

ISBN print: 978-973-46-3803-1
ISBN ePub: 978-973-46-4068-3
ISBN PDF: 978-973-46-4069-0

I. Miroiu, Adrian (coord.)
II. Cerkez, Şerban (coord.)

32.01(498)
324(498):342.511(498)

Printed in ROMANIA

Volum coordonat de

Adrian Miroiu și Șerban Cerkez

COMPETIȚIA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA

POLIROM
2013

Cuprins

Prezentarea autorilor 7

Introducere (*Adrian Miroiu, Şerban Cerkez*) 9

Partea I
Teorii şi modele ale competiţiei politice

1. Influenţa incertitudinii asupra competiţiei politice (*Şerban Cerkez*) . . . 21
2. Modele spaţiale ale competiţiei electorale (*Andra-Maria Roescu*) . . . 50

Partea a II-a
Competiţia politică în alegerile parlamentare

3. Competiţia intra- şi interpartinică în alegerile parlamentare din 2008 şi 2012 din România (*Andra-Maria Roescu*) 81
4. Cartelizarea sistemelor de partide din Europa Centrală şi de Est: o analiză comparativă a cazurilor român şi maghiar (*Silviu-Dan Mateescu*) 100
5. Formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est (*Dana Irina Ioniţă*) 133

Partea a III-a
Competiţia politică la nivel local

6. Modelul actorilor cu putere de veto şi relaţiile instituţionale dintre partidele politice în administraţia locală (*Mirela Vlăsceanu*) 161
7. Un experiment privind regulile de vot la alegerile locale din Chişinău – Republica Moldova (*Andrei Vlăducu, Dinu Guţu*) 190
8. Competitivitatea sistemului de partide la nivel local, 1996-2012: de la echilibru la monopol politic (*Ionuţ Ciobanu*) 224
9. Alegerile din Dobrogea postcomunistă, 1992-2012 (*Aurelian Giugăl*) 251

Prezentarea autorilor

ŞERBAN CERKEZ este doctor în ştiinţe politice la Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative (SNSPA) din Bucureşti. În prezent este cadru didactic asociat la SNSPA. A publicat o serie de studii de specialitate în volume colective şi un volum de autor – *Grupurile de interese şi politicile publice. Modele de agregare a revendicărilor sociale* (Polirom, 2010).

IONUŢ CIOBANU este doctor în ştiinţe politice (Universitatea din Bucureşti). Domenii de interes: partidele politice şi sistemele de partide, alegerile şi sistemele electorale, comportamentul electoral şi geografia electorală. Dintre lucrări menţionăm: „Do Spatial Disparities Matter? The Geography of the Voter Turnout at General Elections in Sibiu County" (împreună cu Aurelian Giugăl, *Transitions*, 2013), „Alegeri generale în România sau confirmarea teoriei periferiei politice" (împreună cu Aurelian Giugăl, *Sfera Politicii*, 2013).

AURELIAN GIUGĂL este licenţiat în geografie (1998) şi doctor în ştiinţe politice (2011). A fost profesor de geografie între 1998 şi 2010. A făcut un stagiu de cercetare la School of Geographical Sciences, University of Bristol (2010). Cadru didactic asociat la Facultatea de Istorie şi Ştiinţe Politice a Universităţii „Ovidius" din Constanţa. Din 2009 scrie pentru *Cultura*. Domenii de interes: geografia umană, geografia electorală, partidele politice, politica românească şi europeană.

DINU GUŢU este absolvent de ştiinţe politice (studii de licenţă şi masterat) la SNSPA şi doctorand în antropologie. A publicat *Revoluţia „ultraşilor". Antietatism, violenţă simbolică şi potenţial insurecţional în cadrul fenomenului „Ultras"* (Cartier, 2012).

DANA IRINA IONIŢĂ a obţinut titlul de doctor în ştiinţe politice la SNSPA cu teza *Formarea coaliţiilor în Europa Centrală şi de Est*. În prezent este asistentă de cercetare în cadrul SNSPA. Domenii de interes: competiţia politică, teoria alegerii raţionale şi noua abordare instituţionalistă, metodele experimentale şi politicile publice. Membră a Centrului de Studii şi Analiză Politică din cadrul SNSPA.

SILVIU-DAN MATEESCU a obținut titlul de doctor în științe politice la SNSPA cu teza *Cartelizarea sistemelor de partide în Europa Centrală și de Est*. Domenii de interes : teoria alegerii raționale, partidele politice, sistemele electorale, votul strategic.

ADRIAN MIROIU este profesor de științe politice la SNSPA. Dintre lucrările publicate menționăm : *Filosofie fără haine de gală* (ALL, 1998), *Învățământul românesc azi* (Polirom, 1998), *Argumentul ontologic : o cercetare logico-filosofică* (ALL, 2002), *Politici publice* (Politeia, 2002), *Fundamentele politicii. I. Preferințe și alegeri colective* (Polirom, 2006), *Fundamentele politicii. II. Raționalitate și acțiune colectivă* (Polirom, 2007), *Introducere în filosofia politică. Teme clasice* (Polirom, 2009).

ANDRA-MARIA ROESCU este doctorandă în științe politice la SNSPA. A absolvit masteratul de Teorie și Analiză Politică (SNSPA). Domenii de interes : sistemele electorale, comportamentul electoral, teoria alegerii publice, experimentele și metodele de cercetare cantitative.

ANDREI VLĂDUCU este doctorand în științe politice la SNSPA, cu o teză care vizează alegerile, regulile de vot și dreptatea. Absolvent al masteratului de Teorie și Analiză Politică și licențiat în științe politice (SNSPA). Domenii de interes : economia comportamentală, teoria alegerii sociale, filosofia politică și experimentele în științele sociale.

MIRELA VLĂSCEANU este doctorandă în științe politice în cadrul SNSPA și absolventă a masteratului de Teorie și Analiză Politică (SNSPA). Domenii de interes : analiza instituțională, instituționalismul și politicile pentru învățământul superior, în special politicile de finanțare și de stimulare a performanței cercetării.

Introducere

Adrian Miroiu, Şerban Cerkez

Competiţia politică este una dintre caracteristicile fundamentale ale unei societăţi democratice. Ea se desfăşoară într-un cadru instituţional complex care include reguli şi norme privind înfiinţarea şi funcţionarea partidelor politice, comportamentul acestora, reguli de vot şi reguli de agregare a voturilor (prin care, de exemplu, în cadrul alegerilor parlamentare, voturile cetăţenilor sunt transformate în locuri în Parlament atribuite competitorilor politici), dar şi reguli privind formarea coaliţiilor etc. Mai mult, aceste reguli şi norme funcţionează în modalităţi specifice la nivel central şi local. Însă ea depinde de caracteristici ale societăţii, ca numărul votanţilor, grupurile sociale existente, precum şi de diverse alte trăsături generale. Competiţia politică se desfăşoară între actori (cel mai adesea, partide politice sau coaliţii ale acestora, dar, aşa cum se va argumenta pe larg în volum, poate fi vorba şi despre o competiţie intrapartinică), iar scopul actorilor este de a atrage cât mai multe voturi. În ce sistem instituţional are loc această competiţie, care e comportamentul partidelor şi, de asemenea, care e comportamentul votanţilor - iată întrebări pe care nu le poate ocoli nici un fel de încercare de a înţelege viaţa politică a unei ţări.

Ca în orice alt domeniu de studiu, o astfel de încercare va trebui, în chip necesar, să se întemeieze pe anumite teorii mai mult sau mai puţin generale, precum şi pe modele specifice construite pe baza acestora. Credem că studiile cuprinse în volumul de faţă ilustrează foarte limpede cum poate contribui o abordare cu instrumentele ştiinţei politice la o înţelegere mai profundă, mai extinsă şi mai coerentă a fenomenelor politice, în particular a celor din România. (Adesea însă aceste instrumente sunt complexe, sofisticate şi, prin urmare, nu sunt uşor de mânuit. Nu de puţine ori ele cer utilizarea unor tehnici matematice sau statistice.) Articolele din volum „raţionalizează":

ele arată cum se poate construi o ordine inteligibilă în lumea politică aparent haotică; comportamentul actorilor (constrâns de cadrele instituționale[1] în care se găsesc aceștia) poate fi justificat, iar consecințele agregate ale acestuia pot fi explicate.

Volumul cuprinde trei părți. Prima are un caracter teoretic. Sunt introduse idei și tipuri de abordări necesare pentru înțelegerea structurilor instituționale relevante, precum și a comportamentului actorilor politici (votanți și partide politice). Cea de-a doua parte se concentrează asupra competiției politice la nivel național și discută problematica alegerilor parlamentare. În particular, desigur, sunt analizate alegerile parlamentare din România din 2008 și 2012. Cea de-a treia parte a volumului cuprinde studii asupra competiției politice la nivel local. Acestea aduc în atenție o serie de caracteristici ale sistemului politic românesc care sunt adesea neglijate, acceptate tacit, dar prea puțin tratate ca esențiale pentru înțelegerea proceselor politice din România.

În primul capitol, Șerban Cerkez aduce în discuție problema incertitudinii în participarea la vot. Conform modelului raționalității instrumentale, scopurile sunt considerate ca date, iar actorii trebuie să identifice și să utilizeze cele mai bune mijloace pentru atingerea acelor scopuri. Atunci când analizăm competiția politică apare însă problema determinării scopului pe care îl au participanții la competiția electorală. Cele mai multe modele folosite se bazează pe o ipoteză simplă: partidele au ca scop câștigarea alegerilor[2]. Scopul unui partid este de a putea exercita influență asupra procesului decizional, fie pentru a implementa politicile preferate, fie pentru a culege beneficiile ocupării funcțiilor, fie pentru a putea controla distribuția resurselor către propriul colegiu, pentru a-și asigura menținerea în funcție prin câștigarea alegerilor viitoare.

Incertitudinea nu este un fenomen care se limitează la scopurile pe care le au partidele, ci poate influența și comportamentul actorilor

1. De exemplu, Legea electorală nr. 35/2008 a introdus un nou sistem de stimulente pentru actorii (partide și coaliții de partide, pe de o parte, și votanți, pe de altă parte) aflați în competiția electorală.
2. În capitolul 2, Andra-Maria Roescu reia discuția referitoare la scopurile pe care le au partidele care participă la alegeri și prezintă concepția lui A. Downs care consideră că scopul participanților la competiția electorală este acela de a câștiga alegerile: partidele propun politici pentru a câștiga alegerile și nu urmăresc să câștige alegerile pentru a propune politici.

care votează pentru un competitor sau altul. Probabilitatea prezenței la vot poate depinde de raportul dintre costurile și beneficiile pe care le obțin votanții de pe urma participării la vot. Abținerea de la vot apare atunci când indivizii, în urma calculelor pe care le fac, nu pot identifica un criteriu clar de diferențiere între partidele angrenate în competiție. Așadar, în primul caz votanții absentează deoarece nici un partid nu promovează politici care să le aducă un plus de utilitate satisfăcător, în timp ce în al doilea caz votanții absentează întrucât consideră că diferența dintre partide, în termeni de utilitate, nu este suficient de mare pentru a merita asumarea costurilor asociate votului. Cele două fenomene sunt distincte și se pot produce separat sau împreună (Roescu, capitolul 2).

O altă sursă a incertitudinii este determinată de o serie de factori instituționali care afectează atât competiția din exteriorul partidelor, cât și pe cea din interiorul lor. Influențele exterioare țin de sistemul electoral, de organizarea sistemului de partide, de formarea executivelor și de tipul de legături dintre rezultatul alegerilor și formarea guvernului. O problemă importantă în acest sens este reprezentată de fenomenul migrației electorale, care poate altera rezultatul competiției electorale și poate influența mecanismele de formare a guvernului prin modificarea raportului de forțe din Parlament. Un exemplu în acest sens, discutat în capitolul 1, se referă la importanța fenomenului migrației pentru menținerea la putere a guvernelor din perioada 2009-2012 (nivelul migrației electorale a fost în această perioadă de aproximativ 15%).

Dezbaterile privind raționalitatea comportamentului de vot atât în ceea ce îi privește pe competitorii electorali, cât și în ceea ce îi privește pe votanți continuă în capitolul 2, în care Andra-Maria Roescu analizează cele mai cunoscute modele de competiție și le testează funcționarea în mediul politic din România. În prima parte a capitolului, autoarea descrie principalele modele de competiție electorală. Modelul proximității, downsian (Downs, 2009), presupune că partidele vor adopta acele strategii care le vor maximiza numărul de voturi obținute. În sistemul bipartid, cu cât un partid este mai aproape de „centru", cu atât are șanse mai mari de a-și maximiza numărul de voturi, raportat la numărul de voturi care ar putea fi obținut prin situarea la una dintre extreme. Astfel, pentru a-și maximiza numărul de voturi, competitorii politici vor converge către centru, apropiindu-se de poziția votantului median. În sistemele multipartid, partidele se vor

distribui de-a lungul axei stânga-dreapta, fiecare poziționându-se în așa fel încât să corespundă distribuției politice a votanților. Va apărea astfel un echilibru în care partidele politice se vor poziționa în așa fel încât orice deplasare ulterioară a unui partid spre una dintre extreme să nu fie profitabilă din punctul de vedere al numărului de voturi obținute. Spre deosebire de modelul proximității, modelul direcțional (Rabinowitz și Macdonald, 1989) presupune că alegătorii optează pentru partidele cu poziții și politici bine determinate, care sunt cele mai apropiate de concepțiile lor ideologice. În modelul direcțional trebuie avute în vedere două lucruri: direcția preferinței și intensitatea preferinței. Votanții aleg partidele ale căror poziții sunt definite clar și care sunt de aceeași parte a axei cu cea pe care se situează ei[3].

Andra-Maria Roescu face apel la cele două modele pentru a explica opțiunile de vot pentru Camera Deputaților din 2004 în România. Analiza datelor disponibile indică faptul că modelul direcțional explică mai bine decât cel downsian opțiunile electorale ale românilor, iar utilitatea direcțională are un efect mai puternic asupra opțiunilor de vot decât cea downsiană. (Acest fapt sugerează de asemenea că în comportamentul votanților componenta ideologică a jucat un rol important.)

În capitolul 3, Andra-Maria Roescu propune o analiză a principalelor consecințe ale sistemului electoral care a funcționat în România în cadrul competițiilor electorale parlamentare din 2008 și 2012. Sistemul electoral a avut repercusiuni atât asupra strategiilor comportamentale adoptate în interiorul partidelor, cât și în ceea ce privește distribuția mandatelor între partidele participante și logica competiției în sine. Autoarea argumentează că sistemul electoral din România este unul mixt cu compensare proporțională și că acesta a modificat atât logica de distribuție a mandatelor între partide și alianțe electorale, cât și pe cea de distribuție a mandatelor în interiorul acestora. Una dintre consecințele importante ale adoptării sistemului electoral din România, discutată distinct în cadrul capitolului, a constat în apariția competiției intrapartinice: candidații aceluiași partid sunt în același timp competitori și aliați în lupta pentru un loc în Parlament.

3. Modelele de acest tip, precum și asumpțiile întemeiate pe acestea și alte consecințe ale lor sunt prezentate și discutate în limba română, de exemplu, în Miroiu (2006), Cerkez (2010).

În capitolul 4, Silviu-Dan Mateescu discută cartelizarea sistemului de partide, probabil una dintre cele mai importante (deşi rar menţionate) caracteristici ale sistemului politic românesc. Cartelizarea sistemului de partide (Katz şi Mair, 1995) se referă la comportamentul partidelor politice prin prisma relaţiilor pe care acestea le au cu statul. Mai exact, teoria partidului cartel ia în calcul apelul partidelor la resursele publice şi tentaţia lor de a conserva şi asigura monopolul asupra accesului la acest tip de resurse. Astfel, competitorii politici încearcă să impună bariere în calea accesului unor competitori noi în arena electorală. Partidele precedă şi determină sistemul electoral, iar sistemul electoral tinde să menţină sistemul iniţial de partide. Partidele aflate în sistem la un anumit moment, cele care au puterea de a decide, vor putea jongla cu regulile şi le vor putea utiliza în propriul interes (Taagepera, 2007, p. 7). Cartelizarea nu exclude competiţia, ci o limitează la actorii existenţi care pot influenţa regulile de desfăşurare a competiţiei. Autorul analizează legislaţia electorală şi pe cea privitoare la înfiinţarea partidelor politice pentru a analiza măsura în care partidele şi-au folosit influenţa legislativă spre a limita competiţia politică. Concluziile analizei conduc spre ideea apariţiei unei strategii de tip cartel atât din cauza înăspririi legislaţiei electorale şi a celei privind partidele politice, cât şi a alocării subvenţiilor către partidele parlamentare, astfel încât potenţialii noi competitori sunt dezavantajaţi. Atât în cazul României, cât şi în cel al Ungariei (ţările incluse în analiză) este observabil fenomenul de cartelizare a sistemelor de partide.

În afara desfăşurării procesului electoral propriu-zis, competiţia electorală poate continua şi în momentele materializării rezultatelor electorale prin negocierile privind formarea guvernului. Unul dintre rezultatele competiţiei electorale este formarea guvernului, adică identificarea unei majorităţi care să sprijine o anumită formulă politică în măsură să obţină aprobarea Parlamentului pentru formarea unui guvern. Guvernul poate fi atât majoritar, cât şi minoritar. Aşadar, o componentă importantă a competiţiei politice constă în analizarea raportului dintre competitorii politici în ceea ce priveşte capacitatea de construire a alianţelor. Formarea coaliţiilor poate depinde de numărul partidelor sau de compatibilitatea ideologică dintre membri. Astfel, din punctul de vedere al dimensiunii există coaliţii largi sau coaliţii minimal câştigătoare, iar din punctul de vedere al ideologiei coaliţiile pot fi coerente sau incoerente (Hix, 2005). Formarea coaliţiilor

nu este un proces simplu care depinde exclusiv de voința, strategiile și abilitățile actorilor politici implicați în formarea executivului. Deseori există factori exteriori mediului politic care pot influența modul cum vor apărea și vor funcționa coalițiile.

În prima parte a capitolului 5, Dana Irina Ioniță discută principalele concepții teoretice care analizează constrângerile ce influențează capacitatea actorilor politici de a se uni în cadrul unor coaliții de guvernare. O mare parte a constrângerilor ce afectează formarea coalițiilor derivă din regulile constituționale care guvernează funcționarea sistemului politic sau care limitează libertatea de acțiune a unui anumit partid în ceea ce privește participarea la anumite coaliții (înainte de formarea coaliției din 2008, PDL avea stipulat în statut faptul că nu poate guverna alături de PSD).

În a doua parte a capitolului, autoarea realizează o analiză comparativă a modelelor de formare a coalițiilor în zece state postcomuniste, inclusiv România, cu scopul de a identifica măsura în care formarea guvernelor minoritare este determinată de constrângerile instituționale la care sunt supuse partidele politice în formarea coalițiilor în Europa Centrală și de Est. Autoarea pornește de la perspectiva instituționalistă, care presupune existența unor constrângeri instituționale ce limitează capacitatea partidelor de a se angaja în coaliții și de a forma guverne. Posibilitatea apariției unor guverne minoritare depinde de permisivitatea condițiilor și regulilor după care funcționează sistemul politic.

În competiția politică, nivelul local devine un actor din ce în ce mai important. Odată cu modificarea sistemului electoral, filialele locale și politicienii influenți de la nivel local devin pioni principali ai jocului politic. Acești actori pot influența politicile și deciziile guvernamentale și pot exercita influență asupra organismelor centrale ale partidelor. În capitolul 6, Mirela Vlăsceanu discută modul în care actorii politici și partidele interacționează la nivelul administrațiilor locale, unde competiția dintre acești factori este la fel de prezentă ca la nivelul central. O componentă importantă a competiției electorale o reprezintă puterea de veto, care poate influența capacitatea de guvernare a unui partid. În perspectiva lui G. Tsebelis, puterea de veto a unui actor constă în capacitatea de a împiedica luarea unei decizii și, în plan secund, în capacitatea de a stabili agenda. Facțiunile pot modifica direcția politicilor propuse de către guvern pentru a le ralia propriilor interese. Sistemul de relații de la nivel local poate

schimba strategia politică şi deciziile pe care le ia un partid. De asemenea, autorităţile locale pot fi compuse din membri ai partidelor de opoziţie, lucru care creşte posibilitatea de conflict între actori. De aceea, puterea de veto trebuie luată în calcul în cadrul oricărei discuţii referitoare la competiţia politică. Este importantă capacitatea de a lua decizii şi de a trasa liniile generale ale politicilor publice, dar la fel de importantă este şi capacitatea de implementare a deciziilor şi soluţiilor propuse. Etapa de implementare a politicilor poate afecta performanţa guvernamentală, iar actorii relevanţi la nivel local trebuie luaţi în calcul atunci când se poartă negocieri referitoare la soluţiile ce vor fi adoptate. Prin urmare, structurile de autoritate de la nivel local pot avea o influenţă foarte mare asupra acţiunii şi performanţelor politicilor de la nivel central; în schimb, ramurile locale ale partidelor afectează decisiv atât dimensiunea decizională, cât şi cea referitoare la politicile care vor fi adoptate şi implementate. Un rol important îl au de asemenea mecanismele instituţionale care funcţionează la nivelul societăţii. Procesul de guvernare presupune existenţa unui număr ridicat de actori instituţionali care se influenţează reciproc şi care pot bloca sau, din contră, pot întări/sprijini acţiunile guvernului. Puterea de veto este asigurată şi de modalitatea în care este construit sistemul de adoptare a deciziilor sau de tipul de majoritate. Relaţiile instituţionale pot influenţa capacitatea politică. Mirela Vlăsceanu aplică aceste idei la cazul administraţiei locale şi argumentează că identificarea actorilor cu putere de veto permite o înţelegere mai bună a competiţiei politice la acest nivel.

În capitolul 7 al volumului, Dinu Guţu şi Andrei Vlăducu testează modul în care schimbarea regulilor de vot modifică ierarhia preferinţelor alegătorilor. În urma experimentului derulat în contextul alegerilor de la Chişinău, autorii ajung la concluzia că regulile de vot nu modifică preferinţele între alternativele aflate pe primele locuri, însă modifică preferinţele între alternativele aflate pe locurile 3 şi 4. Prima parte a studiului analizează o serie de reguli de vot care pot fi aplicate în diferite situaţii de alegere. Sunt avute în vedere regula majorităţii, regula aprobării şi regula lui Borda. Autorii analizează avantajele şi dezavantajele adoptării fiecăreia dintre aceste reguli de vot. De asemenea, ei discută posibilitatea apariţiei votului strategic. Exercitarea votului strategic presupune ierarhizarea clară a preferinţelor între alternativele oferite şi orientarea alegerii către alternativa care are cele mai multe şanse de a o învinge pe cea mai

slab situată în preferințele votantului. Astfel, în situația exercitării unui vot strategic, alegătorul nu va opta pentru varianta pe care o situează pe primul loc în ierarhia preferințelor (dacă va considera că aceasta nu are șanse de a fi adoptată), ci își va adapta acțiunea de vot în funcție de alternativa care are cele mai multe șanse de a împiedica alegerea variantei celei mai nefavorabile. Un astfel de comportament de vot este complex și presupune că votanții au o bună cunoaștere a situației (inclusiv cunoașterea preferințelor, ba chiar și a comportamentului celorlalți votanți), precum și capacitatea de a analiza scenarii alternative. Întrebările la care doresc să răspundă autorii au în vedere în ce măsură anumite reguli de vot, mai puțin cunoscute, sunt aplicabile în contextul alegerilor de masă; în ce măsură aceste reguli pot fi înțelese și acceptate; dacă rezultatele alegerilor s-ar modifica odată cu schimbarea regulii de vot și dacă la alegerile locale din Chișinău (cele care fac obiectul cercetării) s-a votat strategic. Încercarea de a răspunde la aceste întrebări reprezintă un demers important al cercetării competiției politice și ajută la înțelegerea strategiilor care pot sta la baza comportamentului de vot al indivizilor.

Trebuie subliniat că în acest studiu autorii fac apel la o metodologie de cercetare politică foarte puțin utilizată în România: experimentul politic. Dacă de obicei cercetările empirice constau în strângerea și interpretarea unor date existente, experimentul politic presupune producerea unor astfel de date în contexte controlate.

În capitolul 8, Ionuț Ciobanu analizează modul în care dimensiunea locală a competiției politice poate influența rezultatele competiției politice la nivel național. Modificarea sistemului de vot și a ratei de prezență la vot modifică dinamica funcționării sistemului de partide. Filialele locale devin mai puternice pe măsură ce oficialitățile județene se implică intens în competiția electorală pentru alegerile parlamentare, fapt ce conduce la posibilitatea exercitării unui control crescut asupra potențialelor politici ale partidelor aflate la guvernare. Analiza datelor din text relevă concluzii interesante în ceea ce privește evoluția partidelor politice spre asigurarea monopolului reprezentațional la nivel de localitate (între 1996 și 2008, procentul localităților în care primul partid a obținut peste 60% din voturi a crescut de la 2% la 24%, iar în 2012 a urcat la 62%). Ca urmare, unul dintre cele trei partide importante ale României domină categoric acțiunea politică la nivel local. Autorul analizează schimbările survenite la

nivel local în ceea ce priveşte competitivitatea alegerilor parlamentare începând cu anul 1996, urmărind modul în care localităţile de pe întreg cuprinsul ţării au ajuns să fie dominate categoric de unul dintre cele trei partide importante ale României. Concluzia articolului este surprinzătoare şi pertinentă: competiţia politică din România se caracterizează printr-o tendinţă detectabilă în timp de reducere, iar la nivel local ea este, într-o mare măsură, caracterizată de unipartidism.

În ultimul capitol al volumului, Aurelian Giugăl discută influenţa efectului de vecinătate şi a componentei etnice asupra comportamentului de vot. Principalele linii de cercetare pe care le explorează autorul constau în analiza geografiei electorale a zonei Dobrogea, în analiza efectului de vecinătate şi în discutarea componentei etnice a comportamentului de vot. Autorul doreşte să identifice modul în care comportamentul electoral poate fi influenţat pe de o parte de apropierea/depărtarea unei localităţi faţă de reşedinţa de judeţ (efectul de vecinătate), iar pe de altă parte de componenta etnică. În analiza geografiei electorale a zonei, autorul demonstrează existenţa unor fluctuaţii ale preferinţelor electorale şi a unor modificări semnificative ale ierarhiei politice la nivelul judeţelor studiate (Constanţa şi Tulcea). Problematica influenţei efectului de vecinătate asupra comportamentului de vot presupune compararea rezultatelor alegerilor dintr-o serie de localităţi situate unele în proximitatea reşedinţei de judeţ, iar altele la mare distanţă de aceasta. Rezultatele analizei atestă faptul că localităţile din proximitatea oraşului se apropie din punct de vedere electoral de oraşul/oraşele apropiat(e), iar localităţile aflate la distanţă mare de centrele urbane importante nu corespund din punct de vedere electoral cu acestea.

Volumul de faţă nu poate, de bună seamă, să abordeze toate chestiunile relevante privitoare la competiţia politică din România, dar are un specific despre care credem că trebuie accentuat. El cuprinde unele dintre primele încercări din literatura de specialitate autohtonă de a analiza, prin apelul la instrumente bazate pe cea mai influentă paradigmă actuală din ştiinţa politică – teoria alegerii raţionale – aspecte ale fenomenelor politice din România. Termeni precum *votant median*, *proximitate*, *direcţionalitate*, *putere de veto*, *partid cartel* – pentru a da doar câteva exemple –, deşi esenţiali pentru cercetarea ştiinţifică a fenomenelor politice, nu se numără printre conceptele cele mai utilizate de către cei care susţin azi că practică ştiinţa

politică în România. Nu ne rămâne decât să sperăm că semnificaţia lor şi capacităţile explicative ale unor astfel de modele ale fenomenelor politice construite prin apelul la teoria alegerii raţionale vor fi avute în vedere în anii care vin de tot mai multe cercetări.

Bibliografie

Cerkez, Şerban (2010), *Grupurile de interese şi politicile publice. Modele de agregare a revendicărilor sociale*, Iaşi, Polirom.

Downs, Anthony (2009), *O teorie economică a democraţiei*, Iaşi, Institutul European.

Hix, Simon (2005), *The Political System of the European Union*, New York, Palgrave Macmillan.

Katz, Richard S. şi Mair, Peter (1995), „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, vol. 1, nr.1, 5-28.

Miroiu, Adrian (2006), *Fundamentele politicii. I. Preferinţe şi alegeri colective*, Iaşi, Polirom.

Rabinowitz, George şi Macdonald, Stuart Elaine (1989), „A Directional Theory of Issue Voting", *The American Political Science Review*, 83 (1), 93-121.

Taagepera, Rein (2007), *Predicting Party Sizes. The Logic of Simple Electoral Systems*, Oxford, Oxford University Press.

PARTEA I

Teorii şi modele ale competiţiei politice

1. Influenţa incertitudinii asupra competiţiei politice

Şerban Cerkez

Rezumat. *În cadrul acestui capitol îmi propun să discut problematica prezenţei la vot şi să determin o serie de factori care pot influenţa comportamentul electoral al cetăţenilor. În prima parte a capitolului voi analiza probabilitatea prezenţei la vot prin intermediul raportului dintre costurile şi beneficiile pe care le pot obţine votanţii de pe urma participării la vot. În cea de-a doua parte voi analiza influenţa stimulilor instituţionali asupra probabilităţii de participare la vot. Ori de câte ori poate fi prevăzut raportul costurilor şi beneficiilor, probabilitatea de participare la vot creşte. Astfel, este raţional pentru votanţi să-şi „vândă" votul în schimbul obţinerii unor beneficii directe. Mita electorală devine un mecanism instituţional de schimb între votanţi şi partide. Comportamentul raţional al partidelor le face să dorească o rată cât mai scăzută a prezenţei la vot. Partidele devin astfel interesate să reducă setul de votanţi doar la cei radicali sau la cei accesibili, care pot fi atraşi prin stimulente selective, în măsură să asigure participarea şi să echilibreze raportul cost-beneficiu. O a doua sursă a incertitudinii este determinată de o serie de factori instituţionali care afectează atât competiţia din exteriorul partidelor, cât şi pe cea din interior. Influenţele exterioare ţin de sistemul electoral, de organizarea sistemului de partide, de formarea executivelor şi de lipsa legăturii directe între rezultatul alegerilor şi formarea guvernului. Astfel, participarea la vot se reziumă la alegerea unui set de politici potenţiale care pot fi alterate în cadrul procesului de negociere pentru formarea guvernelor.*

Cuvinte-cheie : incertitudine, factori instituţionali, competiţie politică, conflicte între facţiuni

Introducere

O primă sursă de incertitudine derivă din complexitatea sistemului de determinare a preferinţelor actorilor. Atunci când analizăm raţionalitatea comportamentului actorilor presupunem că există o serie de scopuri clar determinate, pentru a căror realizare se vor utiliza cele mai eficiente mijloace. Există un grad ridicat de incertitudine în privinţa scopurilor celor care se implică în competiţia politică. Conform lui Downs (2009), politicienii se implică în competiţia politică cu scopul de a câştiga alegerile şi de a culege beneficiile decurgând din guvernare[1]. Dar este acesta un scop în sine sau doar un mijloc pentru realizarea altor scopuri? Un partid sau un politician poate dori să câştige alegerile pentru a avea acces la instrumentele care-i permit să implementeze un anumit set de politici sau să impună un anumit sistem de distribuire a resurselor. Este însă la fel de adevărat, după cum susţine Downs, că politicienii pot implementa politici sau distribui resurse cu singurul scop de a-şi asigura succesul la următoarele alegeri. Cu alte cuvinte, este dificil de intuit adevăratul scop al celor care se angajează în competiţia electorală. În funcţie de interpretările oferite, câştigarea puterii poate fi atât un scop în sine, cât şi un mijloc de realizare a altor scopuri, cum ar fi impunerea anumitor politici sau controlul asupra distribuirii resurselor. Scopul partidelor implicate în competiţie poate fi şi obţinerea unui număr suficient de mare de voturi pentru a participa la guvernare fără a câştiga propriu-zis alegerile. Atât cei orientaţi către obţinerea de funcţii/beneficii, cât şi cei orientaţi către implementarea politicilor au totuşi stimulente pentru a lua în calcul un set de politici. Cei care au ca scopuri obţinerea de beneficii şi ocuparea unor funcţii vor implementa politici pentru că acestea le vor asigura credibilitatea necesară pentru a obţine voturi (Downs, 2009). Totuşi, există multe alte strategii pe care partidele le folosesc pentru a estompa responsabilitatea, nemaifiind esenţial să respecte ceea ce au promis (McDonald şi Budge, 2005). Incertitudinea împiedică guvernul să analizeze măsura în care votul individual reprezintă o pedeapsă sau o recompensă pentru adoptarea

1. În această situaţie, politicienii sunt consideraţi persoane raţionale orientate spre obţinerea şi deţinerea funcţiilor, şi nu spre implementarea politicilor (*office seekers*).

sau ignorarea unui anumit tip de politici publice. Pentru a face o astfel de evaluare, politicienii ar trebui să poată analiza intensitatea preferințelor fiecărui votant și să poată raporta această intensitate la modul în care a votat individul. Abia în urma unui astfel de raționament, guvernul poate să identifice exact revendicările fiecărui cetățean. Având în vedere imposibilitatea unui astfel de demers, guvernul va avea acces doar la aproximări mai mult sau mai puțin exacte ale dorințelor cetățenilor (Cerkez, 2010). În ceea ce privește scopul participanților la competiția politică, Strøm și Müller (1999) consideră că partidele sunt orientate spre atingerea unor obiective precum: obținerea funcțiilor, implementarea politicilor și maximizarea numărului de voturi. Diverse modele de analiză a competiției politice discută raportul dintre ocuparea funcțiilor, implementarea politicilor și maximizarea numărului de voturi prin prisma raportului dintre scopurile și mijloacele pe care le au partidele politice. Downs (2009) consideră că scopul participanților la competiția electorală este maximizarea numărului de voturi, iar unul dintre mijloacele necesare pentru atingerea acestui scop este implementarea unui set de politici. Pentru Strøm și Müller (1999), raportul dintre scopuri și mijloace nu este atât de evident întrucât oricare dintre scopurile potențiale ale unui partid poate fi considerat un mijloc pentru atingerea altui scop. Din punctul meu de vedere, abordările teoretice care consideră că finalitatea competiției politice este maximizarea numărului de voturi și formarea guvernului sunt incomplete, limitându-se la sistemele bipartide și la sistemul electoral pluralitar. Anumite partide pot participa la competiția electorală cu scopul de a obține un anumit grad de influență fără însă a-și maximiza numărul de voturi. Aceste partide sunt interesate mai degrabă de obținerea unui număr de voturi care să le asigure o putere de negociere suficient de mare încât să-și poată satisface preferințele. Evident, succesul unor astfel de strategii nu depinde exclusiv de rezultatul obținut de aceste partide în alegeri, ci și de modul de funcționare al celorlalte partide, de rezultatul obținut de acestea în alegeri sau de tipurile de coaliții care se pot forma într-un anumit sistem politic. Conform lui Riker (2003, p. 21), în funcție de sistemul de vot, comportamentul partidelor în ceea ce privește maximizarea numărului de voturi se schimbă. Așadar, în sistemul pluralitar, partidele vor avea tendința de maximizare a numărului de voturi și de a menține un sistem bipartid. În schimb, în cazul reprezentării proporționale sau al sistemului majoritar în două tururi nu este necesară maximizarea numărului de voturi, și nici existența unui sistem bipartid.

Ignoranţă raţională şi asimetrie informaţională

În discutarea scopurilor participării partidelor la competiţia politică voi utiliza următoarea presupoziţie: *scopul unui partid este de a putea exercita influenţă asupra procesului decizional fie pentru a culege beneficiile ataşate ocupării funcţiilor fie pentru a implementa politicile preferate, fie pentru a putea controla distribuţia resurselor către propriul colegiu*, vizând menţinerea în funcţie prin câştigarea alegerilor viitoare.

Atingerea scopului presupune obţinerea unui anumit număr de voturi în urma participării la alegeri şi persuadarea alegătorilor să-şi exprime opţiunile în favoarea partidului. O problemă pe care trebuie să o rezolve partidele este cea cauzată de apariţia incertitudinii şi a ignoranţei raţionale. Lipsa informaţiilor relevante despre oferta şi activitatea partidelor creşte nivelul de incertitudine în ceea ce priveşte viitoarele acţiuni ale acestora. Incertitudinea este reciprocă: pe de o parte partidele nu ştiu ce vor alegătorii, iar pe de altă parte aceştia au dificultăţi în identificarea politicilor sau propunerilor alternative oferite de partide. Prin urmare, politicienii vor identifica diferite scurtături informaţionale prin care să-şi transmită informaţiile/mesajele. Downs (2009) consideră ideologia o astfel de scurtătură informaţională. Un alt tip de scurtătură informaţională este dată de posibilitatea ataşării unor etichete. Aceste etichete reprezintă o serie de caracteristici asociate anumitor partide, ce pot oferi predicţii referitoare la preferinţele pe care le pot avea politicienii. Conform lui Hinich şi Pollard (1981), etichetele se bazează pe informaţii provenite din activitatea partidelor. Utilizarea etichetelor plasează candidaţii pe anumite axe şi prezic atitudinea lor faţă de multe dintre potenţialele chestiuni aflate în discuţie.

Utilizarea scurtăturilor poate fi un mijloc extrem de eficient de transmitere a informaţiilor către electorat. Totuşi, există riscul de a apărea asimetria informaţională, politicienii transmiţând doar acele informaţii care-i pun într-o lumina favorabilă. Incertitudinea în cea mai simplă formă a ei se manifestă sub forma imposibilităţii de a identifica diferenţele dintre potenţialele beneficii alternative pe care le oferă partidele politice. În condiţii de incertitudine, votantul nu are acces la o cantitate suficientă de informaţie necesară pentru a adopta un comportament de vot care să-i aducă beneficii sporite. De

multe ori este dificil să determini ce tip de beneficii îți vor reveni în urma câștigării alegerilor de către un partid sau altul. În plus, nu există nici o garanție că simpla participare a unui individ la vot este suficientă pentru a transmite revendicările sale către guvern și a face ca partidul preferat să dețină controlul asupra setului de politici care vor fi implementate.

Prin urmare, este extrem de dificil să compari și să ierarhizezi valoarea beneficiilor care pot fi obținute de pe urma victoriei diferitelor partide. Cu alte cuvinte, este greu de stabilit o diferență între beneficiile politice individuale pe care le pot oferi partidele în urma accederii la putere. Formal, probabilitatea prezenței la vot, în condiții de incertitudine, poate fi exprimată ca:

$$P_v = b_v - c_v$$

unde P_v reprezintă probabilitatea de participare la vot; b_v reprezintă nivelul potențialelor beneficii obținute de pe urma exercitării votului, iar c_v reprezintă costurile asociate prezenței la vot, cu condiția ca $b_v - c_v > 0$. Astfel, dacă $b_v - c_v > 0$, există o probabilitate mai mare de participare la vot, deoarece beneficiile depășesc costurile, iar dacă $b_v - c_v < 0$, probabilitatea neparticipării la vot crește de vreme ce costurile participării depășesc beneficiile participării. Prin urmare, abținerea rațională apare atunci când indivizii, în urma calculelor pe care le fac, nu pot identifica un criteriu clar de diferențiere între partidele angrenate în competiție. Mai precis, votantul poate absenta atunci când consideră că schimbările apărute în urma câștigării alegerilor de către un partid nu aduc niciun fel de modificare a venitului său de utilitate (Downs, 2009). De asemenea, abținerea este rațională în condițiile în care costurile asociate cu participarea (costuri de informare, participare etc.) la vot depășesc beneficiile ce pot fi obținute în urma participării la vot, chiar și atunci când un alegător are o preferință puternică pentru un partid sau altul.

În ciuda nivelului crescut de incertitudine, o parte a cetățenilor participă la alegeri, își desemnează reprezentanții și așteaptă anumite beneficii. Principalele abordări vizând explicarea motivațiilor ce determină participarea indivizilor la vot, în condițiile incapacității utilizării unor calcule raționale care să determine costurile și beneficiile participării, iau în calcul o serie de stimulente individuale ale votanților. Participarea la vot poate fi motivată de stimulente precum dorința de menținere a sistemului democratic (Downs,

2009), constrângerile de ordin moral (obligaţia de a participa/etica votantului) şi social (stimulente oferite de anumite grupuri) (Opp, 2001), obişnuinţa şi rutina participării (Barry, 1970), satisfacţia de a-şi exprima preferinţe politice (Riker şi Ordershook, 1968) sau pur şi simplu dorinţa de a minimiza eventualul regret cauzat de câştigarea alegerilor de către un partid mai slab situat în ierarhia preferinţelor individuale ale votantului (Ferejohn şi Fiorina, 1974)[2]. De asemenea, votantul poate dori să exprime un vot reactiv (negativ sau pozitiv). Deşi nu aşteaptă nici un fel de beneficiu de la cei care vor câştiga, alegătorii vor merge la vot pentru a vota împotriva celor de la putere (vot reactiv negativ) sau, din contră, chiar dacă nu aşteaptă beneficii de la cei de la putere, alegătorii nu consideră că schimbarea acestora reprezintă o alternativă acceptabilă şi vor participa la vot pentru a menţine starea de fapt (vot reactiv pozitiv).

În altă ordine de idei, partidele pot avea dificultăţi în selectarea acelor proiecte sau programe care să atragă sprijinul electoral al majorităţii. În condiţiile în care indivizii valorizează în mod diferit beneficiile acţiunii guvernamentale, va fi întotdeauna dificil de găsit o strategie care să fie mulţumitoare pentru majoritatea cetăţenilor unei ţări. Prin urmare, partidele trebuie să apeleze la strategii adiacente de obţinere a voturilor. După cum am arătat mai sus, scopul principal al unui partid politic este acela de a exercita influenţă asupra procesului decizional. Pentru a-şi putea atinge acest scop, un partid trebuie să obţină un număr suficient de mare de voturi încât să poată accede în Parlament. Voturile pe care trebuie să le obţină un partid pentru a controla decizia pot reprezenta un procent mai mic sau mai mare din numărul total de voturi exprimate de cei care se prezintă la alegeri, şi nu din numărul total de voturi ale cetăţenilor cu drept de vot. Această distincţie este foarte importantă pentru analizarea comportamentului politic adoptat de partide. În funcţie de predicţii, partidele îşi vor orienta politicile, mesajele şi beneficiile spre acele categorii de alegători care le pot aduce cel mai mare avantaj. Dacă participarea la alegeri este afectată de existenţa unui grad ridicat de incertitudine şi de creşterea nivelului de abţinere, partidele vor trebui să se adreseze unui număr mai mic de cetăţeni, ceea ce va face ca nivelul costurilor care trebuie suportate pentru convingerea acestora să scadă. Costurile scad atât datorită reducerii numărului de actori

2. Pentru o sinteză teoretică a motivelor care influenţează creşterea ratei de participare la vot, vezi Cerkez (2009).

implicați în procesul electoral, cât și datorită faptului că partidele pot face anumite predicții referitoare la categoriile de populație care se prezintă la vot. Se poate prezuma că probabilitatea mai mare de prezentare la vot depinde de capacitatea votanților de a-și defini clar structura beneficiilor pe care le primesc. Beneficiile pot fi anterioare sau ulterioare desfășurării alegerilor, pot fi directe sau indirecte și pot consta în alocări financiare pentru colegiul din care fac parte, bunuri (chiar bani în schimbul voturilor) sau servicii și politici. Beneficiile anterioare desfășurării alegerilor pot fi oferite sub forma unor bunuri de consum sau a unor sume de bani (directe)[3] ori sub forma unor servicii sau a satisfacerii unor revendicări (indirecte). Ambele metode reprezintă o formă de „vânzare-cumpărare" a voturilor. Se poate argumenta, cum face și Downs (2009), că tranzacționarea voturilor este ilegală și că, prin urmare, într-o societate democratică nu se va apela la astfel de metode de obținere a voturilor. Acest argument este valid dacă luăm în considerare cazul în care tranzacția se desfășoară pe o piață unde cineva vinde un drept, iar altcineva îl cumpără, ajungându-se în situația când cumpărătorul ar deține două drepturi de vot, iar vânzătorul nu ar mai deține niciunul. Dar în condițiile în care „cumpărarea voturilor" este văzută mai degrabă ca modalitate de influențare a comportamentului decât ca modalitate de deposedare de drepturi, această activitate este mult mai ușor de desfășurat și apariția ei este greu de controlat[4]. Dacă vor adopta un comportament rațional, actorii (atât partidele, cât și votanții) vor recurge la această metodă care le aduce beneficii reciproce. Atunci când votantului îi sunt indiferente alternativele existente sau când diferența pe care o face între partide este mică, el nu va avea un beneficiu concret în urma exercitării votului. În momentul în care va putea obține un beneficiu direct[5], palpabil, care să justifice prezența

3. Aici am în vedere inclusiv posibilitatea partidelor de a apela la „mita electorală".
4. Nu discut moralitatea unui astfel de comportament, ci mă limitez doar la raționalitatea sa.
5. Este evident că acest beneficiu trebuie să depășească costul participării la vot. În general însă, adoptarea unui astfel de comportament reduce la maximum costurile exprimării votului, cantitatea de informații necesară este redusă, iar raportul dintre costuri și beneficii este mai ușor de determinat.

sa la vot şi exprimarea opţiunii pentru un partid sau altul, este raţional ca el să accepte acel beneficiu şi să-l sprijine pe cel care i l-a oferit. În schimb, partidele au stimulentul raţional de a apela la o asemenea strategie pentru că astfel minimizează costurile necesare pentru mobilizarea electoratului. Partidele nu mai trebuie să caute informaţii şi să facă analize menite să determine tipurile de politici care pot atrage un număr ridicat de voturi. Ele pot oferi o serie de stimulente selective/bunuri private care să asigure participarea la vot prin echilibrarea raportului dintre costurile şi beneficiile participării. Mita electorală este un mecanism instituţional de schimb între partide şi alegători, ce funcţionează în special în cazul celor care nu au un set de preferinţe clar determinate. Cei care sunt indiferenţi nu votează reactiv, pentru ei nu are importanţă cine câştigă şi nu consideră raportul cost-beneficiu pozitiv. Indiferenţa în raport cu alternativele disponibile poate fi atenuată prin oferirea unor stimulente selective pozitive care să modifice raportul dintre costurile şi beneficiile participării la vot. Aceste stimulente sunt orientate spre cei care pot fi convinşi, nu are rost să te orientezi către votanţii celorlalte partide, ci către cei indiferenţi (Bufacchi, 2001, p. 724).

Un alt tip de comportament raţional în urma căruia partidele pot avea câştig constă în încercarea de creştere a gradului de incertitudine în rândul votanţilor. Se poate prezuma posibilitatea adoptării de către partide a unui comportament raţional prin care să intenţioneze reducerea ratei de participare la vot cu scopul scăderii costurilor de convingere a votanţilor. Partidele pot fi interesate să reducă setul de votanţi doar la cei radicali sau la cei accesibili prin stimulente selective. Una dintre presupoziţiile pe care le voi utiliza în acest capitol ia în calcul raţionalitatea partidelor (a competitorilor electorali), indiferent de scopul final pe care şi-l propun. În acest context, prin raţionalitatea comportamentului politic al participanţilor la competiţia politică înţeleg adoptarea acelor strategii care conduc spre atingerea scopului propus prin utilizarea celor mai eficiente mijloace din punctul de vedere al costurilor. Astfel, având în vedere faptul că pentru a putea influenţa procesul decizional partidele nu au nevoie de majoritatea absolută a voturilor care pot fi exprimate, ci de majoritatea voturilor celor care se prezintă la vot, nu este obligatoriu ca strategiile partidelor să implice o creştere a participării la alegeri. Partidele pot recurge la adoptarea unei strategii specifice comportamentului raţional şi vor tinde să acţioneze în scopul reducerii competiţiei prin

limitarea potențialilor participanți. Legislația electorală poate influența/reduce numărul de potențiali participanți, ceea ce conduce la reducerea numărului de partide și reducerea intereselor reprezentate. Această strategie poate avea ca efect pe de o parte controlul asupra distribuției resurselor, iar pe de altă parte scăderea costurilor electorale pe care trebuie să le suporte competitorii. Prin scăderea participării crește posibilitatea ca majoritatea participanților să fie cei cu preferințe clar determinate în favoarea unuia sau a altuia dintre competitori (nucleul dur al alegătorilor), ceea ce face ca în final costurile de convingere să scadă.

Pentru a se asigura de eventualul succes al strategiei de reducere a participării la vot, partidele vor fi motivate să crească nivelul de incertitudine privitor la comportamentul și acțiunile lor viitoare. Întrebarea care se pune în aceste condiții este legată de motivațiile logice ale acestui tip de comportament. Partidele pot reduce stimulentele de participare a unui mare număr de alegători mizând pe faptul că vor obține suficiente voturi de la nucleul dur de alegători care au afinități cu oricare dintre ele. Astfel, cu cât prezența la vot este mai scăzută, cu atât costurile de convingere a participanților sunt mai scăzute, iar alocarea stimulentelor selective devine mai eficientă. Atunci când participarea este redusă, e mult mai probabil votanții să aibă o opțiune clară pentru unul dintre competitorii electorali. În condițiile unei prezențe scăzute la vot se poate prezuma că votanții radicali ai partidelor angrenate în competiție vor putea influența rezultatul alegerilor și-și vor putea satisface preferințele derivate din câștigarea bătăliei politice. În această situație, partidele obțin voturi fără a trebui să suporte costuri foarte mari de convingere a votanților. Scopul partidului, fie că este acela de a ajunge la guvernare, fie că este acela de a controla o parte a procesului decizional, poate fi atins și în condițiile unei prezențe reduse la vot. Această situație este cu atât mai probabilă cu cât ideologia utilizată de partide se depărtează mai mult de nivelul de legitimitate populară. Ideologia devine difuză pe măsură ce elaborarea și implementarea politicilor sunt extinse în afara sferei de acțiune a actorilor politici. Atât timp cât elaborarea politicilor are loc în afara sferei preocupării politice, indiferența în raport cu partidele este mai crescută. Puterea de stabilire a agendei depășește sfera politică, problematicile pot fi impuse din exterior sau pot fi preluate doar problematicile care corespund anumitor interese. O altă problemă este reprezentată de tehnicizarea politicilor.

Elaborarea şi implementarea politicilor sunt externalizate către actori care abordează politicile fără implicarea cetăţenilor, bazându-se doar pe autoritatea epistemică a tehnocraţilor. Astfel, apare riscul scăderii responsabilităţii politice pentru acţiunile guvernului şi implicit scăderea încrederii în componenta politică a administraţiei.

În plus, având în vedere faptul că partidele politice pot avea dificultăţi în prezicerea rezultatelor alegerilor şi în anticiparea preferinţelor cetăţenilor, este posibil ca ele să nu poată anticipa raţionamentele în funcţie de care vor vota indivizii. Prin urmare, partidele pot fi interesate doar de atragerea voturilor acelor grupuri care au un potenţial electoral ridicat. În condiţii de incertitudine, este dificil ca guvernul să cunoască preferinţele şi interesele tuturor grupurilor sociale. Prin urmare, el se va concentra cu precădere pe satisfacerea intereselor grupurilor care-şi pot impune revendicările pe agenda publică (Cerkez, 2010).

O formă indirectă de furnizare a beneficiilor necesare pentru obţinerea voturilor poate consta în alocări de resurse şi furnizare de bunuri publice pentru comunitate. Strøm şi Müller (1999, p. 5) definesc competiţia electorală ca fiind procesul prin care partidele oferă anumite beneficii ce derivă din controlul instituţiilor politice în schimbul sprijinului electoral. Iar promisiunile în ceea ce priveşte politicile reprezintă cel mai puţin costisitor mecanism de obţinere a voturilor. De asemenea, Fiorina şi Noll (1979, pp. 1093-1094) consideră că politicienii nu sunt interesaţi de formularea unor politici, ci mai degrabă de furnizarea unor beneficii pentru comunităţile pe care le reprezintă. De aceea, cei care ocupă funcţiile de conducere au un avantaj asupra celor cu care vor intra în competiţie. Cei de la putere au capacitatea de a direcţiona bani şi proiecte de investiţii spre colegiile din care fac parte cu scopul cumpărării sprijinului electoral necesar. Indiferent care este tipul de avantaje oferit, avem de-a face cu alocarea unor stimulente selective, directe sau indirecte, pentru a obţine beneficiile necesare. Având în vedere un astfel de comportament, formula iniţială prin care am descris probabilitatea de prezentare la vot $P_v = b_v - c_v$ se modifică, devenind

$$P_V = (B_V + S_S) - C_V$$

unde B_v reprezintă potenţialele beneficii (de orice natură) derivate direct de pe urma exercitării votului, S_s reprezintă cuantumul beneficiilor rezultate în urma alocării stimulentelor selective (bunuri private), iar C_v reprezintă costurile participării la vot.

Factori instituționali care pot influența competiția electorală

În afara tendinței actorilor de a adopta un comportament rațional prin calcularea raportului cost-beneficiu, limitarea participării la vot este determinată de o serie de factori instituționali care afectează competiția politică. Localizarea excesivă a sistemului de partide conduce la implicarea organizațiilor într-o dublă competiție. Pe de o parte avem o competiție internă (putere și influență în partid - măsurată prin puterea electorală a filialei), care conduce la scăderea coordonării și a disciplinei de partid. Organizațiile puternice vor dori să obțină controlul asupra deciziilor și a alocărilor de resurse. Puterea filialelor, măsurată prin capacitatea lor de a obține voturi la nivel local, le dă acestora un atu important în negocierile[6] privitoare la distribuția resurselor și a beneficiilor atașate guvernării, care la rândul lor contribuie la menținerea sau creșterea capacității de obținere a voturilor. Liderii locali negociază alocări bugetare discreționare care conduc spre creșterea capacității de furnizare a serviciilor publice de către reprezentanții locali ai partidului. Astfel, aceștia vor fi percepuți ca eficienți, iar exprimarea votului în favoarea partidului respectiv va părea mult mai profitabilă decât exprimarea votului în favoarea altui competitor. Pe de altă parte, partidele sunt angrenate în competiția externă cu celelalte partide pentru a obține majoritatea necesară participării la guvernare și distribuirii resurselor.

Pentru ca imaginea să fie completă trebuie analizate atât constrângerile interne, cât și cele externe cu care se confruntă partidele. Astfel, cu cât normele care reglementează procesul electoral fac să devină mai complicat procesul de vot, îngreunează înțelegerea modului de distribuire a mandatelor sau limitează oferta electorală, cu atât va crește probabilitatea abținerii. De exemplu, în România nu poți vota decât în localitatea de domiciliu și pe raza colegiului de care aparții, iar alegerile sunt duminica, ceea ce va conduce la scăderea

6. Capacitate de negociere în privința voturilor pentru sprijinirea deciziilor și politicilor guvernamentale în schimbul furnizării unor beneficii sau al alocării unor resurse către administrațiile locale controlate de filialele județene ale partidelor aflate la guvernare.

participării. Deşi Lijphart (1997) recomandă ca alegerile să aibă loc la sfârşitul săptămânii[7], totuşi costurile indivizilor atunci când renunţă la anumite activităţi din timpul liber pentru a merge la vot vor face ca participarea să scadă. Raportul dintre costurile şi beneficiile participării la vot se pot modifica în sensul creşterii costurilor de participare. Lijphart (1997) consideră sistemul electoral şi frecvenţa desfăşurării alegerilor ca fiind factori instituţionali determinanţi în ceea ce priveşte participarea la vot. Sistemul de reprezentare proporţională va stimula participarea prin lărgirea plajei de alternative disponibile, ceea ce rezolvă problema votului irosit şi permite partidelor mobilizarea voturilor şi în locurile unde au suport electoral mai scăzut (Lijphart, 1997), iar sistemul majoritar inhibă multipartidismul şi limitează alternativele disponibile. Un alt tip de problemă care afectează rata de participare este cauzat de frecvenţa organizării alegerilor[8].

Alţi factori instituţionali relevanţi care influenţează competiţia politică şi comportamentul actorilor sunt: sistemul electoral, cel de partide, regulile de formare a executivelor şi lipsa legăturii directe între rezultatul alegerilor şi formarea guvernului. Prin urmare, prezumţia principală pe care mă voi baza este că participarea la vot se rezumă la alegerea unui set de politici potenţiale care pot fi alterate în cadrul procesului de negociere pentru formarea guvernelor. Acest fapt poate spori incertitudinea existentă în ceea priveşte termenii reali ai competiţiei politice deoarece nu se cunosc actorii cu drept de veto care pot influenţa deciziile viitoare. În plus, decuplarea alegerilor parlamentare de cele prezidenţiale reprezintă o premisă a scăderii participării alegătorilor la procesul electoral. Strøm şi Müller (1999, p. 285) consideră că modul de organizare a partidelor (relaţia între nivelul central şi diferitele faţiuni) reprezintă un factor important care influenţează comportamentul politic şi competiţia. Competiţia din interiorul partidelor conduce la localizarea (fragmentarea) partidelor şi la sporirea puterii filialelor care aduc multe voturi în schimbul obţinerii de avantaje provenite din exercitarea guvernării.

---

7. Recomandarea este făcută pentru alegerile din SUA, care sunt organizate în timpul săptămânii.
8. În SUA şi Elveţia, frecvenţa mare a rundelor de alegeri conduce la scăderea ratei de participare (Lijphart, 1997).

Posibile motive ale scăderii participării la vot în România

Prezumția pe care o voi utiliza în analizarea scăderii ratei de participare la vot în România este că *stimulentele instituționale produse de modificarea sistemului de vot, a modalității de redistribuire a mandatelor și decuplarea alegerilor parlamentare de cele prezidențiale afectează disponibilitatea alegătorilor de a participa la alegeri.*

Un prim argument în favoarea unei astfel de premise constă în analizarea datelor referitoare la gradul de participare la vot al votanților din România în perioada 1992-2009, cu accent asupra perioadei 2000-2009.

Tabelul 1.1. *Rata de participare la vot pentru alegerile generale și prezidențiale 1992-2012*

Prezența la vot	Camera Deputaților	Senat	Președinte turul 1	Președinte turul 2
Anul 1992	76.29%	76.29%	76.29%	73.23%
Anul 1996	76.01%	76.01%	76.01%	75.90%
Anul 2000	65.31%	65.31%	65.31%	57.5%
Anul 2004	58.51%	58.51%	58.51%	55.21%
Anul 2008/2009[9]	39.20%	39.20%	54.37%	58.02%
Anul 2012[10]	41.76%	41.76%	-	-

Sursa: prelucrat după datele disponibile la adresa http://www.roaep.ro/alegeri/.

La o privire mai atentă a informațiilor din tabel putem observa că în perioada 1992-2004 există o simetrie a participării la vot între alegerile parlamentare și cele prezidențiale. Anul 2009 a fost primul în care alegerile prezidențiale au avut loc separat de cele parlamentare,

9. În anul 2009 alegerile prezidențiale au fost decalate față de cele parlamentare pentru prima dată.
10. Alegerile prezidențiale se vor desfășura în 2014 și rămâne de văzut dacă se confirmă tendința participării mai mari la alegerile prezidențiale față de cele parlamentare.

fapt care pare a avea o influenţă importantă asupra ratei de participare. Diferenţa dintre nivelurile de participare la alegerile prezidenţiale între perioadele discutate este relativ constantă (5-7%), în timp ce rata de participare la alegerile parlamentare este mult mai mică în 2008 faţă de perioadele anterioare. De asemenea, la alegerile din perioada 1992-2004 se observă o similaritate în ceea ce priveşte rata de participare la alegerile parlamentare şi la primul tur al alegerilor prezidenţiale[11] (ţinute simultan), lucru care nu este valabil pentru alegerile din 2008 (parlamentare) şi 2009 (prezidenţiale). Din tabelul de mai sus reiese că în perioada 2004-2008 scăderea nivelului de participare la vot pentru alegerile parlamentare este de 19,31%, în timp ce nivelul de participare la alegerile prezidenţiale este aproximativ constant (o scădere de 4,99% în primul tur şi o creştere de 1,78% în al doilea tur al alegerilor din 2009 faţă de cele din 2004). În cazul alegerilor parlamentare din 2012, nivelul prezenţei nu diferă faţă de alegerile din 2008. Putem presupune aşadar că există o relaţie între nivelul ratei de participare şi tipul de alegeri. În enunţarea acestei presupoziţii am în vedere atât schimbarea modalităţii de alegere a senatorilor şi deputaţilor, cât mai ales decizia de a decupla organizarea alegerilor parlamentare de a celor prezidenţiale[12]. Tipurile de abordări diferă la alegerile prezidenţiale faţă de cele parlamentare; la prezidenţiale sunt luate în calcul mai degrabă caracteristici care ţin de personalitatea individului, de imaginea lui (Linz, 1994) şi mai puţin de programe sau seturi de politici. De asemenea, desfăşurarea alegerilor de rang inferior odată cu alegerile prezidenţiale poate duce la creşterea ratei de participare. Cu alte cuvinte, alegerile prezidenţiale influenţează pozitiv rata de participare a cetăţenilor la vot în cazul altor tipuri de întreceri electorale desfăşurate concomitent (Lijphart, 1997).

În ceea ce priveşte modificarea modului de alegere a senatorilor şi deputaţilor, apare problema referitoare la diferenţa dintre modalitatea de vot şi cea de distribuire a mandatelor.

Influenţa mediului extern asupra partidelor poate modifica strategiile de acţiune iniţiale ale acestora. Astfel, conform lui Strøm şi Müller (1999, p. 23) regulile de desfăşurare a competiţiei electorale

---

11. Procentele de scădere a participării nu sunt foarte mari.
12. Având în vedere că alegerile s-au desfăşurat după acest model o singură dată, este dificil de făcut o generalizare în ceea ce priveşte eventuala relaţie de cauzalitate între decalarea alegerilor şi scăderea ratei de participare.

pot influența deciziile interne ale partidelor prin impactul pe care-l au asupra organizării partidelor și a nominalizării candidaților. În plus, transformarea voturilor în mandate poate crea distorsiuni care în general avantajează partidele mari și le afectează pe cele mici[13]. Instituțiile politice afectează, de asemenea, comportamentul partidelor în două moduri: direct - liderii, independent de organizații, se confruntă cu stimulente diferite în situații diferite - și indirect, prin diferite modele de organizare - sistemul electoral poate afecta deciziile liderilor prin impactul nominalizării candidaților asupra organizării partidelor (Strøm și Müller, 1999, p. 19). De exemplu, în sistemul uninominal influența liderilor de la centru asupra procesului de depunere a candidaturilor scade, prin urmare scade și controlul centrului asupra celor care vor avea drept de vot asupra propunerilor guvernamentale trimise Parlamentului, ceea ce înseamnă că organizațiile locale vor avea putere de negociere crescută și influența lor în privința nominalizărilor și acțiunilor partidului va crește. De asemenea, organizațiile locale vor putea să-și impună preferințele și să-și aproprieze o cantitate cât mai mare din beneficiile care derivă din actul de guvernare[14]. Astfel, pot să apară conflicte între filialele partidelor atât în ceea ce privește ocuparea funcțiilor disponibile, cât și în ceea ce privește redistribuirea resurselor publice. Un factor important care influențează comportamentul partidelor în procesul de formare a guvernului este sistemul electoral[15]. Influența sa se poate manifesta asupra forței partidelor în Parlament sau asupra compoziției cabinetului prin regulile referitoare la distribuirea mandatelor.

În cazul României, în momentul elaborării sistemului electoral, partidele nu au luat în calcul faptul că incertitudinea și imposibilitatea predicției le vor face să ajungă la rezultate politice neașteptate. Atunci când se trece de la contabilizarea rezultatului votului la împărțirea

13. În urma procesului de redistribuire a voturilor, configurația mandatelor parlamentare din 2012 nu corespunde votului. Astfel, câștigătorul a primit o primă de aproximativ 7%, iar partidele clasate pe locurile 2, 3, 4 au primit un procent de mandate inferior celui care ar fi trebuit să rezulte din numărul de voturi obținute.
14. Modelul de acțiune al filialelor locale este asemănător comportamentului coaliților de redistribuție descris de Olson (1999).
15. Sistemul electoral este definit ca setul de reguli ce specifică modul în care votanții își pot exprima preferințele și modul în care voturile sunt transformate în mandate (Taagepera, 2007, p. 1).

mandatelor, sistemul de selecţie a celor care pot ajunge în poziţia de influenţare a deciziei publice nu ţine cont de ierarhizarea preferinţelor cetăţenilor. Un exemplu în acest sens ar fi pierderea mandatului de către un candidat aflat pe primul loc în ierarhia preferinţelor votantului în faţa unui candidat care se află pe locul al patrulea în ierarhia preferinţelor[16]. Problema fundamentală a sistemului de vot este legată de combinarea a două tipuri de abordări. Pe de o parte votul exprimat de cetăţeni este uninominal, pe de altă parte redistribuirea mandatelor se face după metode specifice reprezentării proporţionale. Ignorarea ierarhiei preferinţelor politice ale votanţilor conduce la adâncirea incertitudinii cu care se confruntă cetăţenii în momentul luării deciziei asupra opţiunilor de vot. Diferenţierea între modul în care se votează şi modul în care se distribuie mandatele complică calculele pe care trebuie să le facă indivizii în procesul de vot. Pentru a vota raţional, cetăţenii trebuie să-şi ierarhizeze atât preferinţele pentru candidaţi, cât şi pe cele pentru partide, să calculeze intensitatea preferinţelor şi să adopte o strategie comportamentală care să satisfacă preferinţele cele mai intense. Se poate discuta, ca exemplu, situaţia în care avem trei partide X, Y şi Z şi trei candidaţi A, B, C care reprezintă aceste trei partide în cursa electorală. Avem prin urmare următoarea situaţie X = A, Y = B şi Z = C. Să presupunem că ierarhizarea preferinţelor în ceea ce priveşte partidele este X > Y > Z, iar ierarhizarea preferinţelor în ceea ce priveşte candidaţii este B > A > C. După cum se observă, deşi în cazul preferinţei pentru partide pe primul loc se află X, în cazul preferinţei pentru candidaţi pe primul loc se află B (care este susţinut de partidul Y). Într-o astfel de situaţie, individul trebuie să calculeze intensitatea preferinţelor şi să ia o decizie. Dacă individul acordă o importanţă mai mare preferinţei pentru candidat şi nu consideră foarte importantă preferinţa pentru partid, el va vota candidatul B fără să ţină cont de partidul din care acesta face parte. Dacă însă preferinţa individului pentru partid este mai intensă decât cea pentru candidat sau dacă intensitatea preferinţelor

16. Este de notorietate cazul unui colegiu electoral din judeţul Braşov unde un candidat cu aproape 45% din opţiunile electoratului a pierdut mandatul în faţa unui candidat care a obţinut aproximativ 6%. De asemenea, este de notat cazul unui deputat ales cu 34 de voturi dintr-un total de 1 768 de voturi (http://www.hotnews.ro/stiri-politic-5209934-deputatul-ales-34-voturi-iosif-koto.htm, accesat în data de 05.03.2012).

este egală, individul poate fi nevoit, deși sistemul este uninominal, să voteze partidul X deși candidatul acestuia este al doilea în ierarhia preferințelor sale privitoare la candidați. Orientarea votului pentru partid este perfect rațională dacă ne gândim că redistribuirea mandatelor se face după principiul proporționalității. Astfel, votând pentru candidatul B, votantul maximizează voturile obținute de partidul Y în detrimentul celor obținute de partidul X. Modalitatea de redistribuire poate face ca, deși obține o majoritate de voturi în colegiul său, candidatul B să nu obțină un mandat, iar voturile primite de acesta se vor redistribui către partidul Y. În această situație, votând pentru candidatul preferat alegătorul poate da, indirect, votul său pentru un partid pe care nu-l preferă, ceea ce este irațional. Acest tip de raționament aduce în atenție problema fundamentală a ierarhizării preferințelor. Ierarhia preferințelor poate fi influențată de cauze externe demersului logic în funcție de care individul își stabilește opțiunea de vot. Decizia votantului implică necesitatea colectării unei cantități suplimentare de informații cu scopul de a face față incertitudinii crescute. După cum arată și Downs (2009), indivizii nu sunt dispuși să colecteze și să proceseze o cantitate crescută de informații. În aceste condiții, partidele politice trebuie să preia rolul de transmițător de informații votanților pe care doresc să-i atragă. Partidele furnizează doar acele informații care sunt necesare pentru atragerea unui număr cât mai mare de votanți. Un exemplu de informații ce pot fi ascunse sunt cele referitoare la eventualele alianțe postelectorale pe care le pot face partidele. În condiții de incertitudine, informațiile referitoare la posibilele alianțe pe care intenționează să le facă partidele pot deveni extrem de relevante în luarea unei decizii de vot. Revenind la exemplul de mai sus, alegătorul este pus să decidă opțiunea de vot între partidul X și candidatul B (corespunzător partidului Y) bazându-se pe predicția pe care o va face în ceea ce privește diferența dintre comportamentul partidului X și cel al partidului Y. Astfel, chiar dacă votantul îl preferă pe candidatul B candidatului A, el va fi tentat să voteze cu candidatul A de teama ca nu cumva candidatul B să nu obțină mandatul și votul său să se ducă spre partidul Y. În aceste condiții, este rațional ca votantul să acorde votul partidului său preferat pentru a-i întări acestuia șansele de a ajunge la guvernare. Un astfel de calcul este rațional în condițiile în care votantul se confruntă cu incertitudinea. În condițiile unui sistem majoritar, alegătorul are tendința de a vota strategic, limitând șansele ca partidul

cel mai slab situat în ierarhia preferinţelor sale să ajungă la guvernare. Astfel, alegătorul renunţă la alternativa preferată dacă va considera că nu are şanse şi o va alege pe aceea care poate împiedica succesul alternativei aflate pe ultimul loc în ierarhia preferinţelor.

Limitarea numărului de partide implicate în competiţia electorală

Schimbarea sistemului electoral de la unul bazat pe reprezentare proporţională spre unul majoritar (mixt) este o sursă de limitare a posibilităţii de apariţie a unui partid politic. De obicei, sistemul majoritar conduce la concentrarea reprezentării politice în jurul unui număr redus de partide. Conform legilor lui Duverger, sistemul pluralitar conduce spre un sistem bipartid, în timp ce sistemul bazat pe reprezentare proporţională conduce spre un sistem multipartid. Dezbaterile referitoare la relaţia dintre sistemul electoral şi cel de partide, precum şi exemplele analizate au dus la o rafinare a legilor lui Duverger. Astfel, Duverger (2003) admite că sistemul electoral este doar unul dintre elementele cauzale şi consideră că legile sale descriu tendinţe de cauzalitate în ceea ce priveşte legătura dintre sistemele electorale şi sistemele de partid (Duverger *et al.*, 1950, p. 13, *apud* Duverger, 2003, p. 3). Regula pluralităţii limitează posibilitatea formării celui de-al treilea partid atât ca urmare a efectului mecanic care conduce la subreprezentarea partidelor mici, cât şi a efectului psihologic care îl determină pe votant să adopte un comportament strategic (Duverger, *apud* Riker, 2003, p. 33).

Reforma sistemului electoral din România poate afecta modul în care va decurge competiţia electorală. Sistemul electoral poate influenţa sistemul de partide în sensul menţinerii monopolului pe care-l au acestea în competiţia electorală pentru că partidele existente pe scena politică au posibilitatea de a jongla cu regulile şi de a le elabora în folosul lor (Taagepera, 2007).

De exemplu, eliminarea sistemului de vot prin reprezentare proporţională şi a celui majoritar în două tururi conduce la scăderea stimulentelor de apariţie a unor partide noi şi la întărirea monopolului celor deja existente. Sistemul reprezentării proporţionale şi cel majoritar

în două tururi oferă stimulente pentru apariția unor noi partide pentru că pot permite unor partide diferite obținerea unor avantaje cu un număr redus de voturi (Riker, 2003, p. 29). În cazul reprezentării proporționale, existența unui număr variat de alternative permite exprimarea mai concretă a preferințelor electorale, dar poate conduce și la apariția unor ambiguități și suprapuneri între alternative. În schimb, sistemele majoritare într-un singur tur de scrutin pot prezenta alternative clare între care se alege, dar limitează capacitatea de exprimare a preferințelor electorale (McDonald și Budge, 2005, p. 77). Cu cât unele țări sunt mai apropiate de un sistem bipartid, cu atât alegătorii au posibilități de alegere mai limitate. Într-un sistem bipartid, alegătorii sunt forțați să opteze pentru una dintre alternativele disponibile care este ceva mai agreată, deși ar putea avea o preferință mult mai intensă pentru o potențială alternativă situată la centru (McDonald și Budge, 2005). Astfel, votanții au posibilitatea de a se abține de la vot. Cu alte cuvinte, sistemul de partide poate inhiba participarea la vot.

În afara regulilor de desfășurare a competiției electorale, apariția unor partide noi poate fi împiedicată prin alte mecanisme. De exemplu, stabilirea unui număr minim de membri fondatori, nevoia de acoperire națională, necesarul de resurse pentru desfășurarea activității sunt doar câteva constrângeri pe care trebuie să le depășească cei care vor să înființeze un nou partid. De asemenea, construirea unui nou partid nu se rezumă doar la existența unor lideri providențiali și susținerea unor principii ideologice sau morale puternice. Apariția unui nou partid impune o serie de costuri care sunt foarte dificil de suportat. Nu mă refer aici neapărat la costurile financiare, ci la toate tipurile de costuri ce pot apărea în acest context. Un element important care trebuie luat în considerare este dat de limitările și constrângerile legale și instituționale care apar în fața înființării și funcționării unui nou partid. Limitările legale ale înființării și funcționării unui partid sunt destul de rigide, iar pragul electoral necesar pentru intrarea în Parlament poate îngreuna accesul unui partid la sferele decizionale. Așadar, prima problemă ivită în calea apariției unui partid este aceea a capacității de a obține cele 25 000 de adeziuni necesare înscrierii lui. Acest obstacol nu este insurmontabil, dar este sau poate fi extrem de costisitor. De asemenea, odată constituit, partidul trebuie să aibă capacitatea de a-și constitui filiale puternice și influente la nivel local. În ceea ce privește capacitatea de atragere a voturilor, nivelul local

are un rol mult mai important decât nivelul central. Principalul furnizor de voturi al unui partid este nivelul local, mai exact capacitatea de organizare şi persuasiune a ramurilor locale. Lipsa unor structuri locale bine dezvoltate şi suficient de puternice reprezintă o principală sursă a eşecului electoral al unora dintre partidele mici din România. Schimbarea sistemului electoral de la cel bazat pe reprezentare proporţională la cel majoritar este o altă sursă de limitare a posibilităţii de apariţie a unui partid politic. De asemenea, necesitatea depunerii unor sume de bani pe post de garanţie în momentul desemnării candidaţilor în vederea participării la competiţia electorală poate reprezenta o piedică în calea apariţiei unor partide noi care să sporească numărul de alternative disponibile.

Sistemul electoral, combinat cu „localizarea" şi fragmentarea partidelor politice conduce la necesitatea extinderii sferei de cuprindere a unui partid spre nivelul local. Astfel, discuţia despre liderii partidului nu trebuie să se centreze doar asupra unui lider puternic şi reprezentativ la nivel naţional, ci şi asupra mecanismelor de creare a unei reţele locale de organizaţii coordonate de lideri locali importanţi, puternici şi reprezentativi. În acest studiu, am enunţat doar câteva dintre dificultăţile care se pot ivi în calea apariţiei unui nou partid. Dificultăţile tehnice apărute în calea dezvoltării unui partid politic nu sunt însă singurele tipuri de probleme care afectează apariţia unui partid. Capacitatea de a face faţă conflictelor interne şi presiunilor venite din partea facţiunilor este un factor extrem de important care influenţează comportamentul partidelor.

Competiţia din interiorul partidelor

Unul dintre factorii relevanţi ce pot influenţa comportamentul partidelor este impactul pe care-l au membrii şi activiştii prin capacitatea de a influenţa decizia[17] partidului (democraţia internă) sau prin posibilitatea de a părăsi partidul ori de a reduce cantitatea de efort depus pentru realizarea scopurilor partidului[18]. Un alt factor determinant pentru comportamentul partidelor este existenţa facţiunilor.

17. Influenţă directă.
18. Influenţă indirectă.

Acestea pot afecta implementarea strategiei partidului pentru că ele nu respectă decizia centrală, ci se ghidează după interesele subgrupurilor. De asemenea, structura de stimulente a liderilor poate influența comportamentul partidului deoarece liderii sunt cei care ocupă anumite poziții guvernamentale și au drept scop obținerea acestor poziții și a funcțiilor (Strøm și Müller, 1999, p. 292).

Laver și Shepsle (1996) consideră că partidele politice nu trebuie analizate ca actori unitari, ci ca niște coaliții de facțiuni implicate în competiții interne. De asemenea, Roemer (2006, p. 148) consideră că partidele nu sunt actori unitari, ci entități compuse din facțiuni aflate în conflict între ele. Deseori, membrii facțiunilor nu se ghidează după deciziile politice de la centru, comportamentul lor fiind influențat de interesele anumitor grupuri care pot fi divergente de cele de la nivel central[19] (Strøm și Müller, 1999, p. 295). Roemer (2006) identifică trei tipuri de membri cu stimulente diferite, și anume reformiștii, oportuniștii și militanții. Oportuniștii sunt cei interesați de câștigarea alegerilor și de funcțiile atașate, reformiștii sunt interesați de implementarea politicilor propuse în avantajul grupurilor susținute, iar militanții sunt cei care doresc să prezinte politicile apropiate de preferințele alegătorilor. De asemenea, conform lui Strøm și Müller (1999), în cadrul partidelor, membrii au categorii diferite de stimulente: unii sunt preocupați de politicile partidului (activiștii ideologici), alții sunt mai degrabă interesați de obținerea puterii (activiștii fără ideologie). Schimbarea raportului de forțe între facțiunile unui partid/schimbarea liderilor poate conduce spre schimbări în ceea ce privește politicile partidului. Candidații pot să valorizeze succesul lor mai mult decât pe cel al partidului din care fac parte. De asemenea, charisma, relațiile personale ale candidatului sau considerente clientelare pot face ca un alegător să sprijine un partid doar pentru că un anumit politician face parte din acesta (Katz, 2003, p. 86). Prin urmare, respectivul politician va beneficia de un nivel înalt de influență în cadrul partidului și va putea impune propriile preferințe în detrimentul celorlalți. Implicațiile acestui fapt pot fi analizate în contextul distribuției resurselor publice de la nivelul

19. Alianțele de la nivel local nu sunt întotdeauna compatibile cu cele de la centru. Deseori apar conflicte între filialele locale ale partidelor aflate în alianță la nivel național sau între ramurile locale și organizația centrală a partidelor.

central către cel local. Deseori, în cadrul partidelor apar interese individuale şi agende paralele care pot avea ca rezultat strategii şi propuneri divergente. De exemplu, la nivel local relaţiile dintre filialele partidelor pot diferi de cele de la nivel naţional, iar alianţele pot funcţiona diferit. În România, sistemul de partide a evoluat de la centralizare spre descentralizare şi a culminat cu scăderea numărului de partide. Gradul de dezvoltare al organizaţiilor locale influenţează capacitatea partidului de a se implica în lupta electorală. Tendinţa este aceea de a creşte şi mai mult puterea filialelor locale în detrimentul centrului, iar sistemul de vot uninominal nu influenţează doar forţa electorală a partidului, ci şi crearea unei ierarhii puternice în interiorul partidelor. Pierderea influenţei politice a partidelor la nivel central produce fragmentarea în mai multe facţiuni locale aflate în luptă pentru influenţă politică şi controlul resurselor. Descentralizarea poate avea ca efect mutarea resurselor şi scăderea controlului central/guvernamental asupra utilizării banilor şi a elaborării politicilor. Acţiunile filialelor locale ale partidelor pot face ca priorităţile stabilite la centru să fie schimbate la nivel local. De asemenea, filialele locale cu putere de decizie (cele care au potenţial electoral ridicat) pot solicita alocări suplimentare sau beneficii în schimbul susţinerii guvernului. Un exemplu de astfel de mecanism este reprezentat de fondul de rezervă bugetară la dispoziţia prim-ministrului a cărui utilizare avantajează partidele aflate la guvernare în detrimentul celor din opoziţie[20]. Cei care controlează guvernul pot decide direct asupra alocărilor bugetare necesare pentru furnizarea stimulentelor care pot asigura succesul electoral. Descentralizarea poate conduce la lipsa coordonării între diferitele niveluri ale administraţiei, implicit în ceea ce priveşte cheltuielile bugetare. Partidele se fragmentează, iar lupta pentru putere între nivelul local şi cel central pune presiuni asupra modului de cheltuire a bugetului. Eventualele încercări de reformare a cheltuielilor bugetare pot fi compromise de presiunile ramurilor locale ale partidelor orientate către creşterea propriilor beneficii.

20. Analiza modului de alocare a resurselor din fondul de rezervă bugetară arată că nivelul procentului alocat corespunde controlului politic asupra teritoriului. Fiecare dintre partidele relevante a alocat, atunci când s-a aflat la guvernare, fonduri mai mari pentru comunităţile locale controlate de reprezentanţii lor. Pentru mai multe detalii vezi http : //www.romania-curata.ro/primul-ministru-dezinformeaza-1531.htm.

Puterea filialelor locale derivă din faptul că acestea aduc voturi și solicită în schimb influență asupra sistemului de elaborare a politicilor guvernamentale și asupra nominalizărilor pentru poziții guvernamentale cheie. Liderii locali ai partidelor devin astfel actori cu putere de veto în ceea ce privește activitatea partidului. Alocările de fonduri pentru infrastructură și alte tipuri de investiții locale reprezintă o sursă de asigurare a voturilor. Aceste fonduri produc stimulentele selective pozitive. Astfel, oamenii votează cu cei care au adus avantaje comunității, iar aceștia pot influența și tendința de vot pentru alegerile naționale. La o analiză rapidă a rezultatelor alegerilor locale comparativ cu cele naționale se observă o simetrie între rezultatele partidelor la nivel local și cele obținute de filialele locale ale respectivelor partide la alegerile parlamentare. Partidele care dețin majoritatea în consiliile județene sau locale precum și în primăriile marilor orașe dintr-un județ au de obicei și numărul cel mai mare de reprezentanți județeni în Parlament. Astfel, filialele locale contribuie la scorul general al partidului și pot influența decisiv procesul de guvernare. În condițiile în care influența conducerii centrale asupra nominalizării candidaților este redusă, există o probabilitate foarte mare ca aceștia să adopte un comportament care să valorizeze interesele filialei din care provin, și nu pe cele ale partidului. De asemenea, la nivelul Parlamentului European membrii au de-a face cu o dublă subordonare. Ei sunt subordonați pe de o parte partidelor europene, iar pe de altă parte celor naționale. Capacitatea partidelor naționale de a influența capacitatea de vot a membrilor Parlamentului European este net superioară celei pe care o au partidele europene. Partidele naționale dețin controlul prin selectarea candidaților și acoperirea costurilor de campanie, iar cele europene pot recompensa/controla prin capacitatea de a împărți funcții la nivel central în cadrul instituțiilor comunitare. Concluzia la care ajunge Hix este aceea că în cazul existenței unor divergențe politice între partidul național și cel european comportamentul de vot al membrilor Parlamentului European tinde să fie asemănător celui adoptat de partidul național (Hix, 2002).

Formarea guvernelor

Formarea guvernelor depinde de o serie de mecanisme instituţionale printre care: politica de alianţe, apariţia unor noi partide - prin recrutarea unor membri (UNPR) - şi rezultatele conflictelor interne.

Una dintre sursele incertitudinii care poate conduce la scăderea participării la vot este dată de faptul că alegerea unui parlamentar nu echivalează cu alegerea unui set de politici (Fiorina şi Noll, 1979). Aşadar, participând la alegeri, cetăţenii votează Parlamentul, dar nu şi guvernul. Prin urmare, indivizii nu votează pentru politici, ci în cel mai bun caz pentru un set de politici potenţiale. Guvernul este însă un actor relevant, uneori monopolist, în stabilirea agendei şi deci cel care controlează procesul de elaborare a politicilor publice. Procesul de formare a guvernului este rezultatul consultărilor şi negocierilor între diferite partide, iar locurile deţinute în Parlament sunt atuuri în negociere (McDonald şi Budge, 2005). Formarea guvernului este un proces care se desfăşoară ulterior votului şi poate altera eventualul set de politici care a obţinut sprijinul votanţilor. Majoritatea deciziilor sunt luate de executiv, care este principalul actor în proiectarea politicilor (Laver şi Shepsle, 1996; Tsebelis, 2002). Guvernul poate apela la mijloace precum asumarea răspunderii, adoptarea ordonanţelor de urgenţă sau solicitarea unui vot de încredere. În aceste condiţii, el poate deveni un actor monopolist în stabilirea agendei (Tsebelis, 2002). Astfel, oficialii guvernamentali pot pune presiune asupra propriilor parlamentari pentru a obţine sprijinul acestora uneori în detrimentul dorinţelor alegătorilor. Deşi parlamentarii nu au mandat imperativ în ceea ce priveşte modul în care votează, influenţa unor stimulente selective negative (posibilitatea pierderii mandatului prin alegeri anticipate, limitarea resurselor alocate către colegiile lor etc.) poate impune un anumit tip de comportament de vot[21]. Această situaţie poate constitui o altă sursă de incertitudine pentru că votanţii pot face în cel mai bun caz doar

21. În plus, la nivelul Parlamentului deciziile referitoare la comportamentul de vot se iau deseori în cadrul grupurilor parlamentare ale partidelor, iar liderul de grup poate monitoriza comportamentul individual al membrilor.

predicții referitoare la modul în care va arăta guvernul și la setul de politici care va fi pus în aplicare. În România, partidele au atât tendințe centrifuge, cât și centripete, ceea ce conduce spre o disponibilitate crescută pentru alianțe conectate sau neconectate ideologic. Putem considera sistemul de partide din România ca fiind bipolar, format din trei partide mari (cu potențial de guvernare[22]) care acționează ca două blocuri. Cele trei partide mari (PDL, PSD și PNL) au influențat viața politică din România prin alianțele repetate între ele. Astfel, este destul de dificil de făcut o diferențiere între ele din punctul de vedere al programelor sau acțiunilor de vreme ce au guvernat fiecare cu fiecare. De asemenea, există o a patra formațiune politică, UDMR, care este suficient de flexibilă ideologic pentru a intra la guvernare alături de oricare dintre cele trei partide mari și are un procent electoral care poate contribui la construirea unei majorități. Astfel, UDMR este ceea ce Sartori (2005) consideră ca fiind un partid cu potențial de coaliție, adică acel partid care este acceptat ca partener de coaliție de unul sau mai multe dintre celelalte partide pentru a forma o majoritate și care este compatibil ideologic cu celelalte partide.

În funcție de situație, coalițiile sunt orientate fie spre obținerea puterii (coaliții minimal câștigătoare) fără a ține cont de identitatea ideologică și de preferințele legate de politici (Riker), fie spre conectarea ideologică a actorilor cu preferințe ideologice și politici asemănătoare (Axelrod)[23].

Alianțele de guvernare sunt negociate ulterior desfășurării alegerilor, iar voturile obținute reprezintă principalele mijloace de negociere de care dispun partidele. Un exemplu în acest sens poate fi alianța de guvernare din perioada decembrie 2008-2009 din România. Alianța a fost compusă din PDL și PSD, două partide aflate în competiție acerbă unul cu altul[24]. Eventualele așteptări ale votanților

22. Prin partide cu potențial de guvernare înțeleg acele partide care dețin suficiente resurse electorale pentru a deveni partidul în jurul căruia se construiește coaliția de guvernare (partidul principal al guvernării).
23. O distincție importantă între modelul descris de Riker și cel descris de Axelrod are în vedere dimensiunea referitoare la politici. Astfel, modelul lui Riker este indiferent în raport cu preferințele pentru politici (*policy-blind*), iar cel al lui Axelrod este orientat spre similaritatea preferințelor referitoare la politici (*policy-driven*) (Hix, 2005, p. 73).
24. PDL avea prevăzut în statut faptul că nu poate face alianță cu PSD. Dată fiind nevoia de formare a guvernului, reprezentanții celui dintâi au anulat

celor două partide în ceea ce priveşte setul de politici care va fi implementat au fost alterate în urma modificărilor apărute după negocieri. Accesul la putere presupune, pe de o parte, o serie de promisiuni făcute electoratului, iar pe de altă parte, negocierile cu potenţialii parteneri de coaliţie (compromisul), ceea ce va avea ca efect schimbarea politicilor ideale spre a le face acceptabile pentru anumite grupuri (Laver şi Shepsle, 1996).

Facţiunile partidelor pot influenţa decisiv distribuţia puterii necesare pentru formarea majorităţii. Fragmentarea unui partid poate conduce la plecarea unui grup de parlamentari şi la formarea unui alt partid care să influenţeze majoritatea parlamentară responsabilă cu formarea guvernului.

Facţiunile apărute la nivelul conducerii centrale din cadrul PSD au condus la migraţie politică[25] şi la apariţia unei noi formaţiuni politice parlamentare (UNPR). Apariţia unui nou partid parlamentar poate duce la întărirea forţei guvernului şi poate denatura rezultatul votului, contribuind la reaşezarea sistemului politic postelectoral.

În tabelul de mai jos voi prezenta dimensiunea migraţiei politice în perioada noiembrie 2008 – februarie 2012 şi voi analiza modul în care migraţia influenţează forţa de vot a puterii şi a opoziţiei. Procentul migraţiei parlamentare este suficient de mare încât să modifice majorităţile şi configuraţia guvernului.

Tabelul 1.2. *Nivelul migraţiei politice în perioada noiembrie 2008 – martie 2012*

	Coaliţie guvernare	Opoziţie	Independenţi	Total	Procente[26]
Camera Deputaţilor	27	11	7	46	14%
Senat	16	6	0	22	16%

---

această prevedere şi au colaborat cu partidul care părea a fi cel mai slab situat în ierarhia preferinţelor alegătorilor PDL.

25. Migraţia este un comportament posibil atâta vreme cât nu există reguli clare care să împiedice parlamentarii să părăsească partidul de care au fost susţinuţi. În cazul primarilor, de exemplu, părăsirea partidului are ca efect imediat pierderea mandatului. Aceeaşi regulă ar putea fi adoptată şi în cazul Parlamentului.
26. Procentele sunt calculate în raport cu numărul total de parlamentari aflaţi în funcţie în luna martie 2012 (328 la Camera Deputaţilor şi 135 la Senat).

Impactul migrației electorale asupra puterii de vot a opoziției este mult mai mic decât cel rezultat din tabelul prezentat. Din totalul de 17 parlamentari care au migrat spre opoziție, 9 au trecut la PNL (6 la Camera Deputaților, 3 la Senat), iar 8 la PSD (5 la Camera Deputaților și 3 la Senat). Este însă interesant de observat faptul că dintre cei 17 parlamentari care au ales să treacă la opoziție, doar 8 au influențat efectiv puterea de vot. Astfel, dintre cei 6 deputați care au migrat la PNL, 3 au intrat pe listele PSD + PC și au trecut la PNL odată ce Partidul Conservator a decis să intre într-o alianță cu PNL, unul a intrat în Parlament pe listele PNL, după care a trecut la independenți pentru ca apoi să revină la PNL, și doar 2 au intrat în Parlament din partea PDL și au trecut la opoziție. La Senat, din cei 3 parlamentari care au ales să se mute la PNL, 2 au candidat sub sigla PDL și unul sub sigla PSD + PC din partea PC. În ceea ce privește PSD, din totalul de 8 parlamentari care au ales acest partid, 4 provin de la PDL (3 la Senat și unul la Camera Deputaților) și 4 au intrat în Parlament sprijiniți de PSD, au plecat la independenți, după care au revenit în partid[27]. Așadar, mai mult de jumătate din parlamentarii preluați de cele două partide nu au influențat puterea de vot, ci doar au migrat între partide care sunt părți ale aceleiași coaliții. În cazul partidelor care compun coaliția de guvernare, situația diferă considerabil. Astfel, din cei 16 deputați ai UNPR 10 provin de la PSD, 5 de la PNL și unul de la PDL, iar la Senat, din totalul de 14 senatori, 9 provin de la PSD și 5 de la PNL. Situația se menține similară în cazul parlamentarilor care au migrat spre PDL. Dintre cei 11 deputați veniți spre acest partid, 3 provin de la PSD și 8 de la PNL. În cazul Senatului, cei 2 senatori care au trecut la PDL provin de la PNL, respectiv PSD.

27. Informațiile privind parcursul politic al deputaților și senatorilor în discuție sunt preluate de pe paginile de web ale celor două instituții: http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura.gp?leg=2008&cam=2&idg=&poz=0&idl=1 și http://www.senat.ro/Start.aspx, accesate în data de 06.03.2012.

Bibliografie

Barry, Brian M. (1970), *Sociologists, Economists and Democracy*, Londra, Collier McMillan.

Bufacchi, Vittorio (2001), „Voting, Rationality and Reputation", *Political Studies*, vol. 49.

Cerkez, Şerban, (2009). „Raţionalitate, ignoranţă şi comportament de vot", Introducere la Downs, Anthony, *O teorie economică a democraţiei*, Iaşi, Institutul European.

Cerkez, Şerban (2010), *Grupurile de interese şi politicile publice. Modele de agregare a revendicărilor sociale*, Iaşi, Polirom.

Downs, Anthony (2009), *O teorie economică a democraţiei*, Iaşi, Institutul European.

Duverger, Maurice (2003), „Duverger's Law : Forty Years Later", în Grofman, Bernard şi Lijphart, Arend (ed.), *Electoral laws and their political consequences*, New York, Agathon Press.

Ferejohn, John A. şi Fiorina, Morris P. (1974), „The Paradox of Not Voting : A Decision Theoretic Analysis", *The American Political Science Review*, vol. 68, nr. 2.

Fiorina, Morris P. şi Noll, Roger G. (1979), „Majority Rule Models and Legislative Elections", *The Journal of Politics*, vol. 41.

Hinich, Melvin şi Pollard, Walker (1981), „A New Approach to the Spatial Theory of Electoral Competition", *American Journal of Political Science*, vol. 25, nr. 2.

Hix, Simon (2005), *The Political System of the European Union*, New York, Palgrave Macmillan.

Katz, Richard S. (2003), „Intraparty Preference Voting", în Grofman, Bernard şi Lijphart, Arend (ed.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, Agathon Press.

Laver, Michael şi Shepsle, Kenneth (1996), *Making and Breaking Governments Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*, Cambridge, Cambridge University Press.

Lijphart, Arend (1997), „Unequal Participation", *American Political Science Review*, vol. 91, nr. 1.

Linz, Juan (1994), „Presidential or Parliamentary Democracy : Does it Make a Difference ?", în Linz, Juan şi Valenzuela Arturo (ed.), *The Failure of Presidentialism and Democracy*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press.

McDonald, Michael D. şi Budge, Ian (2005), *Elections, Parties, Democracy : Conferring the Median Mandate*, Oxford, Oxford University Press.

Olson, Mancur (1999), *Creşterea şi declinul naţiunilor. Prosperitate, stagflaţie şi rigidităţi sociale*, Bucureşti, Humanitas.

Opp, Karl-Dieter (2001), „Why do People Vote? The Cognitive-Illusion Proposition and its Test". *Kyklos*, vol. 54.

Riker, William H. (2003), „Duverger's Law Revisited", în Grofman, Bernard şi Lijphart, Arend (ed.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, Agathon Press.

Riker, William H. şi Ordershook, Peter C. (1968), „A Theory of the Calculus of Voting", *The American Political Science Review*, vol. 62, nr. 1.

Roemer, John E. (2006), *Political competition : theory and applications*, Harvard University Press.

Sartori, Giovanni (2005), *Parties and Party Systems - A Framework for Analysis*, Colchester, ECPR Press.

Strøm, Kaare şi Müller, Wolfgang (1999), „Party Behavior and Representative Democracy", în Strøm Kaare şi Müller Wolfgang (ed.) *Policy, office, or votes ? : how political parties in Western Europe make hard decisions*, Cambridge, Cambridge University Press.

Taagepera, Rein (2007), *Predicting Party Sizes. The Logic of Simple Electoral Systems*, Oxford, Oxford University Press.

Tsebelis, George (2002), *Veto Players : How Political Institutions Work*, New Jersey, Princeton University Press.

Resurse web :

http : //www.alesiivoteaza.ro/parlamentari/deputati, accesat pe 15 martie 2012.

http : //www.alesiivoteaza.ro/parlamentari/senatori, accesat pe 15 martie 2012.

http : //www.cdep.ro/pls/parlam/structura.gp ? leg = 2008&cam = 2&idg = &poz = 0&idl = 1, accesat pe 15 martie 2012.

http : //www.senat.ro/Start.aspx,accesat pe 15 martie 2012.

http : //www.senat.ro/ComponentaGrupuri.aspx ? Zi = &GrupID = caddedc7-e322-4d59-a3fa-cfa9794232f0, accesat pe 15 martie 2012.

http : //www.roaep.ro/alegeri/, accesat pe 11 martie 2012.

http : //www.romaniacurata.ro, accesat pe 11 martie 2012.

Ale surse :

Hotărârea Senatului nr. 68/2008, privind validarea mandatelor senatorilor aleşi la data de 30 noiembrie 2008.

2. Modele spaţiale ale competiţiei electorale

Andra-Maria Roescu[*]

Rezumat. *În acest capitol îmi propun să realizez o prezentare critică a familiei modelelor spaţiale de competiţie electorală, pentru ca mai apoi să testez empiric asumpţiile acestor modele în ceea ce priveşte opţiunile de vot ale românilor. Deşi modelele spaţiale au fost în principal dezvoltate pentru a explica şi propune strategii prin care partidele aflate în competiţie electorală să îşi maximizeze suportul electoral obţinut în alegeri, asumpţiile acestora cu privire la votanţi pot fi utilizate şi pentru a explica şi prezice opţiunile electorale ale votanţilor. Prin urmare, prima parte a capitolului prezintă principalele asumpţii cu privire la votanţi şi la modul în care aceştia îşi formează opţiunile electorale conform modelelor spaţiale clasice, precum şi dezvoltările ulterioare cu privire la aceste asumpţii. A doua parte a capitolului testează empiric predicţiile a două dintre modele, modelul downsian (Downs, 1957) şi modelul direcţional RM (Rabinowitz şi Macdonald, 1989), pentru a explica opţiunile de vot pentru Camera Deputaţilor din 2004 în România. Ipoteza de lucru este aceea că modelul downsian explică mai bine opţiunile electorale decât cel direcţional sau, cu alte cuvinte, cu cât poziţia votantului pe axa stânga-dreapta este mai aproape de poziţia partidului, cu atât probabilitatea ca votantul să aleagă partidul respectiv creşte. Rezultatele empirice par să contrazică totuşi ipoteza, utilitatea direcţională având efect mai puternic asupra opţiunilor de vot decât cea downsiană. Însă efectele celor două utilităţi asupra opţiunii electorale rămân relativ reduse în comparaţie cu identificarea partizată.*

Cuvinte-cheie: modele spaţiale de competiţie electorală, modelul proximităţii, modelul direcţional, vot probabilistic, un model spaţial integrat de competiţie electorală

---

* Autoarea este beneficiară a proiectului „Burse Doctorale pentru o Societate Sustenabilă", cofinanţat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Introducere

În acest capitol îmi propun să realizez o prezentare critică a cadrului conceptual dezvoltat în interiorul abordării economice asupra competiției electorale. Având drept concepte de bază *actorul rațional*, aplicat atât votanților, cât și partidelor, *utilitatea votului*, înțeleasă ca raportul cost-beneficiu, și *importanța ideologiei*, ca indicator al beneficiilor asociate opțiunii electorale, abordarea economică dezvoltă modele explicative ale legăturii dintre opțiunile de vot și strategiile partidelor (Miroiu, 2006). Elementul de legătură în acest caz este posibilitatea imaginării unui continuum ideologic pe care poate fi determinată atât poziția votanților, cât și cea a partidelor aflate în competiție, urmând ca în baza acestor poziții să se stabilească opțiunile de vot și strategiile maximizatoare ale suportului electoral.

Având ca fundament aceste asumpții, în știința politică s-a dezvoltat familia de modele spațiale de competiție electorală, de la modelele clasice (Downs, 1957; Rabinowitz și Macdonald, 1989) până la cele mai recente formulări (Merril și Grofman, 1999; Adams, Merrill și Grofman, 2005). Deși scopul principal al acestor modele este acela de a explica și de a propune strategii prin care partidele să își maximizeze suportul electoral obținut în alegeri, asumpțiile modelelor cu privire la electorat pot fi utilizate și pentru a explica și/sau prezice votul, întrucât orice teorie despre competiția electorală trebuie mai întâi să facă asumpții cu privire la modul în care alegătorii își formează opțiunile de vot.

În prima parte a capitolului prezint și discut pe scurt asumpțiile cu privire la votanți și comportamentul acestora din formulările clasice ale modelelor spațiale (Downs, 1957; Rabinowitz și Macdonald, 1989; Matthews, 1979), precum și modificările suferite ulterior, ca urmare a relaxării unora dintre condițiile asumate, dar și a rezultatelor testării empirice. În a doua parte a articolului, utilizez două dintre aceste modele, pe cel downsian și pe cel direcțional RM, pentru a explica opțiunile electorale ale românilor din 2004. Capitolul se încheie cu o discuție cu privire la principalele concluzii obținute din aplicarea modelelor pe datele din 2004.

Modelul downsian de competiţie electorală

Poate cel mai cunoscut model spaţial de competiţie electorală este cel dezvoltat de Anthony Downs în cartea sa *O teorie economică a democraţiei* din 1957 (Downs, [1957] 2009). Scopul lui Downs este acela de a explica dinamica partidelor aflate în competiţie electorală atât într-un sistem bipartid, cât şi într-unul multipartid. În acest scop, Downs imaginează un *continuum ideologic*, de tip termometru de la 0 la 100, pe care se pot plasa atât partidele, cât şi votanţii. Continuumul ideologic este cel mai frecvent axa stânga-dreapta, scala mergând progresiv de la poziţia de extremă stângă până la poziţia de extremă dreaptă[1]. Poziţia pe care fiecare actor o adoptă pe continuum este ceea ce Downs numeşte *punctul ideal*, adică acea poziţie care reflectă cel mai bine viziunea ideologică promovată de actor.

În modelul downsian ideologia ocupă o poziţie centrală, deoarece, pentru a-şi simplifica alegerea, votanţii evaluează fiecare partid în funcţie de poziţia pe care o ocupă pe acest continuum, alegând să voteze cu partidul cel mai apropiat de propria poziţie. Dat fiind faptul că în teoria alegerii raţionale clasice este iraţional ca votanţii să se prezinte la vot întrucât votul presupune costuri (Miroiu, 2006), votanţii folosesc ideologia ca pe o „scurtătură" informaţională, care să le reducă substanţial costurile de informare cu privire la platformele electorale ale partidelor din competiţia electorală. Însă, pentru ca ideologia să poată fi utilizată drept scurtătură informaţională în evaluarea utilităţii pe care votantul ar obţine-o de pe urma câştigării alegerilor de fiecare dintre partidele aflate în competiţie, aceasta trebuie să fie relativ stabilă în timp. Downs justifică plauzibilitatea acestui argument prin apelul la conceptele de responsabilitate, credibilitate şi integritate a partidelor (Downs, 2009, pp. 150-157). Responsabilitatea este însuşirea unui partid de a fi consecvent în acţiuni în două perioade electorale consecutive. Partidul este responsabil dacă politicile promovate în alegeri şi ulterior, în cazul în care ajunge la guvernare, sunt corelate cu acţiunile sale din perioada precedentă în

1. Scala utilizată de Downs se bazează pe dimensiunea economică, de la viziunea de extremă stânga, conform căreia ar trebui să existe control guvernamental complet asupra economiei, până la viziunea de extremă dreapta, conform căreia piaţa ar trebui să fie complet liberă.

care s-a aflat la guvernare. Credibilitatea este calitatea pe care o posedă un partid atunci când un votant se poate baza pe afirmațiile partidului din perioada de opoziție pentru a prezice comportamentul său în cazul în care e ales. Cu alte cuvinte, indică măsura în care declarațiile din campanie sunt buni predictori ai comportamentului său viitor. Când un partid posedă ambele caracteristici, poate fi considerat un partid integru[2]. Dacă un partid urmărește să atragă și să mențină susținerea unei anumite părți din electorat, atunci acțiunile sale trebuie să coincidă cu afirmațiile sale. În caz contrar, partidul va pierde susținerea votanților, deoarece aceștia aleg să-i acorde sprijinul în virtutea poziției adoptate. Dacă votanții suspectează că partidul nu își va respecta promisiunile, aceștia nu vor mai avea motive să-l voteze, deoarece nu pot fi siguri că acțiunile ulterioare ale partidului le vor maximiza utilitatea, dacă este ales. Mai mult, însăși asumpția de raționalitate a modelului conduce la opțiuni ideologice ale partidelor relativ imobile în timp, întrucât partidele nu se pot deplasa liber pe continuum fără a pierde caracteristica de integritate, fiind limitate de poziția celorlalți competitori, peste care nu pot „sări" (Downs, 2009, p. 172).

Pentru a-și construi modelul, Downs face o serie de asumpții simplificatoare, atât în ceea ce privește votanții și partidele, cât și situația de alegere în sine. În teoria downsiană, partidele sunt văzute ca fiind actori autonomi și unitari al căror singur scop este acela de a câștiga alegerile (Downs, 2009, p. 45). Așadar, partidele propun politici pentru a câștiga alegerile, nu urmăresc să câștige alegerile pentru a propune politici (Downs, 2009, p. 65). În acest context, partidele vor alege să se poziționeze pe continuum astfel încât să atragă sprijinul unei pluralități a votanților[3]. De asemenea, partidele sunt interesate doar de alegerile actuale, nu și de cele viitoare, astfel încât ele adoptă strategii care să le maximizeze șansele de a câștiga în prezent (Miroiu, 2006, p. 248).

În modelul downsian, votanții sunt în primul rând actori raționali (Downs, 2009, p. 38) și dețin informație perfectă, cu alte cuvinte, cunosc poziția pe continuum a tuturor partidelor aflate în competiție, sunt capabili să se evalueze și să se ordoneze în funcție de distanța față de propria poziție pe continuum. Aici intervine importanța

2. Trebuie spus că un partid poate fi credibil fără a fi responsabil și invers.
3. Asumând că regula de vot este cea a pluralității.

ideologiei, folosită de votanţi, aşa cum am explicat anterior, drept scurtătură informaţională în evaluarea beneficiilor pe care le-ar obţine de pe urma câştigării alegerilor de fiecare partid din cursa electorală. De asemenea, pentru simplificare, autorul presupune că votanţii sunt de acord în legătură cu poziţia unui partid pe axă, adică toţi plasează partidul în acelaşi punct. Cu alte cuvinte, poziţia unui partid este aceeaşi pentru toţi votanţii, fiind media aprecierilor acestora[4]. În plus, preferinţele votanţilor au vârf unic, iar funcţia de preferinţă descreşte monoton pe ambele pante, ceea ce înseamnă că votanţii sunt capabili să ordoneze perfect partidele în funcţie de preferinţe, astfel încât cel puţin un partid să nu fie niciodată pe ultimul loc în preferinţele niciunui votant. De exemplu, dacă scala ideologică merge de la 0 la 100, atunci un votant care se autoplasează la poziţia 25 va prefera în mod necesar partidul aflat la poziţia 20 în detrimentul partidului aflat la 15 şi pe cel de la poziţia 30 în detrimentul celui de la poziţia 35 (Downs, 2009, p. 164).

Luând în calcul condiţiile de mai sus şi alegând să ignorăm posibilitatea existenţei ataşamentului sau loialităţii faţă de un partid anume, indiferent de platforma propusă, rezultă că votantul raţional va prefera în mod necesar partidul a cărui poziţie este cel mai aproape de punctul său ideal pe continuum[5]. Dacă între partide nu există diferenţe în ceea ce priveşte politicile promovate, atunci alegătorul va fi în mod necesar indiferent între partide. Mai mult, dacă punctul ideal al votantului se află la distanţe egale de două sau mai multe partide, acesta va fi indiferent între ele, de aici rezultând că preferinţele votanţilor sunt simetrice (Downs, 2009).

În aceste condiţii, fiecare votant va alege să voteze partidul care se află cel mai aproape de poziţia sa ideală pe continuum, astfel încât să-şi maximizeze utilitatea. Cel mai frecvent, pentru calculul utilităţii se utilizează pătratul distanţei euclidiene dintre poziţia partidului şi poziţia votantului pe continuumul ideologic.

---

4. O variantă de relaxare a acestei asumpţii, propusă chiar de Downs, este aceea de a considera că între votanţi există consens cu privire la ordinea partidelor pe continuum, fără a exista în mod necesar consens şi asupra poziţiei exacte pe care o ocupă fiecare partid.
5. Dată fiind asumpţia că votantul preferă întotdeauna partidul cu poziţia cea mai apropiată de propria poziţie, modelul downsian mai este numit şi modelul proximităţii.

$U_{ik} = -(V_i - P_k)^2$, unde U_i reprezintă utilitatea votantului i, V_i reprezintă punctul ideal al votantului i, iar P_k poziția partidului k pe continuum. Minusul din fața formulei este utilizat pentru a indica faptul că utilitatea crește pe măsură ce distanța dintre partid și votant scade.

În sfârșit, cu privire la situația de alegere, Downs (2009) asumă faptul că votanții sunt uniform distribuiți pe continuum, iar regula de alegere este cea a pluralității. În aceste condiții, într-un sistem bipartid, ambele partide vor alege să se apropie de centrul axei, care coincide și cu poziția *votantului median* (Black, 1958), adică acea poziție care obține la fel de multe sau chiar mai multe voturi decât orice altă poziție de pe continuum. Motivația unei asemenea mișcări este aceea că, migrând spre centru, partidele nu vor pierde voturile de la extrema proprie, întrucât ele se află mai aproape de acești votanți decât opoziția, însă vor câștiga voturile celor de la centru. Chiar și acceptând că este posibil ca partidele să piardă voturile de la extreme, costul este mai mic decât beneficiul, întrucât cei mai mulți votanți sunt concentrați la centru. Însă în sistemul bipartid, prin apropierea de centru, cele două partide sunt încurajate să își învăluie politicile în ambiguitate, astfel încât acestea să fie atractive atât pentru votanții de la centru, cât și pentru cei de la extreme. Astfel, ele promovează politici din ce în ce mai similare, însă din ce în ce mai ambigue și mai greu de distins una de cealaltă.

Dacă distribuția nu este normală, iar cei mai mulți votanți sunt plasați la extreme, atunci partidele nu se vor apropia de centru, pentru că vor pierde mai multe voturi la extreme decât vor câștiga la centru. Alegând să absenteze, votanții de la extremă pot permite partidului de opoziție să câștige alegerile actuale, dacă astfel pot obliga partidul cel mai apropiat să revină la poziția inițială și să promoveze politicile preferate de ei în ciclul electoral viitor. Însă o astfel de strategie este viabilă doar în cazul în care votanții sunt interesați de alegerile viitoare. În caz contrar, este irațional pentru aceștia să absenteze, mai ales în condiții de informație perfectă, în care pot distinge perfect între pozițiile partidelor indiferent cât de apropiate devin acestea.

Dacă însă există incertitudine, informația nu este perfectă și, în plus, există costuri de informare, atunci probabilitatea ca extremiștii să absenteze la vot crește când partidul se deplasează spre centru, pentru că votanții nu mai pot sesiza așa de ușor diferențele dintre

platformele partidelor. Drept consecinţă, dacă numărul votanţilor extremişti este mare, partidele pot alege să nu se apropie de centru. În acest caz însă, politicile promovate de partidul câştigător vor fi extremiste, democraţia va fi instabilă, iar o parte din votanţi vor fi nemulţumiţi, ceea ce poate avea consecinţe grave, mergându-se chiar până la revoluţie. Aceste consecinţe sunt determinate de faptul că vor rezulta două partide cu platforme radicale şi opuse care se vor lupta pentru putere, reuşind să îşi impună viziunea doar prin teroare. Aşadar, o astfel de distribuţie a votanţilor este improbabilă într-o democraţie stabilă.

Când sunt mai multe partide în competiţie, situaţie pe care Downs nu o consideră posibilă decât în condiţiile în care distribuţia votanţilor pe continuum este polimodală, iar regula de vot este una din familia proporţională, partidele vor avea stimulentele necesare pentru a se distanţa unele de celelalte apropiindu-se de maximele locale ale distribuţiei votanţilor. Sistemul va atinge echilibrul atunci când nici un partid nou nu se mai poate forma şi când partidele existente nu mai au motivaţia necesară să îşi mai modifice poziţia.

Faţă de sistemul bipartid, unde partidele propun politici similare, iar votanţii au nevoie de alte elemente de distincţie între ele în afară de ideologie, în sistemele multipartid rolul ideologiei este unul crescut, date fiind costurile crescute de informare. Datorită faptului că partidele au stimulentele pentru a se diferenţia unele de celelalte, ideologia devine un element important pentru alegători în ordonarea preferinţelor, deoarece aceasta funcţionează ca nişte „scurtături" informaţionale. Întrucât oferta electorală este variată, în sistemele multipartid accentul cade pe ideologie, ca element de distincţie între poziţiile adoptate de partide pe continuum.

Aşadar, Downs consideră că, în starea de echilibru, responsabilă pentru numărul de partide de pe scena politică este distribuţia votanţilor, fiecare distribuţie putând suporta doar un număr limitat de partide (Downs, 2009, pp. 177-183). Mai mult, posibilitatea formării şi intrării în competiţia electorală a unor noi partide este dată tot de forma distribuţiei votanţilor pe continuum. Partidele noi, în viziunea lui Downs, pot apărea doar în două situaţii : dacă există o modificare în modul de distribuţie a votanţilor pe continuum sau dacă există o modificare ideologică puternică a unuia dintre partide. Scopul acestor partide noi nu este în mod necesar de a câştiga alegerile, ci mai

degrabă de a influența politicile partidelor existente. În primul caz, modificarea distribuției este cauzată de schimbări sociale puternice, cum ar fi o revoluție, sau modificarea condiției unui grup social care nu mai este reprezentat de niciunul dintre cele două partide existente. În al doilea caz, dacă există un număr mare de votanți la una dintre extreme, iar partidul cel mai apropiat de ei migrează spre centru, se poate crea un nou partid de extremă, care nu își propune neapărat să câștige alegerile, ci doar să forțeze partidul care a migrat să se îndepărteze de centru, revenind la poziția inițială. Această situație este însă caracteristică sistemului bipartid, deoarece în sistemele multipartid ideologiile partidelor sunt relativ imobile, așa cum prescrie modelul de competiție dezvoltat de Downs pentru aceste sisteme.

Dezvoltări ulterioare ale modelului downsian

Deși teoria downsiană asumă existența unei singure dimensiuni ideologice relevante[6], de cele mai multe ori în viața reală există mai mult de o dimensiune relevantă, motiv pentru care modele ulterioare propun stabilirea poziției partidelor și a votanților într-un spațiu multidimensional (Davis și Hinich, 1968 ; Hinich și Pollard, 1981 ; Enelow și Hinich, 1984), determinat de direcțiile de politici care sunt propuse în campania electorală. Ideea din spatele acestei abordări este aceea că nu întotdeauna toate direcțiile de politici propuse de un partid în campanie pot fi sintetizate printr-o poziție unică pe un singur continuum cum este axa stânga-dreapta. Astfel, un partid poate avea poziții diferite pe diferite dimensiuni. La fel și votanții, motiv pentru care opțiunea de a vota pentru un partid sau altul se face în funcție de media ponderată a pătratului distanței euclidiene dintre poziția partidului și poziția votantului pe fiecare dintre dimensiuni. Ponderarea dă posibilitatea atribuirii unei importanțe crescute unora dintre dimensiuni, spre deosebire de celelalte.

6. Downs tratează succint și situația în care ar exista mai multe dimensiuni relevante, considerând că în acest caz opțiunea votanților s-ar forma în funcție de media pozițiilor de pe fiecare dimensiune și de gradul de împrăștiere al acestor poziții (Downs, 2009, p. 184).

$U_{ik} = \frac{\sum_{j=1}^{n}\left[-\alpha_j\left(P_{kj} - V_{ij}\right)\right]^2}{n}$, unde U_{ik} este utilitatea obţinută de votantul i dacă alege partidul k, n sunt dimensiunile relevante, α_j este importanţa atribuită dimensiunii j, P_{kj} este poziţia partidului k pe dimensiunea j şi V_{ij} este poziţia votantului i pe dimensiunea j.

O altă modificare importantă la modelul downsian o reprezintă relaxarea asumpţiei de informaţie perfectă. Astfel, dacă asumăm că votanţii nu mai deţin informaţie perfectă cu privire la poziţia pe care o au partidele în spaţiul uni- sau multidimensional, atunci percepţia asupra acestei poziţii poate fi privită ca fiind o variabilă aleatoare. Cu alte cuvinte, putem introduce un termen de eroare, cu media 0, în calculul poziţiei partidelor şi al utilităţii pe care alegerea fiecăruia dintre partide o produce pentru fiecare votant (Enelow şi Hinich, 1981, p. 484). Aşadar, poziţia partidului devine k, $\tilde{P}_k = P_k + \varepsilon$, unde P_k este poziţia obiectivă a partidului k, iar ε este termenul de eroare cu E(ε) = 0. Prin urmare, formula de calcul a utilităţii pe care votantul i o obţine votând partidul k devine: $U_{ik} = -\left(\tilde{P}_k - V_i\right)^2$.

O a treia modificare importantă este introducerea ideii de vot probabilistic. O asumpţie fundamentală a modelului downsian este aceea că toţi votanţii se prezintă la vot şi optează pentru partidul cu poziţia cea mai apropiată de poziţia proprie, indiferent cât de mare este distanţa absolută dintre votant şi cel mai apropiat partid. Însă în viaţa reală nu toţi votanţii se prezintă la vot, absenteismul devenind o componentă importantă a teoriei despre vot, modelată prin votul probabilistic (Hinich, Ledyard şi Ordeshook, 1973). Principalele două motive pentru care votanţii absentează sunt alienarea şi indiferenţa (Hinich şi Ordeshook, 1969). Alienarea se referă la situaţia în care votanţii consideră că utilitatea obţinută chiar şi alegând candidatul preferat nu depăşeşte un minim admis, în timp ce indiferenţa se referă la situaţia în care diferenţa de utilitate dintre candidaţi nu depăşeşte un minim admis (Enelow şi Hinich, 1984, p. 464). Aşadar, în primul caz votanţii absentează deoarece nici un partid nu promovează politici care să le aducă un plus de utilitate satisfăcător, în timp ce în al doilea caz votanţii absentează întrucât consideră că diferenţa dintre partide, în termeni de utilitate, nu este suficient de mare pentru a merita asumarea costurilor asociate votului. Cele două fenomene sunt distincte şi se pot produce separat sau împreună. Spre exemplu, în situaţia în care sunt doar doi candidaţi şi ambii sunt consideraţi a

fi la fel de acceptabili, votantul e indiferent fără a fi alienat, în timp ce în situația în care ambii candidați sunt considerați a fi la fel de inacceptabili, votantul este și alienat, și indiferent.

Pentru a ilustra modelul probabilistic de vot și a încorpora ideea de alienare și pe cea de indiferență, primul pas este să definim două constante pozitive a și h, a pentru alienare și h pentru indiferență. De asemenea, fie ε_i, cu $0 < \varepsilon_i < 1$, astfel încât ε_i să fie importanța absentării de la vot a votantului i din cauza alienării și $(1 - \varepsilon_i)$ importanța absentării din cauza indiferenței. Păstrând același mod de calcul al utilității ca și până acum, pentru cazul cu două partide, m și n, rezultă că probabilitatea de a se prezenta la vot a votantului i este dată de următoarele formule (adaptare după Enelow și Hinich, 1984):

$P_m = \varepsilon^* a^* U_{im} + (1 - \varepsilon)^* h^* (U_{im} - U_{in})$, dacă $U_{im} > U_{in}$ și $P_m = \varepsilon^* a^* U_{im}$, în caz contrar

$P_n = \varepsilon^* a^* U_{in} + (1 - \varepsilon)^* h^* (U_{in} - U_{im})$, dacă $U_{in} > U_{im}$ și $P_n = \varepsilon^* a^* U_{in}$.

În cele două ecuații de mai sus $a^* U_{im}$ și $a^* U_{in}$ reprezintă probabilitatea ca votantul să se prezinte la vot dată fiind posibilitatea alienării. Cum utilitatea este negativă și a este o constantă pozitivă, rezultă că probabilitatea prezentării la vot va crește când utilitatea crește și va scădea când utilitatea scade. $h^*(U_{im} - U_{in})$ reprezintă probabilitatea ca votantul să se prezinte la vot dată fiind posibilitatea indiferenței între cele două alternative, cu P_m *indiferență* $= h^*(U_{im} - U_{in})$, dacă $U_{im} > U_{in}$, și P_m *indiferență* $= 0$, dacă $U_{im} < U_{in}$.

Asumând faptul că $U_{im} > U_{in}$, rezultă că probabilitatea globală ca votantul i să se prezinte la vot este:

$P_i = P_m + P_n = \varepsilon^* a^* (U_{im} + U_{in}), + (1 - \varepsilon)^* h^* (U_{im} - U_{in})$, deoarece, dacă $U_{im} > U_{in}$, atunci $h^*(U_{in} - U_{im}) = 0$.

În sfârșit, o ultimă dezvoltare pe care o voi discuta aici este cea propusă de Grofman (1985), care face două modificări la modelul downsian. Grofman pornește de la ideea că poziția statu-quoului contează, iar modificările de politici pe care le-ar putea face orice partid care ar câștiga puterea depind de această poziție. Prin urmare, adevărata modificare pe care orice partid concurent ar putea-o face se află undeva între poziția sa pe continuum și poziția statu-quoului. Măsura în care partidul poate modifica poziția de statu-quo este numită de Grofman *rată de discount*. Astfel, votanții nu vor mai alege

să voteze cu partidul care are poziţia cea mai apropiată de poziţia proprie, ci cu partidul care se află cel mai aproape de votant după ce din poziţia partidului a fost scăzută poziţia statu-quoului, iar rezultatul a fost înmulţit cu *rata de discount*.

$U_{im} = q_i*(P_m - P_{SQ})$, unde q_i reprezintă *rata de discount*, P_m poziţia partidului m, iar P_{SQ} poziţia statu-quoului.

Modelele direcţionale de competiţie electorală

Am ales să vorbesc de modele direcţionale, şi nu de un model direcţional, întrucât în această secţiune voi prezenta două dintre modelele direcţionale clasice: cel dezvoltat de Matthews (1979) şi cel dezvoltat de Rabinowitz şi Macdonald (1989, 1991).

Cele două modele au la bază câteva asumpţii comune. Asumpţia centrală în ambele modele este aceea că majoritatea oamenilor au preferinţe difuze în legătură cu direcţia pe care ar trebui să o urmeze guvernarea în privinţa formulării politicilor. Din acest motiv, modelele renunţă la ideea downsiană conform căreia votanţii sunt capabili să ordoneze perfect alternativele propuse de partide pe un continuum, propunând o altă abordare asupra formării opţiunilor de vot. În modelul direcţional dezvoltat de Matthews (1979), votanţii îşi stabilesc preferinţele în funcţie de o singură coordonată, şi anume *direcţia preferinţei*, ei decizând dacă susţin sau nu o anumită politică. În modelul dezvoltat de Rabinowitz şi Macdonald (1989), de acum înainte modelul RM, apare şi o a doua coordonată, şi anume *intensitatea*, adică măsura în care votantul susţine direcţia aleasă. Ca şi în modelul downsian, este asumat un continuum, care are însă în centru *punctul neutru* sau, altfel spus, punctul în care votantul este indiferent faţă de toate alternativele de pe continuum. Dacă în modelul downsian fiecare punct de pe continuum reprezenta poziţia faţă de un set de politici, în modelele direcţionale plasarea la stânga sau la dreapta punctului neutru înseamnă atitudinea faţă de o politică sau, mai exact, respingerea ori susţinerea unei politici. De asemenea, în modelul RM, distanţa de la punctul neutru la poziţia pe continuum reprezintă intensitatea cu care votantul respinge sau susţine politica respectivă.

În modelul propus de Matthews, partidele și votanții se pot deplasa de-a lungul cercului cu centrul în punctul neutru și raza de o unitate. În varianta propusă de Merrill și Grofman (1999, p. 25) a modelului lui Matthews, votanții și partidele au posibilitatea de a se deplasa liber. Utilitatea obținută de votant este dată de o funcție care depinde de unghiul care se obține între poziția partidului și poziția votantului. Funcția de utilitate variază între +1, când pozițiile partidului și votantului se suprapun, iar între ele se formează un unghi de 0 grade, și -1, când pozițiile partidului și votantului sunt perfect opuse și între ele se formează un unghi de 180 de grade. Așadar, utilitatea în modelul lui Matthews este cosinusul unghiului dintre votant și partid :

$U_{ik} = \frac{V * P}{\|V\| * \|P\|} = \cos\alpha$, unde α este unghiul dintre poziția votantului și poziția partidului, $V*P = \sum_{j=} v_j * p_j$ este produsul scalar dintre poziția votantului și poziția partidului pe fiecare dintre cele *n* dimensiuni din model, iar ||V|| și ||C|| sunt distanțele euclidiene de la punctul neutru la poziția votantului/partidului pe fiecare dintre dimensiuni.

Trebuie observat faptul că, în cazul unei singure dimensiuni, de exemplu axa stânga-dreapta, dacă sunt doar două partide în competiție și ambele se află de aceeași parte a punctului neutru, atunci votanții sunt indiferenți între ele, oricare ar fi diferența de intensitate dintre pozițiile celor două. În modelele cu două sau mai multe dimensiuni însă, intensitatea poziției contează, așa cum indică formula anterioară (Merrill și Grofman, 1999, p. 26).

În modelul direcțional propus de Rabinowitz și Macdonald (1989), alegerea votantului se face în funcție de compatibilitatea dintre direcții, dar și de intensitatea poziției pe care fiecare dintre agenți, votantul și partidele, o adoptă. Într-o primă fază se stabilește dacă partidul și votantul adoptă aceeași direcție referitoare la o anumită politică, adică se stabilește dacă ambii se află de aceeași parte a punctului neutru sau nu. Dacă direcția acestora coincide, atunci asocierea dintre cei doi agenți este una pozitivă, indiferent dacă sunt de acord sau ambii se opun politicii respective. Dacă direcțiile lor sunt opuse, adică un agent este de acord și celălalt nu, atunci asocierea va fi una negativă. În a doua fază trebuie stabilită intensitatea cu care fiecare dintre agenți își susține poziția. Cu cât poziția unui votant sau partid este mai departe de punctul neutru, cu atât acesta preferă mai intens direcția respectivă. Rezultatul interacțiunii dintre cele două poziții, a votantului

şi a partidului, reprezintă utilitatea obţinută de votant dacă alege să voteze cu respectivul partid:

$U_{ik}=(P_k - P_n)*(V_i - P_n)$, unde P_k este poziţia partidului k, P_n este punctul neutru şi V_i este poziţia votantului i[7].

Conform modelului direcţional RM, votantul va alege întotdeauna partidul care se află de aceeaşi parte a punctului neutru cu el însuşi şi care este poziţionat cât mai departe de punctul neutru[8]. Această concluzie contrazice modelul tradiţional care afirmă că un votant va prefera partidul cel mai apropiat de poziţia sa ideală indiferent dacă se află de aceeaşi parte a axei sau nu. Mai mult, conform modelului direcţional, un votant aflat în situaţia de a alege între două partide care se află de aceeaşi parte cu el, însă la distanţe diferite de punctul neutru, îl va prefera pe cel mai îndepărtat de punctul neutru, chiar dacă celălalt partid se află mai aproape de poziţia votantului. Această asumpţie se face în virtutea faptului că un partid care pune mai mult accent pe o anumită politică în alegeri este mai probabil să o promoveze intens în cazul în care este ales decât un partid care îi acordă o importanţă redusă[9].

Definiţia intensităţii arată că un votant nu va prefera în general partidele de centru sau apropiate de centru deoarece poziţia acestora denotă indiferenţă faţă de politica respectivă, şi nu o atitudine moderată[10]. Aşadar, în acest model, centrul este în general gol, tendinţa partidelor fiind aceea de a se poziţiona spre extremele axei, spre deosebire de partidele din modelul downsian, pentru care poziţia dominantă era cea a *votantului median*, plasat în centrul axei[11].

---

7. Dacă notăm convenţional cu 0 poziţia punctului neutru, atunci formula devine: $U_{ik}=P_k*V_i$. Aşadar, atunci când agenţii sunt de aceeaşi parte a punctului neutru, asocierea este pozitivă, iar în caz contrar, negativă, rezultatul produsului din formulă fiind pozitiv în primul caz şi negativ în al doilea.
8. Westholm numeşte această regulă „regula aceleiaşi părţi" (*side rule*) (Westholm, 1994).
9. Westholm numeşte această regulă „regula intensităţii partidului" (*party-intensity rule*) (Westholm, 1994).
10. Cu cât poziţia unui partid faţă de o anumită problemă se află mai aproape de punctul neutru, cu atât partidul susţine mai puţin problema respectivă şi cu atât problema este mai puţin relevantă pentru partid. Acelaşi lucru este valabil şi pentru votant. Cu cât este mai aproape de centru, cu atât este mai puţin interesat de acea problemă.
11. Trebuie totuşi avut în vedere faptul că centrul axei lui Downs nu are aceeaşi semnificaţie cu centrul axei modelului direcţional.

Astfel, dacă în modelul proximității votantul alegea partidul cel mai apropiat de propria poziție, în modelul direcțional votantul are stimulentele necesare pentru a vota partidul care se află cel mai departe de propria poziție, cu condiția ca partidul să se afle de aceeași parte a punctului neutru ca votantul[12].

Important de menționat este faptul că, pe această axă, autorii consideră că fiecare partid are o poziție unică, valabilă pentru toți votanții. Această poziție unică este o poziție mediană calculată pentru fiecare partid. Motivul pentru care autorii renunță la o poziție diferită a partidelor pentru fiecare votant în favoarea unei poziții unice este evitarea efectului *raționalizării*. Raționalizarea este fenomenul prin care votanții au tendința să plaseze mai aproape de propriul punct ideal partidele pe care le simpatizează și mai departe pe cele care le displac. Această așezare nu se face însă în funcție de poziția reală pe care partidele o au față de o anumită politică, ci în funcție de percepția pe care votanții o au față de partide în general (Macdonald, Listhaung și Rabinowitz, 1991 ; Macdonald și Rabinowitz, 1997).

Reprezentarea spațială a acestui model se face cu ajutorul vectorilor, indiferent dacă spațiul este unul unidimensional sau pluridimensional. Așadar, direcția este dată de sensul indicat de vector, iar intensitatea este dată de lungimea vectorului. Formula care indică gradul de compatibilitate între candidat și votant este cea a produsului scalar. Considerând doi vectori *P* și *V*, unde vectorul *P* indică direcția și intensitatea cu care partidul susține un anumit aspect, iar *V* direcția și intensitatea cu care votantul susține aceeași problemă, compatibilitatea între poziții va fi dată de produsul dintre lungimea vectorului *P*, lungimea vectorului *V* și cosinusul unghiului dintre cei doi vectori.

Dacă spațiul este unidimensional, unghiul dintre cei doi vectori poate fi doar 0 sau 180, caz în care cosinusul va putea lua doar valorile 1 și -1. Așadar, formula se reduce la produsul simplu dintre pozițiile agenților. În cazul în care votantul sau partidul se află în punctul neutru, lungimea vectorului respectiv va fi 0 și produsul va fi 0, rezultând o compatibilitate nulă între cei doi.

Deși asumpția de bază a modelului direcțional este aceea că votanții se vor orienta spre candidatul care susține cel mai intens sau este cel mai intens împotriva aceluiași aspect ca și ei, totuși alegătorii

12. Westholm numește această regulă „regula intensității votantului" (*voter-intensity rule*) (Westholm, 1994).

nu vor empatiza cu poziţii radicale, extremiste. Intensitatea cu care un candidat sau un partid susţine sau este împotriva unui aspect de politici trebuie să se încadreze într-o anumită limită, definită de autori ca fiind *regiunea de acceptabilitate*. Cu alte cuvinte, acolo unde lungimea vectorului *P* depăşeşte o anumită lungime stabilită, egală cu R[13], partidul va fi catalogat drept extremist şi va pierde suportul alegătorilor[14].

Regiunea de acceptabilitate este distanţa de la punctul neutru spre ambele extreme ale axei în care poziţionarea partidelor nu este clasată ca fiind extremistă. Aşadar, pentru un spaţiu unidimensional, aceasta este definită ca fiind intervalul închis $[-R, R]$. Pentru un spaţiu bidimensional, regiunea de acceptabilitate va fi reprezentată de un cerc cu raza R, a cărui origine se află în punctul neutru.

Modelul presupune că toţi votanţii acceptă aceleaşi dimensiuni ale regiunii de acceptabilitate, indiferent de poziţia lor pe axă (Westholm, 1994). Însă teoria nu stabileşte clar limitele acestei regiuni de acceptabilitate, acest concept fiind vag definit. Se specifică doar că partidele din interiorul regiunii de acceptabilitate vor performa electoral mai bine decât cele care o depăşesc. Modelul nu ia în calcul şi cazul în care dincolo de regiunea de acceptabilitate există suficienţi votanţi care să susţină partidul care a depăşit limita, astfel încât acesta să câştige alegerile[15]. Dacă însă toţi votanţii îşi asumă aceleaşi dimensiuni ale regiunii de acceptabilitate, acest fapt nu ar presupune oare că nu există votanţi dincolo de limita regiunii de acceptabilitate? În această situaţie este clar că un partid extremist nu mai are şanse să obţină sprijin electoral. Însă dacă există votanţi extremişti, de ce ar sancţiona aceştia un partid extremist?

Prin urmare, adoptarea unei poziţii extreme, dincolo de limitele impuse de regiunea de acceptabilitate, se traduce prin aplicarea unei sancţiuni partidului, sancţiune care constă în pierderea de voturi

---

13. R este lungimea maximă pe care o poate avea vectorul C, adică intensitatea maximă cu care un candidat poate susţine sau respinge un aspect fără a fi etichetat drept extremist.
14. În privinţa acestei asumpţii autorii atrag atenţia că depăşirea zonei de acceptabilitate nu presupune în mod necesar pierderea alegerilor, ci doar pierderea unei părţi a electoratului.
15. Westholm identifică acest aspect ca fiind un punct slab al modelului, deoarece acesta nu precizează distribuţia votanţilor pe axă (Westholm, 1994).

cauzată de diminuarea compatibilității dintre partid și votant. Matematic, această diminuare în compatibilitate este exprimată prin scăderea din valoarea utilității, a produsului scalar, a unei valori *S*, unde *S* este expresia numerică a sancțiunii aplicate partidului care a depășit limita regiunii de acceptabilitate, devenind astfel extremist în ochii electoratului. Acest *-S* în ecuația utilității scade șansele unui partid de a fi ales de votanți. Spațial, sancțiunea aplicată partidelor extremiste este operaționalizată ca fiind distanța euclidiană de la limita regiunii la poziția partidului, mărimea sancțiunii variind în funcție de aceasta (Westholm, 1994). Așadar, funcția de calcul al sancțiunii este dată de dimensiunea regiunii de acceptabilitate *R* și de lungimea vectorului de intensitate *P* a poziției partidului:

$$S = R\,(|P| - R)$$

În ceea ce privește sancțiunea aplicată, autorii fac precizarea că aceasta poate varia în funcție de poziția votantului care o aplică. Un votant extremist care simpatizează un partid extremist, aflat dincolo de limita regiunii de acceptabilitate, poate să nu sancționeze deloc partidul sau să îi acorde o sancțiune mai mică decât alți votanți (Westholm, 1994). Însă dacă pentru sancțiune se folosește formula de calcul bazată pe dimensiunea regiunii de acceptabilitate și lungimea vectorului de intensitate a partidului și se păstrează asumpția conform căreia atât regiunea de acceptabilitate, cât și poziția partidelor pe continuum sunt unice pentru toți votanții, rezultă că sancțiunea este identică pentru oricare din votanți, indiferent de poziția acestora față de partid. Așadar, asumpția că sancțiunea variază în funcție de votantul care o aplică este inconsecventă cu asumpția unicității regiunii de acceptabilitate și a poziției partidelor pentru toți votanții. Doar în cazul în care acestea variază pentru fiecare votant în parte sancțiunea devine dependentă de poziția votantului.

Un model integrat de competiție electorală

Încercările empirice de a utiliza modelul proximității și pe cel direcțional RM pentru a explica opțiunile de vot ale alegătorilor (Rabinowitz și Macdonald, 1989; Merrill, 1993, 1995) au condus

la ideea că niciunul dintre acestea, pe cont propriu, nu oferă predicţii satisfăcătoare. Mai mult decât atât, testarea empirică a modelelor numite deterministe, în care toţi votanţii se prezintă la vot şi aleg în mod necesar unul dintre partidele din competiţia electorală, s-a dovedit de asemenea a produce rezultate slabe. Cea mai mare problemă a acestor modele deterministe, din perspectiva lui Merrill (1994), este că atribuie toţi votanţii care ocupă aceeaşi poziţie unuia şi aceluiaşi partid, pe când în practică regiunile de suport electoral ale partidelor se suprapun. Din aceste motive, autori precum Merrill (1994) şi Grofman (Merrill şi Grofman, 1999; Adams, Merrill şi Grofman, 2005) au propus un nou model de competiţie electorală care să fie în primul rând probabilistic şi care, de asemenea, să încorporeze cele două tipuri de modele. Trebuie menţionat faptul că, înşişi Rabinowitz şi Macdonald, în articolul lor din 1989, propun o variantă de model mixt, însă acesta se rezumă la forma deterministă, formă care reprezintă chiar punctul de plecare pentru Merrill (1994) în construcţia noului model. Deşi poziţiile pe continuum sau în spaţiul multidimensional reprezintă lucruri relativ diferite în cele două modele, matematic acestea pot fi reprezentate în acelaşi mod, permiţând astfel testarea statistică a noului model.

Modelul integrat se compune din două parţi, una deterministă d_i şi una probabilistică X_i, astfel încât $U_i = d_i + X_i$, unde U_i este utilitatea obţinută de votantul i atunci când alege să voteze un anumit partid. Componenta deterministă d_i se compune la rândul său din cele două utilităţi, cea de tip downsian şi cea de tip direcţional, astfel încât $d_i = 2(1 - \beta)U_{di} - \beta U_{pi}$, unde U_{di} este utilitatea direcţională, U_{pi} este utilitatea downsiană sau a proximităţii, iar β este un coeficient care variază între 0 şi 1. Când β este 1, componenta deterministă denotă modelul proximităţii pur, iar când β este 0, componenta denotă modelul direcţional pur. Componenta probabilistică X_i este o variabilă aleatoare, normal distribuită, cu media 0 şi varianţa σ^2. Prin urmare, probabilitatea π_{kj} ca un votant care se află la poziţia j să aleagă un anumit partid k este dată de probabilitatea ca utilitatea produsă de partidul k să fie mai mare decât utilităţile produse de toate celelalte alternative aflate în competiţie: $\pi_{kj} = P\left[U_k > \max_{k \neq i} U_i\right]$. O ultimă modificare pe care Merrill (1994) o aduce modelului este aceea de a intoduce în discuţie posibilitatea ca votanţii să aleagă strategic, în special în condiţiile în care sistemul electoral este unul de tip majoritar, care încurajează astfel de comportamente. Includerea posibilităţii de

a vota strategic în model se realizează prin înmulţirea componentei deterministe d_i cu un parametru , unde P_k este probabilitatea ca partidul k să câştige alegerile şi α un parametru de estimat, astfel încât $0 \leq \alpha \leq 1$, o valoare apropiată de 0 a lui α indicând votul sincer, iar o valoare apropiată de 1 - pe cel strategic.

Date, metodologie şi rezultate

În această secţiune îmi propun să testez predicţiile modelului proximităţii şi pe cele ale modelului direcţional RM pe datele culese despre alegerile generale din România în modulul II al programului de cercetare CSES (The Comparative Study of Electoral Systems [www.cses.org]. CSES MODULE 2 FULL RELEASE [dataset]. June 27, 2007)[16]. Am ales datele culese din România pentru aplicaţie în primul rând datorită faptului că, până în prezent, nu cunosc un alt studiu care să utilizeze aceste modele pentru explicarea modului în care votează românii. În plus, România fiind o ţară postcomunistă, în care alegerile libere s-au practicat începând cu 1990, este interesant de văzut măsura în care românii şi-au format poziţii clare cu privire la opţiunile lor ideologice şi, de asemenea, măsura în care şi-au format ataşamente de partid bazate pe aceste opţiuni ideologice. Un alt motiv pentru alegerea acestei ţări este acela că, la momentul culegerii datelor, în România se practica un sistem electoral proporţional pentru alegerile generale, astfel încât există puţine motive de îngrijorare cu privire la votul strategic. Aşadar, pentru simplificarea modelelor folosite, se poate renunţa la includerea în model a posibilităţii ca votanţii să apeleze la votul strategic.

Datele au fost culese în perioada 14 decembrie 2004 - 7 ianuarie 2005, după alegerile din 28 noiembrie şi 12 decembrie 2004, pe un eşantion de 1 913 persoane de peste 18 ani, din cele 42 de judeţe. Principalii competitori în alegeri au fost alianţa PSD + PUR, alianţa DA (PNL + PD) şi UDMR. Dată fiind structura datelor, voi trata cele două alianţe ca fiind actori unitari şi, de asemenea, voi folosi versiunea unidimensională a modelelor, întrucât nu există date cu

16. Din păcate, la data redactării capitolului, nu existau date mai recente cu privire la România.

privire la poziţia votanţilor şi a partidelor faţă de diverse politici, ci doar pe axa stânga-dreapta. Structura datelor ridică însă o primă problemă, şi anume aceea că, deşi opţiunea de vot a fost contabilizată pentru alianţe, plasarea pe axa stânga-dreapta s-a făcut separat pe partide, făcând problematică stabilirea poziţiei celor două alianţe. O soluţie ar fi utilizarea mediei poziţiilor individuale ale partidelor din alianţe, aşa cum sunt ele văzute de fiecare votant. Însă această opţiune implică asumpţia că o alianţă se plasează ideologic la mijlocul distanţei dintre partidele care o compun, ceea ce nu este neapărat adevărat. Pentru a evita acest neajuns am ales să renunţ la poziţionarea idiosincratică a partidelor, în favoarea unei poziţii unice pentru fiecare partid, obţinută prin calcularea mediei poziţiilor atribuite de votanţi partidelor. Apoi, comparând mediile, am observat că PNL şi PD se situează aproximativ la poziţia 7 pe scala 0-10, PSD la aproximativ 4, PUR la aproximativ 4.5 şi UDMR la 5. Din acest motiv am ales să utilizez poziţia 7 pentru alianţa DA, 4 pentru alianţa PSD + PUR (dat fiind faptul că PSD este partidul cel mai mare din alianţă) şi 5 pentru UDMR. Renunţarea la plasarea idiosincratică evită fenomenul *raţionalizării* (Rabinowitz şi Macdonald, 1989), însă suferă de maladia comparaţiilor interpersonale (Westholm, 1994). Totuşi, dacă ne gândim la teorema juriului a lui Condorcet (1785) (Miroiu, 2006, p. 143), putem argumenta că eşantionul este suficient de mare pentru ca poziţia atribuită partidelor să fie cea corectă.

Ipoteza de lucru este aceea că modelul proximităţii generează predicţii mai bune cu privire la modul în care votează românii decât cel direcţional sau, altfel spus, *cu cât poziţia partidului pe axa stânga-dreapta se apropie de poziţia votantului, cu atât probabilitatea ca votantul să opteze pentru partidul respectiv creşte.*

Metoda statistică utilizată pentru analiza datelor este un tip de model liniar generalizat, şi anume modelul logistic condiţionat (*conditional logit*). Acest model este un model de regresie specific pentru situaţiile în care variabila dependentă este de tip nominal – în cazul de faţă, opţiunea de vot. Aşadar, folosind cele două modele spaţiale amintite anterior, îmi propun să prezic opţiunea de vot a românilor din 2004 pentru Camera Deputaţilor. Variabilele dependente utilizate în analiză sunt:

- sexul: masculin/feminin;
- mediul de rezidenţă: sat, oraş mic, suburbie sau oraş mediu, oraş mare;
- vârsta: în ani împliniţi;

- nivelul de educaţie : nici un fel de educaţie, ciclu primar terminat/ neterminat, ciclu secundar terminat/neterminat, şcoală profesională, liceu, studii universitare terminate/neterminate ;
- venitul : 5 trepte de venit ;
- partidul cu care se identifică votantul : partidul de care se simte cel mai apropiat ;
- utilitatea downsiană/direcţională, calculată pentru o singură dimensiune, axa stânga-dreapta, cu 11 trepte, 0-10, utilizând poziţia autodeclarată a votanţilor pe axă şi o poziţie unică pentru fiecare din cei trei competitori : poziţia 4 pentru alianţa PSD + PUR, 5 pentru UDMR şi 7 pentru alianţa DA.

Modelul downsian

$U_{iprox} = -(V_i - P_k)^2$, unde U_{iprox} reprezintă utilitatea votantului i, V_i reprezintă punctul ideal al votantului i, iar P_k poziţia partidului k pe continuum.

Tabelul 2.1. *Modelul logistic condiţional pentru studiul modelului downsian*

	Coeficienţi (Eroarea standard)
U_{prox}	0.0432090 (0.0225108).
DA vs. PSD + PUR	
2 : (intercept)	-6.0139890 (1.7861001)***
2 : Idpart	7.2152429 (1.1008740)***
2 : vârsta	-0.0010117 (0.0168833)
2 : educaţia	0.2585484 (0.1996605)
2 : sex	-0.6635052 (0.5951916)
2 : venit	0.0434591 (0.2609503)
2 : mediu de rezidenţă	0.0259806 (0.2577385)
UDMR vs. PSD + PUR	
3 : (intercept)	-5.1847445 (2.4606431)*
3 : Idpart	5.3138369 (1.2006652)***

3 : vârsta	0.0143808 (0.0293939)
3 : educaţia	-0.0237109 (0.2523583)
3 : sex	0.7961444 (0.9105816)
3 : venit	-0.0233016 (0.4338989)
3 : mediu de rezidenţă	0.3440978 (0.4127618)

Nivel de semnificaţie : 0 „***" 0.001 „**" 0.01 „*" 0.05 „." 0.1 „ " 1
Log-Likelihood : -73.808
McFadden R^2 : 0.71876
Likelihood ratio test : chisq = 377.26 (p.value = < 2.22e-16)

În modelul utilizat, opţiunea de vot pentru alianţa PSD + PUR este luată drept categorie de referinţă, motiv pentru care coeficienţii estimaţi pentru celelalte două alternative, alianţa DA şi UDMR, vorbesc despre probabilitatea de a alege fiecare dintre aceste alternative în raport cu probabilitatea de a alege alianţa PSD + PUR. Cum partidul cu care votantul se identifică, vârsta, educaţia, sexul, venitul şi mediul de rezidenţă sunt caracteristici individuale, modelul estimează pentru acestea un set de coeficienţi specifici fiecărei alternative în parte. În schimb, pentru utilitate este estimat un singur coeficient global, utilitatea fiind privită ca fiind mai degrabă o caracteristică a alternativelor şi nu a indivizilor, întrucât depinde de poziţia partidelor.

Trebuie spus că, fiind un model din familia modelelor logistice[17], coeficienţii estimaţi sunt exprimaţi în termeni de log odds[18]. Cu alte cuvinte, utilizând coeficienţii din tabel şi atribuind valori specifice fiecărei variabile, putem calcula logaritmul probabilităţii ca o persoană

17. Modelele logistice sunt modele de regresie în care variabila dependentă este fie una dihotomică (de tipul Da/Nu), fie una nominală (între categoriile căreia nu poate fi stabilită o ordine, spre exemplu culoarea ochilor sau opţiunea de a vota cu unul dintre cele n > 3 partide aflate în competiţie). Modelele logistice indică probabilitatea ca un individ cu anumite caracteristici să opteze pentru o categorie sau alta de răspuns a variabilei dependente. Pentru detalii, vezi Fox (2008) şi King (1989).
18. Rezultatul unui model logistic indică logaritmul probabilităţii ca un respondent să aleagă o categorie de răspuns a variabilei dependente în comparaţie cu o altă categorie a aceleiaşi variabile, luată ca referinţă.

să prefere alianţa DA în raport cu alianţa PSD + PUR sau UDMR în raport cu alianţa PSD + PUR[19].

În ceea ce priveşte variabilele incluse în model şi efectul pe care acestea îl au, se poate observa faptul că utilitatea downsiană are un efect mic şi pozitiv, cu alte cuvinte, pe măsură ce utilitatea downsiană creşte, adică pe măsură ce poziţia votantului se apropie de poziţia partidului cu care a votat, şansele ca votantul să prefere partidul respectiv cresc. De asemenea, mai trebuie observat faptul că cel mai mare şi de altfel şi cel mai semnificativ efect îl are apartenenţa partizată, identificarea cu partidul crescând şansele ca votantul să aleagă să voteze respectivul partid. În ceea ce priveşte celelalte variabile incluse în model, trebuie precizat faptul că acestea nu sunt semnificative şi au un efect minor asupra opţiunii de vot.

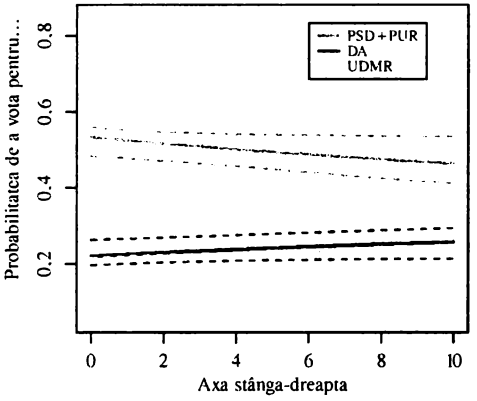

Figura 2.1. *Modelul downsian*

19. De exemplu, să prefere alianţa DA alianţei PSD + PUR, ştiind că acest votant se află la poziţia 8 pe continuum, este partizan DA, are 25 de ani, studii superioare, este de sex masculin, aparţine celei de-a doua clase de venit şi locuieşte într-un oraş mic, putem utiliza următoarea formulă:
log(P(DA)/P(PSD + PUR)) = -6.01 + 0.043*U_{prox} + 7.21*Idpart -0.001*vârsta + + 0.25*educaţia -0.66*sex + 0.04*venit + 0.02*mediul de rezidenţă
log(P(DA)/P(PSD + PUR)) = -6.01 + 0.043 + 7.21 -0.001*25 + 0.25*6 -0.66 + 0.04*2 + 0.02*2
log(P(DA)/P(PSD + PUR)) = 2.178
P(DA)/P(PSD + PUR) = exp(2.178) = 8.82

Pentru a înţelege mai bine relaţia dintre utilitatea downsiană şi probabilitatea de a vota cu un partid sau o alianţă, reprezentarea grafică a modelului se dovedeşte foarte utilă. Astfel, setând toate variabilele la valoarea lor medie şi lăsând poziţia votantului să varieze pe axa stânga-dreapta, se poate constata că probabilitatea ca votantul să aleagă alianţa PSD + PUR scade pe măsură ce votantul se deplasează spre dreapta, în timp ce probabilitatea de a alege alianţa DA sau UDMR creşte. Această observaţie este în concordanţă cu predicţiile modelului downsian, dat fiind faptul că alianţa PSD + PUR se situează la poziţia 4, fiind un partid de centru-stânga, în timp ce UDMR se situează la poziţia 5, iar alianţa DA la poziţia 7. Trebuie însă observat că modificarea probabilităţii de vot este redusă pentru toate cele trei cazuri, fapt explicat şi de efectul redus pe care utilitatea downsiană îl are asupra opţiunii de vot, conform modelului. De asemenea, din grafic se poate constata că cea mai mare probabilitate de a vota cu o alianţă o au votanţii de la extrema care se află de aceeaşi parte cu alianţa, stânga pentru PSD + PUR şi dreapta pentru alianţa DA, această predicţie venind mai degrabă în sprijinul modelului direcţional[20].

Modelul direcţional RM

$U_{idir} = (P_k - P_n) * (V_i - P_n)$, unde P_k este poziţia partidului k, P_n este punctul neutru şi V_i este poziţia votantului i.

Tabelul 2.2. *Modelul logistic condiţional pentru studiul modelului direcţional*

	Coeficienţi (Eroarea standard)
U_{dir}	0.0864181 (0.0450216).
DA vs. PSD + PUR	
2 : (intercept)	-6.1436161 (1.7891760)***
2 : Idpart	7.2152429 (1.1008740)***
2 : vârsta	-0.0010117 (0.0168833)

20. Este de discutat dacă această tendinţă decurge din datele utilizate sau din faptul că am ales să utilizez o poziţie unică pentru fiecare partid/alianţă în loc de poziţia indiosincratică.

2 : educaţia	0.2585484 (0.1996605)
2 : sex	-0.6635052 (0.5951916)
2 : venit	0.0434591 (0.2609503)
2 : mediul de rezidenţă	0.0259806 (0.2577385)
UDMR vs. PSD + PUR	
3 : (intercept)	-5.1415354 (2.4605983)*
3 : Idpart	5.3138369 (1.2006652)***
3 : vârsta	0.0143808 (0.0293939)
3 : educaţia	-0.0237109 (0.2523583)
3 : sexul	0.7961444 (0.9105816)
3 : venit	-0.0233016 (0.4338989)
3 : mediul de rezidenţă	0.3440978 (0.4127618)

Nivel de semnificaţie : 0 „***" 0.001 „**" 0.01 „*" 0.05 „." 0.1 „ " 1
Log-Likelihood : -73.808
McFadden R^2 : 0.71876
Likelihood ratio test : chisq = 377.26 (p.value = < 2.22e-16)

Concluziile cu privire la modelul downsian par să se aplice şi în ceea ce priveşte modelul direcţional RM. Astfel, cel mai mare şi cel mai semnificativ efect asupra opţiunii de vot îl are în continuare identificarea cu partidul/alianţa respectivă. Utilitatea direcţională are un efect pozitiv, însă în continuare redus, indicând faptul că, pe măsură ce utilitatea direcţională pe care un votant o resimte cu privire la un partid/o alianţă creşte, creşte şi probabilitatea ca votantul să opteze pentru respectivul partid/respectiva alianţă.

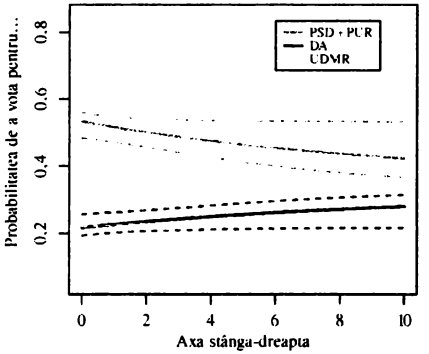

Figura 2.2. *Modelul direcţional RM*

Procedând ca şi în cazul modelului downsian pentru a reprezenta grafic modelul, se desprinde aceeaşi concluzie, şi anume : pe măsură ce poziţia votantului se deplasează spre dreapta, probabilitatea ca acesta să opteze pentru alianţa PSD + PUR scade, în timp ce probabilitatea să opteze pentru UDMR sau alianţa DA creşte. Mai mult, cea mai mare probabilitate de a vota cu alianţa PSD + PUR o au votanţii de extremă stânga, iar cea mai mare probabilitate de a vota cu alianţa DA sau UDMR o au votanţii de extremă dreapta. Totuşi, spre deosebire de modelul downsian, se poate constata o modificare mult mai accentuată a probabilităţii de a opta pentru un partid/o alianţă pe măsură ce poziţia votantului pe axă se modifică. Prin urmare, se poate trage concluzia că utilitatea direcţională are un efect mai accentuat asupra opţiunii de vot decât utilitatea downsiană.

Concluzii şi limite

Modelele spaţiale de competiţie electorală au deja o lungă tradiţie în ştiinţa politică, tradiţie care a debutat cu Downs ([1957] 2009) şi care continuă şi astăzi. Deşi scopul principal al acestor modele este acela de a explica şi de a propune strategii prin care partidele să îşi maximizeze suportul electoral obţinut în alegeri, o componentă principală a oricărui model de competiţie electorală rămâne modul în care votanţii îşi formează opţiunile electorale. Din acest motiv, utilizând asumpţiile modelelor spaţiale, fie acestea de tip downsian, direcţional sau mixt, se poate explica nu doar comportamentul partidelor aflate în competiţie, dar şi comportamentul electoral al votanţilor.

Explicarea comportamentului electoral al votanţilor utilizând modele spaţiale a fost şi scopul acestui capitol, folosind în acest sens datele cu privire la alegerile din 2004 pentru Camera Deputaţilor în România. Concluzia principală a acestei aplicaţii a fost aceea că modelul direcţional, dezvoltat de Rabinowitz şi Macdonald (1989), explică mai bine opţiunile electorale ale românilor decât cel downsian, utilitatea direcţională având un efect ceva mai puternic asupra probabilităţii de a opta pentru un anumit partid sau alianţă. Cu privire la această concluzie trebuie făcute mai multe precizări. În primul rând, ea poate fi o consecinţă a opţiunii metodologice de a utiliza poziţii

unice pentru partidul și alianțele aflate în competiție, în detrimentul utilizării plasării individuale de către fiecare votant în parte. Această opțiune metodologică, după cum indică literatura de specialitate (Westholm, 1994; Merrill și Grofman, 1999; Adams, Merrill și Grofman, 2005) tinde să favorizeze performanțele empirice ale modelului direcțional. În același timp însă, poziționarea individuală poate suferi de maladia *raționalizării* (Rabinowitz și Macdonald, 1989), ceea ce ar avantaja modelul downsian. În al doilea rând, stabilirea poziției unice a celor două alianțe s-a realizat pe baza pozițiilor unice ale partidelor pe care le au în componență, fapt care introduce o incertitudine cu privire la poziția reală a celor două alianțe și a modului în care acestea au fost percepute de către votanți. Nu în ultimul rând, utilizarea unei singure dimensiuni pentru stabilirea poziției votanților și a partidelor/alianțelor introduce de asemenea incertitudine în ecuație. Mai mult, utilizarea autoplasării respondenților pe axă poate fi și ea problematică, întrucât nu putem fi siguri că toți votanții înțeleg în același mod axa stânga-dreapta cu cele 11 trepte. Utilizarea unor itemi multipli pentru a stabili poziția respondenților, chiar și pe o singură dimensiune, ar fi fost cu siguranță utilă, însă lucrul acesta nu a fost posibil din cauza absenței acestor informații din datele utilizate.

O a doua concluzie foarte importantă a studiului a fost aceea cu privire la efectul identificării votanților cu un partid/o alianță asupra opțiunii de vot. Identificarea cu un partid/o alianță influențează cel mai puternic opțiunea de vot pentru competitorul respectiv. Această concluzie este foarte interesantă, în condițiile în care una dintre asumpțiile modelelor spațiale este aceea că identificarea cu partidele nu există, opțiunea de vot făcându-se strict pe criterii legate de poziția partidelor raportată la poziția votanților. Însă acest efect poate fi o consecință a opțiunilor metodologice menționate anterior și, de asemenea, a dimensiunii eșantionului. Cu toate acestea, concluzia redeschide discuția cu privire la modelele de vot bazate pe caracteristici sociodemografice și pe apartenență partizană.

Bibliografie

Adams, James F., Merrill III, Samuel şi Grofman, Bernard (2005), *A unified theory of party competition. A cross-national analysis integrating spatial and behavioral factors*, New York, Cambridge University Press.

Black, D. (1958), *The Theory of Committees and Election*, Cambridge, Cambridge University Press.

Davis, O. şi Hinich, Melvin (1968), „On the power and importance of the mean preference in a mathematical model of democratic choice", *Public Choice*, 5, 59-72.

Downs, Anthony ([1957] 2009), *O teorie economică a democraţiei*, trad. de Şerban Cerkez, Iaşi, Institutul European.

Enelow, James M. şi Hinich, Melvin J. (1981), „A new approach to voter uncertainty in the downsian spatial model", *American Journal of Political Science*, 25(3), 483-493.

Enelow, James M. şi Hinich, Melvin J. (1984), „Probabilistic voting and the importance of centrist ideologies in democratic elections", *The Journal of Politics*, 46(2), 459-478.

Fox, John (2008), *Applied Regression Analysis and Generalized Linear Models*, ed. a 2-a, Sage Publications.

Grofman, Bernard (1985), „The Neglected Role of the Status Quo in Models of IssueVoting", *Journal of Politics,* 47, 230-237.

Hinich, M.J. şi Ordeshook, P.C. (1969), „Abstentions and Equilibrium in the Electoral Process", *Public Choice,* 7, 81-106.

Hinich, J. Melvin, J. Ledyard şi Ordeshook, P. (1973), „A theory of electoral equilibrium: A spatial analysis based on the theory of games", *Journal of Politics*, 34, 154-193.

Hinich, Melvin J. şi Pollard, Walker (1981), „A new approach to the spatial theory of electoral competition", *American Journal of Political Science*, 25(2), 323-341.

Hotelling, Harold (1929), „Stability in Competition", *Economic Journal*, 39(153), 41-57.

King, Gary (1989), *Unifying Political Methodology*, Ann Arbor, University of Michigan Press.

Macdonald, Stuart Elaine şi Rabinowitz, George (1997), „On Correcting for Rationalization", *Journal of Theoretical Politics*, 9(1), 49-55.

Macdonald, Stuart Elaine, Listhaung, Ola şi Rabinowitz, George (1991), „Issue and Party Support in Multiparty Systems", *The American Political Science Review*, 85(4), 1107-1131.

Macdonald, Stuart Elaine, Rabinowitz, George şi Listhaung, Ola (1997), „Individual Perception and Models of Issue Voting", *Journal of Theoretical Politics*, 9(1), 13-21.

Matthews, Steven A. (1979), „A Simple Direction Model of Electoral Competition", *Public Choice*, 34, 141-156.

Merrill, Samuel III (1993), „Voting Behavior under the Directional Spatial Model of Electoral Competition", *Public Choice*, 77, 739-756.

Merrill, Samuel III (1994), „A probabilistic model for the spatial distribution of party support in multiparty electorates", *Journal of American Statistical Association*, 89(428), 1190-1197.

Merrill, Samuel III (1995), „Discriminating between Directional and Proximity Spatial Models of Electoral Competition", *Electoral Studies*, 14, 273-287.

Merrill, Samuel III şi Grofman, Bernard (1997), „Directional and Proximity Models of Voter Utility and Choice: A New Synthesis and an Illustrative Test of Competing Models", *Journal of Theoretical Politics*, 9, 25-48.

Merrill III, Samuel şi Grofman, Bernard (1999), *A unified theory of party competition. Directional and proximity spatial models*, Cambridge, Cambridge University Press: citat după ed. virtuală 2003.

Miroiu, Adrian (2006), *Fundamentele politicii. Vol. I: Preferinţe şi alegeri colective*, Iaşi, Polirom.

Rabinowitz, George şi Macdonald, Stuart Elaine (1989), „A Directional Theory of Issue Voting", *The American Political Science Review*, 83(1), 93-121.

Westholm, Anders (1994), „Distance versus Direction: The Illusory Defeat of Proximity Theory of Electoral Choice", *American Political Science Review*, 91 (4), 865-883.

Wittman, Donald (1983), „Candidate Motivation: A Synthesis of Alternative Theories", *The American Political Science Review*, 77(1), 142-157.

PARTEA A II-A

Competiţia politică în alegerile parlamentare

3. Competiţia intra- şi interpartinică în alegerile parlamentare din 2008 şi 2012 din România

Andra-Maria Roescu[*]

Rezumat. *Scopul acestui capitol este acela de a analiza principalele consecinţe ale sistemului electoral mixt cu compensare proporţională adoptat în România în 2008 pentru alegerile parlamentare. Argumentul principal este acela că noul sistem a schimbat în primul rând modul de distribuire a mandatelor între candidaţii aceluiaşi partid, însă în acelaşi timp a schimbat şi logica distribuţiei mandatelor între partidele din competiţia electorală şi chiar competiţia în sine. În ceea ce priveşte distribuţia mandatelor între candidaţi, noul sistem introduce competiţia intrapartinică, candidaţii aceluiaşi partid fiind în acelaşi timp într-o situaţie de cooperare, dar şi de competiţie pentru un loc în Parlament. Pe de o parte, aceştia trebuie să coopereze pentru a obţine cât mai multe voturi la nivel de partid, astfel ca partidul să obţină cât mai multe mandate de distribuit la nivel naţional şi judeţean, iar pe de altă parte, concurează unii cu ceilalţi pentru obţinerea unuia dintre acele mandate. În ceea ce priveşte dimensiunea interpartinică, noul sistem încurajează formarea de coaliţii electorale în vederea maximizării numărului de mandate obţinute de fiecare partid. Însă formarea de coaliţii electorale poate conduce la o disproporţie sporită între procentul de voturi şi procentul de mandate obţinut de fiecare competitor electoral, în condiţiile în care coalizarea conduce la introducerea unui număr semnificativ de mandate suplimentare în Parlament, aşa cum este cazul alegerilor din 2012.*

Cuvinte-cheie: alegeri, sistem electoral mixt, proporţionalitate

---

* Autoarea este beneficiară a proiectului „Burse Doctorale pentru o Societate Sustenabilă", proiect cofinanţat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Această cercetare a fost sprijinită printr-un grant oferit de CNCS-UEFISCDI, proiect numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0746.

Reforma electorală și consecințele sale reprezintă o preocupare majoră în literatura de specialitate. Deși există o literatură foarte bogată cu privire la sistemele electorale și consecințele acestora (Shugart și Wattenberg, 2001; Grofman și Lijphart, 2003; Cox, 1997; Norris, 2004; Gallagher și Mitchells, 2005), este dificil de determinat *a priori* care vor fi efectele intenționate și mai ales neintenționate pe care le va avea o reformă. Iar când sistemul este unul mixt, cu două sau mai multe componente, atunci dificultatea determinării efectelor, în special asupra comportamentului actorilor (Bochsler, 2012), crește și mai mult. Acesta este și cazul României, care în urma reformei electorale din 2008 a înlocuit sistemul proporțional pe liste închise cu un sistem mixt cu compensare proporțională. Deși rezultatele alegerilor din noiembrie 2008 păreau să indice că noul sistem nu a modificat logica de distribuție a mandatelor între partidele politice din competiție[1] (Marian și King, 2010), în special dat fiind faptul că Legea nr. 35/2008 păstrează mecanismul de distribuție a mandatelor pe partide din vechea Lege nr. 373/2004, rezultatele alegerilor din 2012 vin să infirme această concluzie. În condițiile existenței unui număr substanțial de mandate suplimentare în sistem, noua lege electorală poate produce o distribuție a mandatelor mult mai disproporționată decât legea anterioară. În plus, noul sistem modifică substanțial logica distribuției mandatelor în interiorul partidelor, între candidați, introducând competiția intrapartinică dincolo de momentul nominalizărilor. Cele două tipuri de competiție existente sub noul sistem electoral, competiția inter- și intrapartinică în alegerile din 2008 și 2012, fac subiectul acestui capitol, care este structurat după cum urmează. În prima secțiune descriu succint sistemul electoral mixt cu compensare introdus în 2008. În a doua parte discut implicațiile pe care acesta le are la nivel sistemic pentru proporționalitatea transformării voturilor în mandate. În a treia secțiune discut implicațiile sistemului la nivel individual, pentru candidați, cu accent pe consecințele pentru dimensiunea intrapartinică. Secțiunea a patra cuprinde concluziile acestei analize.

1. Doar PDL a obținut cu un mandat în plus, la Arad, sub noul sistem, față de numărul de mandate pe care le-ar fi obținut pentru același procent de voturi sub sistemul proporțional cu liste închise.

Sistemul electoral mixt cu compensare din România

Legea nr. 35/2008 a modificat sistemul electoral utilizat în alegerile parlamentare, înlocuind vechiul sistem proporţional cu liste închise cu un sistem mixt cu compensare proporţională. Ca şi până în 2004, cele 42 de judeţe au rămas circumscripţii plurinominale[2], la care se adaugă încă o circumscripţie pentru diasporă. Fiecare dintre aceste circumscripţii a fost însă împărţite în colegii uninominale, formate în cazul Camerei Deputaţilor din localităţi alăturate, cu o normă de reprezentare de 70 000 de locuitori. Fiecare judeţ trebuie să conţină minim 4 colegii de deputaţi. În cazul Senatului, colegiile au fost alcătuite din minim două colegii de deputaţi alăturate, cu o normă de reprezentare de 160 000 de locuitori. O regulă importantă în delimitarea colegiilor a fost aceea că cel mai mare colegiu dintr-un judeţ nu poate depăşi cu mai mult de 30% cel mai mic colegiu din judeţ. În fiecare colegiu uninominal, separat pentru Camera Deputaţilor şi pentru Senat, fiecare partid politic sau alianţă poate propune doar un singur candidat. Alegătorii au câte un vot pentru Cameră şi pentru Senat, pe care îl pot acorda unui singur candidat din colegiul de deputaţi, respectiv Senat, pe raza căruia îşi au domiciliul.

În ceea ce priveşte stabilirea rezultatului alegerilor şi distribuirea mandatelor, acestea se realizează în mai multe etape, separat pentru Camera Deputaţilor şi pentru Senat, folosind acelaşi mecanism. În primul rând se contabilizează separat pentru Cameră şi Senat numărul de voturi pe care l-a obţinut fiecare candidat independent, partid sau alianţă electorală. Apoi se verifică atingerea pragului electoral de fiecare dintre aceşti competitori. Un candidat independent trebuie să fi obţinut majoritatea voturilor din colegiul unde a candidat pentru a fi declarat câştigător. Un partid politic trebuie să fi obţinut 5% din voturile valabil exprimate la nivel naţional sau majoritatea voturilor în cel puţin 6 colegii de deputaţi şi 3 de senatori. Alianţele electorale

2. Circumscripţia este unitatea administrativ-teritorială în care se organizează alegerile. În funcţie de numărul de parlamentari care se aleg într-o circumscripţie, o numim uninominală sau plurinominală. În cele uninominale, numite în România colegii, se alege un singur parlamentar, în timp ce în cele plurinominale se aleg mai mulţi. Numărul de parlamentari care se aleg într-o circumscripţie este cunoscut în literatura de specialitate sub numele de *magnitudinea circumscripţiei*.

cu doi membri trebuie să obțină minim 8% din vot la nivel național, adăugându-se un procent în plus pentru fiecare membru adițional al coaliției, fără însă a depăși 10%.

După identificarea partidelor și alianțelor care au depășit pragul electoral se trece la atribuirea mandatelor pe partide și alianțe, mai întâi la nivel județean și apoi la nivel național, după același mecanism ca și până în 2004. Mai întâi, folosind sistemul Hare[3], se calculează numărul de mandate la care are dreptul fiecare partid sau alianță la nivel județean. Dacă au rămas mandate neatribuite în unele județe în urma acestei operațiuni, atunci acestea se însumează la nivel național. Tot la nivel național se însumează și numărul de voturi rămase neutilizate sau inferioare coeficientului electoral de la pasul anterior, separat pentru fiecare partid sau alianță. La pasul următor, folosind sistemul d'Hondt[4], se atribuie mandatele rămase la nivel național pe partide și alianțe, iar mai apoi pentru fiecare competitor în parte aceste mandate se distribuie pe județe.

După stabilirea numărului de mandate la care au dreptul fiecare partid și fiecare alianță în fiecare județ și în circumscripția pentru

3. Sistemul Hare presupune mai întâi calcularea unei cote prin împărțirea numărului total de voturi valabil exprimate la numărul de mandate de distribuit în circumscripție. Apoi, pentru distribuția mandatelor pe partide și alianțe, se împarte numărul de voturi obținut de fiecare dintre acestea la cotă. Fiecare partid sau alianță obține atâtea mandate de câte ori se cuprinde cota în numărul de voturi obținut, reținându-se doar partea întreagă a rezultatului împărțirii. Dacă nu au fost distribuite toate mandatele, atunci restul de mandate se acordă partidelor sau alianțelor în ordinea descrescătoare a resturilor rezultate din împărțire (Gallagher și Mitchells, 2005). Acest al doilea pas nu se realizează în sistemul românesc, fiind înlocuit cu o distribuție la nivel național a mandatelor rămase.
4. Distribuția mandatelor după sistemul d'Hondt se face prin împărțirea numărului de voturi obținut de fiecare partid sau alianță electorală la 1, 2, 3, 4..., făcându-se atâtea operații de împărțire câte mandate sunt de distribuit. Primele *n* cele mai mari câturi obțin mandate, unde *n* este numărul total de mandate de distribuit. Alternativ, după realizarea operațiilor de împărțire, distribuția mandatelor se mai poate face și prin: ordonarea descrescătoare a câturilor, identificarea celui de-al *n*-lea cât, unde *n* este numărul de mandate, iar apoi împărțirea numărului de voturi obținut de fiecare partid la acest al *n*-lea cât, pentru a determina câte mandate obține fiecare partid. Cele două proceduri conduc la rezultate identice (Grofman și Lijphart, 2003).

diasporă, se trece la distribuirea acestor mandate pe candidaţi, în fiecare colegiu uninominal. Această distribuţie se realizează în două etape. Mai întâi, se verifică în fiecare colegiu uninominal dacă unul dintre candidaţi a obţinut majoritatea voturilor valabil exprimate, adică minim 50% + 1 din voturi. Evident, se iau în calcul doar candidaţii care reprezintă competitorii ce au depăşit pragul electoral. Dacă există astfel de candidaţi, atunci aceştia obţin mandate, iar aceste mandate se scad din numărul total de mandate la care are dreptul competitorul pe care îl reprezintă candidatul în judeţul respectiv. În cazul în care un competitor obţine mai multe majorităţi în colegii uninominale decât numărul de mandate la care avea dreptul în judeţul respectiv, atunci partidul sau alianţa respectivă păstrează toate acele mandate, iar numărul de locuri din Parlament se suplimentează, pentru a nu priva restul competitorilor de unele dintre mandatele la care aveau dreptul.

Dacă au rămas mandate nedistribuite, atunci are loc o redistribuţie proporţională a acestora, la nivel naţional. În acest scop, la nivel naţional se realizează o listă ordonată descrescător în funcţie de numărul de voturi obţinut, cu toţi candidaţii care nu au obţinut majorităţi, indiferent de colegiul unde au candidat sau de competitorul pe care îl reprezintă. Mandatele nedistribuite se acordă în ordinea acestei liste, verificându-se pentru candidatul de la fiecare poziţie dacă sunt îndeplinite două condiţii: 1) partidul sau alianţa pe care o reprezintă să mai aibă mandate de distribuit în judeţul respectiv; 2) colegiul unde a candidat să nu fi fost deja câştigat de altcineva[5]. Când candidatul îndeplineşte ambele condiţii, acesta obţine un mandat, care, evident, se scade din totalul de mandate la care are dreptul competitorul pe care îl reprezintă în judeţul respectiv. Dacă una dintre condiţii nu este îndeplinită, atunci se trece la următoarea poziţie. Procedura descrisă anterior se repetă până la completarea numărului de mandate rămase de distribuit.

---

5. Excepţie de la condiţia a doua fac acele judeţe în care se atribuie mandate suplimentare, caz în care pot exista colegii cu doi sau mai mulţi câştigători. Astfel, dacă un partid sau alianţă a obţinut mai multe majorităţi decât numărul de mandate la care avea dreptul într-un judeţ, atunci celelalte partide primesc mandate în colegiile din judeţ unde candidaţii lor au obţinut cele mai multe voturi, chiar dacă aceste colegii au fost deja obţinute prin majoritate de primul partid, cel cu mai multe majorităţi decât numărul de mandate la care avea dreptul.

Aşadar, sistemul descris anterior poate fi catalogat drept un sistem mixt cu compensare proporţională, potrivit clasificării lui Shugart şi Wattenberg (2001). Conform celor doi autori, este necesar să existe minim două reguli diferite de distribuire a mandatelor pentru ca un sistem electoral să fie catalogat drept mixt. În general, sistemele mixte sunt cele în care o parte din mandate se atribuie în colegii uninominale conform unui sistem electoral majoritar (de exemplu, pluralitar, majoritar în două tururi) şi restul în sistem proporţional pe liste de partid. Pentru astfel de sisteme, în general, votanţii au două voturi, unul pe care îl acordă candidatului preferat din colegiul uninominal în care locuiesc şi unul pe care îl acordă listei de partid preferate. În România există un singur vot, pentru candidaţi individuali în colegii uninominale, însă pe baza acestui vot mandatele se distribuie după două reguli diferite. Prima este de factură majoritaristă, desemnând câştigători candidaţii care au obţinut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul unde au candidat. A doua este cea care redistribuie proporţional restul de mandate listei ordonate descrescător a candidaţilor care nu au obţinut majorităţi, până la completarea numărului de mandate la care are dreptul fiecare partid sau alianţă.

Mai departe, sistemele electorale mixte pot fi clasificate în sisteme mixte majoritare şi sisteme proporţionale, în funcţie de efectele pe care le produc în ceea ce priveşte proporţionalitatea transformării voturilor în mandate. Sistemele mixte proporţionale au de obicei un mecanism de compensare, care plafonează numărul de mandate la care are dreptul fiecare partid sau alianţă din cele două componente, astfel încât acesta să devină proporţional cu procentul de voturi obţinut de obicei în componenta proporţională (Shugart şi Wattenberg, 2001). Dacă un competitor obţine mai multe mandate în componenta majoritară decât numărul total de mandate la care avea dreptul, atunci numărul de locuri din Parlament se suplimentează, astfel încât respectivul competitor să poată păstra mandatele fără a priva alţi competitori de mandatele lor. Mecanismul de compensare există şi în sistemul românesc, unde între cele două componente există o legătură, manifestată prin faptul că pentru fiecare competitor se scade numărul de majorităţi obţinute în colegiile uninominale din numărul total de mandate la care acesta are dreptul în fiecare judeţ. Această procedură conduce de obicei la rezultate proporţionale, adică la un procent din mandate proporţional cu procentul de voturi obţinut de fiecare partid

sau alianţă. Însă, aşa cum voi arăta în secţiunea următoare, posibilitatea apariţiei mandatelor suplimentare poate anula în anumite situaţii efectul mecanismului de compensare, conducând la rezultate disproporţionate.

Proporţionalitatea sistemului electoral mixt românesc în alegerile din 2008 şi 2012

Gradul de proporţionalitate al sistemelor electorale în ceea ce priveşte transformarea procentului de voturi în mandate a fost şi este un subiect foarte discutat în literatura de specialitate, atât din punct de vedere teoretic (Grofman şi Lijphart, 2003; Gallagher, 1991; Taagepera şi Grofman, 2003), cât şi din punct de vedere empiric (Benoit, 2000). Concluziile acestor studii arată că cele mai importante elemente, atunci când vorbim de proporţionalitate, sunt formula electorală utilizată şi magnitudinea circumscripţiei (Benoit, 2000).

Ce se întâmplă însă atunci când există mai multe formule electorale, ca în cazul sistemelor mixte? Dacă vorbim de sisteme electorale mixte cu compensare, atunci aşteptarea raţională este ca rezultatele să fie proporţionale, întrucât mecanismul de compensare urmăreşte completarea numărului de mandate obţinute în componenta majoritară cu atâtea mandate în componenta proporţională câte sunt necesare pentru ca numărul total de mandate obţinut de fiecare partid sau alianţă să fie proporţional cu numărul de voturi obţinut (Shugart, în Shugart şi Wattenberg, 2001, pp. 1-30). Dacă însă sistemul include posibilitatea apariţiei mandatelor suplimentare, atunci când un partid sau o alianţă obţine mai multe colegii uninominale decât numărul total de mandate la care avea dreptul, cum este cazul României sau Germaniei, atunci mecanismul de compensare îşi poate pierde din eficienţă dacă numărul de mandate suplimentare este suficient de mare. Acest aspect este evident când comparăm rezultatele alegerilor din România din 2008 cu cele din 2012.

În ambele alegeri, doar patru partide şi alianţe electorale au depăşit pragul electoral şi au obţinut reprezentare: alianţa formată din Partidul Social Democrat (PSD) şi Partidul Conservator (PC), Partidul Naţional Liberal (PNL), Partidul Democrat Liberal (PDL) şi Uniunea

Democrată a Maghiarilor din România (UDMR) în 2008, iar în 2012 alianţa USL, formată din PSD, PNL, Uniunea Naţională pentru Progresul României (UNPR) şi PC, alianţa ARD, formată din PDL, Partidul Naţional Ţărănesc Creştin-Democrat (PNŢCD) şi Forţa Civică (FC), precum şi partidele Partidul Poporului Dan Diaconescu (PP-DD) şi UDMR. Însă, în timp ce în 2008 s-a obţinut un singur mandat suplimentar la Arad în cazul alegerilor pentru Cameră (şi niciunul pentru Senat), în 2012 s-au obţinut 79 de mandate suplimentare pentru Cameră şi 39 pentru Senat. Mandatele suplimentare din 2012 s-au concentrat, în marea lor majoritate, în mâinile unei singure alianţe. Astfel, la Cameră USL a obţinut toate cele 79 de mandate suplimentare, în timp ce la Senat USL a obţinut 38 din cele 39 de mandate suplimentare, al 39-lea revenind UDMR.

Utilizând indicele disproporţionalităţii dezvoltat de Gallagher (1991) $G = \sqrt{\frac{1}{2}\sum_{i=1}^{n}(v_i - s_i)^2}$, unde v_i este procentul de voturi obţinut de partidul i, iar s_i este procentul de mandate obţinut de partidul i, tabelele de mai jos ilustrează disproporţionalitatea rezultatelor alegerilor din 2008 şi 2012, calculată doar pentru partidele şi alianţele care au depăşit pragul electoral. Pentru a demonstra influenţa mandatelor suplimentare asupra proporţionalităţii rezultatelor, indicele de disproporţionalitate este calculat atât pentru distribuţia iniţială a mandatelor între partide şi alianţe electorale (cea care se realizează înainte de distribuţia acestor mandate candidaţilor), cât şi pentru cea finală, care include şi mandatele suplimentare, determinate în urma distribuţiei mandatelor pe candidaţi şi colegii uninominale. Trebuie menţionat faptul că distribuţia iniţială a mandatelor pe competitori electorali corespunde sistemului electoral utilizat până în 2004 (Legea nr. 35/2008), legea din 2008 păstrând neschimbată această procedură.

Tabelul 3.1. *Camera Deputaţilor*

Partide/ Alianţe	Procent de voturi 2008	Distribuţie iniţială mandate 2008		Distribuţie finală mandate 2008		Procent de voturi 2012	Distribuţie iniţială mandate 2012		Distribuţie finală mandate 2012	
PSD + PC	36.69	114	36.19	114	36.08					
PNL	20.59	65	20.63	65	20.57					

USL						62.20	194	61.59	273	69.29
PDL	35.88	114	36.19	115	36.39					
ARD						17.51	56	17.78	56	14.21
PP-DD						14.84	47	14.92	47	11.93
UDMR	6.84	22	6.98	22	6.96	5.45	18	5.71	18	4.57
Indice G		0.43		0.57			0.51		5.94	

Tabelul 3.2. *Senat*

Partide/ Alianţe	Procent de voturi 2008	Distribuţie iniţială mandate 2008		Distribuţie finală mandate 2008		Procent de voturi 2012	Distribuţie iniţială mandate 2012		Distribuţie finală mandate 2012	
PSD + PC	36.78	49	35.77	49	35.77					
PNL	20.18	28	20.44	28	20.44					
USL						62.15	84	61.31	122	69.32
PDL	36.15	51	37.23	51	37.23					
ARD						17.28	24	17.52	24	13.64
PP-DD						15.15	21	15.33	21	11.93
UDMR	6.89	9	6.57	9	6.57	5.42	8	5.84	9	5.11
Indice G		1.09		1.09			0.69		6.13	

Aşadar, existenţa mandatelor suplimentare creează disproporţionalitate suplimentară în sistem, aşa cum indică rezultatele alegerilor din 2012. Indicele de disproporţionalitate a crescut de aproximativ zece ori atunci când au fost luate în calcul şi mandatele suplimentare faţă de situaţia în care distribuţia mandatelor rămâne cea iniţială, care ignoră posibilitatea obţinerii de mandate suplimentare.

Prin urmare, noul sistem electoral poate schimba logica de distribuţie a mandatelor între partide şi alianţe atunci când în sistem există alianţe sau partide care obţin mai multe majorităţi decât numărul de mandate la care aveau dreptul iniţial. De asemenea, trebuie adăugat că utilizarea scrutinului uninominal creează stimulentele necesare pentru ca partidele să formeze alianţe electorale, crescându-şi astfel şansele de a obţine majoritatea voturilor în colegiile uninominale în care propun candidaţi (Cox, 1997).

Implicațiile sistemul electoral mixt românesc pentru candidații din alegerile din 2008 și 2012

Noul sistem electoral a creat două categorii de candidați : cei care obțin mandate prin câștigarea majorității voturilor valabil exprimate în colegiile uninominale unde au candidat și cei care obțin mandate în urma redistribuției proporționale, pe baza listei naționale ordonate descrescător. Dacă în 2008 majoritatea mandatelor au fost acordate prin redistribuție, doar 26.90% dintre mandatele de la Cameră și 22.63% dintre cele de la Senat obținându-se prin majoritate, în 2012 majoritatea mandatelor au fost obținute prin majoritate (66.67% la Cameră și 69.89% la Senat). Tabelele 3.3 și 3.4 ilustrează situația pentru alegerile din 2008 și 2012.

Tabelul 3.3. *Camera Deputaților*

2008			2012		
	Total mandate	Mandate obținute prin majoritate		Total mandate	Mandate obținute prin majoritate
PSD + PC	114	40 (35.09%)	USL	273	265 (97.07%)
PDL	115	27 (23.48%)	ARD	56	2 (3.57%)
PNL	65	4 (6.15%)	PP-DD	47	0 (0%)
UDMR	22	14 (63.64%)	UDMR	18	12 (66.67%)
Total	316	85 (26.90%)	Total	394	297 (70.81)

Tabelul 3.4. *Senat*

2008			2012		
	Total mandate	Mandate obținute prin majoritate		Total mandate	Mandate obținute prin majoritate
PSD + PC	49	12 (24.49%)	USL	122	117 (95.90%)
PDL	51	11 (21.57%)	ARD	24	0 (0%)
PNL	28	1 (3.57%)	PP-DD	21	0 (0%)
UDMR	9	7 (77.78%)	UDMR	9	6 (66.67%)
Total	137	31 (22.63%)	Total	176	123 (69.89%)

Pentru a doua categorie de candidați, care își obțin mandatele prin redistribuție, șansele de câștig sunt mult mai puțin predictibile decât pentru prima categorie, a celor care obțin majoritatea voturilor în colegiul unde candidează. Dacă pentru prima categorie șansele de a obține un mandat depind doar de propriul rezultat în colegiul în care candidează și, evident, de trecerea pragului electoral de către competitorul pe care îl reprezintă, în cazul mandatelor obținute prin redistribuție ecuația este mult mai complicată. În primul rând, ierarhizarea tuturor candidaților în ordinea descrescătoare a numărului absolut de voturi obținut și acordarea mandatelor conform acestei liste implică faptul că orice candidat de pe listă este în concurență atât cu ceilalți candidați din colegiul său, cât și cu propriii colegi de partid care au candidat în același județ. Așadar, apare competiția intrapartinică la nivel județean, întrucât numărul de mandate la care fiecare partid sau alianță are dreptul este limitat, iar șansele de a obține unul dintre aceste mandate cresc pe măsură ce candidatul se află mai sus la nivel județean în clasamentul candidaților competitorului pe care îl reprezintă.

Mai mult, întrucât ierarhizarea se face în funcție de numărul absolut de voturi, și nu de procentul de voturi obținut în colegiu, rezultă că dimensiunea colegiului, înțeleasă ca numărul de locuitori din acesta, devine foarte importantă (Popa, 2010; Roescu, 2010). Cu cât colegiul este mai mare, cu atât numărul absolut de voturi obținute de candidat crește, chiar dacă procentual acesta nu obține mai mult decât colegii de partid din celelalte colegii din județ. Pe de altă parte însă, întrucât șansele candidaților depind și de numărul de mandate pe care partidul sau alianța pe care o reprezintă le are de distribuit în județ, candidații aceluiași partid au și stimulentele necesare pentru a coopera și a obține împreună cât mai multe voturi la nivel județean, care să se traducă în cât mai multe mandate pentru competitorul respectiv. În sfârșit, întrucât nu poate exista decât un singur câștigător în fiecare colegiu, cu excepția cazului mandatelor suplimentare, fiecare candidat aflat pe listă trebuie să își depășească nu doar colegii de partid din județ, ci și contracandidații din același colegiu. Motivul este acela că șansele ca unul dintre contracandidați să obțină colegiul înaintea sa scad atunci când aceștia se află mai jos pe listă decât candidatul respectiv – evident, cu condiția ca partidul sau alianța pe care o reprezintă candidatul să mai aibă mandate de distribuit.

Validitatea acestor ipoteze asupra șanselor unui candidat de a obține un mandat prin redistribuție poate fi testată cu ajutorul unui model logistic realizat pentru analiza rezultatelor alegerilor din 2008 și 2012 pentru Camera Deputaților. Motivul pentru care am ales Camera Deputaților ca subiect de analiză este acela că la Cameră sunt mai multe colegii în fiecare circumscripție și prin urmare mai multe cazuri, ceea ce conduce la rezultate mai puternice. Fiecare candidat la Cameră, din partea unui partid sau a unei alianțe care a depășit pragul electoral și care a intrat în cursa pentru mandatele obținute prin redistribuție, este un caz în baza de date. Variabila dependentă este o variabilă dihotomică, care ia valoarea 1 atunci când candidatul a obținut mandat și 0 în caz contrar. Variabilele independente incluse în analiză sunt:

- anul alegerilor, codificat ca variabilă dihotomică, luând valoarea 1 în cazul alegerilor din 2012 și 0 pentru cele din 2008;
- dimensiunea colegiului, înțeleasă ca numărul de locuitori din colegiu, variabilă care a fost centrată în jurul mediei județului din care provine fiecare colegiu; ulterior, diferența față de media județului a fost calculată procentual;
- poziția obținută de candidat în colegiul unde a concurat, comparativ cu candidații celorlalte partide și alianțe care au depășit pragul electoral, din același colegiu;
- poziția candidatului în clasamentul intrapartinic la nivel de județ; pentru fiecare județ în parte a fost realizată o ierarhie a candidaților fiecărui partid și fiecărei alianțe din toate colegiile județului în funcție de numărul absolut de voturi obținut în alegeri; poziția fiecărui candidat în această ierarhie a fost inclusă în analiză;
- un termen de interacțiune între poziția obținută în colegiu și poziția obținută în clasamentul intrapartinic; includerea acestui termen pornește de la asumpția că șansele unui candidat sunt influențate în mod diferit de poziția în colegiu în funcție de poziția pe care o ocupă candidatul în clasamentul intrapartinic. Cu alte cuvinte, cu cât candidatul este mai sus în clasamentul intrapartinic, cu atât se va accentua efectul poziției în colegiu;
- numărul de mandate pe care partidul sau alianța candidatului le are de distribuit în județ în etapa de redistribuție;
- numărul de colegii organizate în județ.

Tabelul 3.5. *Modelul logistic pentru analiza alegerilor din 2008 şi 2012 pentru Camera Deputaţilor*

	Estimatul (Eroarea Standard)
Interceptul	3.46380 (0.46479)***
Anul	-0.14951 (0.18407)
Dimensiunea colegiului	-0.02339 (0.00628)***
Nr. colegii din judeţ	0.03064 (0.03003)
Poziţia în colegiu	-1.77166 (0.21618)***
Nr. mandate de distribuit	0.86453 (0.11565)***
Poziţia în clasamentul intrapartinic	-1.15152 (0.12793)***
Poziţia în colegiu*Poziţia în clasamentul intrapartinic	0.19797 (0.05337)***

Nivelul de semnificaţie: 0 „***" 0.001 „**" 0.01 „*" 0.05 „." 0.1 „ " 1
McFadden R^2 = 0.48
Nr. cazuri = 1 868

Rezultatele modelului realizat indică faptul că semnificative statistic pentru şansele candidatului de a obţine un mandat prin redistribuţie sunt dimensiunea colegiului, numărul de mandate pe care partidul sau alianţa le are de distribuit, poziţia în colegiu, poziţia în clasamentul intrapartinic şi interacţiunea dintre acestea două din urmă. Figurile de mai jos prezintă, pe rând, efectul fiecăreia dintre aceste variabile asupra şanselor unui candidat de a obţine mandat atunci când toate celelalte, mai puţin cea de interes, sunt fixate la valoarea lor medie[6].

Dimensiunea colegiului are un efect negativ şi redus atât în cazul alegerilor din 2008, cât şi în cazul celor din 2012. Cu alte cuvinte, probabilitatea de a obţine un mandat prin redistribuţie creşte, deşi nu foarte mult, pe măsură ce dimensiunea colegiului scade. Figura 3.1 ilustrează şansele unui candidat de a obţine mandat când dimensiunea colegiului variază de la 60% din dimensiunea colegiului mediu din judeţ până la 140% din dimensiunea colegiului mediu. Pentru fiecare 10% cu care dimensiunea colegiului scade, şansele candidatului cresc

6. Cu alte cuvinte, dacă dorim să observăm efectul creşterii dimensiunii colegiului asupra şanselor de a obţine un mandat, lăsăm această variabilă să varieze, în timp ce fixăm toate celelalte variabile din model la valoarea medie observată în datele utilizate în analiză: numărul de mandate de distribuit, poziţia în colegiu, poziţia în clasamentul intrapartinic, numărul de colegii din judeţ.

cu 22.14%[7]. Totuşi, probabilitatea de a obţine un mandat este scăzută pentru aceşti candidaţi, indiferent de dimensiunea colegiului, aceasta variind de la 0%, când colegiul este o dată şi jumătate cât colegiul mediu din judeţ, până la aproximativ 20%, când colegiul este doar jumătate din dimensiunea colegiului mediu.

Poziţia în clasamentul intrapartinic de la nivelul judeţului este un predictor ceva mai puternic al probabilităţii de a obţine un mandat şi este uşor mai accentuată în cazul alegerilor din 2008, în comparaţie cu cele din 2012. Totuşi, diferenţa dintre cele două runde de alegeri nu este semnificativă statistic, aşadar putem trage concluzia că poziţia în clasamentul intrapartinic are acelaşi efect în cadrul ambelor. Probabilitatea este aproximativ 20-30% în cazul candidaţilor clasaţi pe locul întâi în acest clasament şi scade pe măsură ce aceştia se îndepărtează de vârful clasamentului, ajungând la doar aproximativ 5% în cazul candidaţilor clasaţi pe locul al patrulea.

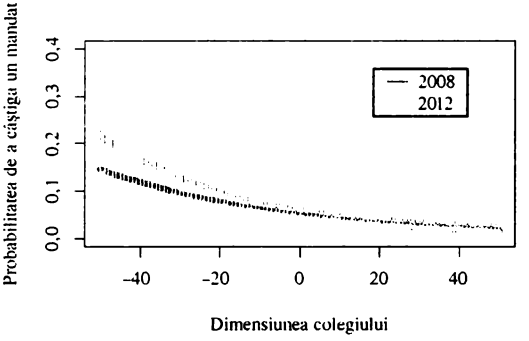

Figura 3.1. *Efectul dimensiunii colegiului asupra probabilităţii de câştig*

7. $\beta_{dimensiune\ colegiu} = -0.02$, de unde rezultă că atunci când dimensiunea colegiului scade cu o unitate, în cazul de faţă cu 10% faţă de media judeţului, probabilitatea de a obţine un mandat creşte cu $e^{\beta_{dimensiune\ colegiu}} = e^{0.02} = 2.73^{0.02} = 1.22$, ceea ce în procente înseamnă $100 * \left(e^{\beta_{dimensiune\ colegiu}} - 1\right) = 23.14\%$.

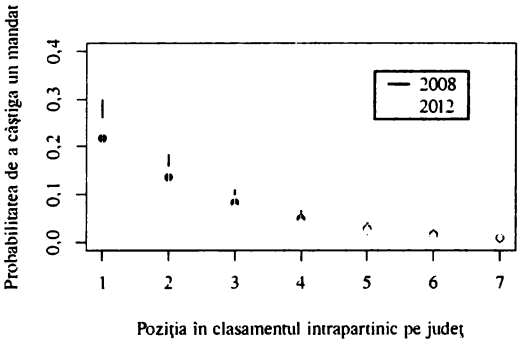

Figura 3.2. *Efectul poziţiei în clasamentul intrapartinic de la nivelul judeţului asupra probabilităţii de câştig*

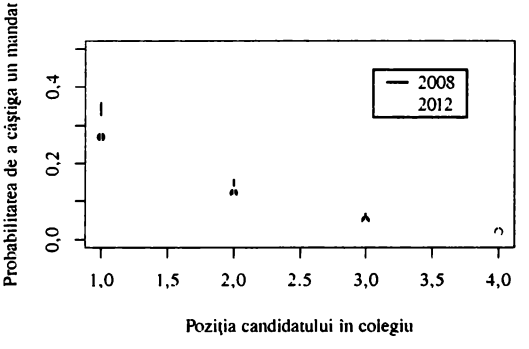

Figura 3.3. *Efectul poziţiei obţinute de candidat în colegiu asupra probabilităţii de a câştiga un mandat*

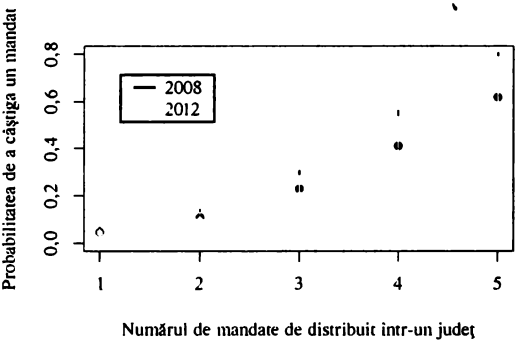

Figura 3.4. *Efectul numărului de mandate pe care partidul le are de distribuit în etapa II*

În ceea ce privește influența poziției obținute în colegiu asupra șanselor de câștig, situația este similară cu cea a poziției în clasamentul intrapartinic. În timp ce probabilitatea de câștig se apropie de 30% în cazul candidaților de pe primul loc, probabilitatea de câștig a candidaților de pe al doilea loc este de doar 10%, iar a celor de pe al treilea loc de doar 5%. Trebuie menționat faptul că nu există diferențe semnificative între cele două alegeri incluse în analiză. În sfârșit, așa cum era de așteptat, numărul de mandate pe care partidul sau alianța candidatului le are de distribuit în județ în etapa a doua are un impact pozitiv și puternic asupra șanselor de câștig, în special atunci când partidul sau alianța are cel puțin trei mandate de distribuit. De la 20% în cazul deținerii de către partid sau alianță a trei mandate, probabilitatea de câștig crește la 40% în cazul deținerii unui mandat în plus și la 60% în cazul deținerii a 5 mandate. Așadar, apartenența partinică a candidaților are un impact major asupra șanselor acestora de a deveni deputați, contrar impresiei generale cum că noul sistem electoral a mutat accentul de pe partide pe candidați. Cu cât partidul sau alianța reprezentată de candidat este mai puternică în județ, cu atât șansele candidatului de a obține mandat cresc[8].

Modelul descris anterior ignoră însă existența unor mandate suplimentare în unele județe sau chiar colegii unde candidații analizați își dispută mandatele de la redistribuție, caz în care situația se simplifică pentru aceștia din urmă. Pentru mandatele acordate prin redistribuție în județele unde există mandate suplimentare, legea specifică faptul că acestea se vor acorda candidaților care au obținut cele mai multe voturi în județ din fiecare partid sau alianță care are dreptul la mandate prin redistribuție. Așadar, pentru candidații acestor alianțe sau partide competiția electorală se reduce la o competiție intrapartinică, devenind complet irelevantă poziția lor față de restul candidaților din același colegiu. Tabelul de mai jos ilustrează situația celor 79 de candidați aflați în această situație în alegerile de la Camera Deputaților din 2012. Cum USL a fost singura beneficiară a mandatelor suplimentare în alegerile din 2012, celelalte trei alianțe și partide, ARD, PP-DD și UDMR, au obținut mandatele prin redistribuție în colegiile și județele unde USL a obținut mandate suplimentare.

8. Evident, aici discutăm mandatele care îi rămân de distribuit unui partid după ce i se scad mandatele obținute prin majoritate în județul respectiv.

Tabelul 3.6. *Camera Deputaților 2012*

Partidul/ Alianța	Nr. mandate obținute prin redistribuție în județe cu mandate suplimentare	Poziția candidatului în ierarhia de partid/alianță pe județ
ARD	24 (63.16%)	1
	10 (26.32%)	2
	4 (10.52%)	>2
Total ARD	38 (100%)	
PP-DD	31 (79.49%)	1
	7 (17.95%)	2
	1 (2.56%)	>2
Total PP-DD	39 (100%)	
UDMR	2 (100%)	1
Total mandate Cameră	79	Total poziția 1: 57 (72.15%) Total poziția 2: 17 (21.52%) Total > decât poziția 2: 5 (6.33%)

Așadar, 70.15% dintre aceste mandate au revenit candidaților clasați pe primul loc în ierarhia de partid de la nivelul județului, 21.52% candidaților de pe locul al doilea și doar 6.33% unor candidați de pe locuri inferioare locului doi. Prin urmare, pentru acești candidați singura dimensiune relevantă este cea intrapartinică, în special în condițiile în care ierarhizarea se face după numărul absolut de voturi, și nu după procentul de voturi obținut în colegiu.

Concluzii

Sistemul electoral mixt cu compensare proporțională introdus în România începând cu alegerile parlamentare din 2008 a modificat atât logica de distribuție a mandatelor între partide și alianțe electorale, cât și pe cea de distribuție a mandatelor în interiorul acestora. Deși sistemul a fost aplicat doar de două ori, iar datele disponibile sunt insuficiente pentru a trage concluzii ferme cu privire la efectele sistemului asupra actorilor implicați, totuși rezultatele alegerilor din

2008 și 2012 indică modificări semnificative de la un ciclu electoral la altul. Motivul principal pentru aceste modificări este apariția în alegerile din 2012 a unei alianțe electorale puternice, Uniunea Social-Liberală, care a obținut un număr impresionant de mandate suplimentare. Apariția mandatelor suplimentare în sistem, în special într-o pondere atât de mare, a condus la crearea unei disproporționalități suplimentare în sistem față de distribuția inițială a mandatelor. Dacă rezultatele din 2008 păreau să indice că noul sistem nu produce modificări semnificative la nivel interpartinic în comparație cu sistemul anterior, alegerile din 2012 au venit să infirme această concluzie. În plus, sistemul a produs modificări majore în ceea ce privește competiția electorală la nivelul candidaților, introducând competiția intrapartinică alături de cea interpartinică. Dacă pentru candidații care obțin mandate prin majoritate în colegiile unde candidează șansele de câștig depind doar de propriile rezultate, pentru candidații care obțin mandate prin redistribuție situația se schimbă. Șansele acestora din urmă de a obține mandate depind nu doar de colegiul unde candidează și de propriul scor în colegiu, ci și de poziția în ierarhia de partid de la nivelul județului, precum și de numărul de mandate pe care partidul sau alianța pe care îl/o reprezintă le are de redistribuit.

Bibliografie

Benoit, Kenneth (2000), „Which Electoral Formula is the Most Proportional? A New Look with New Evidence", *Political Analysis*, 8(4), 381-388.

Bochsler, Daniel (2012), „A quasi-proportional electoral system «only for honest men»? The hidden potential for manipulating mixed compensatory electoral systems", *International Political Science Review*, 33(4), 401-420.

Cox, G.W. (1997), *Making votes count : Strategic coordination in the world's electoral systems*, Cambridge, Cambridge University Press.

Gallagher, Michael (1991), „Proportionality, Disproportionality, and Electoral Systems", *Electoral Studies*, 10, 33-51.

Gallagher, Michael și Mitchells, Paul (ed.) (2005), *The Politics of Electoral Systems*, New York, Oxford University Press.

Grofman, Bernard și Lijphart, Arendt (ed.) (2003), *Electoral laws and their political consequences*, ed. a 3-a, New York, Algora Publishing.

Marian, Cosmin Gabriel şi King, Roland F. (2010), „Plus ça change: Electoral law reform and the 2008 Romanian parliamentary elections", *Communist and Post-Communist Studies*, 43, 7-18.

Norris, Pippa (2004), *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*, New York, Cambridge University Press.

Popa, Costel (2010), „Distribuţia mandatelor la alegerile parlamentare din noiembrie 2008", *Perspective Politice*, 1, 1, 79-88.

Roescu, Andra-Maria (2010), „Competiţia inter- şi intrapartinică în alegerile parlamentare din noiembrie 2008", *Perspective Politice*, 2, 3, 47-62.

Shugart, Matthew Soberg şi Wattenberg, Martin P. (ed.) (2001), *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds ?*, New York, Oxford University Press.

Taagepera, Rein şi Grofman, Bernard (2003), „Mapping the Indices of Seat-Votes Disproportionality and Inter-Election Volatility", *Party Politics*, 9(6), 659-677.

Teodor, Gheorghe (ed.) (2009), *Alegeri 2008. Campanii, lideri şi sondaje*, Iaşi, Polirom.

Ferrara, Federico, Herron, Erik S. şi Nishikawa, Misa (2005), *Mixed Electoral Systems. Contamination and its consequences*, New York, Palgrave Macmillan.

Alte surse :

Legea nr. 373/2004, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 887 din 29 septembrie 2004, disponibilă online la http : //roaep.ro/ro/section.php ? id = 93&l2 = 97&lm = archived, accesat la 1 martie 2013.

Legea nr. 35/2008, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 196 din 31 martie 2008, disponibilă online la http : //roaep.ro/ro/section.php ? id = 93, accesat la 1 martie 2013.

4. Cartelizarea sistemelor de partide din Europa Centrală şi de Est: o analiză comparativă a cazurilor român şi maghiar

Silviu-Dan Mateescu

Rezumat. *Acest articol reprezintă o încercare de a explica evoluţia sistemelor de partide din Europa Centrală şi de Est cu ajutorul teoriei partidului cartel. În cadrul acestei analize mă voi concentra asupra condiţiilor necesare emergenţei cartelului de partide şi asupra caracteristicilor definitorii ale acestuia, precum dependenţa partidelor politice de fondurile publice, accesul privilegiat al formaţiunilor politice parlamentare la mass-media de stat şi înăsprirea legislaţiei electorale. Ipoteza de la care pleacă acest articol este că vulnerabilitatea crescută a partidelor politice de la începutul anilor 1990 le-a determinat să adopte strategii ce au avut drept rezultat formarea unui cartel între partidele parlamentare majore. Rezultatele cercetării conduc spre concluzia că, atât în cazul României, cât şi în cel al Ungariei, asistăm la cartelizarea sistemelor de partide. În plus, cartelul format între partidele parlamentare majore s-a dovedit extrem de eficient în blocarea accesului partidelor emergente în corpul legislativ, cu toate că, în ambele ţări, partidele antisistem au demonstrat că reprezintă o ameninţare la adresa cartelului.*

Cuvinte-cheie: cartelizare, vulnerabilitate organizaţională, fonduri publice, legislaţie electorală

Teoria partidului cartel

Modelul cartelului de partide propus de Richard Katz şi Peter Mair introduce o nouă perspectivă de înţelegere a comportamentului partidelor politice, axată pe relaţia acestora cu statul. Cei doi autori consideră că transformările survenite în cadrul societăţilor postindustriale (scăderea numărului de membri de partid, erodarea graniţelor

sociale tradiţionale, scăderea implicării politice a cetăţenilor), având ca rezultat scăderea capacităţii partidelor politice de a obţine resurse prin intermediul structurilor proprii, nu au avut ca rezultat declinul acestora, ci apelul la resursele statului. Partidele parlamentare au utilizat controlul pe care îl exercitau asupra legislativelor în vederea introducerii finanţării publice. Apelul la resursele statului marchează în acelaşi timp o transformare a contextului în care se desfăşoară competiţia politică întrucât partidele parlamentare, deşi concurează, împărtăşesc un interes comun, menţinerea în corpul legislativ. În acest sens, fără a fi vorba de o înţelegere explicită sau de o conspiraţie, partidele parlamentare acţionează unitar, formând un cartel (Katz şi Mair, 1995).

Subvenţiile acordate formaţiunilor politice au reprezentat o schimbare fundamentală, asigurând supravieţuirea organizaţională a partidelor parlamentare şi constituindu-se simultan într-un mecanism de blocare a accesului noilor competitori în corpul legislativ. Utilizarea resurselor statului nu se limitează însă exclusiv la resursele financiare, ci includ şi accesul privilegiat la mass-media de stat şi adoptarea unor acte normative menite a întări poziţia partidelor parlamentare.

Metodologie

Ipoteza de la care pornesc în cadrul acestui articol este că vulnerabilitatea crescută a partidelor politice de la începutul anilor 1990 a condus la formarea unui cartel între partidele parlamentare majore. Având în vedere că emergenţa cartelului de partide cuprinde mai multe procese interconectate, ipoteza principală include mai multe dimensiuni:

a) *Înăsprirea legislaţiei electorale:* întrucât una dintre funcţiile principale ale cartelului de partide este cea de *excludere*, ne aşteptăm ca, din momentul instaurării regimului democratic, legislaţia electorală să fie înăsprită succesiv în vederea blocării accesului partidelor emergente în corpul legislativ. În mod particular ne aşteptăm la creşterea pragului electoral şi la adoptarea unor condiţii constrângătoare în ceea ce priveşte înfiinţarea partidelor politice.
b) *Finanţarea partidelor politice:* a doua funcţie a cartelului de partide, de o importanţă egală cu cea de excludere, este cea de *menţinere* a partidelor parlamentare. În acest sens, ne aşteptăm

ca regulile privind finanţarea publică a partidelor politice să favorizeze partidele reprezentate în corpul legislativ.

c) *Eficienţa cartelului de partide :* definiţia cartelului specifică faptul că acesta se formează între actorii dominanţi cu scopul limitării competiţiei. Astfel, ne aşteptăm ca, din momentul introducerii mecanismelor specifice procesului de cartelizare, numărul partidelor cu adevărat noi[1] ce reuşesc să obţină reprezentarea în legislativ şi cel al partidelor legislative excluse din acesta să scadă, apropiindu-se, în timp, de zero.

În cazul fiecărei ţări, am început prin evaluarea vulnerabilităţii partidelor politice la începutul perioadei de tranziţie, condiţie necesară formării cartelului la nivel sistemic. În acest sens, am apelat la indicele volatilităţii electorale şi la procentul membrilor de partid din populaţia cu drept de vot (pentru a determina capacitatea partidelor politice de a-şi finanţa activitatea prin resurse proprii). În continuare, am urmărit evoluţia legislaţiei electorale şi a legislaţiei privind înfiinţarea partidelor politice de la data primelor alegeri libere pentru a determina măsura în care partidele parlamentare au utilizat controlul pe care îl exercită asupra funcţiei legislative a statului în vederea limitării competiţiei politice. În ceea ce priveşte finanţarea publică, m-am concentrat asupra dependenţei formaţiunilor politice parlamentare de subvenţiile acordate de stat şi asupra gradului în care normele de alocare a fondurilor publice favorizează partidele reprezentate în corpul legislativ. Regulile privind donaţiile şi cotizaţiile membrilor de partid reprezintă de asemenea un aspect important. Nu în ultimul rând, am urmărit evoluţia prevederilor legale privind accesul la mass-media de stat şi măsura în care acestea avantajează partidele parlamentare.

Pentru a evalua eficacitatea cartelului de partide în România şi Ungaria, am analizat gradul de succes al partidelor autentic noi. În plus, am urmărit ieşirea partidelor parlamentare din corpul legislativ pentru a evalua două caracteristici esenţiale ale cartelului de partide : atenuarea competiţiei între formaţiunile politice aparţinând unui cartel şi faptul că acesta se formează numai între actorii politici dominanţi.

---

1. Partidele „cu adevărat noi" sunt definite ca partide „care nu reprezintă succesoare ale vreunui partid parlamentar anterior, au un nume nou şi o structură nouă şi nu includ printre membrii lor importanţi personalităţi marcante ce au făcut parte din configuraţiile politice (democratice) anterioare" (Sikk, 2003, p. 8).

Analiza emergenţei cartelului de partide în România începe cu anul organizării primelor alegeri democratice (1990) şi se încheie în anul 2008. În cazul Ungariei, analiza începe în anul 1990 şi se opreşte în anul 2010. De asemenea, analiza vizează numai camera inferioară.

Cartelizarea sistemului de partide în România

Înainte de a analiza evoluţia sistemului de partide românesc şi de a aplica indicatorii propuşi, este necesară descrierea sistemului electoral. În principal mă voi concentra asupra schimbărilor ce au avut loc referitor la regulile electorale, iar momentul apariţiei şi natura acestora vor fi corelate cu indicatorii ce urmăresc cartelizarea sistemului de partide.

În perioada 1990-2004, România a utilizat scrutinul proporţional cu liste prestabilite (închise), ordinea candidaţilor pe listă fiind stabilită de partidele politice. În România s-a utilizat formula d'Hondt pentru transformarea voturilor obţinute de un partid în mandate parlamentare. Varianta utilizată este cea a celor mai mari medii: împarte succesiv numărul de voturi primite de lista unui partid printr-un număr de divizori până când toate locurile sunt distribuite. Divizorii sunt 1, 2, 3, 4 etc. La alegerile din anul 2008 s-a utilizat scrutinul uninominal cu respectarea principiului reprezentării proporţionale.

Pragul electoral a fost de 0% la alegerile din 1990, crescând la 3% pentru alegerile din 1992 şi 1996, apoi la 5% în cazul alegerilor din anii 2000, 2004 şi 2008, pentru partide, respectiv 8-10%, în funcţie de numărul partidelor asociate, pentru coaliţiile electorale. Odată cu adoptarea Legii nr. 35/2008, la depunerea candidaturilor, fiecare partid politic, alianţă politică, alianţă electorală, organizaţie a cetăţenilor aparţinând minorităţilor naţionale sau candidat independent trebuie să facă dovada constituirii unui depozit, în contul Autorităţii Electorale Permanente, cu valoare de 5 salarii minime brute pe ţară *pentru fiecare candidat*. Depozitul se restituie în termen de 14 zile lucrătoare de la data rămânerii definitive a rezultatelor alegerilor organizate în circumscripţia electorală numai partidelor politice, alianţelor politice, alianţelor electorale care obţin un număr de voturi egal cu cel puţin 2% din voturile valabil exprimate la nivel naţional.

Tabelul 4.1. *Alegerile parlamentare din România, 1990-2008, Camera Deputaților*

Partid	1990		1992		1996		2000		2004		2008	
	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri
FSN	66.31	263	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UDMR	7.23	29	7.46	27	6.64	25	6.8	27	6.26	22	6.17	22
PNL	6.41	29	-	-	7.2	25[1]	6.89	30	19.3	64[4]	18.57	65
MER	2.62	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PNȚCD	2.56	12	12	41[1]	23.9	82[1]	-	-	1.85	-	-	-
PER	1.69	8	1.1	4[1]	1.4	5[1]	-	-	-	-	-	-
PSDR	0.53	2	2.9	10[1]	2.9	10[2]	3.1	11[3]	-	-	-	-
PDSR/PSD	-	-	27.72	117	21.52	91	36.61	155[3]	34	113[5]	33.09	114[6]
PUNR	2.2	9	7.72	30	4.36	18	-	-	-	-	-	-
PRM	-	-	3.89	16	4.46	19	19.48	84	13.63	30	3.15	-
PSM	-	-	3.04	13	-	-	-	-	-	-	-	-
PD/PD-L	-	-	10.19	43	12.5	43[2]	7.03	31	14.46	48[4]	32.36	115
PDAR	2.2	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PUR/PC	-	-	-	-	-	-	1.7	6[3]	5.7	19[5]	-	-[6]
PNG									2.23	-	2.27	-
Alte partide	3.16	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Sursa: http://www.essex.ac.uk/elections/ și Cristian Preda, (2003, 2005), Ștefan Grecu (2004), www.becparlamentare2008.ro/rezultate.html

[1] Ca membru al Convenției Democrate Române

[2] Ca membru al Uniunii Social Democrate

[3] Ca membru al Polului Democrației Sociale din România

[4] Ca membru al Alianței Dreptate și Adevăr

[5] Ca membru al Uniunii Naționale PSD + PUR

[6] Ca membru al Alianței Politice PSD + PC

Gradul incertitudinii electorale în România

Sistemul de partide din România a fost caracterizat de un grad ridicat de instabilitate, cu precădere în perioada 1990-2000. Lipsa legăturii partidelor politice cu anumite segmente sociale poate fi cel mai bine ilustrată cu ajutorul indicelui volatilității electorale. Tabelul 2 prezintă gradul volatilității electorale în România în perioada 1992-2008.

Tabelul 4.2. *Volatilitatea electorală în România, 1992-2008*

Anul	Volatilitatea electorală
1992	30.2
1996	14.3
2000	29.1
2004	14.94
2008	17.48

Sursa: Sikk (2005) pentru anii 1992, 1996, 2000 şi calcule proprii pentru anii 2004, 2008

În ceea ce priveşte procentul membrilor de partid, acesta era de 3.3% din cetăţenii cu drept de vot în anul 1993 (Letki, 2004, p. 676). În mod similar cu ce s-a întâmplat în Ungaria, Frontul Salvării Naţionale nu a moştenit membrii fostului PCR, acesta fiind dizolvat.

În concluzie, putem afirma că la începutul perioadei de tranziţie partidele politice se confruntau cu un grad ridicat de incertitudine în ceea ce priveşte rezultatele alegerilor, fiind de asemenea incapabile să-şi finanţeze activitatea prin intermediul cotizaţiilor, având în vedere procentul scăzut al membrilor de partid.

Finanţarea partidelor politice din România

Prima reglementare privind acordarea de subvenţii partidelor politice se găseşte în Decretul-lege nr. 92/1990. Conform acestui act normativ, partidele politice primeau subvenţii pentru finanţarea

campaniei electorale, iar Legea nr. 68/1992[2] păstra finanțarea publică pentru campaniile electorale, dar introducea prevederea conform căreia partidele politice care nu obțineau cel puțin 5% din voturile valabil exprimate la nivel național trebuiau să returneze subvenția. Legea Partidelor Politice nr. 27/1996 a fost primul act normativ care introducea subvențiile anuale.

Formațiunile politice care la începutul legislaturii aveau reprezentanți în grupuri parlamentare cel puțin într-o Cameră primeau o subvenție de bază. Totalul subvențiilor de bază reprezenta o treime din subvențiile bugetare alocate partidelor politice. În plus, partidele politice reprezentate în Parlament primeau și o subvenție proporțională cu numărul de mandate obținute. Suma cuvenită pentru un mandat se stabilește prin împărțirea restului de două treimi din subvențiile de la bugetul de stat pentru partidele politice la numărul total al parlamentarilor. Subvenția totală acordată de la bugetul de stat unui partid politic, după aceste operațiuni, nu poate depăși de 5 ori subvenția de bază. Partidele politice care nu au mandate parlamentare, dar au obținut cu cel mult 1% sub pragul electoral, primesc subvenții egale, care se stabilesc prin împărțirea sumei neutilizate, conform procedurilor prezentate mai sus, la numărul partidelor politice respective. Suma totală acordată partidelor politice neparlamentare nu poate fi mai mare decât o subvenție de bază. Sumele neutilizate după redistribuire se împart partidelor politice parlamentare proporțional cu numărul mandatelor. Subvenția de la bugetul de stat pentru campania electorală se acorda tuturor partidelor care participau la alegeri. Partidele care nu reușeau să treacă pragul electoral pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului erau obligate să restituie subvenția. Următorul act normativ care reglementa finanțarea partidelor politice a fost Legea nr. 43/2003[3]. Aceasta păstra structura legii precedente, dar modifica sumele maxime pe care partidele le puteau obține din subvenții, cotizații și donații. Legea nr. 43/2003 a fost abrogată prin Legea nr. 334/2006 (această lege a fost republicată în anul 2010). Noua lege reduce suma maximă pe care un membru de partid o poate plăti sub formă de cotizație. Legea păstrează plafonul de 0.025% pentru donațiile primite de un partid politic într-un an fiscal. Cu toate acestea, în anul fiscal în care au loc alegeri *generale locale*, *parlamentare*,

2. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=12169
3. http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/43_2003.php

pentru Parlamentul European sau alegerea Președintelui României, plafonul este de 0.050% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pe anul respectiv. Legea nr. 334/2006 introduce un nou sistem de acordare a subvențiilor publice. Astfel, subvenția de la bugetul de stat se acordă în funcție de numărul de voturi primite la alegerile parlamentare și de numărul de voturi primite la alegerile locale, după cum urmează:

a) 75% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărțit partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi primite la alegerile parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru Camera Deputaților și Senat, dacă au realizat pragul electoral;
b) 25% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărțit partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi valabil exprimate primite la alegerile locale pentru alegerea consilierilor județeni și consilierilor din cadrul Municipiului București, dacă au obținut cel puțin 50 de mandate de consilier județean și de consilier din cadrul Municipiului București.

De asemenea, Legea nr. 334/2006 elimină acordarea subvențiilor pentru campania electorală. Tabelul 4.3 prezintă modificările legislației privind finanțarea partidelor politice.

Tabelul 4.3. *Legislația privind finanțarea partidelor politice din România*

	L. 68/1992	L. 27/1996	L. 43/2003	L. 334/2006
Plafon subvenții	-	0.04% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.04% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.04% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv
Procentul de voturi necesar acordării subvenției	5%[a]	2%	4%	5%/50 de mandate de consilier județean sau consilier în București
Plafon cotizații	-	-	-	-
Plafon donații/an	0[a]	0.005% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.025% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.025% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv

Plafon donații într-un an electoral	0	0.01% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.050% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.050% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv
Suma maximă cotizație persoană/an	0	50 de salarii minime	100 de salarii minime	48 de salarii minime
Suma maximă donație persoană fizică/an	0	100 de salarii minime	200 de salarii minime	200 de salarii minime/ 400 de salarii minime
Suma maximă donație persoană juridică/an	0	500 de salarii minime	500 de salarii minime	500 de salarii minime/ 1 000 de salarii minime

[a] Subvenții și donații acordate partidelor politice pentru finanțarea campaniei electorale; date prelucrate de autor pe baza celor patru legi menționate în tabel.

Conform Legilor nr. 27/1996 și nr. 43/2003, Curtea de Conturi era instituția abilitată să verifice legalitatea finanțării partidelor politice. Asociația Pro Democrația constata în anul 2000 că, la acel moment, nu exista un raport referitor la subvențiile bugetare primite de către partide. Legea nr. 334/2006 stabilește că Autoritatea Electorală Permanentă este autoritatea publică abilitată să controleze respectarea prevederilor legale privind finanțarea partidelor politice. Din păcate, Autoritatea Electorală Permanentă a ales să verifice legalitatea finanțării partidelor politice prin sondaj, astfel încât nu există date complete privind donațiile primite de partidele politice.

Tabelul 4.4. *Sursele majore de finanţare a partidelor politice, subvenţiile de la bugetul de stat şi donaţiile, în perioada 2002-2005 (RON)*

Partidul	Anul	Venituri	
		Subvenţie	Donaţii
PSD	2002	2 121 120.6	186 477.5
	2003	2 266 310.2	969 500.6
	2004	2 266 310.2	7 503 086.6
	2005	1 984 529	710 769
PNL	2002	892 890.8	66 259.7
	2003	1 125 094.6	667 896.4
	2004	1 125 094.6	4 962 014.6
	2005	1 375 557	1 645 356
PD	2002	913 091.9	701 873.2
	2003	812 026.5	1 113 792
	2004	812 026.5	3 180 240.3
	2005	1 110 780	2 323 885
PUR/PC	2002	569 672.4	9 000[1]
	2003	443 231.1	159 681.9
	2004	443 231.2	1 198 492
	2005	708 298	960 392
PRM	2002	1 680 735.6	0[1]
	2003	1 636 392.6	84 295.7
	2004	1 636 392.6	2 380 868.8
	2005	1 121 363	194 627
UDMR	2002	852 488	222 050
	2003	746 945	633 402.8
	2004	746 945	3 019 315.6
	2005	729 481	662 844

1. PUR şi PRM nu au declarat donaţiile pentru anul 2002 ; PUR şi-a schimbat numele în mai 2001 în PUR-SL. PUR-SL a declarat în 2002 donaţii în valoare de 9 000 RON.

Sursa : http : //www.apd.ro/map/venituri.php ; http : //www.rcc.ro/documente/rap_part_pol2005.pdf ; http : //www.rcc.ro/documente/raport%20partide%20politice%202005.pdf

Din datele prezentate în tabelul 4.4 putem observa că subvenţiile acordate de stat reprezentau principala sursă de finanţare a partidelor politice în anii 2002 şi 2003 (cu excepţia Partidului Democrat, în cazul acestuia fondurile obţinute din donaţii în anul 2003 depăşindu-le

pe cele acordate de stat). Cu toate acestea, cuantumul donațiilor îl depășește pe cel al subvențiilor, în cazul tuturor partidelor, în anul 2004. În ceea ce privește anul 2005, PNL, PD și PC au obținut mai mulți bani din donații decât din fondurile acordate de stat, în timp ce PSD, PRM și UDMR se aflau în situația opusă. Astfel, din perspectiva anilor 2004 și 2005, având în vedere și faptul că datele referitoare la sursele de finanțare (în special cele referitoare la donații) ale partidelor politice în perioada 1990-2001 nu sunt disponibile, nu pot trage o concluzie definitivă privind dependența partidelor politice de fondurile publice. Cu toate acestea, dacă luăm în considerare faptul că Legea nr. 27/1996 prevedea că donațiile primite de un partid politic într-un an nu pot depăși 0.005% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv și că numărul membrilor de partid era de 3.3% în anul 1993, putem presupune în mod rezonabil că subvențiile au reprezentat principala sursă legală de venit a partidelor politice până la adoptarea Legii nr. 43/2003. În plus, se poate observa că partidele parlamentare se bucură de un avantaj semnificativ față de cele neparlamentare, mai ales dacă avem în vedere prevederea din Legile nr. 27/1996 și nr. 43/2003 conform căreia subvențiile acordate *tuturor* partidelor neparlamentare nu pot depăși cuantumul unei subvenții de bază. În plus, chiar și acordarea acestor sume este supusă unor condiții restrictive, anume obținerea a 4% (2% conform legii Legii nr. 27/1996) din voturile valabil exprimate la nivel național. Odată cu adoptarea Legii nr. 334/2006, condițiile pentru acordarea subvențiilor devin și mai dure, partidele neparlamentare fiind practic excluse din sistemul de finanțare publică. Pe lângă faptul că 75% din fondurile acordate de către stat sunt destinate partidelor parlamentare, pragul de 50 de mandate de consilier județean necesar obținerii unui procent din restul de 25% este deosebit de restrictiv. Observația că regulile privind subvențiile acordate partidelor politice dezavantajează în mod evident partidele neparlamentare este susținută și de faptul că *în urma alegerilor din anii 1996, 2000, 2004 și 2008 nici un astfel de partid nu a îndeplinit condițiile ce i-ar fi permis accesul la fondurile publice.*

Legislaţia din România privind înfiinţarea partidelor politice

Legislaţia privind înfiinţarea unui partid politic a evoluat, în perioada postcomunistă, de la un set de prevederi minimale vizând înregistrarea partidelor la o serie de norme restrictive, menite a diminua numărul actorilor politici aflaţi în competiţie. Primul act ce reglementa înfiinţarea partidelor politice a fost Decretul-lege nr. 8/1989, acesta stipulând că, pentru a se înregistra, un partid politic trebuia să facă dovada că are cel puţin 251 de membri[4]. Decretul nr. 8 a reglementat înfiinţarea partidelor politice până în anul 1996, când a fost adoptată Legea nr. 27. Conform acesteia, condiţia pentru ca un partid să fie înregistrat era ca el să aibă cel puţin 10 000 de membri fondatori, domiciliaţi în cel puţin 15 dintre judeţele ţării, dar nu mai puţin de 300 în fiecare judeţ. Noua lege prevedea de asemenea că, în termen de 6 luni de la intrarea ei în vigoare, partidele politice existente trebuiau să îndeplinească aceste condiţii sau erau dizolvate (Preda, 2005, p. 12). În 2003, odată cu adoptarea Legii nr. 14/2003, regulile privind înfiinţarea partidelor politice au devenit şi mai aspre, acestea trebuind să aibă 25 000 de membri fondatori, domiciliaţi în cel puţin 18 din judeţele ţării şi municipiul Bucureşti, dar nu mai puţin de 700 de persoane pentru fiecare dintre aceste judeţe şi municipiul Bucureşti. Mai mult, partidele politice sunt obligate prin lege să desemneze candidaţi în cel puţin 18 judeţe la alegerile legislative şi *să obţină cel puţin 50.000 de voturi la două alegeri succesive*, locale sau generale (Preda, 2005, p. 13).

Legislaţia din România privind accesul la mass-media de stat în timpul campaniei electorale

Primul act normativ ce reglementa accesul partidelor politice la mass-media de stat a fost Decretul-lege nr. 92/1990, care stipula că accesul la serviciile de radio şi televiziune era gratuit şi egal pentru

4. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=11004

toate partidele. Legea nr. 68/1992 menținea accesul gratuit numai pentru partidele parlamentare și prevedea că timpul de antenă acordat acestora trebuia să fie de două ori mai mare decât pentru celelalte partide și formațiuni politice. Legea nr. 68/1992 a reglementat accesul partidelor politice la mass-media până în anul 2004, când a fost abrogată prin Legea nr. 373. Acest act legislativ modifica regulile privind accesul la serviciile publice de radio și televiziune, care redevenea gratuit pentru toate partidele politice. Timpul de antenă era acordat fiecărui partid în funcție de numărul de liste complete de candidaturi definitive, cumulate pentru Camera Deputaților și Senat. Cu toate acestea, partidele politice care nu depuneau liste complete de candidaturi definitive în cel puțin 50% dintre circumscripțiile electorale nu primeau timp de antenă. În cazul posturilor private de televiziune și radiodifuziune, 75% din timpul de antenă era repartizat partidelor politice parlamentare și 25% celor neparlamentare. Legea nr. 373/2004 a fost abrogată prin Legea nr. 35/2008. Noua lege electorală prevede că partidele politice au acces gratuit la serviciile publice de radio și televiziune proporțional cu numărul de candidaturi propuse și rămase definitive. Posturile private de radio și televiziune trebuie să practice același tarif pe emisiune și pe unitate de timp pentru toți competitorii electorali, iar timpii de antenă oferiți acestora trebuie să fie proporționali cu cei practicați de posturile publice.

În concluzie, se poate afirma că partidele parlamentare din România și-au folosit în mod repetat capacitatea de legiferare pentru a-și asigura accesul privilegiat la serviciile publice de televiziune și radiodifuziune în defavoarea partidelor neparlamentare.

Eficacitatea cartelului de partide în România

Formula utilizată pentru măsurarea ieșirilor din corpul legislativ este: $N_i / N_t \times 100$, unde N_i = numărul partidelor care au părăsit corpul legislativ în urma alegerilor, N_t = numărul total al partidelor din corpul legislativ la sfârșitul unui mandat.

Perioada 1990-1992: $N_t = 16$, $N_i = 11$ (PNL, MER, PR, PDAR, Partidul Socialist Democratic Român, Grupul Democrat de Centru, PDM, PLS, PRN, Partidul Tineretului Liber Democrat din România, ULB). Indicele ieșirilor este de 0.68. 68% dintre partidele prezente

în Parlament la sfârşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 1992.

Perioada 1992-1996: $N_t = 12$, $N_i = 4$ (PNL-Aripa Tânără, PAC, PL '93, PSM). Indicele ieşirilor este de 0.33. 33% dintre partidele prezente în Parlament la sfârşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 1996.

Perioada 1996-2000: $N_t = 12$, $N_i = 6$ (PNŢCD, PNL-CD, PAR, PER, FER, PUNR). Indicele ieşirilor este de 0.5. 50% dintre partidele prezente în Parlament la sfârşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2000.

Perioada 2000-2004: $N_t = 6$ (PDSR şi PSDR au fuzionat în anul 2000, sub numele de PSD), $N_i = 0$. Indicele ieşirilor este 0. Niciunul dintre partidele prezente în Parlament la sfârşitul mandatului nu a fost exclus din corpul legislativ în urma alegerilor din 2004.

Perioada 2004-2008: $N_t = 6$, $N_i = 1$ (PRM). Indicele ieşirilor este de 0.16. 16% dintre partidele prezente în Parlament la sfârşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2008.

Rezultatele analizei ne oferă o viziune clară asupra acţiunii unor factori caracteristici existenţei unui cartel la nivelul sistemului de partide românesc: înăsprirea succesivă a legislaţiei electorale (stabilirea pragului electoral la 3% pentru alegerile din anii 1992 şi 1996, apoi la 5% din anul 2000, în 2004 şi 2008; legislaţia privind accesul la mass-media), acordarea fondurilor publice cu precădere partidelor parlamentare (Legea nr. 27/1996, Legea nr. 43/2003, Legea nr. 334/2006) şi condiţiile restrictive privind înfiinţarea partidelor politice. Indicele ieşirilor este relevant pentru analizarea partidului cartel întrucât ne oferă o imagine clară asupra competiţiei între partide. Astfel, valoarea indicelui ieşirilor pentru perioada 2000-2004 şi pentru perioada 2004-2008 atestă faptul că partidele majore şi-au păstrat poziţia dominantă.

Analizând sistemul de partide românesc din perspectiva gradului de succes al partidelor cu adevărat noi ajungem la concluzia că un singur astfel de partid, Partidul România Mare, a reuşit să intre în Parlament. Cu toate că Partidul Umanist Român (ulterior Partidul Conservator) a intrat în Parlament, în coaliţie cu PDSR şi PSDR, în anul 2000, apoi cu PSD în anii 2004 şi 2008, acesta nu poate fi luat în considerare în stabilirea gradului de succes al partidelor noi. Este adevărat că PC avea probabil, înaintea alegerilor din anul 2000,

capacitatea de a suplini lipsa subvențiilor bugetare prin fonduri proprii, președintele Dan Voiculescu fiind liderul unui puternic consorțiu de societăți comerciale. De asemenea, PC s-a bucurat de sprijinul unuia dintre cele mai importante trusturi media din România (Intact), parte a consorțiului patronat de Voiculescu, de unde rezultă că acest partid ar fi fost afectat într-o măsură mai redusă de lipsa vizibilității politice în perioada dinaintea campaniei electorale (în timpul acesteia ar fi trebuit să urmeze prevederile Legii nr. 68/1992). În ciuda acestor elemente, nu putem ști dacă partidul ar fi reușit să obțină reprezentare parlamentară pe cont propriu. De altfel, Sikk (2005) ajunge la aceeași concluzie (nu include mandatele obținute de PC în categoria celor obținute de partidele autentic noi).

Cartelizarea sistemului de partide din Ungaria

Sistemul electoral utilizat în Ungaria combină trei sisteme distincte pentru alegerea Parlamentului unicameral: votul uninominal, votul acordat unei liste de candidați și alocarea proporțională a unui număr de locuri compensatorii. În cazul circumscripțiilor uninominale, candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi este declarat câștigător, fiind însă necesară obținerea a mai mult de jumătate dintre voturi. Dacă niciunul dintre candidați nu îndeplinește această condiție, se organizează un al doilea tur de scrutin, în care concurează primii trei clasați, precum și orice candidat care a obținut mai mult de 15% din voturile exprimate în primul tur. În acest al doilea tur este declarat câștigător candidatul care obține cele mai multe voturi. Conform acestui sistem sunt distribuite 176 de locuri în Parlament. În plus, teritoriul Ungariei este împărțit în 20 de teritorii electorale plurinominale (regiunile electorale), în cadrul acestora fiind aleși maximum 152 de candidați. După numărarea voturilor obținute de fiecare partid, numărul de locuri alocat fiecărei circumscripții este distribuit conform unei versiuni speciale a formulei de reprezentare proporțională a celor mai mari resturi. Metoda utilizată în Ungaria stabilește o limită în ceea ce privește alocarea locurilor rămase care exclude partidele ale căror voturi neutilizate însumează mai puțin decât două treimi din cota calculată pentru o circumscripție. Consecința acestei limite este că întotdeauna există locuri nedistribuite,

acestea fiind transferate la nivelul naţional (conform principiului listei naţionale). În final, legea electorală prevede că 58 de locuri (compensatorii) în corpul legislativ sunt alocate partidelor politice conform unui mecanism bazat pe surplusul de voturi (voturi ce nu au fost utilizate pentru a obţine un loc în cadrul primelor două etape). Locurile nealocate după cea de-a doua etapă sunt adăugate acestora. Principiul listei naţionale are menirea de a creşte proporţionalitatea rezultatelor. Surplusul de voturi pe baza căruia se alocă aceste locuri se calculează astfel: pentru fiecare partid sunt adunate voturile obţinute de candidaţii ce au concurat în primul tur de scrutin în circumscripţiile uninominale, dar nu au câştigat cu voturile rămase după alocarea locurilor conform formulei celor mai mari resturi. Numărul de locuri rezultat din adunarea celor 58 prevăzute de legea electorală cu cele nealocate la nivel regional (a doua etapă) este alocat partidelor politice în mod proporţional, după formula d'Hondt (Benoit, 1999, pp. 2-3).

Pragul electoral a crescut de la 4%, în perioada 1990-1994, la 5%, ceea ce înseamnă că numai partidele politice ce au obţinut cel puţin 5% (respectiv 4% până la alegerile din 1994) din voturile exprimate pentru listele regionale obţin locuri în corpul legislativ şi pot primi locuri suplimentare prin alocarea efectuată în cea de-a treia etapă. Locurile obţinute în circumscripţiile uninominale nu sunt afectate de pragul electoral. Tabelul 4.5 prezintă rezultatele alegerilor desfăşurate în Ungaria până în anul 2010. Sunt prezentate numai procentele de voturi obţinute de listele partidelor şi numărul total de locuri obţinute în Parlament.

Prin contrast cu patternul regional, sistemul de partide maghiar prezintă un grad relativ scăzut de fragmentare, în special având în vedere compoziţia primului Parlament postcomunist. Evoluţia particulară a sistemului multipartid din Ungaria se datorează în principal tranziţiei graduale şi nonviolente de la sistemul comunist la cel democratic. Revoluţia negociată, cum a fost numită de unii autori (Jha, 1999, p. 282), a produs formaţiuni politice consolidate, organizate pe baze ideologice. În cazul Ungariei, clivajul predominant în fostele state comuniste, comunişti/anticomunişti, fusese deja înlocuit de competiţia între partide noncomuniste în momentul primelor alegeri. În plus, scena politică ungară a rămas în mare parte neschimbată din momentul primelor alegeri libere din anul 1990 şi până la alegerile din 2006.

Tabelul 4.5. *Alegerile parlamentare din Ungaria, 1990-2010*

Partidul	1990		1994		1998		2002		2006		2010	
	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri
MDF	24.73	164	11.74	38	2.8	2	FIDESZ-MDF		5.04	11	-	-
SZDSZ	21.39	92	19.74	69	7.57	24	5.57	19	6.50	18	-	-
FKgP	11.73	44	8.82	26	13.15	48	0.75	0	-	-	-	-
MSZP	10.89	33	32.99	209	32.92	134	42.05	178	43.21	186	19.30	59
FIDESZ	8.95	21	7.02	20	29.48	113	FIDESZ-MDF		FIDESZ-KDNP		FIDESZ-KDNP	
KDNP	6.46	21	7.03	22	2.31	0	-	-	FIDESZ-KDNP		FIDESZ-KDNP	
MIEP	-	-	-	-	5.47	14	4.37	0	2.20	0	-	-
Jobbik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.67	47
FIDESZ-MDF Candidaturi comune	-	-	-	-	-	65	41.07	188	-	-	-	-
FIDESZ-KDNP Candidaturi comune	-	-	-	-	-	-	-	-	42.03	164	52.73	262
LMP	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.48	16

Sursa: http://www.essex.ac.uk/elections

Partide: MDF: Forumul Democratic Maghiar; FIDESZ: Alianța Tinerilor Democrați; FKgP: Partidul Independent al Micilor Proprietari; KDNP: Partidul Popular Creștin Democrat; SZDSZ: Alianța Democraților Liberi; MSZP: Partidul Socialist Maghiar; MIEP: Partidul Maghiar pentru Viață și Dreptate; Jobbik: Mișcarea pentru o Ungarie mai Bună; LMP: Politica Poate fi Diferită.

Gradul incertitudinii electorale în Ungaria

Cu toate că în perioada 1988-1989 partidele politice din Ungaria au avut şansa de a-şi construi structuri organizaţionale similare celor întâlnite în cazul partidelor din democraţiile consolidate, ele nu au reuşit să dezvolte legături durabile cu societatea. Mai mult, în urma primului scrutin democratic, din cele peste 100 de partide existente numai şase au devenit partide parlamentare. Conştentizând propria vulnerabilitate, partidele parlamentare au monopolizat scena politică, asigurându-şi controlul asupra resurselor statului. În acest sens, centralitatea Parlamentului şi rolul partidelor politice de principali actori ai perioadei de tranziţie au devenit inseparabile. Principala consecinţă a acestui proces a fost însă accentuarea izolării partidelor politice de societate. Lipsa unor conexiuni cu segmente sociale distincte a condus la incapacitatea partidelor politice de a agrega cerinţele diferitelor grupuri sociale în programe sau alternative politice distincte. Astfel, în ciuda eforturilor partidelor de a-şi crea identităţi politice distincte, ele au fost percepute de către electorat ca fiind foarte similare, în cazul anumitor teme economice şi sociale (privatizarea întreprinderilor de stat fiind un exemplu) poziţiile diferiţilor actori politici fiind imposibil de separat. Strategia *catch-all* adoptată de partidele reprezentate în Parlamentul Ungariei, fiecare dintre ele pretinzând că reprezintă interesele naţiunii ca întreg, a constituit o dificultate suplimentară. Întrucât erau atât de slab reprezentate în cadrul societăţii, partidele politice au preferat, la începutul perioadei de tranziţie, să se concentreze asupra activităţii lor din Parlament (Agh, 1994, p. 230). În acelaşi timp, indicele volatilităţii ne oferă o perspectivă asupra incertitudinii cu care se confruntau partidele din Ungaria la începutul perioadei de tranziţie.

Tabelul 4.6. *Volatilitatea electorală în Ungaria, 1994-2010*

Anul	Volatilitatea
1994	23.7
1998	32.7
2002	17.8
2006	5.5
2010	36.25

Sursa: Sikk (2005) pentru anii 1994 şi 1998 şi calcule proprii pentru anii 2002, 2006 şi 2010.

Evoluția volatilității electorale din Ungaria a urmat o traiectorie similară cu cea din România, în sensul că cea mai mare parte a acesteia se datorează transferurilor de voturi între partidele stabile și ieșirii unor partide din corpul legislativ. Spre deosebire de România însă, volatilitatea electorală cauzată de apariția unor partide cu adevărat noi este mult mai accentuată, mai ales din perspectiva alegerilor din anul 2010, când două astfel de partide, Jobbik și LMP, au obținut procente de voturi semnificative, 16.67% și, respectiv, 7.48%.

Lipsa unor legături puternice între partidele politice și societate poate fi ilustrată și de procentul scăzut al membrilor de partid la nivelul electoratului. La fel ca în cazul celor mai multe partide în democrațiile postcomuniste, partidele politice din Ungaria sunt caracterizate de un număr relativ scăzut al membrilor de partid (*relatively low levels of party membership*). Conform acestui criteriu, cel mai mic dintre partidele maghiare este FIDESZ, care, până în anul 1999, nu a avut niciodată mai mult de 15 000 de membri. Prin contrast, Partidul Micilor Proprietari a raportat un număr de membri între 50 000 și 60 000, cu toate că această cifră este considerată a fi o exagerare semnificativă. Numărul de membri al partidelor SZDSZ și MDF a crescut rapid în anii dinaintea alegerilor din 1990, în timp ce dezvoltarea organizațiilor partidelor KDNP și FIDESZ a fost un proces relativ lent, care a căpătat amploare numai după momentul primelor alegeri. Același lucru poate fi spus și despre Partidul Socialist Maghiar (MSZP), care, în ciuda faptului că nu este un partid nou creat, are de asemenea un număr scăzut de membri. Principalul motiv este că Partidul Socialist Maghiar nu poate fi considerat succesorul Partidului Socialist Muncitoresc din Ungaria în ceea ce privește numărul de membri. La primul congres al Partidului Socialist Maghiar din octombrie 1989 s-a decis că membrii fostului partid comunist trebuie să se reînscrie în partidul succesor. Cu toate acestea, numai un număr neașteptat de mic, de 10 000 de membri din totalul de peste 800 000 de membri ai fostului partid comunist, s-au înscris în partidul succesor. Astfel, MSZP nu a moștenit organizația de masă a predecesorului său (van Biezen, 2003, p. 111).

Cu câteva excepții, partidele din Ungaria și-au construit organizațiile politice în perioada tranziției și nivelul apartenenței partizane s-a stabilizat într-un stadiu în care numărul membrilor de partid este încă relativ scăzut. În Ungaria, la momentul primelor alegeri, *numai aproximativ 2% din populația cu drept de vot era afiliată unui partid*

politic (van Biezen, 2003, p. 112). Tabelul 4.7 prezintă numărul membrilor fiecărui partid ca procent din populaţia cu drept de vot.

Tabelul 4.7. *Numărul membrilor de partid în Ungaria (% din populaţia cu drept de vot)*

Partidul	1990	1992	1994	1997
MSZP	0.75	0.37	0.46	0.47
SZDSZ	0.31	0.41	0.44	0.41
MDF	0.43	0.35	0.34	0.27
KDNP	0.04	0.23	0.36	0.34
FKGP	0.51	0.77	0.82	0.76
FIDESZ	0.06	0.17	0.19	0.15
Total	*2.10*	*2.30*	*2.61*	*2.40*

Notă: procentul membrilor de partid din populaţia cu drept de vot pentru anii 1990 şi 1992 este bazat pe mărimea electoratului la primele alegeri; procentul membrilor de partid din populaţia cu drept de vot pentru anii 1994 şi 1997 este bazat pe mărimea electoratului la cea de-a doua rundă de alegeri.
Sursa: van Biezen, 2003, p. 112.

După cum se poate observa din tabelul 4.7, gradul mobilizării partizane în Ungaria este limitat în comparaţie cu democraţiile din vestul Europei, chiar în condiţiile în care numărul membrilor de partid a scăzut considerabil şi în cazul acestora (Mair, van Biezen, 2001).

Numărul scăzut al votanţilor afiliaţi partidelor politice are o reflectare directă în cuantumul scăzut al sumelor obţinute din contribuţiile membrilor de partid. Tabelul 4.8 ilustrează acest fapt.

Tabelul 4.8. *Sursele de venit ale partidelor politice din Ungaria, 1990-1996 (%)*

Surse de venit (% din venitul total)	MSZP	SZDSZ	MDF	KDNP	FKGP	FIDESZ	*Medie*
1990-1994							
Subvenţii	30.3	66.9	34	74.1	89.3	23.5	53
Contribuţii ale membrilor de partid	4.5	2.4	1.8	3	2.5	0.1	2.4

Donaţii	3.1	19.4	6.9	4.5	3.3	0.9	6.4
Alte activităţi	62	11.3	57.4	18.4	4.9	75.4	38.3
Total	99.9	100	100.1	100	100	99.9	100.1
1995-1996							
Subvenţii	48	89.4	23.5	82.7	86.1	21.4	58.5
Contribuţii ale membrilor de partid	2.6	1.2	1.3	4.1	4	0.1	2.2
Donaţii	5.1	2.6	1.6	4.9	4.1	0.1	3.1
Alte activităţi	44.3	6.7	73.7	8.3	5.7	78.2	36.1
Total	100	99.9	100	100	99.9	99.8	99.9

Sursa: van Biezen, 2003, p. 189.

În concluzie, putem afirma că, la începutul perioadei de tranziţie, partidele din Ungaria se confruntau cu un grad ridicat al incertitudinii, având în vedere nivelul ridicat al volatilităţii electorale şi numărul scăzut al membrilor de partid.

Finanţarea partidelor politice din Ungaria

Primul act legislativ care reglementa finanţarea partidelor politice a fost Legea nr. XXXIII din 1989. Legea stipula că finanţarea partidelor politice din Ungaria se poate realiza prin intermediul *subvenţiilor acordate de stat, donaţiilor, cotizaţiilor membrilor, activităţilor economice desfăşurate de către partide şi activităţilor economice desfăşurate de societăţile comerciale cu răspundere limitată, private sau publice, înfiinţate de către partide.* Actul normativ nu prevede limite superioare în ceea ce priveşte contribuţiile din partea persoanelor sau companiilor private, însă partidele nu pot accepta donaţii din partea companiilor deţinute de stat sau a guvernelor străine. În urma amendamentelor aduse Legii nr. XXXIII/1989, au fost interzise donaţiile din partea fundaţiilor susţinute de stat şi întreprinderilor în care statul este acţionar. De asemenea, donaţiile anonime sunt interzise.

Fondurile publice sunt împărţite proporţional, în funcţie de procentul de voturi obţinut de fiecare partid la ultimele alegeri parlamentare. Cuantumul subvenţiilor este stabilit anual de către Parlament în funcţie de bugetul statului. 75% din totalul sumei este distribuit proporţional partidelor care au obţinut mai mult de 1% din voturile exprimate, în timp ce 25% este distribuit în mod egal între partidele parlamentare. Donaţiile către partidele politice nu sunt scutite de impozite, dar activitatea economică desfăşurată de acestea (nu şi de companiile înfiinţate de către partide) este, cu toate că partidele trebuie să plătească contribuţiile sociale. Legea obligă partidele să-şi facă public bugetul anual, iar instituţia abilitată cu verificarea veridicităţii acestora este Curtea de Conturi.

Sistemul de finanţare al partidelor politice a rămas în mare parte neschimbat din anul 1989, cu toate că legea a fost amendată de mai multe ori. Primul amendament adus Legii nr. XXXIII/1989 prin Legea nr. LXII/1990 abolea prevederea conform căreia suma primită de un partid prin distribuirea celor 75% din fondurile publice nu putea depăşi 50% din bugetul anual al partidului. Am menţionat deja amendamentul adus de Legea nr. LXXXI/1992 ce prevedea interzicerea donaţiilor din partea întreprinderilor de stat sau a fundaţiilor susţinute de stat. Mai important însă era amendamentul ce prevedea că partidele reprezentate în Parlament ce nu depăşeau pragul electoral (4% până în anul 1994, ulterior 5%) nu mai aveau dreptul să primească fonduri prin împărţirea celor 25% destinate partidelor parlamentare. Astfel, câştigarea câtorva mandate în circumscripţiile uninominale nu mai este suficientă pentru a asigura accesul la suma împărţită partidelor parlamentare.

În afara legislaţiei privind finanţarea directă a partidelor politice, în Ungaria funcţionează trei legi referitoare la finanţarea indirectă a acestora. Prima este Legea nr. XLIV/1991 care stipula că toate partidele politice ce au obţinut mai mult de 1% din voturile exprimate primesc sedii (centrale) din partea statului. Sediile donate de către stat devin proprietatea partidelor, care le pot vinde sau închiria. De asemenea, Legile nr. XCIV şi nr. XCV adoptate în anul 2000 stipulează că partidele ce prezintă o listă naţională la alegeri (al treilea nivel al sistemului electoral) şi sunt reprezentate în Parlament pot utiliza până la 30 de sedii deţinute de stat. În cazul în care un partid nu obţine reprezentare parlamentară la următoarele alegeri, sediilor sunt restituite statului (Enyedi, 2007, pp. 2-4).

Cotizațiile pornesc, în cazul majorității partidelor, de la 100 de forinți (aprox. 0.4 USD). Cu toate acestea, politicienii care ocupă funcții publice contribuie cu sume mult mai mari. Această practică este instituționalizată în cadrul Partidului Socialist, unde membrii ce ocupă funcții publice (incluzând funcția de membru al Parlamentului sau cea de membru al guvernului) trebuie să doneze partidului 15% din salariul obținut. Sumele obținute de partidele parlamentare prin această modalitate depășesc frecvent sumele colectate din cotizațiile membrilor. În cazul niciunuia dintre partidele parlamentare sumele obținute din cotizații nu depășesc 5% din bugetul anual al partidului.

Donațiile sunt o sursă de finanțare mai importantă decât cotizațiile, dar nu atât de importantă precum subvențiile de stat. Cu toate acestea, din cauza lipsei de transparență, proporția exactă a donațiilor în cadrul bugetelor partidelor nu poate fi estimată cu exactitate. Un aspect important al donațiilor este că, în multe cazuri, acestea iau forma unor reduceri acordate de companii private partidelor politice sau, în cazul Partidului Socialist, a muncii voluntare prestate de membri ai sindicatelor.

Firmele și fundațiile înființate de partide reprezintă o sursă importantă de finanțare, mai ales având în vedere că activitățile economice pe care le pot desfășura partidele sunt restricționate prin lege. Astfel, singurele activități economice permise partidelor sunt vânzarea de publicații, embleme și închirierea spațiilor deținute. Cu toate acestea, fundațiile joacă un rol chiar mai important decât firmele, întrucât oferă partidelor diverse servicii, cum ar fi producerea de materiale publicitare sau de propagandă, muncă voluntară etc. În plus, partidele utilizează fundațiile pentru a plăti experți sau, împreună cu firmele, fundațiile pot transmite partidelor sume de la donatorii care doresc să rămână anonimi (Enyedi, 2007, pp. 4-5).

Am detaliat în paginile anterioare mecanismul finanțării publice utilizat în Ungaria. În cele ce urmează voi prezenta unele date în ceea ce privește dependența partidelor politice de fondurile publice. Tabelul 4.9 prezintă proporția fondurilor alocate de stat în bugetul partidelor parlamentare.

Tabelul 4.9. *Proporția fondurilor publice în bugetul anual al partidelor în perioadele 1990-1992, 2000-2005 (%)*

Partidul	1990	1991	1992	2000	2001	2002	2003	2004	2005
FIDESZ	83.8	91.2	67.3	88.4	80.8	41.7	78.9	60.4	44.6
MDF	44.8	69.4	59.4	71.4	72.7	85.6	91.8	92.4	93
MSPZ	58.4	11.7	33.6	67.2	73.1	72.3	78.2	75.2	70
SZDSZ	57.9	80.8	-	86.8	85	46.8	69.6	41.3	49.2

Sursa: Enyedi, 2006, pp. 1107-1108.

În afara subvențiilor acordate partidelor, statul ungar subvenționează și grupurile parlamentare, fiecare dintre acestea primind sume pentru angajarea de experți. Suma este de 20 de ori mai mare decât salariul de bază al unui parlamentar. În plus, pentru fiecare membru al grupului parlamentar partidul primește 25% din salariul de bază al unui parlamentar dacă se află la guvernare și 50% dacă se află în opoziție. Această subvenție se distribuie lunar.

În perioada campaniei electorale, statul distribuie o sumă adițională de 100 de milioane de forinți partidelor politice, în funcție de numărul candidaților aflați pe lista fiecărui partid. În acest fel, un partid mare poate primi aproximativ 10 milioane de forinți. Cu toate că subvențiile pentru desfășurarea campaniei electorale sunt extrem de scăzute în cazul în care ne raportăm la costurile campaniei, trebuie notat că acestea se distribuie tuturor partidelor (Enyedi, 2007, pp. 7-8).

Ceea ce se poate observa din datele prezentate în tabelul 4.9 este că fondurile publice constituie principala sursă de finanțare a partidelor politice, în unele cazuri subvențiile constituind peste 90% din veniturile partidelor. Mai mult, în cazul Ungariei găsim o confirmare a ipotezei avansate de Katz și Mair privind reducerea diferențelor între pozițiile materiale ale învingătorilor și învinșilor. Subvenția reprezentând 50% din salariul de bază al unui parlamentar acordată partidelor aflate în opoziție (pentru fiecare membru al grupului parlamentar), în comparație cu cea de 25% acordată partidului sau partidelor aflate la guvernare, constituie un argument în favoarea afirmației că partidele au dorit reducerea costului înfrângerii electorale.

Legislația din Ungaria privind înființarea partidelor politice

Prevederile legale privind înființarea partidelor sunt nerestrictive, fiind necesare numai semnăturile a 10 cetățeni ungari. În plus, partidele politice trebuie să aleagă un birou executiv și să adopte un statut (Enyedi, 2007, p. 1). Cu toate acestea, pentru înscrierea unui candidat într-o circumscripție uninominală este necesară susținerea a 750 de cetățeni, rezidenți ai respectivei circumscripții. În mod similar, pentru înregistrarea listei regionale (al doilea nivel al sistemului electoral) este necesară colectarea a 750 de semnături. O condiție suplimentară pentru înregistrarea listei regionale este că partidul trebuie să înscrie candidați într-un sfert dintre circumscripțiile uninominale (însă nu mai puțin de două) ce constituie regiunea electorală. Orice partid care a înregistrat liste regionale în cel puțin șapte regiuni are dreptul de a înregistra o listă națională (al treilea nivel al sistemului electoral). În plus, un candidat poate concura într-o circumscripție uninominală, ocupând în același timp un loc pe lista regională sau/și pe cea națională. În cazul obținerii mandatului în circumscripția uninominală, candidatul este exclus de pe listele regionale și naționale, iar în cazul în care un candidat obține un mandat în urma voturilor acordate listei regionale este exclus de pe lista națională. O ultimă prevedere ce trebuie menționată este că partidele politice au dreptul de a înscrie liste regionale și naționale împreună (Legea nr. XXXIII/1989, art. 5[5]). Având în vedere faptul că legislația privind înființarea partidelor politice nu a suferit modificări, nu voi urmări numărul candidaturilor depuse.

5. http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=hungary&legislation=hu89#chapter2

Legislaţia din Ungaria privind accesul partidelor la mass-media în timpul campaniei electorale

În ceea ce priveşte accesul la mass-media publică, Legea nr. XXXIII/1989, art. 11 stipulează că, cel puţin o dată, Agenţia Ungară de Presă, Radiodifuziunea Ungară şi Televiziunea Ungară au obligaţia de a transmite, până în ziua anterioară alegerilor, în condiţii identice, programele electorale ale partidelor politice. Aceeaşi prevedere se aplică posturilor de televiziune şi radiodifuziune locale (atât publice, cât şi private) în privinţa programelor politice ale candidaţilor ce concurează în circumscripţiile uninominale. Pe o perioadă de 30 de zile înaintea alegerilor, Radiodifuziunea şi Televiziunea Ungară acordă, în condiţii identice, partidelor ce au înregistrat liste naţionale timpi de antenă în cadrul emisiunilor informative legate de alegeri şi timpi de antenă în cadrul emisiunilor electorale proporţional cu numărul candidaţilor înscrişi pe listele naţionale. O ultimă prevedere stipulează că în ultima zi a campaniei electorale Radiodifuziunea şi Televiziunea Ungară vor publica, în condiţii identice şi fără a adăuga nici un fel de comentariu, sinteza procesului electoral pregătită de fiecare partid ce înregistrează o listă naţională. De asemenea, trebuie remarcat că, spre deosebire de cazul României, publicitatea electorală este permisă, singura condiţie fiind existenţa siglei „Publicitatea electorală plătită de ...".

Regulile privind accesul partidelor politice la mass-media de stat ce funcţionează în Ungaria au un caracter nerestrictiv, oferind doar un avantaj minimal partidelor majore. Acesta se referă la acordarea timpilor de antenă în cadrul emisiunilor informative şi electorale numai partidelor ce au înregistrat liste naţionale. În plus, faptul că timpii de antenă în cadrul emisiunilor electorale sunt acordaţi proporţional cu numărul de candidaţi înscrişi pe listele naţionale favorizează partidele consolidate, ce au avut timp să-şi construiască organizaţii puternice. Faptul că regulile privind accesul la mass-media de stat nu au fost modificate din anul 1989 şi lipsa avantajelor în favoarea partidele parlamentare sau posibilitatea oricărui partid de a-şi promova programul electoral prin cumpărarea de timp de antenă atestă că, în Ungaria, accesul la mass-media nu a fost utilizat ca un instrument pentru blocarea intrării unor noi partide în corpul legislativ.

Eficacitatea cartelului de partide în Ungaria

Perioada 1990-1994: $N_t = 6$. Indicele ieșirilor este 0. Niciunul dintre partidele prezente în Parlament la sfârșitul mandatului nu a fost exclus din corpul legislativ în urma alegerilor din 1994.

Perioada 1994-1998: $N_t = 6$, $N_i = 1$ (KDNP). Indicele ieșirilor este de 0.16. Un singur partid a părăsit corpul legislativ în urma alegerilor din anul 1998.

Perioada 1998-2002: $N_t = 6$, $N_i = 2$ (FKGP, MIEP). Indicele ieșirilor este de 0.33. 33% dintre partidele prezente în Parlament la sfârșitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2002.

Perioada 2002-2006: $N_t = 4$, $N_i = 0$. Indicele ieșirilor este 0. Niciunul dintre partidele prezente în Parlament la sfârșitul mandatului nu a fost exclus din corpul legislativ în urma alegerilor din 2006.

Perioada 2006-2010: $N_t = 5$, $N_i = 2$ (MDF, SZDSZ). Indicele ieșirilor este de 0.33. 33% dintre partidele prezente în Parlament la sfârșitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2010.

În ciuda gradului ridicat de stabilitate al sistemului de partide din Ungaria (în afara anului 2010), indicele ieșirilor prezintă o traiectorie concordantă cu procesul de cartelizare. Astfel, acesta crește de la 0, în perioada 1990-1994, la 0.16, în perioada 1994-1998, la 0.33, în perioada 1998-2002, pentru a se întoarce la 0 în perioada 2002-2006. Cu toate acestea, faptul că indicele crește la 0.33 în perioada 2006-2010 conduce spre concluzia că, în Ungaria, cartelul de partide nu a avut aceeași eficacitate precum în cazul României, cele două partide excluse din Parlament fiind înlocuite de Jobbik și LMP, formațiuni politice autentic noi. Creșterea valorii indicelui în perioadele 1994-1998 și 1998-2002 poate fi atribuită creșterii pragului electoral de la 4 la 5% în 1994, precum și amendamentului din anul 1992 ce modifica legea finanțării partidelor politice astfel încât partidele reprezentate în Parlament (prin câștigarea de mandate în circumscripții uninominale) care nu depășeau pragul electoral (în cazul listelor regionale și naționale) erau excluse de la distribuirea celor 25% din fondurile publice destinate partidelor parlamentare. În ceea ce privește atenuarea competiției între partidele politice aparținând cartelului (cel puțin între partide cu orientări ideologice similare), aceasta este susținută

şi de strategia partidelor parlamentare în privinţa listelor comune. Astfel, până în 2010, niciunul dintre cele şase partide prezente în Parlament la începutul anilor 1990 nu a prezentat liste comune cu un partid neparlamentar autentic nou şi nici nu a susţinut candidaţii unui astfel de partid în circumscripţiile uninominale. În schimb, în 1998, FIDESZ a ales să susţină candidaţii Forumului Democrat Maghiar, ceea ce a permis MDF să obţină 15 mandate în circumscripţii uninominale (prin comparaţie, MDF a obţinut numai două mandate uninominale concurând singur şi un procent de 2.8% voturi pentru lista regională). În acelaşi timp, candidaţii FIDESZ susţinuţi de MDF au obţinut 50 de mandate în circumscripţii uninominale (în comparaţie cu 113 mandate uninominale obţinute de FIDESZ concurând singur şi 29.48% voturi pentru lista regională). În acest fel, MDF a reuşit să se menţină în Parlament cu toate că FIDESZ a avut mai mult de câştigat de pe urma alianţei. În mod similar, în 2006 FIDESZ a decis să formeze o alianţă cu Partidul Popular Creştin Democrat (KDNP), ceea ce a permis celui din urmă să revină în Parlament după opt ani.

Faptul că elementele ce caracterizează cartelul de partide sunt mai puţin accentuate în cazul Ungariei, prin comparaţie cu România, a condus la intrarea în Parlament a două partide cu adevărat noi în urma alegerilor din anul 2010. Jobbik este un partid naţionalist de extremă dreaptă, foarte similar Partidului România Mare, în timp ce LMP este un partid ecologist. În afara acestor două partide, după alegerile din 1990, numai Partidul Maghiar pentru Viaţă şi Dreptate (MIEP) a reuşit să obţină reprezentarea în corpul legislativ în 1998 (fiind exclus la următoarele alegeri). Cu toate acestea, MIEP nu poate fi considerat un partid nou întrucât s-a constituit prin scindarea Forumului Democrat Maghiar (în 1993), reprezentând aripa radicală a acestuia. În plus, liderul partidului, Istvan Csurka, a fost vicepreşedinte al Forumului Democrat Maghiar până în 1993. Intrarea în Parlament a Jobbik (şi a PRM în România) şi a LMP (Politica Poate fi Diferită) poate fi considerată o confirmare a teoriei partidului cartel, întrucât Katz şi Mair consideră că emergenţa cartelului de partide a contribuit la apariţia partidelor populiste, antisistem, care fac apel la percepţiile populaţiei conform cărora partidele majore ignoră dorinţele şi nevoile cetăţenilor (Katz şi Mair, 2009, p. 759). Jonathan Hopkin argumentează că, mai ales în cazul ţărilor din Europa Centrală şi de Est, apelul la resursele statului slăbeşte în mod semnificativ cartelul de partide (Hopkin, 2003, p. 3). Principalul

motiv se referă la faptul că apelul la resursele statului include forme ale clientelismului și corupției politice. Stabilitatea cartelului de partide este mult mai dificil de menținut dacă în cadrul electoratului există percepția conform căreia partidele majore sunt corupte. Dacă obținerea suportului electoral al anumitor segmente sociale prin metode asociate clientelismului politic depinde de existența fondurilor publice care pot fi direcționate către acestea (problema limitelor fiscale), sustenabilitatea politică a corupției sistematice depinde de păstrarea secretului sau de indulgența electoratului (sau de o combinație a acestor factori). Pentru un partid căruia îi lipsesc legăturile persistente cu votanții (exprimate în mod fundamental prin numărul membrilor de partid) scandalurile de corupție pot avea consecințe electorale catastrofale. În cazul în care aceste scandaluri afectează toate partidele politice majore, apariția partidelor antisistem (care exploatează slăbiciunea partidelor cartel și insatisfacția cetățenilor față de mecanismele democratice) este rezultatul cel mai probabil (Hopkin, 2003, pp. 6-7). Un alt factor major care influențează volatilitatea electorală este performanța economică (ca parte a conceptului de performanță a guvernului). Înaintea alegerilor din anul 2010, situația economică a Ungariei era deosebit de dificilă (țara a fost nevoită să apeleze la FMI, iar șomajul era în creștere), în timp ce partidul de guvernământ (Partidul Socialist Maghiar), ca și celălalt partid de orientare socialistă (SZDSZ) s-au confruntat cu scandaluri de corupție. În concluzie, succesul Jobbik și, într-o măsură mai redusă, al LMP reprezintă succesul partidelor antisistem.

Concluzii

Rezultatele cercetării conduc spre concluzia că atât în cazul României, cât și în cel al Ungariei asistăm la cartelizarea sistemelor de partide. Vulnerabilitatea partidelor politice de la începutul anilor 1990, atestată atât de gradul ridicat al volatilității electorale, cât și de lipsa unor conexiuni bine structurate între partidele politice și anumite segmente ale electoratului, a determinat actorii politici să utilizeze controlul asupra legislativului cu scopul de a diminua incertitudinea cu privire la rezultatele alegerilor și pentru a-și asigura supraviețuirea organizațională. Mai mult, în ambele cazuri, cartelul

s-a dovedit extrem de eficace în blocarea accesului partidelor emergente în corpul legislativ.

În cazul României, modificarea legislației electorale și a celei privind finanțarea partidelor politice sau a celei referitoare la accesul acestora la mass-media de stat constituie argumente puternice în favoarea susținerii tezei cartelului de partide. În ceea ce privește finanțarea partidelor politice putem observa că partidele parlamentare se bucură de un avantaj semnificativ în raport cu cele neparlamentare, mai ales dacă luăm în considerare prevederea din Legea nr. 43/2003 conform căreia subvențiile acordate *tuturor* partidelor neparlamentare nu pot depăși cuantumul unei subvenții de bază. În plus, chiar și acordarea acestor sume este supusă unor condiții restrictive, anume obținerea a 4% din voturile valabil exprimate la nivel național. De asemenea, trebuie menționat că, în cazul în care nu există partide neparlamentare care să fi obținut 4%, sumele nedistribuite se împart partidelor parlamentare, proporțional cu numărul de mandate. Legea nr. 334/2006 introduce condiții și mai restrictive. Astfel, pot afirma că subvențiile acordate partidelor parlamentare de către stat joacă un rol esențial în blocarea accesului noilor partide în corpul legislativ, cu toate că dependența de fondurile publice este mai puțin accentuată decât în cazul Ungariei. Normele privind accesul partidelor politice la mass-media servesc în aceeași măsură cartelului, întrucât partidele parlamentare din România și-au folosit în mod repetat capacitatea de legiferare pentru a-și asigura accesul privilegiat la serviciile publice de televiziune și radiodifuziune în defavoarea partidelor neparlamentare. Mai mult, trebuie remarcat că, prin intermediul prevederilor legislației electorale, partidele din corpul legislativ și-au asigurat accesul privilegiat și în cazul posturilor de radio și televiziune private. Tendința de înăsprire a legislației în vederea blocării accesului noilor competitori în Parlament poate fi observată și în cazul pragului electoral sau al legislației privind înființarea partidelor politice. Cu toate acestea, poate cel mai bun argument pentru existența unui cartel la nivelul sistemului de partide din România este faptul că un singur partid cu adevărat nou (PRM) a reușit să obțină reprezentare parlamentară în perioada 1990-2008.

În cazul Ungariei, dependența partidelor politice de fondurile publice, atenuarea competiției între partidele parlamentare și faptul că numai două partide noi au reușit să intre în Adunarea Națională abia în anul 2010 (în condițiile unei situații economice extrem de

nefavorabile și a scandalurilor de corupție care au afectat partidul de guvernământ, MSPZ) sunt principalele argumente pentru existența unui cartel la nivelul sistemului de partide. Dependența partidelor politice din Ungaria de fondurile publice a condus, în 1990, la amendarea Legii nr. XXXIII/1989 prin eliminarea prevederii ce stipula că subvențiile oferite de stat nu puteau reprezenta mai mult de 50% din bugetul unui partid. Astfel, fondurile publice au reprezentat peste 83.8% din bugetul FIDESZ, 93% din bugetul FKGP, 88% din bugetul KDNP și 24% din bugetul MSPZ în 1990. Amendamentul adus Legii nr. XXXIII/1989 în anul 1992, care prevedea că partidele reprezentate în Parlament ce nu reușeau să treacă pragul electoral nu mai aveau dreptul să primească fonduri prin împărțirea celor 25% din subvențiile acordate partidelor parlamentare, este un alt exemplu al emergenței cartelului la nivelul sistemului de partide, mai ales dacă luăm în considerare faptul că aceste fonduri se împart în mod egal. Distribuirea subvențiilor de stat (tuturor partidelor care au obținut mai mult de 1% din voturile exprimate) proporțional cu numărul de voturi este o altă caracteristică ce favorizează partidele consolidate. Numărul de partide neparlamentare care au beneficiat de subvenții din partea statului a fost de cinci în urma alegerilor din 1990, scăzând la patru în 1994 și 1998, apoi la trei în 2002 și la unu în 2006 pentru ca apoi să crească la doi în urma alegerilor din 2010.

Atenuarea competiției este cel mai ușor de observat în cazul alianțelor electorale dintre FIDESZ și MDF, alianțe ce au permis Forumului Democrat Maghiar să se mențină în Parlament în 1998 și să beneficieze de fonduri publice după alegerile din 2002, acestea reprezentând mai mult de 90% din bugetul partidului. În ceea ce privește reducerea diferențelor între pozițiile materiale ale învingătorilor și învinșilor, prevederea ce stipulează că partidele aflate în opoziție primesc din partea statului o subvenție reprezentând 50% din salariul de bază al unui parlamentar (pentru fiecare membru al grupului parlamentar), în comparație cu subvenția de 25% acordată partidului sau partidelor aflate la guvernare, constituie un argument în favoarea tezei formulate de Katz și Mair, conform căreia membrii cartelului acționează în sensul reducerii costului înfrângerii electorale.

În concluzie, consider că ipoteza de la care am pornit, conform căreia vulnerabilitatea crescută a partidelor politice de la începutul anilor 1990 a condus la formarea unui cartel între partidele parlamentare majore, este coroborată de rezultatele obținute pe fiecare dintre cele trei dimensiuni.

Bibliografie

Agh, Attila (1994), „The Hungarian Party System and Party Theory in the Transition of Central Europe", *Journal of Theoretical Politics*, vol. 6, nr. 2, 217-238.

Benoit, Kenneth (1999), „Evaluating Hungary's Mixed-Member Electoral System", http://www.tcd.ie/Political_Science/Staff/Kenneth.Benoit/files/hungarymixedmember2.pdf.

Blyth, Mark şi Katz, Richard S. (2005), „From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics*, vol. 28, nr. 1, 33-60.

Enyedi, Zsolt (2006), „Accounting for Organisation and Financing. A Comparison of Four Hungarian Parties", *Europe-Asia Studies*, vol. 58, nr. 7, 1101-1117.

Enyedi, Zsolt (2007), „Party Funding in Hungary", *Political Finance and Corruption in Eastern Europe : The Transition Period*, ed. Daniel Smilov, Jurij Toplak, Ashgate.

Hopkin, Jonathan (2003), „The Emergence and Convergence of the Cartel Party: Parties, State and Economy in Southern Europe", *personal.lse.ac.uk/HOPKIN/hopkin%20lse%20paper%202.pdf.*

Jha, Shashikant (1999), „Democracy, Parties, and Politics in Hungary", *International Studies*, vol. 36, nr. 3.

Katz, Richard S. şi Mair, Peter (1995), „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, vol. 1, nr. 1, 5-28.

Letki, Natalia (2004), „Socialization for Participation? Trust, Membership and Democratization in East-Central Europe", *Political Research Quarterly*, vol. 57, nr. 4, 665-679.

Mair, Peter şi van Biezen, Ingrid (2001), „Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000", *Party Politics*, vol. 7, nr. 1, 5-21.

Preda, Cristian (2003), „Sistemul de partide şi familiile politice din România postcomunistă", în *Partide politice şi democraţie în Europa Centrală şi de Est*, ed. Jean-Michel de Waele, Bucureşti, Humanitas.

Preda, Cristian (2005), *Partide şi alegeri în România postcomunistă 1989-2004*, Bucureşti, Nemira.

Sikk, Allan (2003), „A Cartel Party System in a Post-Communist Country? The Case of Estonia", ECPR General Conference, Marburg 18-21 septembrie 2003.

Sikk, Allan (2005), „How Unstable? Volatility and Genuinely New Parties in Eastern Europe", *European Journal of Political Research*, vol. 44, nr. 1, 391-412.

Ştefan, Laurenţiu şi Grecu, Răzvan (2004). „Parliamentary Elites in Post-Communist Romania", lucrare prezentată la EURELITE regional conference, Vilnius, mai 2004.

van Biezen, Ingrid (2003), *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East-Central Europe*, Londra, New York, Palgrave Macmillan.

5. Formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est*

Dana Irina Ioniţă

Rezumat. *Studiul de faţă reprezintă o cercetare empirică asupra formării guvernelor minoritare în spaţiul Europei Centrale şi de Est. Aceasta are la bază supoziţiile abordării neoinstituţionale de tipul alegerii raţionale. În acest sens, mă voi concentra asupra influenţelor manifestate de efectele unor reguli de tipul votului de neîncredere, ale regulilor de învestitură şi ale regulilor privind dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate asupra formării guvernelor în spaţiul studiat. Folosind metode cantitative precum analiza datelor şi un model de regresie logistică, voi arăta în ce condiţii formarea guvernelor minoritare este determinată de natura regulilor studiate. Rezultatele cercetării arată că, în timp ce toate regulile studiate afectează formarea guvernelor minoritare, variabila privind necesitatea obţinerii votului de învestitură de către potenţiale cabinete afectează formarea guvernelor minoritare, la un nivel semnificativ din punct de vedere statistic.*

Cuvinte-cheie: guverne minoritare, constrângeri instituţionale, Europa Centrală şi de Est

Teoriile clasice de formare a coaliţiilor se concentrează pe oferirea unor modele care să explice formula ideală a unei coaliţii pentru formarea guvernului. Astfel, Riker (1962), Axelrod (1970) sau De Swan (1973), plecând de la seturi de supoziţii diferite privind motivaţia partidelor referitoare la formarea guvernului, ofereau modele de tipul coaliţiei minimal câştigătoare, coaliţiei minimal conectate sau

---

* O versiune preliminară a acestei lucrări a fost prezentată în cadrul „1st Annual General Conference of the European Political Science Association", 16-18 iunie 2011, Dublin, Irlanda, cu titlul *Explaining minority governments in Central and Eastern Europe*. Această cercetare a fost sprijinită printr-un grant oferit de CNCSUEFISCDI, proiect numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0746.

distanței minimale de politici. Problema acestor tipuri de teorii constă în faptul că setul de coaliții valabile posibile era mult prea mare pentru a putea face predicții asupra coalițiilor în diferite situații date.

Această problemă a putut fi depășită odată cu dezvoltarea teoriilor instituționaliste cu privire la formarea coaliției. Ceea ce aduce nou abordarea instituționalistă este că încearcă să explice caracteristicile rezultatelor sociale nu numai pe baza preferințelor agenților și a comportamentului optimizator, dar și pe baza caracteristicilor instituționale care vor eficientiza acțiunile umane în atingerea obiectivelor și vor modela comportamentul agenților (Shepsle, 1989, p. 135; Peters, 2003, p. 73). Aceste teorii păstrează supozițiile teoriei de tip alegere rațională privind faptul că actorii își urmăresc interesul în procesul de formare a coaliției, dar iau în calcul și mediul instituțional în care are loc acest proces.

Un element inovator al perspectivei instituționaliste este trecerea de la formarea coaliției ca fiind câștigătoare la formarea coaliției ca fiind viabile. Una dintre cele mai importante realizări în studiul coaliției folosind perspectiva instituționalistă este explicarea formării guvernelor minoritare, dar mai ales a stabilității acestora. În acest sens, putem spune că o coaliție câștigătoare este cea care poate asigura obținerea votului de încredere al Parlamentului incluzând fie atâtea partide câte sunt necesare pentru a asigura victoria – modelul coaliției minimale fiind cel mai bun exemplu –, fie partidele care pot să asigure o coerență ideologică guvernului format. Pe de altă parte, o coaliție viabilă este cea care poate asigura obținerea votului de încredere indiferent dacă include sau nu un număr de partide care să reprezinte cel puțin 50% + 1 din mandatele parlamentare. Astfel, folosind abordarea neoinstituționalistă de tipul alegerii raționale, apariția guvernelor minoritare poate fi explicată ca rezultatul unor alegeri raționale ale partidelor politice ca agenți raționali care încearcă să-și optimizeze câștigul în cadrul procesului de formare a coaliției.

Unul dintre primii autori care s-au ocupat de domeniul teoriilor coaliției din punct de vedere al instituționalismului este Kaare Strøm ([1990] 2010). În lucrarea sa, acesta a încercat să ofere o explicație teoretică pentru formarea guvernelor minoritare. El ia drept variabile explicative „influența opoziției" și „decisivitatea alegerilor" ca instituții care influențează apariția și performanța guvernelor minoritare. Cercetarea sa, care a cuprins 292 de cabinete formate în 15 state occidentale în perioada ulterioară celui de-al

doilea război mondial, a arătat că, inclusiv în cazul în care ambele variabile luate în considerare influențează formarea și performanța guvernelor minoritare, factorul care influențează cel mai mult formula unui nou guvern este anticiparea rezultatelor alegerilor generale viitoare (Strøm, 2010, capitolele 3 și 4).

În acest articol voi încerca să determin în ce măsură formarea guvernelor minoritare este determinată de constrângerile instituționale la care sunt supuse partidele politice în formarea coaliților în Europa Centrală și de Est. În acest sens, voi realiza o analiză comparativă asupra coaliților formate în Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria, cele zece state postcomuniste care au aderat la Uniunea Europeană.

Cadrul teoretic

Într-un articol din 1994, Kaare Strøm, Michael Laver și Ian Budge identifică instituțiile care afectează formarea coaliților. Autorii definesc instituțiile „ca orice restricție asupra unui set fezabil de coaliții care se află dincolo de controlul pe termen scurt al jucătorilor" (Strøm *et al.*, 1994, p. 308).

Ei identifică cinci tipuri de constrângeri asupra formării coaliților: cele care afectează formarea cabinetului, cele care privesc regulile de operare ale cabinetului, cele care privesc regulile legislative, cele care se referă la politicile de coalizare a partidelor și cele care se referă la jucătorii externi cu drept de veto. Printre constrângerile care afectează formarea cabinetului autorii disting între instituțiile care afectează mărimea și compoziția cabinetului, regulile de învestitură și regulile de recunoaștere. Regulile de operare ale cabinetului se referă în special la regulile de luare a deciziilor în cadrul acestuia. Nu în ultimul rând, regulile legislative cuprind regulile decizionale, regulile de dizolvare a Parlamentului și de convocare a alegerilor anticipate și regulile electorale (Strøm *et al.*, 1994, pp. 308-321).

În acest capitol voi încerca să stabilesc care este probabilitatea ca instituțiile ce afectează mărimea și compoziția cabinetului, regulile de învestitură și regulile de dizolvare a Parlamentului și de convocare a alegerilor anticipate să determine formarea guvernelor minoritare în cele zece state studiate din Europa Centrală și de Est.

În categoria constrângerilor instituționale care afectează mărimea și compoziția cabinetului putem identifica existența votului de neîncredere constructiv asupra coaliților. Existența votului de neîncredere constructiv presupune formarea unei coaliții alternative la cea care reprezintă statu-quoul pentru formarea cabinetului. Cu alte cuvinte, pentru înlăturarea unei coaliții de la guvernare, trebuie să existe o majoritate parlamentară care să voteze o moțiune de cenzură și care, în același timp, să înlocuiască coaliția de la guvernare cu una care să obțină votul de încredere al Parlamentului. Acest tip de constrângere limitează setul de coaliții posibile prin eliminarea formulelor minoritare și prin favorizarea statu-quoului în negociere. Astfel, conform lui Lieven de Winter (1995, p. 137), în statele în care există un vot de neîncredere constructiv regulile cu privire la demisia guvernului sunt pozitive, iar în statele unde votul de neîncredere este simplu regulile cu privire la demisia guvernului sunt negative întrucât nu presupun existența formală a unei alternative la statu-quo.

În trei dintre statele studiate, regulile cu privire la demisia guvernului sunt pozitive - Ungaria, Polonia și Slovenia -, în timp ce în celelalte șapte state - Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Letonia, Lituania, România și Slovacia - regulile cu privire la demisia guvernului sunt negative. Cu alte cuvinte, pentru a înlătura guvernul, legislativele din Ungaria, Polonia și Slovenia trebuie să-l demită printr-un vot de neîncredere constructiv, în timp ce legislativele din celelalte șapte state au nevoie de un vot de neîncredere simplu pentru demiterea guvernului.

Astfel, prima ipoteză cercetată în acest studiu este:

1.1. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele în care votul de neîncredere este simplu.

Regulile de învestitură se referă la nevoia coaliției formate de a obține votul de încredere al Parlamentului pentru a forma executivul. Statele în care procedura de învestitură nu este necesară favorizează statu-quoul în formarea cabinetului întrucât este nevoie de un vot de neîncredere al Parlamentului și de o alternativă la coaliția existentă pentru formarea unui nou guvern. În cazul în care nu există o astfel de coaliție, statu-quoul reprezintă alternativa viabilă (Laver și Schofield, 1998, p. 207). Conform lui Laver și Schofield (1998, p. 207) rolul votului de învestitură este acela de a face ca un potențial guvern să

fie viabil mai degrabă pe baza programului şi a cabinetului luate ca un tot decât pe baza unui pachet de propuneri luate pe rând. De asemenea, autorii susţin că în statele unde nu există cerinţa de învestitură sunt mai probabile guvernele minoritare.

În ceea ce priveşte cel de-al doilea tip de instituţii analizate, Torjbörn Bergman (1993) identifică mai multe tipuri de reguli cu privire la învestirea unui potenţial cabinet. Autorul împarte aceste reguli în reguli pozitive şi reguli negative. Prima regulă pozitivă presupune că majoritatea guvernamentală în Parlament trebuie să fie alcătuită dintr-un partid sau o coaliţie de partide care să reprezinte o majoritate absolută a locurilor parlamentare (I). Aceasta este urmată de regula ce presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare trebuie să obţină un vot pozitiv în Parlament cu o majoritate absolută, cu alte cuvinte, să câştige un vot de încredere la prima întâlnire cu legislativul (II). Ultima regulă pozitivă presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare trebuie să obţină un vot pozitiv în Parlament cu o majoritate relativă (III). Prima regulă negativă cu privire la votul de învestitură presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare trebuie să supravieţuiască unui vot de încredere, dar numai în sensul ca o majoritate absolută din Parlament să nu voteze împotriva guvernului (IV). Ultima regulă identificată de autor presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare nu trebuie să obţină un vot explicit în Parlament (V).

Din perspectiva regulilor de învestitură, cele zece state studiate se încadrează în cea de-a doua categorie identificată de Torjbörn Bergman (1993). Cu alte cuvinte, în toate statele studiate un potenţial guvern trebuie să obţină un vot pozitiv în Parlament cu o majoritate absolută sau, altfel spus, să câştige un vot de încredere la prima întâlnire cu legislativul. Cu toate acestea, nu toate guvernele trebuie să obţină un vot de învestitură pentru a putea prelua guvernarea. Conform lui Laver şi lui Schofield (1998, p. 145), încetarea mandatului unui cabinet poate fi cauzată de o schimbare în alcătuirea partizană a cabinetului, de demisia formală a guvernului, de schimbarea prim-ministrului sau de alegeri parlamentare. Astfel, trebuie menţionat că nu toate cabinetele au nevoie de votul de încredere al Parlamentului, ci numai cele care se formează în urma schimbării prim-ministrului, prin revocarea acestuia de către Parlament sau prin demisie. Dacă încetarea mandatului guvernului anterior survine doar prin remanierea cabinetului, noul cabinet nu va avea nevoie de votul de încredere al Parlamentului.

Astfel, cea de-a doua ipoteză studiată este:

I.2. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă dacă nu este necesar un vot de învestitură.

În ceea ce privește regulile de dizolvare a legislativului, Strøm *et al.* (1994, p. 315) le definesc ca referindu-se la măsura în care înlăturarea unui guvern duce la organizarea alegerilor anticipate. Pe de o parte, există state în care decizia de a organiza alegeri anticipate aparține șefului statului sau nu este permisă deloc. Pe de altă parte, în statele în care înlăturarea unui guvern poate duce la alegeri anticipate, partidele care cresc în sondaje au mai multă putere de negociere în formarea coaliției ce va sta la baza noului guvern.

Regulile de dizolvare a Parlamentului sunt analizate mai ales în cercetările privind demiterea guvernelor. În acest sens, Lupia și Strøm (1995, p. 651) consideră că „instituțiile care prezintă cea mai mare probabilitate să afecteze încetarea coaliților sunt cele care afectează negocierile între partide asupra coaliților executive și asupra dizolvării legislative în cel mai direct mod. Puterea de demitere și dizolvare sunt exemple bune de astfel de instituții, cum sunt și regulile electorale și regulile de partid care afectează costurile de negociere și cele privind campaniile electorale. Prin urmare, modelul teoretic prezentat definește în mod explicit nu doar competențele de demitere și de dizolvare, normele care permit partidelor să propună sau să accepte oferte cu privire la participarea în coaliția guvernamentală". Astfel, putem observa că regulile privind încetarea coaliților pot afecta și formarea acestora.

Convocarea alegerilor anticipate poate fi rezultatul unor conflicte la nivelul coaliției guvernamentale care reprezintă statu-quoul. Totuși, existența conflictelor între partidele de la guvernare este o condiție necesară, dar nu și suficientă în ceea ce privește dizolvarea legislativului și convocarea alegerilor anticipate. Convocarea alegerilor anticipate nu reprezintă totuși singurul răspuns posibil la aceste conflicte. Partidele „își pot face noi oferte unul celuilalt. Consecința acceptării unei oferte poate consta fie în redistribuirea puterii între membrii coaliției inițiale, fie în formarea unei noi coaliții de guvernare" (Lupia și Strøm, 2010, p. 73). Astfel, un nou argument pentru influența regulilor de dizolvare asupra formării coaliților îl reprezintă

nivelul de permisivitate al regulilor de dizolvare din fiecare stat. Cu alte cuvinte, cu cât regulile de dizolvare a legislativului permit într-o măsură mai redusă convocarea unor alegeri anticipate, cu atât este mai posibilă formarea unor noi coaliţii, şi nu organizarea de noi alegeri.

O explicaţie mai detaliată a convocării alegerilor anticipate este oferită de Strøm şi Swindle (2002). Aceştia pleacă de la observaţia că „alegerile anticipate reprezintă o opţiune în aproape toate sistemele parlamentare. Totuşi, condiţiile în care această opţiune există şi poate fi exercitată variază considerabil" (Strøm şi Swindle, 2002, p. 575).

Autorii identifică mai multe motive pentru care actorii politici optează pentru convocarea alegerilor anticipate. În primul rând, dizolvarea Parlamentului ar trebui să apară atunci când guvernele se bucură de o popularitate mare şi atunci când sfârşitul mandatului normal al Parlamentului se apropie. În al doilea rând, alegerile anticipate sunt convocate atunci când guvernul este popular şi când valoarea curentă a deţinerii funcţiilor guvernamentale este scăzută comparativ cu valoarea aşteptată a deţinerii de funcţii guvernamentale în viitor. Pe de altă parte, dizolvarea Parlamentului este cel mai probabil să apară atunci când există partide politice care aşteaptă beneficii nete mari de la alegeri şi, în acelaşi timp, au beneficii mici de la numărul de locuri pe care le controlează în prezent sau de la coaliţiile în care ar putea intra. De asemenea, dizolvarea devine mai atractivă la sfârşitul perioadei constituţionale dintre alegeri. Nu în ultimul rând, dizolvarea depinde de echilibrul între mai multe tipuri de costuri: costurile de oportunitate a convocării alegerilor, precum şi costurile de tranzacţie, de negociere sau de campanie (Strøm şi Swindle, 2002, pp. 576-578).

În analiza lor asupra a 20 de state vestice, Strøm şi Swindle identifică mai multe tipuri de aranjamente instituţionale care oferă diferiţilor actori puterea de dizolvare a Parlamentului: prim-ministrului împreună cu şeful statului „partizan", prim-ministrului împreună cu şeful statului „non-partizan", prim-ministrului unilateral, cabinetului împreună cu şeful statului „partizan", cabinetului împreună cu şefului statului „non-partizan", cabinetului unilateral, şefului statului unilateral, Parlamentului unilateral, cabinetului împreună cu Parlamentul sau prin amendare constituţională (Strøm şi Swindle, 2002, p. 577).

Rezultatele cercetării celor doi asupra a 192 de runde de alegeri din spațiul occidental arată că dizolvarea Parlamentului va fi mult mai probabilă în cazul guvernelor formate dintr-un singur partid decât în cazul guvernelor de coaliție. De asemenea, acest fenomen va fi mai puțin frecvent atunci când puterea de propunere este a cabinetului sau a majorității parlamentare. Dizolvarea Parlamentului va fi mai frecventă în cazul în care șeful statului este fie lipsit de putere, fie independent. Alegerile anticipate sunt convocate mai frecvent sub guvernele minoritare decât sub guvernele majoritare. Ele sunt mai frecvente în cazul în care șeful statului și prim-ministrul reprezintă partide diferite, decât atunci când aceștia fac parte din același partid. Pe de altă parte, cu cât mandatul electoral se apropie de sfârșit, cu atât dizolvarea Parlamentului devine mai probabilă (Strøm și Swindle, 2002, pp. 585-586).

În tabelul 5.1 putem observa regulile cu privire la dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate.

Tabelul 5.1. *Reguli privitoare la dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate*

Statul	Tipuri de instituții implicate în decizia de dizolvare a legislativului	Condiții
Bulgaria	șeful statului	După trei încercări eșuate de formare a guvernului, dar nu în ultimele trei luni ale mandatului legal.
Estonia	șeful statului	După trei încercări eșuate de formare a guvernului[1].
Letonia	referendum	La propunerea șefului statului.
Lituania	Parlamentul sau șeful statului	Parlamentul – prin votul a 3/5 din membrii săi; șeful statului – în cazul în care Parlamentul nu reușește să adopte noul program al guvernului în termen de 30 zile de la prezentarea acestuia; la propunerea guvernului, în cazul în care Parlamentul își exprimă direct neîncrederea în guvern, dar nu în ultimele șase luni ale mandatului legal.

1. În Estonia, în cazul primelor două încercări de formare a guvernului, prerogativa de a desemna prim-ministrul aparține șefului statului, iar cea de-a treia, Parlamentului.

Polonia	şeful statului, Sejm[2]	şeful statului - după trei încercări eşuate de formare a guvernului[3]; Sejm - prin votul a 2/3 dintre deputaţi.
Republica Cehă	şeful statului	Camera Deputaţilor trece un vot de neîncredere unui guvern nou, Camera Deputaţilor nu reuşeşte să decidă în termen de trei luni pe un proiect de lege asupra căruia guvernul şi-a asumat răspunderea, o sesiune a Camerei Deputaţilor a fost suspendată pe o perioadă mai mare decât cea admisibilă sau Camera Deputaţilor nu a ajuns la un cvorum pentru o perioadă mai mare de trei luni, dar nu în ultimele trei luni ale mandatului legal.
România	şeful statului	După două încercări eşuate de formare a guvernului, dar nu în ultimele şase luni ale mandatului.
Slovacia	şeful statului	După trei încercări eşuate de formare a guvernului în decursul a şase luni.
Slovenia	şeful statului	După două încercări eşuate de formare a guvernului.
Ungaria	şeful statului	În cazul în care alternativa la coaliţia existentă nu obţine vot de investitură, după adoptarea unei moţiuni de neîncredere[4] sau dacă guvernul este schimbat de patru ori în decursul aceluiaşi an.

După cum putem observa din acest tabel, prevederile constituţionale cu privire la dizolvarea Parlamentului sunt în mare măsură legate de formarea guvernului. Cu alte cuvinte, eşecul de a forma guvernul poate duce la dizolvarea Parlamentului şi la convocarea alegerilor anticipate. Acest lucru poate avea două tipuri de consecinţe. Pe de o parte, în cazul în care o majoritate parlamentară doreşte organizarea unor alegeri înainte de termen, poate oferi un vot negativ de învestitură de mai multe ori astfel încât şeful statului să fie pus în situaţia dizolvării legislativului şi a convocării alegerilor anticipate.

2. Camera Inferioară a Parlamentului polonez.
3. În Polonia, prima nominalizare a prim-ministrului este făcută de şeful statului, cea de-a doua de către Sejm, iar cea de-a treia din nou de către şeful statului.
4. În Ungaria, votul de neîncredere este constructiv.

Pe de altă parte, după cum se observă mai sus, organizarea alegerilor anticipate presupune mai multe tipuri de costuri (Strøm şi Swindle, 2002, p. 578). Astfel, în cazul în care aceste costuri sunt mai mari decât beneficiul obţinut din organizarea alegerilor anticipate, partidele parlamentare pot opta pentru o formulă guvernamentală din care să nu obţină beneficii imediate pentru evitarea acestor costuri. Pe de altă parte, cu cât costurile de organizare a alegerilor anticipate sunt mai mari, cu atât convocarea acestora este mai greu de realizat. Cu alte cuvinte, cu cât convocarea alegerilor anticipate este mai greu de realizat, cu atât este mai probabilă formarea coaliţiilor cu formule minoritare.

Aşadar, regulile privind dizolvarea Parlamentului şi organizarea alegerilor anticipate pot influenţa formarea coaliţiilor în sensul că guvernele minoritare se formează mai degrabă în statele unde regulile de dizolvare a Parlamentului presupun costuri mari în ceea ce priveşte organizarea alegerilor anticipate şi, astfel, beneficii scăzute ale partidelor parlamentare. Beneficiile pe care le urmăresc partidele politice pot scădea, de asemenea, odată cu apropierea de termenul alegerilor generale. Prin urmare, guvernele minoritare se formează mai degrabă odată cu apropierea alegerilor generale.

Având în vedere aspectele menţionate mai sus, în acest studiu voi verifica aşadar şi următoarele două ipoteze:

I.3. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele unde regulile de dizolvare a Parlamentului presupun costuri mari în ceea ce priveşte organizarea alegerilor anticipate.

şi

I.4. Guvernele minoritare se formează mai degrabă odată cu apropierea alegerilor generale.

Metodologie şi culegerea datelor

Scopul acestui studiu este acela de a identifica probabilitatea formării guvernelor minoritare în zece state din spaţiul central-est-european în funcţie de constrângerile instituţionale la care sunt supuse partidele politice în procesul formării coaliţiilor. În acest sens, voi

realiza o analiză comparativă asupra a 110 guverne formate în Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria în perioada 1990-2010. Am luat în considerare guvernele formate după primele alegeri libere ulterioare căderii comunismului.

În ceea ce priveşte metodologia folosită, în primul rând am realizat o analiză cantitativă asupra celor 110 guverne formate în spaţiul delimitat pentru a arăta frecvenţa formulelor minoritare în raport cu a celor majoritare ale cabinetelor. Analiza are rolul de a sublinia frecvenţa guvernelor minoritare în fiecare dintre statele luate în considerare. Voi accentua, de asemenea, tipul de constrângeri formale ce afectează formarea cabinetului cu scopul de a obţine o imagine clară asupra setului de cabinete analizate. Referitor la instituţiile ce afectează formarea cabinetului, am identificat tipul lor printr-o analiză de conţinut a prevederilor constituţionale privind formarea şi căderea guvernelor în statele studiate.

De asemenea, în acest studiu voi realiza un model de regresie logistică pentru a arăta probabilitatea de formare a unui guvern cu formulă minoritară în funcţie de constrângerile instituţionale existente în statul în care se formează. Am folosit această metodă pentru că „regresia logistică sau analiza logit transformă regresia liniară simplă într-o metodă de estimare care evaluează impactul diferitelor variabile independente asupra probabilităţii unei variabile dihotomice de a lua valoarea 0 sau 1. Transformarea rezultantă este nonliniară, iar probabilităţile sunt limitate între 0 şi 1" (Bergman *et al.*, 2010, p. 119). Adecvarea folosirii regresiei logistice ca metodă de studiere a guvernelor minoritare este demonstrată şi de Strøm (2010, p. 82): „modelele [- regresiile liniare -] nu fac diferenţa calitativă între 49% şi 51% din suportul legislativ, care este inima acestei analize [...]. În loc să prezică suportul parlamentar exact al soluţiilor guvernamentale, modelele logit estimează probabilitatea rezultatelor majoritare *versus* minoritare".

Variabile

Pentru a testa ipoteza *I.1.Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele în care votul de neîncredere este simplu* am creat variabila *dummy*[5] *Votul constructiv de neîncredere*, care ia valoarea 1 dacă această procedură există în cazul studiat și valoarea 0 dacă această procedură nu există.

În privința celei de-a doua ipoteze, *I.2. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă dacă nu este necesar un vot de învestitură*, am creat o altă variabilă *dummy*, pe care am numit-o *Vot de învestitură*, care ia valoarea 1 dacă nu a existat o procedură de învestitură în momentul formării guvernului și valoarea 0 dacă această procedură a existat.

Pentru a testa cea de-a treia ipoteză, *I.3. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele unde regulile de dizolvare a Parlamentului presupun costuri mari în ceea ce privește organizarea alegerilor anticipate*, am introdus o variabilă ordinală *Dizolvarea Parlamentului* care să arate în ce măsură formarea guvernelor minoritare este influențată de regulile de dizolvare a Parlamentului și de organizarea alegerilor anticipate. Această variabilă va lua valoarea 1 dacă dizolvarea Parlamentului este posibilă după o singură încercare eșuată de a forma guvernul, valoarea 2 dacă dizolvarea Parlamentului este posibilă după trei încercări eșuate de a forma guvernul, valoarea 3 dacă dizolvarea Parlamentului este posibilă după două încercări eșuate de a forma guvernul și valoarea 4 dacă decizia de dizolvare a Parlamentului nu depinde de încercarea de a forma guvernul.

De asemenea, voi introduce în acest model variabila *Proximitatea alegerilor* pentru a testa ipoteza *I.4. Guvernele minoritare se formează mai degrabă odată cu apropierea alegerilor generale.* Această variabilă va lua valoarea 1 dacă formarea coaliților are loc în primul an al ciclului electoral, valoarea 2 dacă formarea coaliților are loc în al doilea an al ciclului electoral, valoarea 3 dacă formarea coaliților are loc în al treilea an al ciclului electoral și valoarea 4 dacă formarea coaliților are loc în ultimul an al ciclului electoral.

---

5. Variabila *dummy* sau, altfel spus, variabila binară, are doar două posibile răspunsuri, *da* sau *nu*.

Culegerea datelor

Pentru identificarea constrângerilor instituţionale care influenţează formarea coaliţiilor am analizat constituţiile statelor studiate.

În ceea ce priveşte guvernele studiate, am folosit categoriile identificate de Müller-Rommel *et al.* (2004, pp. 872-873): guverne majoritare formate dintr-un singur partid - caz în care un partid deţine majoritatea locurilor în Parlament şi toate portofoliile din guvern -, coaliţiile minimal câştigătoare - în care toate partidele de la guvernare sunt necesare pentru a asigura o majoritate parlamentară -, coaliţiile supradimensionate -, în care coaliţiile depăşesc criteriul minimal câştigător -, guvernele minoritare formate dintr-un singur partid - în care un partid nu deţine majoritatea locurilor în Parlament, dar deţine toate portofoliile din guvern -, coaliţii minoritare - caz în care partidele de la guvernare nu deţin toate locurile în Parlament - şi cabinetele interimare - care reprezintă un cabinet temporar.

Pentru identificarea acestora am folosit studiul realizat de Courteny Ryals Conrad şi Sona N. Golder (2010) cu privire la coaliţiile formate până în 2008 şi website-urile oficiale ale guvernelor statelor studiate pentru coaliţiile formate până la începutul anului 2010. Am coroborat aceste date cu cele existente în baza de date ParlGov (Döring şi Manow, 2010). Am exclus din această cercetare guvernele interimare şi guvernele majoritare formate dintr-un singur partid deoarece constrângerile instituţionale nu pot fi analizate în contextul acestora. Guvernele luate în considerare în acest studiu sunt: guvernele minoritare alcătuite dintr-un singur partid, coaliţiile minoritare, cele minimal câştigătoare şi cele supradimensionate.

Astfel, am analizat 110 cabinete formate în perioada postcomunistă în Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria.

Rezultate

În acest studiu am analizat factori ce conduc la formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est. Analiza cuprinde aşadar 110 cabinete formate în statele menţionate mai sus. Statele

luate în considerare sunt cele care au aderat la Uniunea Europeană şi astfel, cel puţin formal, au încheiat procesul de democratizare.

Din cele 110 cabinete luate în considerare, 58.2% (64 de cazuri) sunt guverne majoritare şi 41.8% (46 de cazuri) sunt guverne minoritare. În figura 5.1 putem observa frecvenţa acestora din urmă în cele zece state studiate.

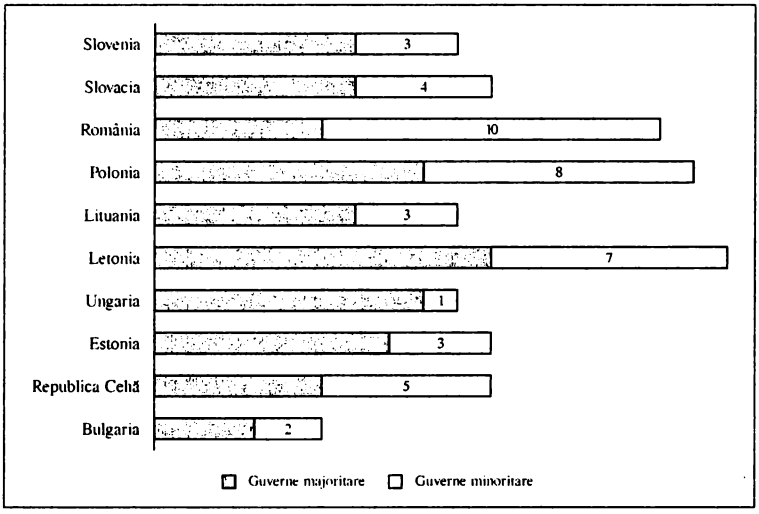

Figura 5.1. *Frecvenţa guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est*

Conform lui Strøm şi colaboratorii (1994), existenţa votului de neîncredere constructiv într-un stat ar trebui să favorizeze formulele majoritare în defavoarea celor minoritare. În cadrul cabinetelor cu formule majoritare am inclus cabinetele formate prin coaliţii minimal câştigătoare şi pe cele formate prin coaliţii supradimensionate. În cadrul cabinetelor cu formule minoritare am inclus guvernele minoritare alcătuite dintr-un singur partid şi pe cele formate prin coaliţii minoritare. În cazul statelor studiate, din totalul de 110 cabinete analizate, 69.1% dintre cabinete (76 de cazuri) s-au format în state în care nu este necesară existenţa unei coaliţii alternative în momentul primirii unui vot de neîncredere din partea Parlamentului, în timp ce

30.9% dintre cabinete (34 de cazuri) s-au format în cele trei state în care există votul de neîncredere constructiv.

Din cele 76 de cabinete formate în statele în care nu există votul de neîncredere constructiv, 55.3% din cazuri (42 de cabinete) au avut formule majoritare în ceea ce priveşte tipul de coaliţie care a stat la baza guvernului, iar 44.3% din cazuri (34 de cabinete) au avut formule minoritare. În statele în care există vot de neîncredere constructiv, din cele 34 de cabinete, 64.7% din cazuri (22 de cabinete) au avut formule majoritare şi 35.3% (12 cabinete) au avut formule minoritare.

În tabelul 5.2 putem observa frecvenţa formulelor majoritare şi a celor minoritare în fiecare stat analizat.

Tabelul 5.2. *Frecvenţa formulelor majoritare şi a celor minoritare*

Stat	Existenţa votului de neîncredere constructiv	Guverne majoritare	Guverne minoritare	Total
Bulgaria	Nu	3	2	5
Estonia	Nu	7	3	10
Letonia	Nu	10	7	17
Lituania	Nu	6	3	9
Polonia	Da	8	8	16
Republica Cehă	Nu	5	5	10
România	Nu	5	10	15
Slovacia	Nu	6	4	10
Slovenia	Da	6	3	9
Ungaria	Da	8	1	9
Total		64	46	110

În urma analizei regulilor de învestitură am observat că în 76.4% din cazuri (84 de cabinete) a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului. În 23.6% din cazuri (26 de cabinete) nu a fost nevoie de obţinerea votului de încredere de către guvern. Dat fiind faptul că în toate statele studiate este nevoie de votul de încredere al Parlamentului pentru învestirea unui nou guvern, cea de-a doua categorie de cazuri se datorează căderii guvernului anterior prin schimbarea compoziţiei politice, şi nu prin schimbarea prim-ministrului.

Din cele 84 de cabinete în care a fost nevoie de obținerea votului de încredere al Parlamentului, 41.6% din cazurile studiate (35 de cabinete) au fost coaliții minimal câștigătoare, 26.2% din cazurile studiate (22 de cabinete) au fost coaliții supradimensionate, 9.6% din cazurile studiate (opt cabinete) au fost guverne minoritare alcătuite dintr-un singur partid și 22.6% din cazurile studiate (19 cabinete) au fost coaliții minoritare. Cu alte cuvinte, în ceea ce privește problema formării guvernelor minoritare, din cele 84 de cabinete în care a fost nevoie de obținerea votului de încredere al Parlamentului, 67.8% (57 de cabinete) au avut la bază coaliții cu formule majoritare și 32.2% (27 de cabinete) au avut la bază coaliții cu formule minoritare. Din cele 26 de cabinete în care nu a fost nevoie de obținerea votului de încredere al Parlamentului, 23.6% din cazurile studiate (șase cabinete) au fost coaliții minimal câștigătoare, 3.4% din cazurile studiate (un cabinet) au fost coaliții supradimensionate, 23% din cazurile studiate (șase cabinete) au fost guverne minoritare alcătuite dintr-un singur partid și 50% din cazurile studiate (13 cabinete) au fost coaliții minoritare. Referitor la chestiunea formării guvernelor minoritare din cele 26 de cabinete care nu au avut nevoie de obținerea votului de încredere al Parlamentului, 27% (șapte cabinete) au avut la bază coaliții cu formule majoritare și 73% (19 cabinete) au avut la bază coaliții cu formule minoritare. Putem observa astfel că în cazurile în care a fost nevoie de obținerea votului de încredere al Parlamentului tipurile de coaliții formate sunt cele minimal câștigătoare și cele supradimensionate, în timp ce în cazurile în care nu a fost nevoie de obținerea votului de încredere al Parlamentului predomină guvernele minoritare alcătuite dintr-un singur partid și cele formate prin coaliții minoritare.

În figura 5.2 putem observa frecvența guvernelor minoritare în raport cu necesitatea obținerii votului de învestitură din partea Parlamentului.

În privința regulilor de dizolvare a legislativului, trei dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după o singură încercare eșuată de a forma guvernul - Republica Cehă, Ungaria și Lituania -, două se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după două încercări eșuate de a forma guvernul - România și Slovenia -, patru se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate sunt posibile

după trei încercări eşuate de a forma guvernul - Bulgaria, Estonia, Polonia şi Slovacia -, în timp ce în Letonia dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate depind de rezultatul unui referendum, organizat la propunerea şefului statului.

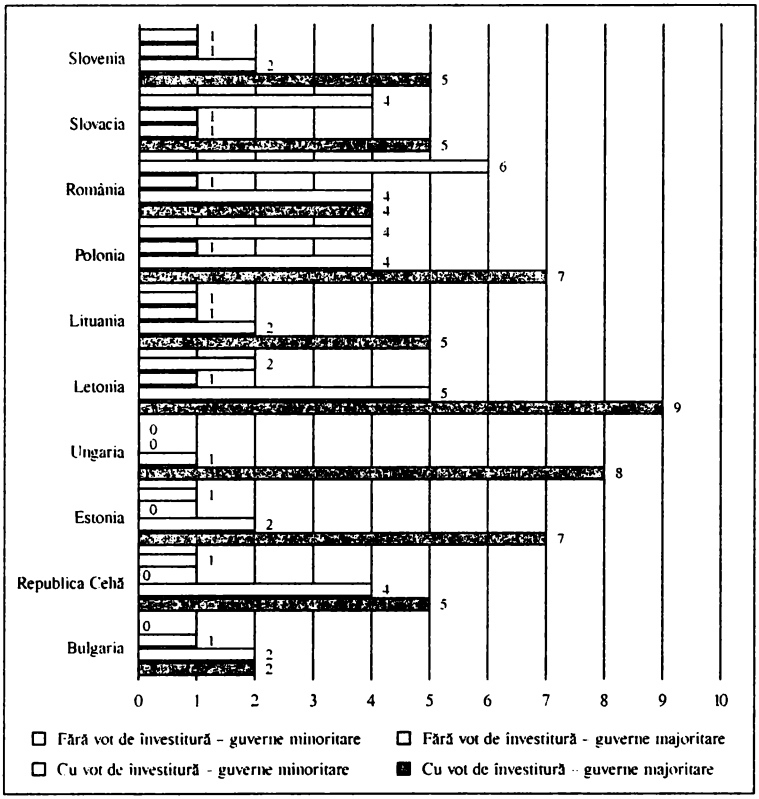

Figura 5.2. *Frecvenţa guvernelor minoritare*

Astfel, din cele 110 coaliţii studiate, în statele în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după o singură încercare eşuată de a forma guvernul s-au format 25.5% (28 de cazuri) dintre coaliţii, în statele în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după două încercări eşuate de a forma guvernul s-au format 21.8% (25 de cazuri) dintre coaliţii, în statele în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea

alegerilor anticipate sunt posibile după trei încercări eşuate de a forma guvernul s-au format 37.3% (40 de cazuri) dintre coaliţii, în timp ce în Letonia, unde regulile de dizolvare a Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate nu depind de formarea guvernului, s-au format 15.5% (17 cazuri) dintre coaliţii.

În următorul tabel putem observa frecvenţa guvernelor în fiecare stat studiat în funcţie de regulile de dizolvare a Parlamentului şi formula guvernamentală care a stat la baza lor.

Tabelul 5.3. *Frecvenţa guvernelor în funcţie de regulile de dizolvare a Parlamentului şi formula guvernamentală*

Statul	Dizolvarea Parlamentului	Guverne majoritare	Guverne minoritare	Total
Bulgaria	3	3	2	5
Estonia	3	7	3	10
Letonia	4	10	7	17
Lituania	1	6	3	9
Polonia	3	8	8	16
Republica Cehă	1	5	5	10
România	2	5	10	15
Slovacia	3	6	4	10
Slovenia	2	6	3	9
Ungaria	1	8	1	9
Total		**64**	**46**	**110**

Astfel, după cum putem observa din tabelul de mai sus, din cele 28 de coaliţii care s-au format în state în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după o singură încercare eşuată de a forma guvernul, 67.9% (19 coaliţii) au formule majoritare şi 32.1% (9 coaliţii) au formule minoritare. Din cele 25 de coaliţii care s-au format în state în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după două încercări eşuate de a forma guvernul, 45.8% (11 coaliţii) au formule majoritare şi 54.2% (13 coaliţii) au formule minoritare. Din cele 41 de coaliţii care s-au format în state în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după trei încercări eşuate de a forma guvernul, 58.5% (19 coaliţii) au formule majoritare şi 41.2% (17 coaliţii) au formule minoritare. Din cele 17 coaliţii care s-au format în Letonia,

unde regulile de dizolvare a Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate nu depind de formarea guvernului, 58.8% (10 coaliţii) au formule majoritare şi 41.2% (7 coaliţii) au formule minoritare.

În figura 5.3 putem observa distribuţia cabinetelor care au formule majoritare şi a celor minoritare în funcţie de tipul de reguli privind dizolvarea Parlamentului.

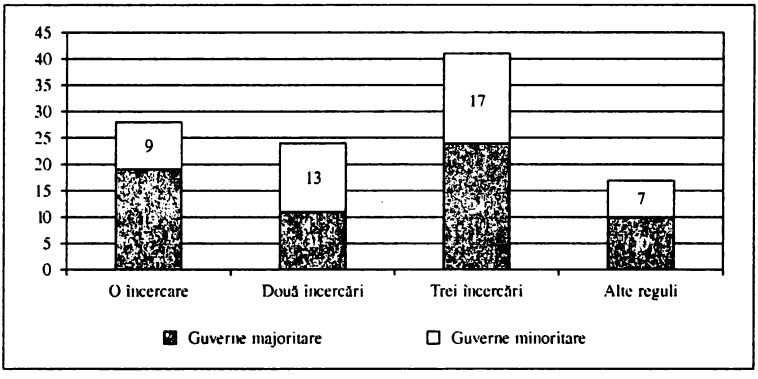

Figura 5.3. *Distribuţia cabinetelor cu formule majoritare şi minoritare*

În ceea ce priveşte proximitatea alegerilor, din cele 110 coaliţii luate în calcul în această cercetare, 46.4% (51 de coaliţii) s-au format în primul an din ciclul electoral, 16.4% (18 coaliţii) s-au format în al doilea an din ciclul electoral, 30% (33 de coaliţii) s-au format în al treilea an din ciclul electoral şi 7.3% (8 coaliţii) s-au format în al patrulea an din ciclul electoral.

În următorul tabel putem găsi frecvenţa acestora în statele studiate, în funcţie de formula coaliţiei de la guvernare.

Tabelul 5.4. *Frecvenţa alegerilor în funcţie de formula coaliţiei de la guvernare*

Statul	Primul an		Al doilea an		Al treilea an		Al patrulea an		Total	
	Maj	Min	Maj	Min	Maj	Min	Maj	Min	Maj	Min
Bulgaria	2	2	0	0	0	0	1	0	**3**	**2**
Estonia	5	0	1	0	1	3	0	0	**7**	**3**

Letonia	2	2	2	2	6	1	0	2	**10**	**7**
Lituania	3	1	1	0	2	2	0	0	**6**	**3**
Polonia	5	2	2	2	1	4	0	0	**8**	**8**
Republica Cehă	2	2	0	1	2	2	1	0	**5**	**5**
România	2	3	0	4	2	2	1	1	**5**	**10**
Slovacia	6	1	0	2	0	1	0	0	**6**	**4**
Slovenia	5	0	1	0	0	1	0	2	**6**	**3**
Ungaria	6	0	0	0	2	1	0	0	**8**	**1**
Total	**38**	**13**	**7**	**11**	**15**	**17**	**3**	**5**	**64**	**46**

Astfel, după cum putem observa din tabelul de mai sus, din cele 51 de coaliții care s-au format în primul an din ciclul electoral, 74.5% (38 de coaliții) au fost guverne majoritare și 25.5% (13 coaliții) au fost guverne minoritare. Din cele 18 coaliții care s-au format în al doilea an din ciclul electoral, 38.9% (7 coaliții) au fost guverne majoritare și 61.1% (11 coaliții) au fost guverne minoritare. Din cele 33 de coaliții care s-au format în al treilea an din ciclul electoral, 48.5% (16 coaliții) au fost guverne majoritare și 51.5% (17 coaliții) au fost guverne minoritare. Din cele 8 coaliții care s-au format în al patrulea an din ciclul electoral, 37.5% (3 coaliții) au fost guverne majoritare și 62.5% (5 coaliții) au fost guverne minoritare.

În figura 5.4 putem observa frecvența tipurilor de guverne în funcție de momentul formării lor. Astfel, proporția guvernelor majoritare o depășește pe cea a guvernelor minoritare numai în cazul celor formate în primul an. În restul cazurilor, proporția guvernelor majoritare este mai mică decât a celor minoritare.

În ceea ce privește măsura în care instituțiile analizate influențează formarea guvernelor minoritare am inclus variabilele *Votul constructiv de neîncredere*, *Votul de învestitură*, *Dizolvarea Parlamentului* și *Proximitatea alegerilor* într-un model de regresie logistică. Modelul explică 20.4% (vezi Naglekerke R^2) din variația determinatei. Rezultatele acestuia confirmă (vezi Anexa) rezultatele analizei datelor. Astfel,

instituţiile care afectează formarea guvernelor minoritare sunt *Votul de investitură*, *Proximitatea alegerilor* şi *Votul constructiv de neîncredere.*

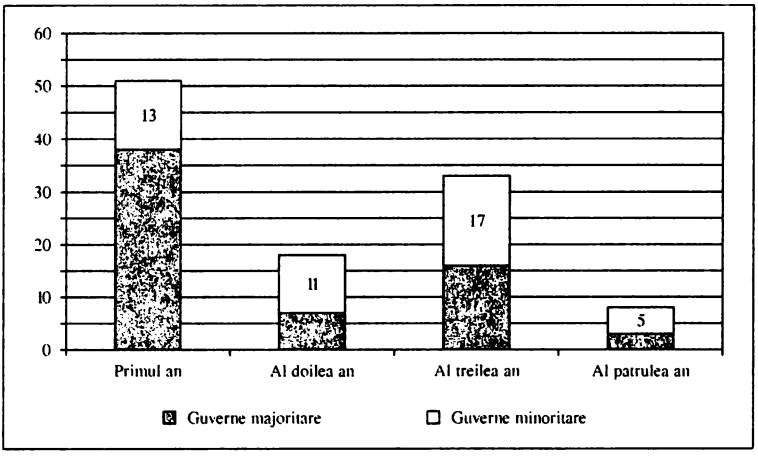

Figura 5.4. *Frecvenţa tipurilor de guverne în funcţie de momentul formării lor*

Cu alte cuvinte, guvernele minoritare se vor forma mai degrabă dacă nu este necesară procedura de învestitură, spre sfârşitul ciclului electoral şi într-un stat în care votul de neîncredere este simplu. Cu toate acestea, singurele rezultate semnificative din punct de vedere statistic din model sunt cele asociate variabilelor *Votul de învestitură* şi *Proximitatea alegerilor.*

Concluzii

În acest articol am analizat în ce măsură natura regulilor instituţionale din Europa Centrală şi de Est favorizează formarea guvernelor minoritare. Analiza cuprinde 110 guverne formate în zece state din spaţiul studiat: Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria.

Referitor la regulile care afectează mărimea şi compoziţia cabinetului, rezultatele analizei cantitative a datelor arată că în statele unde

există votul de neîncredere constructiv se formează mai degrabă coaliții cu formule majoritare.

În privința regulilor de învestitură, dat fiind faptul că în toate statele studiate este nevoie de votul de încredere al Parlamentului pentru învestirea unui cabinet, am luat în considerare distincția dintre cabinetele care au avut nevoie de acest vot pentru formare și cele care nu au avut nevoie, datorită căderii guvernului anterior numai prin schimbarea compoziției politice a acestuia, și nu prin schimbarea prim-ministrului. Am folosit această distincție pentru a putea delimita cazurile în care votul de învestitură poate influența tipul de coaliție de la guvernare, dat fiind faptul că, în ceea ce privește această variabilă independentă, nu există variație la nivelul statelor analizate. Astfel, am observat că guvernele minoritare formate dintr-un singur partid și cele formate prin coaliții minoritare se regăsesc mai degrabă în rândul cabinetelor care s-au format fără a fi nevoie de votul de încredere al Parlamentului, iar cele formate prin coaliții minimal câștigătoare și cele supradimensionate se regăsesc mai degrabă în rândul cabinetelor care s-au format în urma obținerii votului de încredere al Parlamentului.

În ceea ce privește influența regulilor de dizolvare a Parlamentului și de convocare a alegerilor anticipate, în statele studiate șeful statului este actorul implicat în acest proces. Dacă în Bulgaria, Estonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria șeful statului poate dizolva Parlamentul în condițiile prevăzute de constituție, în Letonia, spre exemplu, el poate organiza un referendum prin care să propună dizolvarea Parlamentului. În cazul țărilor în care șeful statului poate dizolva Parlamentul în condițiile prevăzute de constituție, acestea din urmă sunt strâns legate de formarea guvernelor. Astfel, trei dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după o singură încercare eșuată de a forma guvernul - Republica Cehă, Ungaria și Lituania. Două dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după două încercări eșuate de a forma guvernul - România și Slovenia. Patru dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după trei încercări eșuate de a forma guvernul - Bulgaria, Estonia, Polonia și Slovacia.

Rezultatele analizei cantitative a datelor arată că probabilitatea formării coaliţiilor cu formule minoritare creşte în cazul statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sunt posibile după două încercări eşuate de formare a guvernului.

În ceea ce priveşte proximitatea alegerilor ca variabilă care influenţează formarea coaliţiilor, din analiza cantitativă a datelor putem observa că în cazul coaliţiilor formate în al doilea, al treilea şi al patrulea an al ciclului electoral proporţia guvernelor minoritare o depăşeşte pe cea a guvernelor majoritare.

Pentru a măsura influenţa instituţiilor asupra formării coaliţiilor cu formule minoritare, în acest capitol am realizat un model de regresie logistică, în care determinata este reprezentată de o variabilă *dummy* ce ia valoarea 1 în cazul în care coaliţia guvernamentală ia forma unui guvern minoritar şi valoarea 0 în cazul în care coaliţia guvernamentală ia forma unui guvern majoritar. Variabilele independente au măsurat tipul de vot de neîncredere, necesitatea votului de învestitură, natura regulilor de dizolvare a Parlamentului şi de convocare a alegerilor anticipate şi proximitatea alegerilor. Rezultatele modelului au arătat că, la un nivel semnificativ din punct de vedere statistic, factorii care determină formarea guvernelor minoritare sunt necesitatea votului de învestitură şi proximitatea alegerilor. Cu alte cuvinte, guvernele minoritare se vor forma mai degrabă când procedura votului de învestitură nu este necesară, când votul de neîncredere al Parlamentului este simplu şi în cel de-al treilea an al ciclului electoral.

Astfel, această cercetare oferă o imagine asupra formării guvernelor minoritare în spaţiul central-est-european, precum şi asupra instituţiilor care favorizează formarea acestora. Rezultatele obţinute subliniază frecvenţa ridicată a acestui fenomen politic, dar şi factorii instituţionali care fac probabilă existenţa guvernelor minoritare.

ANEXĂ - Rezultatele modelului de regresie

Variabile	B	S.E	Wald	Exp. B
Votul constructiv de neîncredere	-0.417	0.487	0.733	0.659
Votul de învestitură	1.341	0.544	6.082*	3.824
Dizolvarea Parlamentului			1.157	
Dizolvarea Parlamentului 1	-0.047	0.692	0.005	0.954
Dizolvarea Parlamentului 2	0.589	0.733	0.645	1.803
Dizolvarea Parlamentului 3	0.295	0.680	0.188	1.344
Proximitatea alegerilor	0.376	0.226	0.2772*	1.457
Constanta	-1.509	0.747	4.079	0.221
Cox & Snell R^2	0.152			
Naglekerke R^2	0.204			
Sig. x^2 (Hosmer and Lemeshow test)	0029			

$p < 0,5$

Bibliografie

Bergman, Torjbörn (1993), „Constitutional design and government formation: The expected consequences of negative Parliamentarism", *Scandinavian Political Studies*, 16: 4, 285-305.

Bergman, Torjbörn, Gerber, Elisabeth R., Kastner, Scott şi Nyblade, Benjamin (2010), „The Empirical study of Cabinet Governance", în Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C., Bergman, Torjbörn, *Cabinets and Coalition Bargaining - The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 85-123.

Döring, Holger şi Manow, Philip (2010), „Parliament and government composition database (ParlGov): An infrastructure for empirical information on parties, elections and governments - Version 10/02", disponibil online la www.parlgov.org.

Laver, Michael şi Schofield, Norman (1998), „Multiparty government: the politics of coalition in Europe", Oxford, Oxford University Press.

Lupia, Arthur şi Strøm, Kaare (1995), „Coalition Termination and the Strategic timing of Parliamentary Elections", *American Political Science Review*, vol. 89, nr. 3, 648-665.

Lupia, Arthur şi Strøm, Kaare (2010), „Bargaining, Transaction Costs and Coalition Governance", Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C., Bergman, Torbjörn, *Cabinets and Coalition Bargaining : the democratic life cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 51-85.

Müller-Römmel, F., Fettelshoss, K. şi Harfst, P. (2004), „Party government in Central European Democracies: A data collection (1990-2003)", *European Journal of Political Research*, 43, 869-893.

Peters, B. Guy (2003), *El Nuevo Institucionalismo - La teoria institutional en ciencia politica*, Barcelona, Gedisa.

Riker, William (1962), *The Theory of Political Coalitions*, New Haven, Yale University Press.

Ryals Conrad, Courtney şi Golder, Sona (2010), „Measuring government duration and stability in Central Eastern European democracies", *European Journal of Political Research*, 49, 119-150.

Shepsle, Kenneth A. (1989), „Studying Institutions: Some lessons from the rational Choice approach", *Journal of Theoretical Politics*, 1(2), 131-147.

Strøm, Kaare ([1990] 2010), *Minority governments and Majority Rule*, Cambridge, Cambridge University Press.

Strøm, Kaare şi Swindle, Stephen M. (2002), „Strategic Parliamentary Dissolution", *American Political Science Review*, vol. 96, nr. 3, 575-591.

Strøm, Kaare, Budge, Ian şi Laver, Michael (1994), „Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies", *American Journal of Political Science*, vol. 38, nr. 2, 303-335.

Winter, Lieven De (1995), „The role of Parliament in government formation and resignation", în Herbert Döring, *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Campus, Frankfurt.

Winter, Lieven De şi Dumont, Patrick (2009), „Parties into Government: Still many Puzzles", în Richard S. Katz, William Crotty, (ed.), *Handbook of Party Politics*, Sage Publications Ltd., Londra, 175-189.

Alte surse :

Constituţia Bulgariei, disponibilă online la http://www.parliament.bg/?page=const&lng=en, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Estoniei, disponibilă online la http://www.president.ee/en/estonia/constitution.php, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Letoniei, disponibilă online la http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Lituaniei, disponibilă online la http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituția Poloniei disponibilă online la http : //www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm accesată pe 1 februarie 2010.
Constituția Republicii Cehe, disponibilă online la http : //www.servat.unibe.ch/icl/ez00000_.html, accesată pe 1 februarie 2010.
Constituția României, disponibilă online la http : //www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371, accesată pe 1 februarie 2010.
Constituția Slovaciei, disponibilă online la http : //www.servat.unibe.ch/icl/lo00000_.html, accesată pe 1 februarie 2010.
Constituția Sloveniei, disponibilă online la http : //www.servat.unibe.ch/icl/si00000_.html, accesată pe 1 februarie 2010.
Constituția Ungariei, disponibilă online pe http : //www.lectlaw.com/files/int05.htm, accesată pe 1 februarie 2010.

PARTEA A III-A

Competiţia politică la nivel local

6. Modelul actorilor cu putere de veto şi relaţiile instituţionale dintre partidele politice în administraţia locală

Mirela Vlăsceanu[*]

Rezumat. *Capitolul îşi propune să analizeze relaţiile de putere dintre actorii politici folosind modelul actorilor cu putere de veto. Prima parte a capitolului prezintă elementele de bază ale modelului, precum şi ipotezele referitoare la efectele pe care numărul, coeziunea şi congruenţa actorilor le au asupra capacităţii de luare a deciziei. A doua parte propune un mod de aplicare a acestor ipoteze la cadrul instituţional românesc din administraţia locală. Capitolul schiţează felul în care modelul poate fi folosit pentru a analiza comportamentul partidelor politice şi pentru a înţelege mai bine relaţiile dintre actorii politici care formează consiliile la nivel judeţean şi local. Ultima parte a capitolului constă într-un studiu asupra componenţei administraţiei locale şi a capacităţii acesteia de a lua decizii.*

Cuvinte-cheie: actori cu putere de veto, stabilirea agendei, seturi câştigătoare, coeziune, congruenţă, cooperare, stabilitatea politicilor

Introducere

La ora actuală, majoritatea studiilor legate de comportamentul actorilor politici şi de competiţia politică se concentrează asupra modului în care aceştia interacţionează la nivelul instituţiilor politice

* Autoarea este beneficiară a proiectului „Burse doctorale pentru o societate sustenabilă", proiect cofinanţat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

centrale - președinție, guverne, Parlamente. Cu toate acestea, aceiași actori politici și aceleași partide interacționează și la nivelul administrațiilor locale, iar competiția dintre ei/ele este la fel de prezentă la acest nivel. Totodată, administrației publice locale îi revine în mod tradițional rolul de a asigura implementarea politicilor create la nivelul instituțiilor centrale. Procesul de implementare înseamnă în acest caz luarea măsurilor necesare pentru punerea în practică, la nivelul fiecărei localități, a planurilor generale specificate de politici. Este un proces în care actorii din administrația locală trebuie să ia la rândul lor decizii. De aceea, studiul de față își propune în esență să studieze modul în care administrația locală poate îndeplini această sarcină, date fiind configurația instituțională actuală a acesteia și relațiile dintre actorii politici din sistem.

Premisa implicită de la care pornesc în această analiză este clasica teză instituționalistă conform căreia „instituțiile contează". Aplicând această idee la discuția de față, premisa este că atribuțiile, puterile și obligațiile care însoțesc fiecare funcție din administrația locală influențează comportamentul indivizilor care dețin acea funcție și îndrumă acțiunea acestora într-o direcție sau alta. Întrebările principale la care îmi propun să răspund sunt: ce impact are cadrul instituțional asupra comportamentului actanților din administrație? Cum influențează regulile existente relațiile dintre actorii politici la nivel local? Ce impact au instituțiile asupra modului în care se ia decizia la acest nivel?

Abordarea pe care o folosesc în încercarea de a răspunde acestor întrebări este una întemeiată pe teoria alegerii publice, ceea ce înseamnă că partidele politice vor fi privite ca actori raționali, a căror primă motivație pentru acțiune este mărirea beneficiilor proprii. Modelul teoretic folosit este reprezentat de teoria actorilor cu putere de veto, așa cum a fost dezvoltată de George Tsebelis, pe care am preferat-o datorită gradului mare de generalitate ce permite transpunerea unor cadre instituționale diverse într-o formă mai simplă și realizarea de studii comparative imposibile în cadrele propuse de alte teorii. Teoria are un criteriu destul de simplu pentru selectarea actorilor relevanți, și anume puterea de veto. Acest fapt ușurează descrierea unui cadru instituțional complex în care fie există numeroși actori, fie atribuțiile formale ale acestora sunt diverse și greu de comparat, iar numărul sau importanța aparentă a acestora reprezintă criterii insuficiente pentru a stabili influența actorului instituțional respectiv. De altfel, generalitatea este unul dintre avantajele majore

ale modelului, subliniat atât de autor, cât şi de criticii cărţii sale (Steunenberg, 2004 ; Munger, 2004).

În continuare, prima parte a capitolului se concentrează pe cadrul teoretic folosit şi pe principalele implicaţii şi ipoteze ale teoriei lui George Tsebelis. A doua parte reprezintă o aplicare a conceptelor acestui model asupra instituţiilor politice din administraţia locală din România. Tot aici voi face câteva precizări metodologice necesare şi voi propune câteva ipoteze bazate pe teorie care privesc comportamentul actorilor politici din administraţie. A treia parte a capitolului este reprezentată de un studiu aplicat, care, fără a-şi propune să testeze toate ipotezele formulate, urmăreşte legătura dintre configuraţia instituţională a administraţiei locale şi capacitatea acesteia de a lua decizii.

Cadru teoretic : Teoria actorilor cu putere de veto

Teoria punctelor de veto şi a actorilor cu putere de veto îşi are originile în teoria alegerii sociale. Blau şi Deb (1977) folosesc dreptul de veto pentru a arăta cum se poate rezolva problema ciclicităţii preferinţelor în situaţiile de alegere socială. În cadrul acestei literaturi, dreptul de veto este o condiţie mai slabă decât cea a dictaturii care asigură luarea unei decizii preferate de un individ sau grup în condiţiile în care restul indivizilor sunt indiferenţi între alternative (Guha, 1972).

Conceptul a fost de asemenea folosit în analiza instituţiilor şi modelelor de luare a deciziei din politica americană, întrucât separaţia strictă a puterilor din acest sistem politic se pretează foarte bine interpretării în termeni de drepturi de veto. Merită amintite în acest sens studiul realizat de Krehbiel, Shepsle şi Weingast (1987) pe tema luării deciziei în comitetele din Congresul american sau cel al lui Nolan McCarty (2000). Acestea se bazează pe modele spaţiale în care instituţiile sunt descrise ca actori cu putere de veto, ale căror preferinţe pot fi conceptualizate ca poziţii într-un spaţiu uni- sau multidimensional.

Din cadrul acestei a doua categorii de modele face parte şi cel teoretic propus de George Tsebelis. Acest model se construieşte în jurul a două elemente principale în funcţie de care pot fi caracterizaţi

toți actorii unui sistem politic: dreptul de veto, definit minimal ca dreptul de a împiedica luarea unei decizii, și, în plan secund, capacitatea actorilor de a stabili agenda. Posibilitatea de stabilire a agendei se referă la capacitatea actorilor de a propune politici sau decizii, considerată un avantaj pentru actorii care o dețin deoarece le permite acestora să facă propuneri de politici pe baza preferințelor proprii, dar și ținând seama de pozițiile celorlalți actori. În acest mod, ei pot influența opțiunile disponibile astfel încât politicile selectate să fie apropiate de punctul lor ideal (Tsebelis, 2002, p. 19).

Din punct de vedere formal, teoria actorilor cu putere de veto consideră că fiecare instituție implicată în luarea deciziilor legate de politici poate fi privită ca un actor cu putere de veto și, mai precis, ca un actor rațional care are preferințe determinate și un punct ideal, adică „o politică pe care ar alege-o dacă ar putea alege singur" (Bawn, 1999, p. 709). De asemenea, pentru fiecare actor cu putere de veto există un „set câștigător", care cuprinde toate acele politici pe care actorul respectiv le consideră acceptabile și pe care acesta le-ar putea vota pentru a înlocui statu-quoul (Tsebelis, 1995, p. 295). În continuare, selectarea unei politici se face în urma unui vot și a unor interacțiuni strategice dintre actori.

În ceea ce privește actorii, teoria face două distincții importante: între actorii individuali și cei colectivi și între actorii partizani și cei instituționali. În cazul actorilor individuali, preferințele și punctele ideale pot fi aproximate cu un grad mai mare de certitudine, iar numărul actorilor și poziționarea spațială a acestora influențează stabilitatea politicilor. Capacitatea de stabilire a agendei oferă un avantaj actorului care o deține, deoarece îi permite acestuia să selecteze politici apropiate de punctul său ideal care sunt totodată acceptabile pentru ceilalți actori. În același timp, aceasta este cu atât mai importantă cu cât actorul are o poziție mai apropiată de cea mediană și cu cât stabilitatea politică generală a sistemului este mai mică (Tsebelis, 2002, p. 82).

În cazul unui actor colectiv, preferințele acestuia și punctul său ideal reprezintă un spațiu cu un grad mai mare de incertitudine, fiind o rezultantă a intersecției preferințelor și pozițiilor tuturor indivizilor care îl formează. Astfel, în cazul unui corp colectiv cum este un Parlament, poziția acestuia este dată de agregarea preferințelor actorilor partizani care îl compun. De asemenea, regulile prin care se ia decizia în cadrul legislativului au un impact semnificativ și influențează în mod diferit stabilitatea politicilor, însă impactul lor variază

şi în funcţie de coeziunea actorilor. Creşterea numărului de membri ai corpului legislativ determină în general creşterea stabilităţii politicilor, luarea deciziilor prin majoritate simplă creşte stabilitatea politicilor dacă şi coeziunea membrilor este mare, iar luarea deciziilor prin majoritate calificată duce la scăderea stabilităţii politicilor în cazul în care coeziunea la nivelul actorului colectiv este mare. În ceea ce priveşte poziţia punctului ideal al actorilor colectivi, se demonstrează că aceasta este aproximativ aceeaşi cu poziţia membrilor situaţi la centru în interiorul actorului colectiv (Tsebelis, 2002, pp. 40-47).

Conform teoriei, actorii cu drept de veto pot fi de două tipuri: *instituţionali* sau *partizani*. Actorii instituţionali cu putere de veto sunt acele instituţii în cazul cărora se stabileşte prin constituţie că aprobarea lor este obligatorie pentru adoptarea unei legi. În sistemul românesc, preşedintele, Senatul şi Camera Deputaţilor sunt astfel de actori. Actorii partizani cu putere de veto sunt definiţi ca fiind „acei actori apăruţi datorită jocului electoral" (Tsebelis, 2002, p. 190). Cele două categorii nu sunt, evident, exclusive, dar distincţia este necesară pentru acurateţea analizei. Astfel, deşi camera inferioară a Parlamentului, de exemplu, este un actor instituţional cu putere de veto în cazul în care este controlată de un singur partid ce deţine o majoritate clară, se poate considera de fapt că acest partid este adevăratul actor cu putere de veto şi este unul partizan. Dacă, dimpotrivă, acea cameră este compusă din mai multe partide, care susţin un guvern de coaliţie, acordul a cel puţin câteva dintre aceste partide va fi necesar pentru votarea legilor, ceea ce înseamnă că există cel puţin doi actori partizani cu putere de veto în locul unui actor instituţional (Tsebelis, 2002, pp. 19-20). Nevoia de a face astfel de distincţii creează o problemă de numărare a actorilor cu putere de veto dintr-un sistem politic, iar George Tsebelis (1995, p. 306) subliniază faptul că numărul actorilor cu putere de veto poate varia în timp, în funcţie de rezultatele competiţiilor electorale.

În momentul în care există mai mulţi actori cu putere de veto, „setul câştigător" al politicilor care pot înlocui statu-quoul (*winset of the status quo*, în original) este dat de acele politici pe care toţi aceşti actori le consideră acceptabile. În acelaşi timp, există o serie de puncte care nu pot fi înlocuite de nici o altă propunere legislativă deoarece nu ar putea exista un acord al actorilor implicaţi, iar zona în care sunt cuprinse acestea formează miezul sau nucleul politicilor (*the core*). În funcţie de regula de alegere, acesta poate fi un „nucleu de unanimitate", atunci când vetoul oricăruia dintre actori

este suficient pentru a împiedica luarea deciziei, un „nucleu majoritar" sau un „nucleu de majoritate calificată" (Tsebelis, 2002, p. 21).

Analiza lui George Tsebelis se concentrează în continuare asupra legăturii dintre setul câștigător și nucleul de unanimitate. Aceste două elemente influențează în trei moduri stabilitatea politicilor. În primul rând, cu cât setul câștigător este mai mare, cu atât crește posibilitatea ca în interiorul lui să existe un subset care satisface și alte constrângeri externe. În al doilea rând, în cazul în care există costuri asociate cu negocierea dintre actori pentru selectarea unei politici alternative, probabilitatea de schimbare a statu-quoului scade. În al treilea rând, chiar dacă nu există astfel de costuri de negociere, în condițiile în care setul câștigător este restrâns, politicile alese vor fi situate aproape de statu-quo, iar schimbarea va fi doar incrementală (Tsebelis, 2002, pp. 21-22).

Conform teoriei, există trei elemente de bază care influențează posibilitatea de schimbare a statu-quoului. Primul dintre acestea este *numărul de actori cu putere de veto*: dacă într-un sistem dat numărul actorilor cu putere de veto crește, stabilitatea politicilor fie crește, fie rămâne aceeași în cazul în care noii actori au aceeași poziție și aceleași preferințe cu cei aflați deja în sistem (Tsebelis, 2002, capitolul 1). În esență, regula arată că diferența este dată de poziția noului actor cu putere de veto: dacă acesta are o poziție diferită de cea a restului actorilor, atunci adăugarea sa va duce la micșorarea numărului de alternative ce pot fi selectate, fiind deci echivalentă cu creșterea stabilității politicilor. Acest lucru însă nu este valabil în cazul în care poziția ideală a noului actor cu putere de veto este foarte apropiată de punctul ideal al celorlalți actori.

Din acest argument derivă un alt factor care influențează stabilitatea politicilor, și anume distanța dintre pozițiile actorilor cu putere de veto, sau *congruența* acestora. Cu cât punctele de vedere ale acestora sunt mai asemănătoare (sau punctele lor ideale sunt mai apropiate unele de celelalte), cu atât posibilitatea ca actorii cu putere de veto să cadă de acord asupra unei propuneri legislative crește, iar acest lucru se întâmplă indiferent de localizarea statu-quoului (Tsebelis, 2002, p. 30).

Al treilea factor care influențează stabilitatea politicilor și modul în care se iau deciziile este dat de *coeziunea* actorilor. Aceasta este definită ca similaritatea preferințelor pentru politici ale indivizilor care alcătuiesc un actor cu putere de veto colectiv și apropierea pozițiilor lor în ceea ce privește politicile. Conform

teoriei, actorii coezivi sunt actori care pot cădea de acord mai uşor în privinţa politicilor, iar existenţa acestora duce la micşorarea stabilităţii politicilor.

În funcţie de aceste particularităţi ale actorilor cu putere de veto din interiorul unui sistem politic, în cadrul modelului propus de Tsebelis importanţa puterii de a stabili agenda devine una variabilă. Accentul pus pe poziţia actorului şi pe configuraţia tuturor actorilor din sistem face ca importanţa controlului asupra agendei să scadă atunci când stabilitatea politicilor este mare şi să fie mare atunci când actorul ocupă o poziţie centrală în raport cu ceilalţi (Tsebelis, 2002, p. 35).

George Tsebelis introduce în această parte a analizei o asumpţie suplimentară, legată de plasarea punctelor ce definesc opţiuni de politici. El afirmă că în cazul în care un astfel de punct şi setul său câştigător se află în interiorul setului câştigător al unui alt punct, problema pusă de capacitatea actorului cu posibilitatea de a fixa agenda/de a influenţa alegerea dispare, pentru că punctul interior îl va învinge pe cel exterior în comparaţiile directe şi în cele indirecte (Tsebelis, 2002, p. 56). Un alt factor ce limitează importanţa controlului asupra agendei este reprezentat, în opinia lui George Tsebelis, de importanţa ţinerii promisiunilor sau, mai exact, de asigurarea contractelor. Noţiunea este derivată din teoria jocurilor cooperative şi arată că, în condiţiile în care o încălcare a promisiunilor poate fi sancţionată, rolul celui care stabileşte agenda scade, iar regula prin care se ia decizia devine singurul element important (Tsebelis, 2002, p. 58). Tsebelis argumentează că în cazul actorilor colectivi precum Parlamentele, actorii individuali sunt grupaţi în partide, ce pot fi sancţionate atât de competitori, cât şi de populaţie dacă îşi încalcă promisiunile. Conform argumentului, în cazul în care există beneficii asociate cu menţinerea unei reputaţii bune, acordurile şi ţinerea promisiunilor făcute vor fi posibile.

O ultimă predicţie făcută de autor în această etapă ia în considerare un factor în plus, şi anume poziţiile relative ale propunerilor de politici. El susţine că, în condiţiile în care setul câştigător al unei politici este inclus într-un alt set câştigător, actorii cu un rol în stabilirea agendei vor putea propune doar acele puncte care aparţin setului câştigător şi care constituie totodată propuneri fezabile, neacoperite de alte seturi câştigătoare. În urma analizei, autorul constată că, în situaţia în care actorii colectivi selectează astfel propunerile de politici, acestea sunt echivalente cu propunerile pe care le-ar

formula un actor individual al cărui punct ideal se situează într-o poziție de mijloc în interiorul actorului colectiv (Tsebelis, 2002, p. 60).

Scopul declarat al formulării modelului actorilor cu putere de veto este acela de a oferi un instrument prin care să se poată studia cu o precizie cât mai mare influența cadrului instituțional asupra stabilității sau instabilității politicilor. Dincolo de această aplicabilitate pentru studierea schimbării politicilor, modelul actorilor cu putere de veto deschide alte câteva direcții de cercetare interesante. De exemplu, acest model permite folosirea celor două elemente mai sus menționate pentru a caracteriza configurații instituționale complexe și relațiile dintre actorii acestor sisteme. El se poate aplica asupra unor cadre instituționale diverse, putându-se analiza astfel diferite tipuri de regimuri politice, coaliții guvernamentale, precum și instituțiile din sistemele federale sau cele cu Parlamente bicamerale. Modelarea permite descrierea într-un limbaj comun, definit de puterea de veto și de poziționarea în spațiu a unor instituții extrem de diferite între ele, și permite analiza relațiilor dintre acestea.

Teoria are de asemenea implicații referitoare la relațiile care se stabilesc între diferitele componente ale unui sistem politic. Tsebelis argumentează că numărul și distribuția actorilor cu putere de veto la nivelul instituțiilor centrale are o influență majoră asupra sistemului politic în ansamblu. Astfel, existența a numeroși actori cu putere de veto ce au preferințe ideologice diferite la nivelul instituțiilor centrale duce la o stabilitate mare a politicilor, ceea ce poate să scadă capacitatea sistemului de a răspunde la schimbările apărute în societate. În opinia lui Tsebelis (2002, p. 221), o astfel de situație este de natură să genereze instabilitate guvernamentală. În același timp, incapacitatea instituțiilor de la nivelul central de a lua decizii de politici duce, conform teoriei lui Tsebelis, la câștigarea unui rol mai important de către puterea judecătorească și de către birocrație. Așa cum explică el, „dacă birocrațiile și curțile de justiție sunt interesate ca deciziile lor să rămână în vigoare și să nu fie respinse de actorii politici, rolul lor va fi mai important și independența lor va fi mai mare în sistemele cu actori cu drept de veto multipli, incongruenți și coezivi" (Tsebelis, 1995, p. 323).

O altă direcție de cercetare deschisă de teoria lui George Tsebelis este aceea a efectelor pe care configurația actorilor cu putere de veto le are asupra politicilor, atât în ceea ce privește producția de legi

semnificative, cât şi în ceea ce priveşte politicile macroeconomice. În privinţa primului aspect, studiul lui Tsebelis arată că producţia de legi este mai mică în sistemele în care actorii cu putere de veto sunt numeroşi şi incongruenţi ideologic, iar legile care sunt adoptate se plasează mai aproape de statu-quo, introducând mai degrabă schimbări incrementale (Tsebelis, 2002, pp. 185-186). În ceea ce priveşte politicile macroeconomice, predicţiile teoriei se leagă de impactul stabilităţii politicilor: în sistemele cu mulţi actori cu putere de veto aflaţi la distanţă mare unii de ceilalţi, statu-quoul este mai greu de schimbat, ceea ce îngreunează luarea deciziilor menite să reducă deficitele bugetare, de exemplu, sau schimbarea politicii de taxare (Tsebelis, 2002, p. 205).

Acest cadru conceptual oferă posibilitatea de a privi într-o lumină nouă relaţiile de putere care se stabilesc în interiorul sistemului politic şi de a studia dintr-o altă perspectivă interacţiunile dintre actorii acestuia. Trecând la cazul concret reprezentat de sistemul instituţional românesc, modelul permite studierea relaţiilor dintre instituţiile de la nivel central – preşedinte, guvern, Parlament –, dar, în acelaşi timp, permite analiza relaţiilor dintre actorii partizani aflaţi la niveluri diferite ale administraţiei. În ceea ce priveşte nivelul central, preşedintele reprezintă un actor cu putere de veto individual şi partizan, însă numai în cazul în care el reprezintă un alt partid decât acela care deţine majoritatea în legislativ (în caz contrar, poziţia sa fiind aceeaşi cu a partidului din care provine). Fiecare dintre partidele care formează coaliţia guvernamentală reprezintă de asemenea un actor cu putere de veto. În continuare, numărul acestor actori, coeziunea şi congruenţa lor au un impact asupra stabilităţii politicilor. Dacă este de aşteptat ca aceasta să fie redusă în cazul în care preşedintele şi o coaliţie minimal câştigătoare fac parte din acelaşi partid politic, este suficient să existe un preşedinte şi o coaliţie minimal câştigătoare care să nu includă partidul preşedintelui pentru ca numărul actorilor cu putere de veto să crească, iar capacitatea guvernului de a stabili agenda – şi de a selecta astfel politici apropiate de punctul său ideal – să scadă, deoarece atât partidul din opoziţie, cât şi partenerul sau partenerii de coaliţie reprezintă actori cu putere de veto. Deşi în România preşedintele nu are o putere foarte mare în a stabili agenda, iar prerogativele sale legislative sunt reduse, dreptul său de a întârzia legislaţia şi de a propune modificări determină nevoia de a lua în

considerare şi preferinţele sale în momentul creării de către guvern a propunerilor legislative.

În ceea ce priveşte relaţiile care se stabilesc între actorii politici de la nivelul unităţilor administrativ-teritoriale, modelul permite atât studierea relaţiilor dintre actorii de la nivelul unui municipiu, cât şi a celor care se stabilesc între nivelul local şi cel judeţean. În general, nivelurile superioare pot fi considerate actori cu putere de veto în raport cu cele inferioare, deoarece deciziile acestora limitează sau măresc numărul de alternative aflate la dispoziţia actorilor de la nivelul imediat inferior. La fiecare dintre aceste niveluri numărul actorilor cu putere de veto este în general mai mare decât la nivelul instituţiilor centrale, iar coeziunea actorilor este de obicei mai mică. În acelaşi timp, congruenţa dintre nivelul superior şi cel inferior poate să aibă o influenţă majoră asupra procesului de luare a deciziei.

Aşadar, deşi George Tsebelis a propus acest model pentru studierea deciziilor luate la nivelul instituţiilor centrale, nu există nici un motiv pentru care modelul să nu poată fi aplicat în orice alt cadru instituţional în care sunt întrunite două condiţii de bază: există posibilitatea de a lua decizii ce modifică o stare de fapt şi există actori cu putere de veto. În cazul sistemului politic românesc, în administraţia locală sunt îndeplinite aceste două condiţii.

De aceea, studiul de faţă încearcă să folosească modelul propus de Tsebelis şi pentru a studia cadrul instituţional românesc, mai exact pentru a vedea dacă acest model poate furniza explicaţii noi pentru modul în care actorii interacţionează la nivel local şi judeţean. Miza este aceea de studia instituţiile administraţiei locale din perspectiva teoretică oferită de model pentru a înţelege mai bine relaţiile dintre actorii de la acest nivel şi pentru a vedea ce informaţii oferă această teorie despre capacitatea administraţiilor locale de a lua decizii.

Actorii cu putere de veto din administraţia locală din România

Privită din perspectiva teoriei actorilor cu putere de veto, structura administraţiei locale pare la o primă vedere simplă. Începând cu nivelul de bază, al administraţiei comunale, orăşeneşti sau municipale,

se observă că există trei actori instituţionali implicaţi în procesul de decizie. Dintre aceştia, doi sunt actori individuali - primarul şi secretarul general - şi unul este un actor colectiv - consiliul local. Primarul este un actor individual a cărui putere de veto este dată de rolul său ca principal ordonator de credite, de dreptul său de a emite avize şi de atribuţiile sale bugetare. Deşi este un politician ales în această funcţie, el face parte din categoria actorilor instituţionali, deoarece dreptul său de veto derivă din atribuţiile funcţiei pe care o deţine. Tot un actor instituţional cu putere de veto este şi secretarul general al consiliului, care are rolul de a verifica legalitatea tuturor deciziilor luate de consiliul local şi care trebuie să avizeze toate aceste hotărâri.

Consiliul local se încadrează în categoria actorilor partizani. Cazul său este deosebit de interesant deoarece în consiliu sunt reprezentate mai multe partide, ceea ce face dificilă crearea unor majorităţi largi. În acelaşi timp, este obligatoriu ca majoritatea membrilor consiliului să fie prezentă pentru ca o şedinţă să fie legală, iar deciziile se adoptă doar de către majoritatea consilierilor aflaţi în funcţie sau de către o majoritate de cel puţin două treimi în cazul hotărârilor privind patrimoniul. Prin urmare, în funcţie de situaţie şi de numărul total al consilierilor, este, cel puţin teoretic, posibil ca fiecare partid reprezentat în consiliu să fie un actor cu putere de veto.

La nivel judeţean, structura este una asemănătoare. Consiliul judeţean este format dintr-unul sau mai mulţi actori partizani, în funcţie de numărul de partide reprezentate şi de numărul de consilieri din fiecare partid. Conform Legii nr. 215/2001, preşedintele consiliului judeţean era ales de către membrii consiliului din rândul acestora, ca atare, reprezenta acelaşi partid care avea majoritatea în consiliu, confundându-se astfel cu actorul partizan cel mai important. În prezent, odată cu alegerea directă şi separată a preşedintelui de consiliu judeţean, există posibilitatea ca acesta să provină dintr-un alt partid decât cel care câştigă majoritatea în consiliu, ceea ce va introduce în sistem un nou actor partizan cu putere de veto.

Al treilea actor important la acest nivel este prefectul, un actor individual instituţional, a cărui putere de veto provine din dreptul său de control al legislaţiei administrative adoptate la oricare dintre cele trei niveluri. În cazul său există însă o prevedere care restrânge această putere de veto. Dacă o decizie a consiliului judeţean, local sau a primarului contestată de prefect este declarată legală de o

instanță juridică, prefectul poate fi acționat în instanță de instituția a cărei decizie a fost contestată. O altă limitare a puterii sale o reprezintă faptul că deciziile sale pot fi anulate de guvern. În plus, așa cum arată unele studii (Dragoș, Neamțu, 2007, p. 646), prefectul este, în prezent, în mod mai mult sau mai puțin explicit, susținător al unui partid politic, cel mai adesea al partidului aflat la guvernare.

Înainte de a trece la evaluarea impactului pe care relațiile actorilor de la cele două niveluri îl au asupra luării deciziei este nevoie de câteva precizări metodologice. Așa cum am precizat anterior, în administrația locală există actori partizani și actori instituționali nonpartizani – prefectul la nivelul județean și secretarul general la nivelul local. Totuși, analiza următoare se va concentra asupra relațiilor dintre actorii partizani și asupra impactului lor asupra luării deciziei. Motivul acestei alegeri a fost deja precizat în cazul consiliilor județene: prefectul, în acest moment, este încă un actor partizan. În cazul consiliilor locale, argumentul este dat de statutul secretarului general. Acesta, deși conform legii se bucură de stabilitate în funcție, poate fi demis de prefect la propunerea consiliului local, adoptată cu votul a două treimi din consilieri. Dacă la nivel local există un consens între primar și consiliu pentru adoptarea unei hotărâri, iar secretarul refuză să aprobe această hotărâre, este mai probabil să fie inițiate demersurile pentru eliberarea din funcție a secretarului sau sancționarea sa decât să fie revizuită hotărârea respectivă, mai ales dacă prefectul are o poziție similară celei a actorilor de la nivelul localității. Ca atare, secretarul, deși este un actor cu putere de veto, nu are o poziție independentă și nu se poate folosi decât în mică măsură de dreptul său de veto. Această stare de fapt face ca luarea deciziilor în administrația locală, atât la nivel strict local, cât și la nivel județean, să depindă în primul rând de actorii partizani de la ambele niveluri, a căror putere de veto primează asupra aceleia a actorilor nonpartizani.

Analiza anterioară demonstrează că la nivelul unei localități pot exista minim doi actori cu putere de veto (și unul singur dacă excludem secretarul), iar la nivel județean numărul minim de actori este tot de doi, consiliul județean și prefectul, deși poziția acestuia din urmă poate fi extrem de similară celei a consiliului județean. Stabilirea relațiilor dintre actori devine însă mai dificilă în momentul în care ne raportăm la ambele niveluri în cazul unui județ. Problema este generată în primul rând de paralelismul atribuțiilor și de similaritatea

instituţiilor de la cele două niveluri, care fac să fie greu de spus care dintre cele două niveluri primează sau, în cadrul teoriei, cine ia deciziile şi cine are dreptul de veto. Pentru rezolvarea acestei probleme este util de urmărit direcţia alocărilor de fonduri. În calitatea sa de ordonator principal de credite, preşedintele consiliului judeţean poate decide cum şi către cine trebuie repartizate fondurile suplimentare. Ca atare, el capătă un veto pe care îl voi numi implicit asupra deciziilor luate în consiliile locale - deşi nu poate vota efectiv în chestiunile discutate şi deci nu poate împiedica în acest mod luarea deciziilor, preşedintele consiliului judeţean restrânge setul câştigător de la nivelul acestor consilii. Deciziile care privesc derularea unor programe sau investiţiile de la nivelul fiecărei localităţi depind de fondurile existente pentru desfăşurarea acestor activităţi. Dacă acestea nu există, decizia nu poate fi adoptată. Astfel, aria de decizie a consiliilor locale este restrânsă, deoarece este de aşteptat ca, acţionând strategic, primarii să nu creeze proiecte care să fie respinse de consiliu, şi nici proiecte pentru care nu vor beneficia de fonduri.

Pe baza discuţiei anterioare, care a ilustrat particularităţile legate de configuraţia instituţională a administraţiei locale, se pot elabora câteva ipoteze privind stabilitatea politicilor de la acest nivel. În primul rând, relaţiile existente între consiliul judeţean şi consiliile locale depind de distribuţia actorilor cu putere de veto de la ambele niveluri. Astfel, dacă există un consiliu judeţean fragmentat, preşedintele acestuia va trebui să aleagă propuneri de hotărâri care să fie acceptate de majoritatea membrilor din consiliu şi care să nu atragă vetoul acestora. În funcţie de modul în care sunt distribuiţi actorii la nivelul localităţilor, deciziile pot fi de natură să favorizeze un număr mai mare sau mai mic de localităţi. În cazul în care la nivelul unui consiliu judeţean este nevoie de acordul mai multor actori partizani pentru adoptarea unei hotărâri, preşedintele va trebui să selecteze o propunere care să fie apropiată de preferinţele tuturor acestor actori, iar acest lucru se poate traduce în repartizarea unor fonduri către localităţi în care există actori partizani diverşi, chiar diferiţi de majoritatea din consiliu. Din contră, în cazul unui consiliu dominat de un singur actor partizan, deciziile nu trebuie să fie apropiate decât de punctul ideal al acestui actor.

Prin urmare, conform teoriei, ipoteza principală este că, atât la nivel local, cât şi la nivel judeţean, creşterea numărului actorilor cu putere de veto duce la creşterea stabilităţii politicilor.

Un alt factor important pentru conturarea relațiilor dintre cele două niveluri este reprezentat de congruența dintre actorii de la nivelul localităților și cei din consiliul județean. Este de așteptat ca, în cazul în care actorii cu putere de veto sunt congruenți, colaborarea între nivelul județean și cel local să fie mai bună datorită similarității preferințelor (care există în cazul actorilor partizani din același partid), iar acest lucru să ducă la scăderea stabilității politicilor la nivelul consiliilor locale. La nivelul consiliilor județene, impactul congruenței este mai greu de estimat. Se poate presupune totuși că existența congruenței va determina mai degrabă stabilitatea politicilor la nivel județean, întrucât ea va duce la creșterea capacității de decizie a nivelului inferior, cel local. Reciproca este de asemenea o ipoteză validă: vor exista mai multe decizii luate de consiliile județene în cazul în care există mai multe localități controlate de alte partide decât cel care deține majoritatea în consiliul județean.

Sintetizând aceste ipoteze, ele afirmă că stabilitatea politicilor la nivelul consiliilor locale variază direct proporțional cu numărul actorilor partizani cu putere de veto din consiliu și este mai mică în cazul consiliilor locale compuse din aceiași actori partizani ca și consiliul județean. În ceea ce privește nivelul județean, este de așteptat ca stabilitatea politicilor să crească atunci când consiliul este unul fragmentat și să scadă atunci când există congruență între actorii cu putere de veto.

În continuare, voi analiza relațiile dintre actorii din administrația publică folosind cadrul conceptual prezentat anterior pentru a testa parțial aceste ipoteze. Analiza se va concentra în primul rând asupra efectului pe care numărul de actori de la fiecare nivel îl are asupra luării deciziei. Este propusă și o modalitate de operaționalizare a congruenței dintre cele două niveluri și a impactului ei asupra deciziei, însă studiul de față nu își propune să modeleze poziția tuturor actorilor de la cele două niveluri sau toate aspectele relației dintre consiliile locale și cele județene. Testarea ipotezelor formulate se va face printr-un studiu comparativ efectuat asupra mai multor unități teritorial-administrative din România. Studiul are două părți, dintre care prima se concentrează asupra luării deciziei la nivelul consiliilor locale, iar a doua urmărește efectele configurației actorilor cu putere de veto asupra luării deciziei la nivel județean.

Metodologie

Studiul de caz este constituit dintr-o încercare de aplicare a teoriei la nivelul administraţiilor locale din câteva consilii locale şi judeţene. Sunt analizate consiliile locale din 22 de municipii (Alba Iulia, Arad, Bacău, Baia Mare, Bistriţa, Braşov, Buzău, Constanţa, Craiova, Galaţi, Iaşi, Oradea, Ploieşti, Piatra-Neamţ, Râmnicu-Vâlcea, Sibiu, Slobozia, Târgovişte, Târgu-Jiu, Târgu Mureş, Timişoara, Zalău) şi 22 de consilii judeţene (Alba, Arad, Bacău, Bistriţa-Năsăud, Botoşani, Bihor, Buzău, Cluj, Constanţa, Dâmboviţa, Dolj, Galaţi, Giurgiu, Ialomiţa, Iaşi, Mureş, Neamţ, Prahova, Sălaj, Satu-Mare, Timiş, Vâlcea). Ideal pentru testarea ipotezelor ar fi fost un eşantion mai mare, reprezentativ pentru localităţile din România sau cel puţin pentru consiliile locale de la nivelul oraşelor. În urma cercetării informaţiilor disponibile am optat însă pentru un studiu de dimensiuni reduse, care cuprinde doar jumătate din municipiile reşedinţe de judeţ. Cele incluse în analiză au fost selectate astfel încât să acopere toate regiunile de dezvoltare şi sunt toate cele pentru care au fost disponibile informaţiile necesare în analiză. S-au preferat municipiile deoarece în cazul acestora, fiind vorba de oraşele cele mai importante din judeţ, nevoia de a lua decizii este mai mare. De asemenea, numărul consilierilor este mai mare în majoritatea municipiilor decât în alte oraşe, iar informaţiile privind apartenenţa politică şi deciziile luate sunt mai accesibile. Oraşul Bucureşti nu a fost inclus în studiu din cauza organizării sale interne diferite faţă de a celorlalte municipii.

În ceea ce priveşte nivelul judeţean, s-a încercat găsirea de date pentru fiecare judeţ din care sunt analizate consilii locale. Din nou, nu au fost disponibile suficiente informaţii pentru acest lucru, existând numeroase judeţe pentru care numărul de hotărâri din mandatul anterior nu este făcut public pe site-ul instituţiei. Există însă o suprapunere parţială între cele două niveluri, pentru 18 din cele 22 de judeţe.

Ca variabilă independentă s-a folosit numărul de hotărâri din fiecare an din perioada 2005-2007. Deşi în multe dintre cazuri erau disponibile şi hotărârile din 2004, întrucât acesta a fost un an electoral, cu alegeri locale în luna iunie, componenţa consiliilor şi deci şi configuraţia actorilor cu putere de veto s-au modificat. Din acest motiv, numărul de hotărâri din anul 2004 nu a fost inclus în analiză,

iar studiul cuprinde doar cei trei ani din interiorul mandatului în care nu au existat, în general, schimbări majore ale apartenenței partinice a consilierilor locali, județeni și a primarilor. Cu toate acestea, la nivelul fiecăruia dintre municipii și județe au existat schimbări pe parcursul mandatului, cu consilieri care s-au mutat de la un partid la altul. Pentru a evita dificultățile cauzate de aceste schimbări, am introdus în analiză doar configurația partizană așa cum arăta ea în urma alegerilor, ignorând schimbările consilierilor din această perioadă. În câteva cazuri, cum ar fi acela al orașului Craiova, unde primarul și-a schimbat apartenența partizană în perioada studiată, am creat variabilele legate de numărul de actori, congruența acestora și apartenența lor în mod separat pentru fiecare situație.

O dificultate majoră în aplicarea modelului a constituit-o numărarea actorilor cu putere de veto. În primul rând, trebuie precizat că fiecare partid politic este privit drept un actor individual și tratat separat de celelalte, chiar dacă a fost parte a unei coaliții electorale sau de guvernare și chiar dacă este apropiat ideologic de un alt partid. Motivația pentru această alegere este aceea că, în ciuda eventualelor similarități ideologice, este de așteptat ca fiecare partid să își urmărească propria agendă, iar coeziunea actorilor este în primul rând bazată pe apartenența partinică. De asemenea, întrucât studiul se concentrează pe impactul pe care îl au numărul și congruența actorilor, poziția partidelor nu este considerată factor explicativ pentru luarea deciziilor. Aceasta reprezintă o primă limită a lucrării.

În ceea ce privește coalițiile, partidele din cadrul lor sunt considerate actori politici separați. Acest mod de numărare îl respectă pe cel folosit de Tsebelis (2002, p. 95) și are ca argument faptul că, deși există o coaliție a două partide câștigătoare, în cadrul unui consiliu este nevoie de acordul ambelor partide pentru adoptarea unei decizii. Astfel, oricare dintre partenerii coaliției deține un drept de veto în privința hotărârilor ce trebuie adoptate. De altfel, coaliția de guvernare de la nivel central s-a destrămat la jumătatea acestui mandat, cei doi parteneri principali de coaliție, PNL și PD, devenind astfel în mod oficial doi actori separați. De asemenea, ieșirea de la guvernare a două dintre cele patru partide incluse în Alianța DA pe durata guvernării arată că există suficiente diferențe de opinie între cele trei partide principale - PNL, PD și PC - pentru ca acestea să poată fi tratate separat.

În același timp, modul în care am numărat actorii cu putere de veto diferă întru câtva de modalitatea de numărare folosită în alte

studii ce aplică modelul asupra instituţiilor centrale. În aceste aplicaţii ale teoriei în care se pune problema de a număra actorii partizani din legislative, recomandarea este de a considera toate partidele care fac parte dintr-o coaliţie de guvernare ca fiind actori cu putere de veto. Justificarea pentru această metodă de identificare este dată de faptul că toate partidele din coaliţie sunt necesare pentru menţinerea acesteia. În cadrul aplicaţiei mele, mă îndepărtez întru câtva de această recomandare. Actorii partizani sunt număraţi în funcţie de numărul de locuri deţinute în consiliu, dar şi de mărimea acestuia, astfel încât nu toate partidele reprezentate sunt numărate ca actori cu putere de veto. Această abatere se justifică deoarece nu toate partidele prezente în consiliile locale au capacitatea de a influenţa voturile din consiliu, iar menţinerea consiliului este asigurată pentru durata unui mandat.

Prin urmare, pentru a număra actorii partizani cu putere de veto din consiliile locale şi cele judeţene am folosit ca *proxy* al influenţei acestora asupra luării deciziei indicele puterii de vot Shapley-Shubik (1954). Acesta se calculează pentru corpuri legislative colective (indiferent de mărime, de la comitete la Parlamente) care sunt partidele pivotale, în jurul cărora se pot forma coaliţii. În funcţie de numărul partidelor incluse, de numărul de locuri al fiecărui partid şi de numărul de voturi necesar pentru crearea unei majorităţi, indicele estimează ponderea fiecărui actor (partid) în toate coaliţiile posibile şi deci posibilitatea ca acesta să aibă o influenţă majoră asupra deciziei luate. Indicele s-a dovedit util pentru că puterea de vot este un indicator mai precis decât numărul de locuri pentru capacitatea partidelor de a influenţa luarea deciziei. Este de asemenea un indicator relaţional, care ţine cont de toate coaliţiile posibile, şi un bun instrument pentru a cuantifica importanţa diferită de la un consiliu la altul pentru partide care au acelaşi număr de locuri, dar un impact diferit în funcţie de configuraţia celorlalţi actori. Compatibilitatea generală între indicele puterii de vot şi criteriile de numărare propuse de Tsebelis este susţinută şi de faptul că indicele a identificat un singur partid ca având putere de decizie în acele situaţii în care un singur partid deţinea majoritatea simplă în consiliu. În celelalte cazuri, actori cu putere de veto au fost considerate toate partidele şi toţi independenţii necesari pentru formarea unei coaliţii – de obicei, toţi aceia cu o valoare a indicelui Shapley-Shubik de peste 0.05. Prin urmare, implicaţiile majore ale acestei opţiuni metodologice sunt că, în cazul aplicaţiei de faţă, numărul de actori cu putere de veto nu coincide cu numărul de partide din consiliul respectiv şi că un partid

cu un număr egal de consilieri în două consilii poate să fie actor cu putere de veto în doar unul dintre ele.

Acest mod de numărare rezolvă și o parte din problemele puse de situația particulară a consilierilor independenți. În general, în cazul în care independenții sunt aleși pe listele unui partid politic sau intră în consiliu ca independenți și se înscriu apoi într-un partid, aceștia au fost considerați împreună cu actorul partizan respectiv. Însă, atunci când în consiliu există independenți care sunt aleși astfel și care rămân independenți pe tot parcursul mandatului, aceștia reprezintă o problemă pentru analiză. Un număr mare de independenți creează dificultăți de numărare a actorilor, deoarece în cadrul teoriei se consideră că punctele ideale ale actorilor fie au determinanți instituționali, fie sunt date de poziția partidului. În cazul consilierilor independenți, se poate presupune că votul este generat de părerile, preferințele și interesele lor personale și depinde doar de subiectul sau problema discutată, ceea ce înseamnă că poziția ideală a acestor actori este una personală, imposibil de dedus din perspectiva modelului. Această dificultate nu este însă una semnificativă în cazul județelor și municipiilor analizate, cu excepția județului Arad, unde există cinci consilieri independenți în consiliul județean și șase consilieri independenți în consiliul local. Ca atare, această problemă rămâne deschisă, iar în cazul consiliilor local și județean din Arad rezultatele studiului vor fi doar relative.

În cazul primarului, numărarea sa ca actor cu putere de veto depinde de relația sa cu consiliul. Dacă primarul provine din același partid care are majoritatea în consiliu, atunci el nu este numărat ca un actor cu putere de veto separat, întrucât nu se poate considera că poziția lui este separată de cea a unui actor partizan care controlează consiliul și, conform modelului, este un actor „absorbit". Acest lucru nu înseamnă că primarul nu are drept de veto, ci că nu îl va exercita în fața unui consiliu care are aceleași preferințe, ceea ce face ca în acest caz să existe un singur actor partizan. În municipiile studiate, acesta este însă un caz relativ rar, astfel încât în restul situațiilor primarul este numărat ca un actor cu putere de veto în plus, chiar dacă partidul din care provine are și un număr mare de locuri în consiliu (cele mai multe locuri), dar nu o majoritate.

În concluzie, numărul de actori cu putere de veto partizani variază de la unu la cinci în consiliile locale și de la unu la șase în consiliile județene. Așa cum era de așteptat, consiliile județene sunt mai diverse din punct de vedere partizan: există șase consilii locale cu un singur

actor partizan şi două astfel de consilii judeţene; media numărului de actori cu putere de veto este şi ea un pic mai mare în cazul consiliilor judeţene: trei pentru cele locale, patru pentru cele judeţene.

Pentru ambele niveluri, stabilitatea politicilor sau capacitatea de a lua decizii este operaţionalizată prin intermediul unui indicator simplu: numărul de hotărâri adoptate. Conform ipotezelor, acesta va fi mai mic în municipiile unde numărul de actori partizani este mai mare şi unde aceştia sunt diferiţi de actorii cu putere de veto din consiliile judeţene. Există însă o posibilă obiecţie la folosirea numărului de hotărâri adoptate ca indicator, dată de faptul că, prin lege, consiliile locale sunt obligate să adopte hotărâri. Astfel, conform Legii nr. 215/2001, consiliul local se consideră dizolvat de drept dacă nu adoptă nici o hotărâre în trei şedinţe ordinare consecutive. Totuşi, această prevedere nu ridică o problemă foarte gravă pentru analiză, deoarece ea se aplică tuturor consiliilor studiate. Astfel, chiar dacă există hotărâri adoptate doar din necesitatea de a menţine consiliul, se poate presupune că numărul acestora este constant sau măcar asemănător în toate unităţile analizate.

Aplicaţia constă în rularea unor modele de regresie simplă. Primul se concentrează pe numărul de actori cu putere de veto şi cel de hotărâri din consiliile locale analizate. Pentru numărarea actorilor cu putere de veto am folosit variabile *dummy* care iau valoarea 1 dacă partidul este un actor cu putere de veto şi 0 în caz contrar. Am rulat trei variante ale modelului, una în care sunt incluşi doar actorii cu putere de veto partizani din consiliu, una în care se adaugă şi primarul ca actor cu putere de veto şi una în care, în plus faţă de cele de mai sus, se adaugă o măsură a congruenţei dintre primar şi consiliul local. Aceasta ia valoarea 1 atunci când primarul provine din partidul care are şi cele mai multe locuri în consiliu şi 0 dacă primarul provine din alt partid sau dacă nu există un partid cu o pluralitate de voturi. Modelele includ ca variabilă de control şi dimensiunea judeţului în care se află oraşul, pentru a verifica dacă numărul de hotărâri depinde de particularităţi locale. În a doua etapă am realizat simulări pentru a ilustra grafic efectul adăugării unui actor cu putere de veto în plus la nivelul consiliului local.

Ipoteza relaţiei dintre numărul de actori cu putere de veto şi luarea deciziei este testată în mod similar şi la nivelul consiliilor judeţene. În acest caz, preşedintele consiliului judeţean nu este considerat un actor separat de partidul din care provine, iar congruenţa, prin urmare, dispare ca variabilă explicativă. La acest nivel, variabilele

de control incluse în analiză sunt partidul cu cele mai multe locuri în consiliu, mărimea consiliului și mărimea județului.

Pentru a treia parte a aplicației, care se concentrează pe efectul numărului de actori cu putere de veto de la nivel județean asupra deciziilor luate la nivelul local, am început prin a selecta din baza de date doar cazurile în care există date atât pentru municipii, cât și pentru județul unde se află, rezultând un număr de 18 cazuri. Am eliminat de asemenea din baza de date cazurile în care nu existau date decât în unul dintre ani pentru oricare din cele două niveluri. În continuare, am rulat trei modele : în primul, numărul de actori cu putere de veto de la nivel județean se adaugă la modelul care explică numărul de hotărâri luate la nivel local, iar al doilea și al treilea model conțin în plus măsuri ale congruenței dintre cele două niveluri. În modelul 3.2, congruența este măsurată printr-o variabilă de suprapunere ce ia valoarea 1 dacă președintele consiliului județean provine din partidul care are cele mai multe locuri și în consiliul local și 0 dacă majoritățile sunt diferite. În modelul 3.3, congruența este măsurată printr-un scor care crește atunci când există aceiași actori cu putere de veto la nivel local și la nivelul consiliului județean.

Rezultate

În tabelul de mai jos sunt prezentați coeficienții pentru modelele care se concentrează pe nivelul local, independent de relația sa cu nivelul județean.

Tabelul 6.1. *Rezultatele modelelor rulate pentru nivelul local*

	Modelul 1.1 Coeficienți	Eroare standard	Modelul 1.2 Coeficienți	Eroare standard	Modelul 1.3 Coeficienți	Eroare standard
(Intercept)	-297.57	189.68	-245.19	172.60	-366.64*	163.20
Vppsd	134.04	76.83	241.56**	76.79	202.58**	67.76
clPSD	2.91	11.52	-11.95	11.36	-9.60	10.30
Vppd	-312.30**	95.23	-310.00***	86.30	-294.79***	81.63
clPD	61.15***	7.64	58.63***	6.97	44.63***	7.63
Vppnl	-34.09	71.50	-55.80	65.13	-26.67	61.24

clPNL	32.04**	9.62	44.38***	9.47	27.43**	8.30
Vpprm	-161.73*	70.96	-134.70*	64.82	-4.55	71.28
clPRM	37.69 .	21.64	74.67**	22.55	66.17**	19.72
Vppc	102.82	118.28	-11.06	112.53	-112.18	113.38
clPC	89.82***	21.10	98.85***	19.31	106.51***	18.49
Vpudmr	470.88***	92.49	379.51***	88.21	337.18***	85.30
clUDMR	-7.52	13.39	-5.69	12.14	5.68	11.88
Vpaltii	714.19*	271.83	889.26***	251.90	-27.88	291.80
Claltii	-17.49	21.43	-4.18	19.83	25.55	20.99
Vppntcd	1 210.93**	444.62	1 716.92***	430.75	1 228.43**	380.65
clPNTCD	-79.68	55.18	-118.73*	51.37	-108.24*	47.72
Dimjud	34.57**	11.26	30.74**	10.27	24.98*	9.91
Partprimar			-44.88**	13.52		
congruenta					231.17***	54.84

Signif. codes: 0 „***" 0.001 „**" 0.01 „*" 0.05 „." 0.1 „ " 1

Primul lucru care se observă din rezultatele de mai sus este că modelul este în general robust, variabilele semnificative rămânând semnificative în toate cele trei variante ale modelului, iar coeficienţii luând valori similare. O a doua concluzie care se poate trage este că ipoteza legată de numărul actorilor pare să se confirme: creşterea numărului de actori cu putere de veto duce în general la creşterea stabilităţii politicilor, însă modelul arată şi că impactul unui nou actor cu putere de veto adăugat poate fi diferit în funcţie de partidul din care provine acesta. Variabilele care se referă la PSD, PD, UDMR, PNŢCD ca actori cu putere de veto sunt semnificative statistic, la fel ca şi partidul primarului şi dimensiunea judeţului. Relaţia dintre partid ca actor cu putere de veto şi numărul de hotărâri adoptate este invers proporţională atunci când partidele PRM, PD şi PNL sunt actori cu putere de veto, însă prezenţa PSD, PC sau PNŢCD ca actori cu putere de veto duce la creşterea numărului de hotărâri adoptate. Aceste rezultate se explică în primul rând prin caracteristicile datelor: în aproape toate consiliile studiate, PSD este actor cu putere de veto, în timp ce pentru restul partidelor cazurile în care sunt sau nu actori cu putere de veto sunt aproape egal distribuite. Prin urmare, interpretarea modelului este că adăugarea unor actori cu putere de veto din partidele mari - PD, PNL, PRM - duce la îngreunarea luării deciziei. Pe această logică, prezenţa PC şi UDMR ca actori cu putere de veto nu duce la scăderea numărului de hotărâri adoptate, ceea ce

poate indica fie existența unor coaliții stabile între aceste partide și unul dintre celelalte partide mari, fie că poziția acestora este similară cu aceea a unuia dintre celelalte partide. De asemenea, se observă că pentru partidele mai mici - PC, PRM și PNL (al treilea partid la nivel național, însă cu un număr mai mic de consilieri în localitățile cuprinse în analiză) - adesea numărul de consilieri este mai semnificativ statistic decât puterea de veto a partidului. În condițiile în care acestea au avut de obicei un număr mic de consilieri și, din această cauză, în multe dintre cazuri și o putere redusă de vot, rezultatele par să indice că modul de numărare a actorilor cu putere de veto a favorizat mai mult decât este cazul includerea acestor partide ca actori.

Ceea ce se mai observă important din model este că un impact semnificativ asupra numărului de hotărâri îl are congruența dintre primar și consiliu, aceasta ducând la creșterea numărului de hotărâri adoptate. Această concluzie este susținută de teorie și demonstrează ipoteza referitoare la impactul congruenței asupra numărului de hotărâri adoptate.

Simulările realizate pe baza modelului 1.1, cel mai simplu, cuprinzând numărul de actori, ilustrează cel mai clar concluziile desprinse din model. Fiecare punct de pe grafic reprezintă o configurație de actori, începând de la un actor cu putere de veto (PSD), căruia i se adaugă pe rând PD, PNL, PRM, UDMR și independenții ca actori cu putere de veto. Se observă că numărul de hotărâri scade pe măsură ce se adaugă actori, însă numai până la introducerea UDMR. Începând cu aceasta și la fel ca în cazul independenților, prezența lor ca actori cu putere de veto duce la creșterea numărului de hotărâri adoptate, chiar peste cele posibile în cazul în care PSD este unicul actor cu putere de veto. Acest lucru înseamnă că nu numai numărul actorilor este principalul factor explicativ pentru luarea deciziei, ci și relația dintre partidele care constituie actori cu putere de veto este extrem de importantă pentru modul în care funcționează consiliile locale. Astfel, o primă concluzie a analizei referitoare la consiliile locale, care contrazice întru câtva ipotezele modelului, este că numărul actorilor cu putere de veto are un impact mai mic asupra stabilității politicilor decât cel așteptat. Principalul factor explicativ pentru stabilitate pare să fie în acest caz distanța dintre pozițiile partidelor care formează consiliul. Implicația este una interesantă pentru studierea relațiilor dintre partide la nivel local, însă este necesară testarea ei și pentru cazurile în care configurația actorilor este alta. Ar putea

fi util de observat în acest sens dacă rezultatele se modifică în cazul în care poziţia partidelor ca actori cu putere de veto (de la primul la al cincilea introdus) este variată. Dincolo de aceste precizări însă, modelul nu contrazice complet ipotezele teoriei, numărul de decizii adoptate fiind de aşteptat să fie mult mai mic în cazul consiliilor cu trei sau patru actori decât în cazul celor cu un actor cu putere de veto.

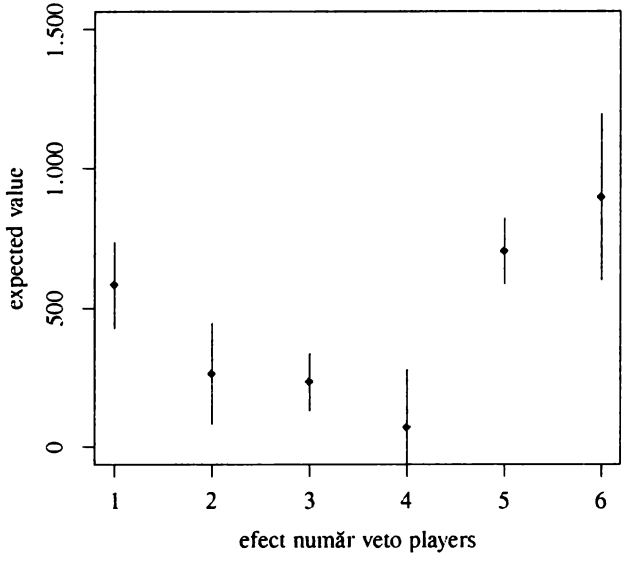

Figura 6.1. *Efectul creşterii numărului de actori cu putere de veto asupra hotărârilor luate în consiliile locale*

Modelul similar realizat pentru consiliile judeţene nu se dovedeşte la fel de puternic ca acela realizat pe populaţia de consilii locale. În primul rând, în cazul acestora, PSD este întotdeauna actor cu putere de veto, iar variaţiile apar doar în urma introducerii altor partide ca actori suplimentari. Se observă că direcţia relaţiei dintre prezenţa ca actor cu putere de veto şi luarea deciziilor este în general aceeaşi ca în modelul care se concentrează doar pe consiliile locale : adăugarea PD şi PRM duce la scăderea numărului de hotărâri adoptate, iar prezenţa UDMR duce la creşterea numărului acestora. O excepţie este cazul PNL, pentru care relaţia îşi schimbă direcţia. Dacă în consiliile locale prezenţa PNL ca actor cu putere de veto avea un

efect slab de scădere a numărului de hotărâri adoptate, în cele județene variabila este semnificativă, iar efectul este pozitiv, de creștere a numărului de hotărâri. Deși rezultatele nu sunt la fel de semnificative ca acelea de la nivel local, și în cazul acestui model se observă o tendință de scădere a numărului de hotărâri luate în situația în care există mai mulți actori cu putere de veto și o influență a distanței dintre pozițiile partidelor din consiliu. Lipsa de acuratețe a modelului se poate explica atât prin numărul scăzut de cazuri, cât și prin faptul că variația numărului de hotărâri este pe ansamblu mai mică la nivelul consiliilor județene.

Tabelul 6.2. *Rezultatele modelului pentru consiliile județene*

	Modelul 2.1 Coeficienți	Eroare standard	Modelul 2.2 Coeficienți	Eroare standard	Modelul 2.3 Coeficienți	Eroare standard
(Intercept)	112.65	138.35	122.50	137.12	161.85	141.18
cjPSD	8.29	4.98	3.26	6.08	5.78	5.23
Vppdj	-67.88.	34.74	-61.55 .	34.67	-93.60*	38.82
cjPD	1.23	7.66	0.34	7.61	1.87	7.59
vppnlj	110.83 *	49.73	81.94	53.30	155.33*	58.27
cjPNL	-18.29*	7.50	-7.05	10.88	-20.62**	7.60
vpprmj	-110.81***	30.12	-111.96***	29.82	-115.37***	29.98
cjPRM	15.67**	5.81	15.47**	5.76	13.78*	5.90
Vppcj	14.93	23.59	9.09	23.71	19.11	23.52
cjPC	23.52**	8.13	24.47**	8.07	19.07*	8.62
vpudmrj	259.72***	50.03	214.30***	59.05	233.6***	52.79
cjUDMR	-26.65**	8.33	-20.19 *	9.43	-23.58**	8.52
vpaltiij	7.73	33.68	42.04	41.25	-7.41	34.98
Cjaltii	-28.7**	9.72	-25.20 *	9.93	-32.73**	10.02
vppntcd	43.73	31.12	44.38	30.81	27.29	32.88
dimjud	17.83*	7.26	20.23 **	7.38	24.03**	8.4
Majcj			-7.27	5.14		
presedCJ					-12.88	9.04

Signif. codes: 0 „***" 0.001 „**" 0.01 „*" 0.05 „." 0.1 „ " 1

În modelul de la nivel judeţean, variabilele de control introduse, şi anume variabila pentru apartenenţa partinică a preşedintelui de consiliu şi variabila pentru partidul cu cele mai multe locuri, nu au o influenţă semnificativă. În schimb, dimensiunea judeţului duce la o creştere a numărului de hotărâri luate, însă nu la una foarte mare în termeni absoluţi (aproximativ 20 de hotărâri în plus pentru fiecare ordin de mărime a judeţului).

Ultimele două modele ale căror rezultate sunt cuprinse în tabelul 6.3 propun o variantă de operaţionalizare a relaţiei dintre consiliul local şi cel judeţean. Astfel, în modelul pentru adoptarea deciziei la nivel local au fost incluse pe rând ca variabile explicative numărul de actori cu putere de veto de la nivel judeţean şi două variabile care urmăresc să măsoare gradul de suprapunere dintre actorii cu putere de veto din cele două consilii. Prima, „suprapunere 1", este o variabilă *dummy* care ia valoarea 1 dacă preşedintele consiliului judeţean şi majoritatea din consiliul local provin din acelaşi partid. A doua variabilă propune o măsură mai precisă a congruenţei, fiind o variabilă care acordă un scor pe baza corespondenţei dintre partidele ce reprezintă actori cu putere de veto la cele două niveluri. Valoarea ei este cu atât mai mare cu cât suprapunerea dintre actori este mai mare – mai precis, dacă aceleaşi partide sunt actori cu putere de veto la ambele niveluri.

Tabelul 6.3. *Rezultatele pentru modelele care includ actorii cu putere de veto de la nivel judeţean ca factori explicativi pentru luarea deciziilor la nivel local*

	Model 3.1 Estimate	Std. Error	Model 3.2 Estimate	Std. Error
(Intercept)	-67.08	437.1	171.79	318.50
Vppsd	90.35	187.64	-87.68	151.68
clPSD	-12.03	21.26	-17.51	18.43
Vppd	-364.23***	90.64	-386.13***	91.66
clPD	44.32 .	25.32	32.99	19.61
Vppnl	-156.98	237.26	-144.40	211.10
clPNL	25.16	49.73	5.76	38.18
vpprm	-723.69***	137.92	-777.09***	134.63
clPRM	-41.52	42.86	-54.01 .	31.73
Vppc	870.09**	266.72	701.99**	215.22

clPC	-18.41	27.26	-5.59	21.55
vpudmr	1 192.49***	143.09	1 044.84***	107.14
clUDMR	-85.85***	20.92	-88.36***	18.18
Claltii	-112.08*	53.74	-135.95**	43.83
vppntcd	-629.58	1 296.12	-1 061.91	1 023.23
clPNTCD	204.61*	97.53	224.99**	78.85
Vpcj	67.54***	17.74		
dimjud	31.25	76.12	53.16	63.57
suprapunere 1	51	70.95		
suprapunere 2			75.19***	12.27

Signif. codes: 0 „***" 0.001 „**" 0.01 „*" 0.05 „." 0.1 „ " 1

În cadrul modelelor, atât numărul de actori cu putere de veto de la nivel județean, cât și scorul de congruență între niveluri se dovedesc semnificative, ceea ce indică faptul că există un impact destul de mare al nivelului superior asupra celui local. În ambele cazuri, relația este pozitivă, indicând o creștere a numărului de decizii adoptate la nivel local atât în cazul în care consiliul județean este compus din mai mulți actori cu putere de veto, cât și în cazul în care actorii de la cele două niveluri sunt aceiași. Ambele concluzii corespund îndeaproape ipotezelor teoriei. Conform acesteia, se prezice o autonomie crescută a nivelului inferior în situația în care există un număr mare de actori la cel superior, indiferent de numărul absolut de actori de la fiecare nivel. De asemenea, congruența este unul dintre factorii care duc la scăderea stabilității politicilor, iar rezultatele acestei aplicații par să indice din nou că aceasta are un impact mai mare decât numărul actorilor cu putere de veto. Astfel, în acest caz, prezența acelorași actori partizani în ambele consilii pare să fie mai semnificativă decât numărul actorilor din fiecare consiliu.

Desigur că această parte a aplicației nu permite concluzii definitive, fiind nevoie de un număr mult mai mare de consilii locale din interiorul fiecărui județ pentru a afirma cu certitudine că relația există. Însă aceste date parțiale arată că ea este prezentă, ceea ce conduce la concluzia că luarea deciziei la nivel local este puternic influențată de ceea ce se întâmplă la nivelul superior și creează

premisele pentru o eventuală cercetare ulterioară a acestei observaţii pe un eşantion semnificativ de consilii judeţene şi locale.

Concluzii

O primă concluzie care se poate desprinde din analiză este că modelul actorilor cu putere de veto oferă nişte premise teoretice utile pentru studierea relaţiei dintre actorii instituţionali şi partizani, individuali şi colectivi din cadrul instituţiilor. Deşi aplicarea sa poate fi dificilă din cauza problemelor de operaţionalizare a numărului de actori cu putere de veto sau a distanţei dintre actorii partizani, odată depăşite aceste dificultăţi modelul oferă premisele pentru studierea configuraţiilor instituţionale.

În ceea ce priveşte aplicaţia propusă aici, rezultatele ei par să confirme în general ipotezele teoriei. Pentru luarea deciziei în administraţia locală din România, implicaţiile sunt că adoptarea deciziilor este îngreunată atunci când administraţiile locale sunt foarte fragmentate, cu un număr mare de actori cu putere de veto. O implicaţie interesantă reieşită din studiu, care poate merita o cercetare mai aprofundată, este că impactul numărului de actori este variabil în funcţie de cine sunt actorii respectivi. Astfel, rezultatele par să indice că existenţa unei apropieri a poziţiei între actori este suficientă pentru a favoriza luarea deciziei, chiar şi în cazurile în care numărul de actori rămâne mare. O altă concluzie care se desprinde din această analiză este că impactul numărului de actori cu putere de veto din cadrul consiliului este mai mare pentru nivelul local decât pentru cel judeţean. Nu în ultimul rând, aplicaţiile realizate par să indice că există o influenţă importantă a corespondenţei dintre actorii de la nivel judeţean şi local asupra capacităţii de luare a deciziilor de la nivel local, o implicaţie ce ar merita studiată în continuare prin analize multinivel, de exemplu. Toate modelele ridică însă întrebări privind relaţia dintre congruenţa şi numărul actorilor cu putere de veto, cazurile analizate părând să indice că apropierea sau distanţa ideologică dintre partide are un impact major asupra capacităţii consiliilor locale şi judeţene de a lua decizii.

Cu toate acestea, aplicaţiile prezentate aici nu îşi propun să dea concluzii definitive. Pentru aceasta ar fi necesare o serie de alte

modele, care să studieze, de exemplu, impactul actorilor cu putere de veto în guvernări diferite, efectul modificărilor în configurația actorilor cu putere de veto pe parcursul unui mandat, sau să aprofundeze relația dintre nivelul local și cel județean prin modele multinivel cu un număr mult mai mare de cazuri analizate. Ceea ce demonstrează însă aplicația de față este că modelul actorilor cu putere de veto este aplicabil pentru studierea relațiilor dintre partide inclusiv la nivel local și că el poate oferi o mai bună înțelegere a acestor relații.

Bibliografie

Bawn, Kathleen (1999), „Money and Majorities in the Federal Republic of Germany: Evidence for a Veto Players Model of Government Spending", *American Journal of Political Science*, vol. 43, nr. 3 (iulie), 707-736.

Blau, Julian H. și Deb, Rajat (1977), „Social Decision Functions and the Veto", *Econometrica*, vol. 45, nr. 4 (mai), 871-879.

Dragoș, Dacian C. și Neamțu, Bogdana (2007), „Reforming Local Public Administration in Romania: Trends and Obstacles", *International Review of Administrative Sciences*, 73, 629-648.

Guha, A.S. (1972), „Neutrality, Monotonicity, and the Right of Veto", *Econometrica*, vol. 40, nr. 5 (septembrie), 821-826.

Krehbiel, Keith, Shepsle, Kenneth A. și Weingast, Barry R. (1987), „Why Are Congressional Committees Powerful?", *The American Political Science Review*, vol. 81, nr. 3 (septembrie), 929-945.

McCarty, Nolan M. (2000), „Presidential Pork: Executive Veto Power and Distributive Politics", *The American Political Science Review*, vol. 94, nr. 1 (martie), 117-129.

Miroiu, Adrian (2006), *Fundamentele politicii. I, Preferințe și alegeri colective*, Iași, Polirom.

Moulin, H. (1982), „Voting with Proportional Veto Power", *Econometrica*, vol. 50, nr. 1 (ianuarie), 145-162.

Munger, Michael C. (2004), „Book Review: *Veto Players: How Political Institutions Work*", *The Independent Review*, vol. 9, nr. 2, 297-298.

Steunenberg, Michael (2004), „Book Review: *Veto Players: How Political Institutions Work*", *West European Politics*, vol. 27, nr. 3, 2004, 535-556.

Tsebelis, George (1995), „Decision Making in Political Systems: Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartyism", *British Journal of Political Science*, vol. 25, nr. 3, 289-325.

Tsebelis, George (2002), *Veto Players: How Political Institutions Work*, Princeton University Press, New Jersey.

Tsebelis, George şi Alemán, Eduardo (2005), „Presidential Conditional Agenda Setting in Latin America", *World Politics*, vol. 57, nr. 3 (aprilie), 396-420.

Vanberg, George (2002), „Book Review: *Veto Players: How Political Institutions Work*", *Journal of Politics*.

Alte surse:

Legea nr. 215/2001 a administraţiei publice locale, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 204 din 23 aprilie 2001.

Legea nr. 286/2006 pentru modificarea şi completarea Legii administraţiei publice locale nr. 215/2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 621 din 18 iulie 2006.

Toate informaţiile privind componenţa consiliilor locale şi judeţene şi numărul de hotărâri adoptate provin de pe paginile de internet ale acestora.

7. Un experiment privind regulile de vot la alegerile locale din Chişinău - Republica Moldova

Andrei Vlăducu, Dinu Guţu[*]

Rezumat. *În acest capitol avem în vedere un experiment electoral desfăşurat la alegerile locale din Chişinău, Republica Moldova, la 5 iunie 2011, pentru a observa cum se comportă alegătorii atunci când sunt puşi să voteze cu alte reguli de vot (regula aprobării şi regula Borda) decât cea oficială (regula majorităţii). Cercetarea se înscrie în abordarea teoretică specifică Teoriei Alegerii Sociale, oferind un răspuns următoarelor întrebări de cercetare : a) dacă acest tip de experiment şi aplicarea celor două reguli de vot sunt fezabile la nivelul alegerilor de masă ; b) dacă principiile regulilor aprobării şi Borda sunt uşor de înţeles şi de acceptat de către indivizi ; c) dacă ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celor două reguli ; d) dacă s-a votat strategic şi în ce măsură la alegerile locale din Chişinău.*

Cuvinte-cheie : regula majorităţii, regula aprobării, regula Borda, vot strategic, experimente

Introducere

Înainte de a începe orice discuţie despre rolul secţiunii noastre în ceea ce priveşte acest volum despre competiţia politică vă rugăm să faceţi un exerciţiu de imaginaţie. Închipuiţi-vă că sunteţi la un concurs de dans. Există trei dansatori (cei mai buni) care şi-au etalat calităţile

* Mulţumim domnului profesor Adrian Miroiu pentru sprijinul acordat. Mulţumim Comisiei Electorale Centrale din Republica Moldova pentru înţelegerea demersului nostru ştiinţific.

pe scena celui mai important concurs de dans din lume. De asemenea, există un juriu care trebuie să decidă cine este câştigătorul. Întrebarea care stă pe buzele tuturor celor din public este cum se va stabili câştigătorul. Juriul decide că cea mai bună modalitate de a face acest lucru este să se aleagă prin vot liber, egal şi secret. Toţi sunt de acord cu această modalitate dreaptă, familiară democraţiei, de a alege câştigătorul. Şi acum să dezvoltăm mai multe scenarii referitoare la ce regulă de vot va folosi juriul. Se stabileşte că regula de vot este cea care spune că dansatorul care primeşte cele mai multe voturi va câştiga concursul. Să ne imaginăm că juriul este format din zece membri. În urma votului, dansatorul A primeşte patru voturi, dansatorul B trei voturi şi dansatorul C trei voturi. Observăm că diferenţa între primul dansator şi ceilalţi doi este mică (un singur vot). Este oare drept ca acela care are cu un singur vot mai mult decât ceilalţi doi (dar cu două voturi mai puţin decât adversarii săi însumaţi) să câştige concursul? Astfel, un membru al juriului hotărăşte să se adopte regula majorităţii în două tururi pentru a vedea cine câştigă. Se reia votul, iar după primul tur rezultatele sunt următoarele: dansatorul A rămâne cu patru voturi, dansatorul B are doar două voturi, iar dansatorul C are şi el patru voturi. Se intră în turul doi, unde dansatorul A rămâne cu patru voturi, iar dansatorul C are şase voturi. Deja juriul se confruntă cu o problemă: două reguli de vot duc la doi câştigători diferiţi. Un alt membru al juriului doreşte să schimbe regula de vot pentru a tranşa în final câştigătorul. Se adoptă regula aprobării, în care fiecare membru al juriului poate să aprobe oricare dintre dansatori (unul, doi sau pe toţi trei). În urma votului se stabileşte că dansatorul A rămâne cu patru voturi, dansatorul C are cinci voturi, iar dansatorul B are şase voturi. Aparent, cele mai intense apartenenţe în rândul juriului le stârnesc dansatorii A şi C (fie sunt pe primul loc, fie sunt pe ultimul în ordinea preferinţelor), dar dansatorul B este pe locul doi pentru majoritatea membrilor juriului. Din nou ne întrebăm ce facem. În final se stabileşte o nouă regulă de vot – regula Borda –, care clasează cei trei dansatori ierarhic, acordându-le puncte (locul I – trei puncte; locul II – două puncte; locul 3 – un punct). În urma alegerii, toţi dansatorii au acelaşi număr de puncte.

Care dintre aceste reguli de vot este mai dreaptă? Care dintre ele indică cu adevărat câştigătorul concursului? Care satisface cel mai bine preferinţa socială? Simplul motiv că unele reguli de vot sunt familiare democraţiilor le face neapărat mai drepte decât reguli la fel

de democratice, dar care nu au fost folosite niciodată la nivelul alegerilor de masă?

Metafora concursului de dans poate fi transpusă în multe dintre alegerile cu care ne confruntăm în viața de zi cu zi. De la alegeri pe care a trebuit să le facem în jocurile copilăriei, când trebuia să stabilim cine sunt hoții și cine sunt vardiștii, până la alegeri legate de pozițiile pe care le avem la locul de muncă (în sindicate, asociații profesionale, consilii de administrație), sau menite să stabilească cine ne va reprezenta interesele în instituțiile statului. Dacă ne întoarcem la exercițiul nostru de imaginație și alegem prima variantă de vot (*regula pluralitară*), ne plasăm într-un sistem specific Marii Britanii, controversat pentru că duce la suprareprezentarea primului ales și subreprezentarea celorlalți (cu toate că nu există diferențe semnificative între aceștia din punct de vedere al numărului de voturi obținute) și încurajează votul strategic. Dacă vom alege o regulă majoritară, intrăm într-o schemă de alegere cu care suntem familiarizați, datorită tipului de reguli electorale sub care se desfășoară în România alegerile pentru stabilirea președintelui și a primarului (*regula majorității în două tururi*). Celelalte variante de vot (*regula aprobării și regula Borda*) sunt reguli experimentale care sunt folosite doar în medii cu un număr restrâns de alegători, niciodată până acum la nivelul alegerilor de masă, dar pe care teoria alegerii sociale ni le prezintă ca fiind mai drepte decât regulile democratice consacrate (Felsenthal, Maoz și Rapoport, 1993).

Punctul de pornire al modelului nostru experimental l-a constituit un articol al lui Laslier și Van der Straeten despre o simulare făcută de aceștia pentru a vedea rezultatele obținute prin aplicarea regulii aprobării la nivelul alegerilor generale din Franța, din anul 2002 (Laslier, Van der Straeten, 2007). Una dintre principalele lor concluzii era că regula aprobării defavorizează candidații extremiști, în cazul cercetării lor (desfășurate asupra unui eșantion reprezentativ), candidatul extremist Le Pen obținând un scor mult mai prost (în turul întâi) decât prin intermediul regulii oficiale de vot[1] – regula majorității în două tururi.

Astfel, având în vedere proximitatea temporală, costurile relativ mici pentru desfășurarea experimentului și posibilitatea de a pătrunde

1. Vă readucem aminte că alegerile generale din Franța anului 2002 au fost extrem de controversate, având în vedere numărul mare de voturi pe care le-a obținut candidatul extremist Le Pen, care a intrat în turul doi de scrutin, alături de Chirac. În urma regulii aprobării, Le Pen nu intra în turul doi.

într-un climat politic nefamiliar, am decis să efectuăm experimentul la alegerile locale din Chişinău, Republica Moldova (turul întâi), desfăşurate în data de 5 iunie 2011.

Ceea ce ne-am propus în această cercetare a fost să testăm, folosindu-ne de metoda experimentală:

a) fezabilitatea experimentului şi a celor două reguli de vot (aprobare, Borda) la nivelul alegerilor de masă;
b) dacă principiile regulilor aprobării şi Borda sunt uşor de înţeles şi acceptat de către indivizi;
c) dacă ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celorlalte două reguli;
d) în ce măsură s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale.

În prima parte a acestui capitol vom clarifica metodologia folosită pentru desfăşurarea experimentului, după care vom continua cu partea teoretică, în care vom specifica ce înţelegem prin regula majoritară în două tururi, regula aprobării, regula Borda şi votul strategic. În partea a treia vom discuta despre analiza statistică pe care am făcut-o pentru a oferi răspunsuri celor patru întrebări de cercetare specificate mai sus. Ultima parte a acestui capitol este destinată reluării cadrului teoretic şi emiterii concluziilor rezultate în urma cercetării.

Specificaţii metodologice

O întrebare de la care am putea începe teoretizarea cercetării noastre este în ce măsură metoda experimentală are relevanţă în ştiinţele sociale. Vernon Smith[2] conchidea că motivul pentru care ai vrea să faci un experiment este fie că: a) vrei să testezi o ipoteză; b) vrei să vezi de ce o teorie nu este bună; c) vrei să observi regularităţi empirice ca fundament pentru o teorie; d) vrei să compari mediile

2. Vernon Smith (n. 1927) este profesor de economie la Universitatea Chapman din Orange, California, şi câştigător al Premiului Nobel în ştiinţele economice în 2002 în urma experimentelor pe care le-a desfăşurat cu studenţii săi. Experimentele s-au referit la modalitatea în care altruismul influenţează comportamentul economic şi la felul în care se raportează la dinamica pieţelor studenţii bogaţi şi cei săraci.

în care funcționează o teorie; e) vrei să compari instituțiile; f) vrei să evaluezi propuneri de politici; g) vrei să folosești laboratorul ca un câmp de testare pentru designul instituțional, ca să observi performanțele proprietăților noilor instituții (Miroiu, 2010, p. 4).

Atunci când încercăm realizarea unui experiment trebuie să ținem cont de trei elemente relevante - *mediul*, *comportamentul* și *instituțiile*. Mediul experimental cuprinde un set de variabile preexistente (cele cu care vin agenții supuși experimentului) și un set care nu poate fi influențat decât de cercetător. Instituțiile cuprind mesaje de distribuire referitoare la modul în care se modifică tipul de alocare instituțională, de tranziție (ajustare) și de încheiere a procesului. Prin comportament înțelegem setul comportamental al agenților supuși experimentului. Principalul beneficiu pe care ți-l oferă un experiment este controlul variabilelor mediu și instituții.

În științele sociale există două tipuri de experimente: cele fizice (observi în realitate ce se întâmplă) și cele mentale (îți imaginezi ce s-ar putea întâmpla), prezenta cercetare înscriindu-se în prima categorie. Din punct de vedere metodologic, tipul de experiment pe care l-am ales se încadrează în categoria *framed field experiment*, adică „experimente de teren desfășurate pentru a identifica în ce măsură condițiile care se aplică în mod natural pot fi transpuse unor medii experimentale. Acest design experimental duce către identificarea unui cadru natural în care poți controla experimentul în sensul desfășurării acestuia pe teren" (Harrison și List, 2004). În cazul experimentului nostru, avem drept obiectiv compararea a trei sisteme de vot din punctul de vedere al rezultatelor pe care le oferă și al identificării gradului în care s-a votat strategic, precum și acceptabilitatea noilor reguli de vot în rândul agenților supuși experimentului și însăși fezabilitatea acestuia la nivelul unor alegeri de masă.

Experimentul desfășurat în cadrul alegerilor locale generale din Chișinău, Republica Moldova (5 iunie 2011, turul întâi), s-a bazat pe o cercetare-pilot realizată cu șase luni mai devreme în interiorul SNSPA[3]. Cercetarea-pilot urmărea să observe în ce măsură se schimbă

3. Situația experimentală s-a organizat în cadrul cursului de Analiză Electorală, desfășurat în anul III, la nivel de licență, în cadrul Facultății de Științe Politice (SNSPA - București) de către profesorul universitar Alfred Bulai (experimentul propriu-zis a fost realizat pe data de 15 decembrie 2010). Evaluarea în cadrul acestui curs constă în simularea unei campanii

rezultatele alegerilor prin folosirea unor reguli de vot diferite, precum şi măsurarea votului strategic în cadrul situaţiei experimentale. Astfel, au fost analizate comparativ trei reguli de vot (regula pluralitară, regula aprobării şi regula Borda). Concluziile experimentului au fost că folosirea unor reguli de vot diferite într-o alegere duce la câştigători diferiţi (sub regula Borda am avut un alt câştigător) şi la schimbări ale ordinii în clasamentul alternativelor; precum şi că s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale (Vlăducu şi Guţu, 2011). Cu toate acestea cercetarea din decembrie 2010 prezintă anumite carenţe la nivel de validare ştiinţifică:

- Numărul mic de subiecţi care au participat la experiment - 94 de subiecţi.

---

electorale desfăşurate pe durata a aproximativ 30 de zile, finalizată cu alegerea prin vot (se foloseşte regula pluralitară) a unui câştigător (există o zi a alegerilor în care se tipăresc buletine de vot, studenţii FSP fiind invitaţi să voteze). La acest curs sunt înscrişi studenţi din anul II şi anul III, având cerinţa de a se constitui în echipe de campanie formate din cinci-şapte persoane, fiecare echipă propunând un candidat. Astfel, au existat opt echipe: Partidul România Mare (PRM), Partidul Comunist Român (PCR), Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR), Partidul Noua Generaţie (PNG), Partidul Naţional Liberal (PNL), Partidul Social Democrat (PSD), Mişcarea Verzilor (MV) şi un candidat independent, fiecare echipă având un candidat drept reprezentant; de asemenea mai multe echipe s-au constituit în trusturi de presă, sindicate ale studenţilor. Rolurile sunt bine definite în interiorul echipei de campanie, plecând de la studenţi care se ocupă cu monitorizarea presei (atât a celei reale, cât şi a celei constituite în interiorul cursului) până la şefi de campanie şi formatori de mesaje care să definească patternurile comportamentale şi atitudinale ale candidatului. Candidatul trebuie să urmărească linia oficială a omologului său din realitate, asumându-şi toate atitudinile acestuia (pozitive şi negative). De-a lungul campaniei electorale sunt organizate diverse evenimente de către echipele implicate în joc: dezbateri, conferinţe de presă, acţiuni în interiorul SNSPA, promovare prin diverse mijloace (afişe, stickere, bannere), invitarea unor personalităţi politice (Remus Cernea, Alina Gorghiu), totul culminând cu o dezbatere finală (după modelul celor desfăşurate pentru alegerile prezidenţiale) unde sunt invitaţi toţi candidaţii şi la care poate asista orice student al facultăţii. Imediat după încheierea dezbaterii se deschid urnele de vot, unde studenţii (FSP, nivel licenţă şi master) şi-au putut exprima preferinţele.

- Având de-a face cu subiecți educați (studenți), e posibil ca unele comportamente strategice să fi fost induse de natura activității pe care aceștia o au (studenți la Facultatea de Științe Politice).
- Desfășurarea experimentului într-o simulare de campanie electorală nu ne asigură că subiecții au tratat cu seriozitate demersul nostru.

Având experiența cercetării din cadrul cursului de Analiză Electorală, cunoscând limitele cercetării și fiind motivați de validarea ipotezelor acesteia, am lansat ideea organizării unei cercetări similare în cadrul unor alegeri reale. Am decis aplicarea experimentului electoral în cadrul alegerilor locale generale din Chișinău (Republica Moldova) desfășurate pe data de 5 iunie 2011 (turul întâi). Avem mai multe argumente pentru care ne-am decis asupra acestei alegeri:

- posibilitatea aplicării experimentului pe un eșantion reprezentativ (aproximativ 1 300 de persoane);
- costuri relativ reduse;
- aplicarea experimentului într-un alt spațiu politic decât cel românesc;
- proximitate temporală.

Experimentul a demarat prin trimiterea unei scrisori oficiale către Comisia Electorală Centrală (CEC) din Republica Moldova, pentru a obține aprobarea desfășurării cercetării. Deși în fază inițială cererea ne-a fost aprobată, abia în data de 3 iunie am reușit să obținem acordul oficial pentru desfășurarea cercetării. Experimentul propriu-zis s-a desfășurat în 5 dintre cele 300 de secții de votare organizate în Chișinău, după cum urmează:

- Sector Ciocana - Liceul „P. Zadnipru" (secția 163).
- Sector Centru - Teatrul „Satiricus" (secția 117).
- Sector Râșcani - Liceul „Ion Creangă" (secția 224).
- Sector Buiucani - Școala medie nr. 5 (secția 92).
- Sector Botanică - Centrul Academic Internațional „Eminescu" (secția 46).

Pentru o mai bună validitate și fidelitate a experimentului am desfășurat o eșantionare aleatorie a câte unei secții de vot pentru fiecare dintre cele cinci unități administrative ale Chișinăului. A urmat

selectarea a zece operatori de teren (câte doi pentru fiecare secţie). Menţionăm faptul că operatorii de teren au fost selectaţi de la o firmă specializată de cercetări sociologice din Republica Moldova şi posedau cunoştinţe atât de limba română, cât şi de limba rusă[4]. Pentru fiecare secţie de votare au fost distribuite câte 300 de buletine experimentale. Acestea conţineau trei întrebări (în limba română şi în limba rusă), fiecăreia corespunzându-i câte o listă electorală identică cu cea reală:

- Regula majoritară: „Care este candidatul cu care aţi votat la alegeri?"
- Regula aprobării: „Alegeţi câţi candidaţi doriţi din lista de mai jos"
- Regula Borda: „Ierarhizaţi 3 dintre opţiunile dvs. de vot (1 - prima opţiune, 3 - ultima opţiune)".

Operatorii au respectat caracterul secret al votului şi intimitatea alegătorilor, aplicând un buletin la a treia persoană ieşită de la urne. Buletinul de vot era înmânat alegătorilor, fiind însoţit de explicaţia prealabilă a operatorului. Menţionăm că operatorii de teren au aplicat buletinele de vot pe tot parcursul desfăşurării scrutinului (intervalul 07 : 00-21 : 00). Pasul de eşantionare a fost de 5 (1 500 alegători medie per secţie/300, eşantion secţie). Pe baza experienţei scrutinelor precedente am luat în calcul faptul că prezenţa la urne nu depăşeşte 60% (aceasta fiind de 57.02% în cazul alegerilor din 5 iunie). Corectitudinea aplicării buletinelor de vot a fost asigurată prin verificarea periodică a operatorilor, pe tot parcursul scrutinului.

Conform articolului 134 din Codul Electoral al Republicii Moldova, privind alegerea primarului:

„(1) Candidatul pentru funcţia de primar se consideră ales dacă a întrunit mai mult de jumătate din voturile valabil exprimate ale alegătorilor care au participat la votare.

---

4. Republica Moldova este o societate polarizată între vorbitori de limbă rusă şi vorbitori de limbă română. Cu câteva zile înainte de experiment, un exit-poll realizat de firma IRES, a lui Vasile Dâncu, a greşit rezultatele deoarece operatorii de teren vorbeau doar limba română, neputând discuta cu vorbitorii de limbă rusă, votanţi în mare parte ai Partidului Comunist din Republica Moldova.

(2) În cazul în care nici un candidat nu întruneşte mai mult de jumătate din numărul de voturi valabil exprimate, în termen de două săptămâni se va proceda la al doilea tur de scrutin cu doi candidaţi care au întrunit cel mai mare număr de voturi în primul tur de scrutin".

Aşadar, regula de vot pentru alegerile locale generale din Republica Moldova este prin vot majoritar în două tururi, acestea având loc o dată la patru ani. Din punctul de vedere al competiţiei politice, conform sondajelor, şansele cele mai mari pentru obţinerea postului de primar al municipiului Chişinău erau împărţite între actualul primar, Dorin Chirtoacă, membru al Partidului Liberal, şi candidatul Partidului Comuniştilor, Igor Dodon. Rămâne de văzut dacă tipul de regulă de vot a determinat bipolarizarea electoratului sau alte variabile au determinat acest lucru (94.6% dintre electori au votat pentru primii doi candidaţi).

În urma realizării experimentului electoral, odată cu centralizarea buletinelor de vot de la cele cinci secţii, am realizat alături de cei zece operatori un focus-grup pentru a obţine informaţii privind desfăşurarea experimentului şi pentru a identifica eventualele probleme apărute. În cazul a şase dintre operatori, comisia electorală din secţiile în care au fost repartizaţi a încercat să se opună desfăşurării experimentului până la confirmarea telefonică privind legalitatea acestuia din partea reprezentanţilor Comisiei Electorale Centrale. Experimentul a avut o receptivitate destul de ridicată la nivelul alegătorilor, majoritatea fiind dispuşi să completeze buletinele de vot. În cazul secţiilor de la Botanică şi Râşcani, cu precădere alegătorii mai în vârstă, preponderent vorbitori de limbă rusă, nu şi-au manifestat disponibilitatea de a participa. Chiar dacă pe fiecare buletin au existat explicaţii detaliate privind regula de vot, majoritatea alegătorilor au cerut informaţii suplimentare, apelând la operatori.

Candidaţii care au participat la alegerile locale din Chişinău au fost următorii:

Tabelul 7.1. *Candidaţi alegeri locale Chişinău*

Nr.	Candidat	Partid
1.	Coropceanu Sergiu	Partidul Social Democrat
2.	Buşilă Radu	Partidul Popular Creştin Democrat
3.	Crîlov Valentin	Partidul Socialiştilor din Moldova „Patria Rodina"

4.	Oleg Onişcenco	Partidul Politic „Casa noastră Moldova"
5.	Dodon Igor	Partidul Comuniştilor
6.	Klimenco Valerii	Mişcarea Social-Politică „Ravnopravie"
7.	Pavlicenco Vitalia	Partidul Naţional Liberal
8.	Laguta Maia	Partidul Politic Patrioţii Moldovei
9.	Buliga Valentina	Partidul Democrat din Moldova
10.	Preşca Valeriu	Blocul Electoral „Forţa a treia"
11.	Mihail Manole	Partidul Popular Democrat din Moldova
12.	Darie Marcel	Partidul Legii şi Dreptăţii
13.	Dorin Chirtoacă	Partidul Liberal
14.	Mihai Godea	Independent

Pentru a analiza datele obţinute în urma desfăşurării experimentului am apelat la interpretare statistică[5].

Numărul mare de respondenţi în cadrul experimentului (1 335) ne-a validat eşantionul ca fiind unul reprezentantiv din punct de vedere statistic, cu o eroare de +/-3%.

Limitele cercetării se înscriu în mediul experimentului care nu a încurajat apariţia unei a treia alternative relevante, deoarece peste 94% dintre voturi au fost împărţite între primii doi candidaţi, modificările ierarhice fiind mai degrabă nesemnificative.

Cadrul teoretic - Regula majorităţii în două tururi, regula aprobării, regula Borda

Înainte de a intra în analiza propriu-zisă a rezultatelor experimentului vom realiza o descriere a celor trei reguli de vot cu care am operat în cadrul experimentului - regula aprobării, regula Borda şi regula majorităţii în două tururi (regula oficială de vot) -, precum şi a votului strategic.

5. Putem furniza baza de date cu care am operat în cadrul acestui experiment tuturor celor care doresc să verifice, să extindă, să îmbunătăţească rezultatele cercetării noastre. Aceştia ne pot scrie pe adresa Facultăţii de Ştiinţe Politice, SNSPA Bucureşti.

Regula majorităţii în două tururi

Regula oficială cu care s-a votat în turul întâi al alegerilor locale din Chişinău a fost cea a majorităţii. Această regulă de vot poate avea două variante. În prima variantă (cea mai cunoscută) regula selectează, în ordinea numărului de voturi, candidaţii clasaţi pe primele două locuri dacă niciunul dintre aceştia nu întruneşte o majoritate absolută a voturilor. Între aceştia din urmă se organizează un nou tur de scrutin şi este declarat câştigător acel candidat care primeşte o majoritate simplă (majoritatea celor care nu absentează şi care nu se abţin, în cazul în care abţinerea este permisă).

Exemplu (exemplul este unul aleatoriu, neavând nici o legătură cu realitatea) :

Tabelul 7.2. *Modelul regulii majorităţii în două tururi*

	Tur 1	**Tur 2**
Candidat	Voturi	Voturi
A	**39**	44
B	**32**	**56**
C	21	
D	8	

Cea de-a doua variantă este regula majorităţii absolute, care este folosită pentru selectarea unui singur candidat. Ceea ce se cere pentru a determina candidatul câştigător este obţinerea unei majorităţi a voturilor (50% + 1) din partea tuturor membrilor grupului (indiferent dacă există absenţe sau abţineri)[6].

Din punct de vedere istoric, *regula majorităţii* reprezintă cel mai răspândit instrument prin care grupurile iau decizii. Condiţiile pe care G. Heinberg le presupune pentru ca regula majorităţii să funcţioneze (Heinberg, 1926) fac referire la: a) existenţa grupurilor organizate; b) egalitatea membrilor în ceea ce priveşte drepturile politice; c) acceptarea ideii că părerea celor mulţi formează voinţa

6. În România, de exemplu, pentru ca un referendum să fie validat, procesul decizional se supune regulii majorităţii absolute, fiind nevoie de 50% + 1 din totalul cetăţenilor cu drept de vot.

colectivă. Biserica Catolică este prima instituţie care foloseşte regula majorităţii[7] pentru a face diverse alegeri în interiorul ei (Colomer şi McLean, 1998). În anul 1430, regula majorităţii este introdusă ca element de decizie (se aplica rar, neavând statutul de regulă de sine stătătoare) în Camera Comunelor a Parlamentului Britanic prin intermediul *Magna Carta Libertatum*. Această regulă începe să aibă un grad mare de răspândire odată cu acceptarea pluralităţii opiniilor şi creşterea drepturilor politice.

Regula majorităţii presupune ca principale avantaje:

- simplitatea (votanţii o pot înţelege uşor, iar voturile sunt uşor de numărat);
- rezolvă o parte a problemei de reprezentare a regulii pluralităţii, maximizând dimensiunea grupului reprezentat.

Printre principalele dezavantaje ale regulii majorităţii se numără stimulentele pe care le oferă în ceea ce priveşte votul strategic în primul tur şi campania negativă. Unele dintre efectele directe ale acestor comportamente sunt descurajarea prezenţei la vot a alegătorilor candidaţilor minoritari, scăderea prezenţei la vot şi nesinceritate în exprimarea preferinţei politice. De asemenea, organizarea a două tururi de scrutin conduce la mărirea costurilor de organizare a alegerilor şi la creşterea timpului de desfăşurare a acestora.

Regula aprobării

Regula aprobării este o metodă de vot prin care votanţii pot alege (sau aproba) oricâţi candidaţi doresc dintre cei disponibili. Nu există restricţii în ceea ce priveşte numărul de candidaţi care pot fi aleşi,

7. Una dintre cele mai mari probleme cu care s-a confruntat Biserica Catolică a reprezentat-o modul în care era ales următorul papă. Cum papa era expresia voinţei lui Dumnezeu pe pământ, atunci când diferite facţiuni aveau preferinţe divergente apărea o problemă. Dacă papa este unic şi *unsul lui Dumnezeu pe pământ*, atunci de ce există păreri contrare în ceea ce priveşte viitorul succesor? Astfel de dileme i-au făcut pe membrii Bisericii Catolice să-şi pună întrebări de genul: *Cine sunt cei care trebuie să-l aleagă pe papă ?*, *Cum se organizează aceste alegeri ?*, *Ce regulă trebuie să folosim pentru a-l alege pe papă ?*, *Ce stimulente trebuie introduse pentru a facilita procesul alegerii ?*

fiecare votant putând opta pentru un candidat, doi candidați, trei candidați, pentru întreaga listă sau pentru niciunul, dându-le maxim un vot fiecăruia. Spre deosebire de regula Borda, despre care vom discuta mai jos, alegătorul nu trebuie să ierarhizeze valoric candidații, ci să-și exprime acordul sau dezacordul pentru fiecare dintre aceștia. Câștigător devine candidatul care primește cele mai multe voturi (sau aprobări). Pentru ca o regulă de vot să se numească *regula aprobării*, trebuie să îndeplinească două condiții:

- nu există nici o restricție privind numărul candidaților pe care îi alegi (atâta timp cât se găsesc pe listă);
- nu trebuie ca alegătorul să ierarhizeze opțiunile (fiecărui candidat îi poți acorda maxim un vot).

Exemplu (exemplul este unul aleatoriu, neavând nici o legătură cu realitatea):

Tabelul 7.3. *Modelul regulii aprobării*

Candidat	→	Utilizați X pentru a selecta candidații preferați
A	→	
B	→	X
C	→	
D	→	X

Deși regula aprobării a fost folosită pentru prima dată în secolul al XIII-lea la conclavurile papale, în științele politice expresia *approval voting* apare în anii '70, odată cu articolul lui G. Ottewell „Arithmetic of Voting". Regula aprobării nu este răspândită la nivelul alegerilor de masă, aceasta fiind folosită în special în mediul privat (alegeri pentru stabilirea consiliilor directoare, asociațiilor profesionale etc.), atunci când avem un număr relativ mic de votanți[8]. După Brams și

8. Este important să menționăm că, începând cu 2012, în cadrul SNSPA, alegerea membrilor Consiliilor facultăților și a Senatului Universității, atât la nivel profesoral, cât și la nivelul studenților, se realizează folosind regula aprobării. Astfel, SNSPA devine prima instituție de învățământ superior din România care apelează la această regulă de vot pentru a-și alege reprezentanții.

Fishburn (Brams, 1993), regula aprobării prezintă o serie de avantaje comparativ cu celelalte reguli de vot:

- este o regulă de vot simplă şi conduce la scăderea voturilor anulate (spre exemplu, în cazul regulii majorităţii se anulează voturile care indică mai mult de un candidat);
- de obicei, candidatul ales se selectează într-un singur tur;
- este o regulă de vot flexibilă, oferind votanţilor posibilitatea de a alege un singur candidat (dacă au o preferinţă intensă pentru acesta) sau mai mulţi candidaţi (dacă nu au o preferinţă intensă pentru niciunul dintre ei);
- voturile se numără uşor;
- conduce, de obicei, la alegerea candidaţilor moderaţi;
- reduce campaniile negative[9];
- este ales candidatul cu cel mai puternic suport general;
- sporeşte valoarea votului;
- este mai puţin vulnerabilă la votul strategic şi reprezintă exact candidaţii minoritari (atunci când candidatul preferat nu are şanse de a câştiga alegerile, votantul poate în continuare să îi ofere aprobarea, selectând apoi şi un candidat cu mai multe şanse de a câştiga).

Principalul dezavantaj al regulii aprobării este acela că nu reprezintă exact intensitatea preferinţelor votanţilor. Votantul poate aproba mai mulţi candidaţi fără a-i prefera pe toţi la fel. Raportându-ne la exemplul nostru de mai sus, spunem că îi preferăm pe candidaţii B şi D, cu toate că B este preferat lui D la nivel personal. Sub regula aprobării vom exprima însă o preferinţă la fel de intensă pentru ambii candidaţi.

Regula Borda

Regula Borda este o regulă nefolosită la nivelul alegerilor de masă, cu toate că unii autori (Felsenthal, Maoz şi Rapoport, 1993) consideră că aceasta respectă în mai mare măsură preferinţa socială generală

9. Prin *campanie negativă* înţelegem acel tip de campanie care are drept principal obiectiv obţinerea unei reacţii negative faţă de adversar din partea electoratului, nefiind considerată fair-play.

decât mult mai cunoscutele reguli majoritară și pluralitară. Jean Charles de Borda (1733-1799) a dezvoltat această regulă de vot plecând de la o situație reală : prezența preferințelor ciclice în cadrul alegerilor din interiorul Academiei Franceze de Științe. Împreună cu marchizul de Condorcet, Borda a inițiat celebra dezbatere din interiorul Academiei Franceze de Științe între moderniști (susținătorii lui Condorcet) și apărătorii puterii absolute (Borda), privind modul în care diferite reguli de vot pot da câștigători diferiți. Răspunsul lui J.C. Borda la problema preferințelor ciclice este formulat în lucrarea sa *Mémoire sur les élections au scrutin* prezentată de autor în 1770 la Académie Royale des Sciences și publicată în 1789.

Asumpția de la care pornește această regulă de vot este aceea că tăria susținerii pe care membrii unui grup o acordă unei alternative nu este dată exclusiv de numărul de opțiuni prime pentru această alternativă. Pentru a evalua tăria reală a susținerii unei alternative e nevoie să cunoaștem cum stă acea alternativă în cadrul întregii ierarhizări a tuturor alternativelor de către membrii grupului. Mai simplu, regula Borda oferă fiecărui candidat un anumit număr de puncte corespunzând poziției în care acesta este ierarhizat de către fiecare votant. După ce toate voturile au fost numărate, candidatul cu cele mai multe puncte este considerat câștigător.

Exemplu (exemplul este unul aleatoriu, neavând nici o legătură cu realitatea)[10] *:*

Tabelul 7.4. *Modelul regulii Borda*

Candidat	→	**Ierarhizați următorii candidați în funcție de preferință**
A	→	2
B	→	1
C	→	3

10. Traducând acest tabel, înțelegem că avem trei candidați : Băsescu, Geoană, Antonescu. În cazul alegătorului nostru, acesta îl preferă pe primul loc pe B (1 - de la locul întâi, dar care va primi trei puncte), pe locul doi pe C (2 - de la locul doi, va primi două puncte), iar pe locul trei pe A (3 - de la locul trei, dar va primi doar un punct).

Vom apela la un model teoretic ipotetic pentru a exemplifica modul de funcţionare al regulii Borda:

Fie un grup G format din 100 de persoane, având trei alternative între care pot să aleagă (A, B, C).

G={1...100}

P{A, B, C}, unde P reprezintă relaţia de preferinţă.

Profilul grupului este redat în tabelul de mai jos:

Exemplu: (exemplul este unul aleatoriu, neavând nici o legătură cu realitatea)[11] *:*

Tabelul 7.5. *Paradoxul votului cu câştigători multipli*

40	30	2	16	12
A	C	C	B	B
C	B	A	A	C
B	A	B	C	A

Folosind *regula pluralitară* vom avea următoarele rezultate:

Alternativa A este prima preferinţă pentru 40 de persoane, alternativa C este prima preferinţă pentru 32 de persoane, alternativa B este prima preferinţă pentru 28 de persoane. Cum 40 > 32 > 28 => ordinea alternativelor preferate la nivelul grupului este Băsescu *P* Antonescu *P* Geoană => alternativa Băsescu este câştigătoare.

Dacă folosim *regula majorităţii absolute*, vom avea următorul rezultat:

(A, C): A *P* C: 40 + 16 = 56

(C, B): C *P* B: 30 + 2 + 12 = 44

=> A *P* C analog în urma calculelor C *P* B şi B *P* A => proprietatea tranzitivităţii (dacă a *P* b şi b *P* c => a *P* c) este încălcată => nu avem nici un câştigător.

Regula Borda ataşează fiecărei persoane trei puncte pentru alternativa folosită pe primul loc, două puncte pentru alternativa folosită pe locul al doilea şi un punct pentru alternativa folosită pe locul al treilea.

---

11. Traducând acest tabel, înţelegem că 40 de persoane îl preferă pe primul loc pe A, pe locul doi pe C, iar pe locul trei pe B. 30 de persoane îl preferă pe primul loc pe C, pe locul doi pe B, iar pe locul trei pe A. Analog, acelaşi raţionament este valabil pentru toţi ceilalţi indivizi.

Rezultatele produse sunt următoarele:

A: (3*40) + 30 + (2*2) + (2*16) + 12 = 120 + 30 + 4 + 32 + 12 = 198 puncte

(analog) C = 216 puncte

(analog) B = 186 puncte

=> ordinea alternativelor este (C, A, B), alternativa aleasă fiind Antonescu. Observăm că trei reguli de vot aplicate aceluiaşi model teoretic duc la rezultate diferite.

Pentru ca o regulă de vot să poată fi numită *regula Borda*, aceasta trebuie să satisfacă următoarele două condiţii (Felsenthal, Maoz şi Rapoport, 1993):

- fiecare membru al grupului să-şi fi ierarhizat strict toate alternativele (nu există situaţii de indiferenţă între alternative).
- regula depinde doar de evaluările pereche cu pereche ale alternativelor.

Considerăm ca fiind avantaje ale regulii Borda:

- capacitatea de a elimina candidaţii extremişti, avantajând candidaţii moderaţi;
- este o regulă de vot consensuală;
- sub auspiciile acestei reguli, votanţii îşi ordonează preferinţele sincer;
- de obicei, candidatul ales se selectează din primul tur.

Există o serie de dezavantaje legate de această regulă de vot:

- este o regulă de vot complicată, votanţii putând avea dificultăţi în înţelegerea ei;
- numărarea voturilor poate fi dificilă;
- este vulnerabilă la votul strategic (votanţii îşi pot reprezenta fals preferinţele pentru a-şi ajuta candidatul preferat);
- poate părea o regulă contraintuitivă unora dintre votanţi deoarece are potenţialul de a elimina un candidat care obţine o victorie după regula pluralitară (exemplul nostru îl dă câştigător pe *x* sub auspiciile regulii pluralitare), dar care pierde după regula Borda (alternativa *y* câştigă sub regula Borda).

Votul strategic

O dezbatere importantă în evoluţia ştiinţelor politice este cea dintre Cox şi Duverger pe tema votului strategic, aceştia încercând să ofere răspuns unor întrebări de genul: *Există vot strategic în alegerile de masă ? Se poate vota strategic, iar dacă da, când ? Poţi împiedica votul strategic ? Există reguli imune la votul strategic ? Dacă există, înseamnă că ele sunt mai bune pentru că votezi sincer ?*

Discuţia pleacă de la asumpţia lui Maurice Duverger, care în lucrarea *Les partis politiques*, după formularea celor două legi cunoscute în ştiinţele politice drept legile lui Duverger[12], conchide că indivizii votează strategic deoarece cunoaşterea de către alegător a regulii de vot îi induce acestuia un anumit tip de comportament electoral.

Dacă am încerca să dăm o definiţie a votului strategic aceasta s-ar referi la transferul de voturi pentru orice altă alternativă care nu e prima preferinţă a individului cu scopul de a îmbunătăţi rezultatul alegerilor (Moser, Scheiner, 2008, p. 2). Pentru o mai bună descriere şi înţelegere a modelului votantului strategic vom apela la un exemplu folosind modelul votantului raţional[13]:

- fie un votant V (Ion) şi trei alternative de vot (A, B, C);
- cel mai bun rezultat pentru votant este determinat de cel mai mare câştig pe care îl poate obţine în urma ieşirii câştigătoare a alternativelor;

12. Cele două legi ale lui Duverger sunt: 1) sistemul pluralitar duce la apariţia bipartidismului; 2) sistemul proporţional duce la apariţia multipartidismului. În urma acestor legi au apărut o serie de dezbateri în ştiinţele politice: Sistemul de vot influenţează numărul de partide politice sau numărul de partide politice influenţează sistemul de vot?; Cum putem numi aceste două asumpţii legi atâta timp cât există cel puţin un exemplu care să le infirme? ş.a.
13. Conform lui Arrow (Arrow, 1951) un individ este raţional dacă se comportă astfel: a) poate întotdeauna să ia o decizie atunci când se confruntă cu mai multe alternative; b) ierarhizează toate alternativele pe care le are în funcţie de propriile preferinţe, astfel încât fiecare este preferată, indiferentă sau inferioară celorlalte; c) ierarhizarea preferinţelor este tranzitivă; d) întotdeauna alege dintre alternativele posibile pe cea care se află cel mai sus în ierarhia preferinţelor sale; e) întotdeauna ia aceeaşi decizie când are de ales între aceleaşi alternative.

- stabilim că ordinea preferințelor lui *V* este C *P* A *P* B (Prin *P* înțelegem *preferință*.) :
- dar ce se întâmplă atunci când *V* știe că preferința lui primă (C) are puține șanse să iasă câștigătoare și că lupta se va da între preferința secundă (A) și preferința terță (B)?

Pentru a evita ca B (preferința terță) să iasă câștigătoare, *V* va opta pentru preferința secundă A. Aceasta este ceea ce se numește un vot strategic.

Pot fi identificați o serie de factori care favorizează apariția votului strategic : a) regula de vot care favorizează astfel de comportamente ; b) capacitatea votantului de a fi decisiv în stabilirea alternativei câștigătoare[14] ; c) opțiunile viabile pe care votantul le are și care pot influența decizia ; d) gradul de informație pe care îl are individul în ceea ce privește regula de vot și scena politică (Herrmann și Pappi, 2008).

În general, votul strategic este considerat un comportament electoral rău, deoarece alegătorul este presat de regulile jocului să exprime o opțiune neadevărată, renunțând la adevărata lui preferință.

Testarea întrebărilor de cercetare

Întrebarea I : Care este fezabilitatea experimentului și a celor două reguli de vot (aprobare, Borda) la nivelul alegerilor de masă ?

Rata mare de participare (1 335 de subiecți) dintr-un număr maxim de 1 500 de subiecți a demonstrat că acest tip de experiment este fezabil și acceptat de către votanți. De asemenea, o mare parte dintre aceștia (rezultate obținute în urma desfășurării focus-grupului cu operatorii de teren) s-au dovedit interesați să ia parte la un experiment care vizează regulile de vot, cerând operatorilor de teren date suplimentare.

14. Asumăm un caz ipotetic în care votul unui individ poate conta foarte mult în stabilirea câștigătorului.

Întrebarea II : Principiile regulilor aprobării şi Borda sunt uşor de înţeles şi acceptat de către indivizi ?

Alegătorii din Chişinău nu sunt obişnuiţi cu un astfel de tip de experiment electoral. Noile reguli de vot fiind prezentate ad-hoc, la ieşirea de la urne, alegătorii nu au avut prea mult timp de reflecţie sau pentru aplicarea unor eventuale strategii de vot în dependenţă de preferinţele lor, marea majoritate a persoanelor participante la experiment exersând pentru prima dată aceste reguli de vot. În aceste condiţii, pentru experimentele viitoare de acest tip ar fi utilă informarea prealabilă a alegătorilor din secţia respectivă, pentru o înregistrare mai bună a preferinţelor acestora şi pentru a limita reticenţa lor în ceea ce priveşte participarea la experiment.

Tabelul de mai jos dovedeşte că numărul dominant de aprobări prin regula aprobării la nivel general este între 1 şi 2, foarte puţini alegători aprobând mai mult de două alternative.

Tabelul indică în partea superioară numărul de aprobări, iar în partea inferioară numărul indivizilor care au avut opţiunea respectivă.

Tabelul 7.6. *Valoarea dominantă a alternativelor aprobate*

0	1	2	3	4	5	6	7	8	> 9
7	**945**	**323**	49	7	4	1	0	0	0

Întrebarea III : Ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celorlalte două reguli ?

Am luat în calcul rezultatele obţinute prin regula oficială de vot (regula majorităţii), coroborate cu rezultatele obţinute prin regula aprobării şi regula Borda. Analiza s-a centrat în primă instanţă asupra rezultatelor obţinute în fiecare secţie de vot, după care am realizat o centralizare a tuturor rezultatelor. Vă readucem aminte că am folosit o formă simplificată a regulii Borda, luând în calcul doar primele trei alternative clasificate, acordând punctaj inclusiv variantelor care

clasificau doar una (sau două) alternative. Totalul indivizilor care au participat la experimentul nostru a fost de 1335.

a) Secţia Buiucani

La secţia Buiucani au fost supuse situaţiei experimentale în total 308 persoane.

În urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.7. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Buiucani*

Candidat	Partid	Voturi/Procente Regula Majorităţii	Voturi prin Aprobare	Puncte în urma Regulii Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	0 / 0%	1	**0 p**
BUŞILĂ Radu	PPCD	0 / 0%	10	**5 p**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0 / 0%	24	**47 p**
OLEG Onişcenco	PPCNM	1 / 0.3%	32	**57 p**
DODON Igor	**PC**	**132 / 44.3%**	**139**	**428 p**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	0 / 0%	24	**76 p**
PAVLICENCO Vitalia	PNL	1 / 0.3%	19	**40 p**
LAGUTA Maia	PPPM	2 / 0.6%	32	**69 p**
BULIGA Valentina	**PDM**	**22 / 7.4%**	**47**	**141 p**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0 / 0%	1	**4 p**
MIHAIL Manole	PPDM	0 / 0%	5	**12 p**
DARIE Marcel	PLD	2 / 0.6%	10	**23 p**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**93 / 31.2%**	**116**	**356 p**
MIHAI Godea	**IND**	**8 / 2.6%**	**43**	**118 p**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Buiucani în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Dodon – 132 de voturi (44.3%); 2) Chirtoacă – 93 de voturi (31.2%); 3) Buliga – 22 de voturi (7.4%)

Regula aprobării : 1) Dodon – 139 de voturi ; 2) Chirtoacă – 116 voturi ; 3) Buliga – 47 de voturi

Regula Borda : 1) Dodon – 428 de puncte ; 2) Chirtoacă – 356 de puncte ; 3) Buliga – 141 de puncte.

Observăm că pe secţia Buiucani clasamentul primelor trei alternative nu se modifică, cu toate că alternativa numărul trei – Buliga – creşte substanţial în ceea ce priveşte numărul de voturi primite sub auspiciile regulilor aprobării şi Borda.

b) Secţia Centru

La secţia Centru au fost supuse situaţiei experimentale în total 186 de persoane.

În urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate :

Tabelul 7.8. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Centru*

Candidat	Partid	Voturi/Procente Regula Majorităţii	Voturi prin Aprobare	Puncte în urma Regulii Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	1 / 0.5%	8	**13**
BUŞILĂ Radu	PPCD	2 / 1.1%	5	**11**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	3	**5**
OLEG Onişcenco	PPCNM	0	3	**6**
DODON Igor	**PC**	**73 / 39.9%**	**76**	**222**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	1 / 0.5%	5	**6**
PAVLICENCO Vitalia	PNL	0	4	**6**
LAGUTA Maia	PPPM	0	1	**4**
BULIGA Valentina	**PDM**	**5 / 2.7&**	**13**	**54**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	2	**0**
MIHAIL Manole	PPDM	0	2	**0**
DARIE Marcel	PLD	0	2	**1**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**99 / 53.2%**	**103**	**315**
MIHAI Godea	**IND**	**2 / 1.1%**	**18**	**45**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Centru în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Chirtoacă - 99 de voturi (53.2%); 2) Dodon - 73 de voturi (39.9%); 3) Buliga - 5 voturi (2.7%)

Regula aprobării: 1) Chirtoacă - 103 voturi; 2) Dodon - 76 de voturi; 3) Godea - 18 voturi (Buliga - 13 voturi)

Regula Borda: 1) Chirtoacă - 315 puncte; 2) Dodon - 222 de puncte; 3) Buliga - 54 de puncte (Godea - 45 de puncte).

Observăm că pe secţia Centru clasamentul primelor două alternative nu se modifică, iar alternativa trei rămâne aceeaşi în cazul regulii majorităţii şi Borda (Buliga), modificându-se în cazul regulii aprobării (Godea).

c) Secţia Botanică

La secţia Botanică au fost supuse situaţiei experimentale în total 233 de persoane.

În urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.9. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Botanică*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Experiment Majoritar	Voturi/ Procente Aprobare	Voturi/ Procente Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	0	4	**16**
BUŞILĂ Radu	PPCD	0	4	**23**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	6	**12**
OLEG Onişcenco	PPCNM	0	9	**29**
DODON Igor	**PC**	**133 / 57.1%**	**137**	**417**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	1 / 0.4%	18	**51**

PAVLICENCO Vitalia	PNL	0	6	**22**
LAGUTA Maia	PPPM	0	6	**22**
BULIGA Valentina	**PDM**	**2 / 0.9%**	**42**	**121**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	10	**6**
MIHAIL Manole	PPDM	0	3	**1**
DARIE Marcel	PLD	0	1	**1**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**95 / 40.8%**	**100**	**307**
MIHAI Godea	**IND**	**2 / 0.9%**	**41**	**115**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Botanică în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Dodon - 133 de voturi (57.1%); 2) Chirtoacă - 95 de voturi (40.8%); 3) Buliga - 2 voturi (0.9%) = Godea - 2 voturi (0.9%)

Regula aprobării: 1) Dodon - 137 de voturi; 2) Chirtoacă - 100 de voturi; 3) Buliga - 42 de voturi (Godea - 41 voturi)

Regula Borda: 1) Dodon - 417 de puncte; 2) Chirtoacă - 307 puncte; 3) Buliga - 121 de puncte (Godea - 115 puncte).

Observăm că pe secţia Botanică clasamentul primelor două alternative nu se modifică, iar alternativa trei este la egalitate (Buliga-Godea) pe regula majoritară şi dă câştigătoare alternativa Buliga pe regulile aprobării şi Borda.

d) Secţia Ciocana

La secţia Ciocana au fost supuse situaţiei experimentale în total 306 persoane (având 306 răspunsuri valide şi niciunul lipsă, după cum arată tabelul 7.10).

În urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.10. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Ciocana*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Experiment Majoritar	Voturi/ Procente Aprobare	Voturi/ Procente Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	3 / 1%	5	11
BUŞILĂ Radu	PPCD	1 / 0.3%	2	9
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	1	3
OLEG Onişcenco	PPCNM	0	0	2
DODON Igor	**PC**	**60 / 19.6%**	**74**	**212**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	2 / 0.7%	2	9
PAVLICENCO Vitalia	PNL	0	13	34
LAGUTA Maia	PPPM	1 / 0.3%	7	13
BULIGA Valentina	**PDM**	**4 / 1.3%**	**34**	**92**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	2	6
MIHAIL Manole	PPDM	0	6	13
DARIE Marcel	PLD	1 / 0.3%	4	7
DORIN Chirtoacă	**PL**	**232 / 75.8%**	**236**	**700**
MIHAI Godea	**IND**	**2 / 0.7%**	**53**	**70**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Ciocana în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Chirtoacă - 232 de voturi (75.8%); 2) Dodon - 60 de voturi (19.6%); 3) Buliga - 4 voturi (1.3%)

Regula aprobării: 1) Chirtoacă - 236 de voturi; 2) Dodon - 74 de voturi; 3) Godea - 54 de voturi (Buliga - 34 de voturi)

Regula Borda: 1) Chirtoacă - 700 de puncte; 2) Dodon - 212 puncte; 3) Buliga - 92 de puncte (Godea - 70 de puncte).

Observăm că pe secţia Ciocana clasamentul primelor două alternative nu se modifică, iar alternativa trei (Buliga) este pe aceeaşi poziţie pe regula majorităţii şi pe regula Borda, dar ajunge pe locul patru (în detrimentul alternativei Godea) pe regula aprobării.

e) Secţia Râşcani

La secţia Râşcani au fost supuse situaţiei experimentale în total 302 persoane (având 302 răspunsuri valide şi niciunul lipsă, după cum arată tabelul 7.11).

În urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.11. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Râşcani*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Experiment Majoritar	Voturi/ Procente Aprobare	Voturi/ Procente Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	2 / 0.7%	9	**20**
BUŞILĂ Radu	PPCD	0	5	**8**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	1	**1**
OLEG Onişcenco	PPCNM	1 / 0.3%	7	**13**
DODON Igor	**PC**	**132 / 43.7%**	**147**	**431**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	0	5	**8**
PAVLICENCO Vitalia	PNL	0	2	**8**
LAGUTA Maia	PPPM	1 / 0.3%	3	**8**
BULIGA Valentina	**PDM**	**7 / 2.3&**	**24**	**73**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	3	**4**
MIHAIL Manole	PPDM	0	1	**1**
DARIE Marcel	PLD	0	1	**2**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**157 / 52%**	**170**	**495**
MIHAI Godea	**IND**	**2 / 0.7%**	**22**	**66**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Râşcani în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Chirtoacă - 157 de voturi (52%); 2) Dodon - 132 de voturi (43.7%); 3) Buliga - 7 voturi (2.3%)

Regula aprobării: 1) Chirtoacă - 170 de voturi; 2) Dodon - 147 de voturi; 3) Buliga - 24 de voturi (Godea - 22 de voturi)

Regula Borda: 1) Chirtoacă - 495 de puncte; 2) Dodon - 431 de puncte; 3) Buliga - 73 de puncte (Godea - 66 de puncte).

Observăm că pe secţia Râşcani clasamentul tuturor celor trei alternative pe regula majorităţii rămâne neschimbat atât pe regula aprobării, cât şi pe regula Borda.

Dacă centralizăm toate rezultatele pe cele cinci secţii de vot, avem următoarea situaţie:

Tabelul 7.12. *Rezultatul alegerilor pe cele cinci secţii de votare în urma celor trei reguli de vot*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Experiment Majoritar	Voturi Aprobare	Punctaj obţinut în urma Regulii Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	6	27	**60**
BUŞILĂ Radu	PPCD	3	26	**56**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	35	**74**
OLEG Onişcenco	PPCNM	2	51	**107**
DODON Igor	**PC**	**530**	**573**	**1710**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	4	54	**150**
PAVLICENCO Vitalia	PNL	1	33	**110**
LAGUTA Maia	**PPPM**	**4**	**49**	**116**
BULIGA Valentina	**PDM**	**40**	**160**	**481**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	18	**20**
MIHAIL Manole	PPDM	0	17	**27**
DARIE Marcel	PLD	3	18	**34**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**676**	**725**	**2 173**
MIHAI Godea	**IND**	**16**	**177**	**414**

Clasamentul primilor cinci candidaţi în funcţie de regula de vot folosită este următorul:

Tabelul 7.13. *Clasamentul în funcţie de regula majorităţii*

Nume	Voturi	Poziţie
Dorin Chirtoacă	676	I
Igor Dodon	530	II
Valentina Buliga	40	III
Mihai Godea	16	IV
Sergiu Coropceanu	**6**	V

Tabelul 7.14. *Clasamentul în funcţie de regula aprobării*

Nume	Voturi	Poziţie
Dorin Chirtoacă	725	I
Igor Dodon	573	II
Mihai Godea	177	III
Valentina Buliga	160	IV
Oleg Onişenco	**51**	V

Tabelul 7.15. *Clasamentul în funcţie de regula Borda*

Nume	Puncte	Poziţie
Dorin Chirtoacă	2 173	I
Igor Dodon	1 710	II
Valentina Buliga	481	III
Mihai Godea	414	IV
Maia Laguta	**116**	V

Putem conchide că, din punctul de vedere al rezultatelor obţinute în urma celor trei reguli de vot, clasamentul rămâne neschimbat în cazul primelor două alternative, modificându-se în cazul celei de-a treia şi celei de-a patra alternative (fac rocadă), în timp ce a cincea alternativă este diferită în funcţie de fiecare regulă de vot. Din punctul de vedere al competiţiei politice, având în vedere că mai mult de 94% din voturi au mers către doi candidaţi (Dorin Chirtoacă şi Igor

Dodon), alternativele trei, patru şi cinci sunt puţin relevante în ordinea clasamentului, putându-se sublinia în acest caz una dintre principalele limitări ale cercetării noastre. O eventuală prezenţă a unui candidat puternic clasat pe locul trei, cu potenţial de modificare a ierarhiei ar fi fost mai utilă în demonstrarea ipotezelor noastre de cercetare. În acelaşi timp, semnalăm creşterea scorurilor pentru alternativa numărul trei (candidaţi de centru - Buliga, Godea), care prin intermediul regulii aprobării şi Borda au obţinut scoruri mult mai mari decât prin regula majorităţii.

Întrebarea IV: În ce măsură s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale ?

Măsura votului strategic în rândul alegătorilor se poate face verificând dacă alternativa pe care individul a ales-o sub regula aprobării este mai slab clasată sub auspiciile regulii Borda.

Exemplu :

Tabelul 7.16. *Model de vot strategic*

Candidat	Regula aprobării	Regula Borda
A		
B	X	2
C		3
D	X	1

Am decis să luăm în calcul doar primele două alternative clasate (Dodon şi Chirtoacă), deoarece erau singurele relevante în condiţiile în care mai mult de 94% dintre alegători au votat cu aceştia. În urma calculelor, am ajuns la următoarele rezultate :

Tabelul 7.17. *Model de vot strategic Dodon*

Secţia de vot	Aprobări	Locul I prin Regula Borda	Diferenţă
Buiucani	139	131	8
Centru	76	71	5
Botanică	137	130	7
Ciocana	74	60	14
Râşcani	147	133	14
Total	573	525	48

În ceea ce priveşte alternativa Dodon (clasată pe locul doi), intensitatea votului strategic a fost de 3.59%.

Tabelul 7.18. *Model de vot strategic Chirtoacă*

Secţia de vot	Aprobări	Locul I prin Regula Borda	Diferenţă
Buiucani	116	93	23
Centru	103	98	5
Botanică	100	97	3
Ciocana	236	227	9
Râşcani	170	156	14
Total	725	671	54

Alternativa Chirtoacă (clasată pe locul întâi) a prezentat o intensitate a votului strategic de 4.04%.

Principalele alternative dezavantajate în urma votului strategic au fost Buliga şi Godea, dar, având în vedere diferenţa mare între acestea şi primele două clasate, votul strategic este irelevant în definirea clasamentului final. Putem trage cel puţin două concluzii din rezultatele obţinute în urma măsurării votului strategic:

- votanţii din Chişinău au preferinţe puternice (fie Dodon, fie Chirtoacă), numărul mare de aprobări ale unei singure variante (945) fiind un indicator relevant pentru această concluzie;
- subiecţii experimentului, nefiind familiarizaţi cu noile reguli de vot, au adoptat aceeaşi strategie ca în cazul alegerii prin regula majorităţii.

Limita analizei se înscrie în mediul experimental pe care ni l-am ales, neexistând o a treia alternativă relevantă care să poate influența ierarhia finală a clasamentului.

Concluzii

În cadrul acestui capitol am încercat să oferim răspuns mai multor întrebări de cercetare prin intermediul unui experiment realizat la alegerile locale din Chișinău, Republica Moldova, în data de 5 iunie 2011. Plecând de la o abordare teoretică specifică teoriei alegerii sociale, am discutat despre conceptele-cheie ale cercetării noastre – reguli de vot (majoritară, aprobare, Borda), vot strategic –, extrapolând o serie de asumpții de la nivelul teoriei în realitate. Cele patru întrebări de cercetare pe care ni le-am pus au fost legate de următoarele aspecte: a) fezabilitatea experimentului și a celor două reguli de vot (aprobare, Borda) la nivelul alegerilor de masă; b) dacă principiile regulilor aprobării și Borda sunt ușor de înțeles și de acceptat de către indivizi; c) dacă ierarhia alternativelor obținute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celorlalte două reguli; d) în ce măsură s-a votat strategic în cadrul situației experimentale.

În cazul primei întrebări, având în vedere numărul mare de participanți la experiment (1 335 de subiecți), în condițiile unei țări al cărei regim democratic este incipient, s-a demonstrat că acest tip de experiment este fezabil, participanții fiind interesați de participarea la asemenea experimente și cerând operatorilor de teren date suplimentare. De asemenea, având în vedere resursele limitate cu care a trebuit să operăm, experimentul a fost un adevărat succes, fiind sprijiniți atât de SNSPA (de la care am primit finanțare și sprijin logistic), cât și de Comisia Electorala Centrală din Republica Moldova, care ne-a permis accesul în secțiile de vot, cu toate că păreau să fie alegeri controversate. Referitor la a doua întrebare de cercetare, alegătorii din Chișinău, cu toate că au acceptat experimentul, nu sunt obișnuiți cu astfel de reguli, fiind necesar ca pe viitor să existe o informare prealabilă și mult mai elaborată a acestora privind scopul și tehnica experimentului la care iau parte. Majoritatea subiecților

(945 din 1 335 - 70.8%) au avut aceeaşi strategie de alegere în cazul regulii aprobării ca şi în cel al regulii majoritare.

Din punctul de vedere al rezultatelor obţinute în urma celor trei reguli de vot, primele două alternative rămân neschimbate (Chirtoacă şi Dodon se află pe locurile I şi, respectiv, II sub auspiciul oricărei reguli de vot), clasamentul modificându-se în cazul celei de-a treia şi a patra alternative (Buliga şi Godea fac rocadă), Buliga aflându-se pe locul III sub regulile majorităţii şi Borda şi pe locul IV sub regula aprobării. Având în vedere că mai mult de 94% din voturi s-au îndreptat către primele două alternative, toate celelalte alternative sunt puţin relevante în ordinea clasamentului. Cu toate acestea, am observat creşterea scorurilor pentru alternativele numărul trei şi patru (Buliga, Godea), considerate a fi centriste (acestea au obţinut scoruri mult mai bune sub regula aprobării şi Borda decât sub regula majoritară). Este important să menţionăm că, în fapt, candidatul Partidului Comunist (Igor Dodon) - alternativă care a ieşit pe locul doi - nu este o alternativă extremistă, eticheta de comunist fiind una mai degrabă simbolică (în Republica Moldova există proprietate privată, piaţă liberă, democraţie incipientă). Astfel că una dintre asumpţiile regulilor aprobării şi Borda (eliminarea candidaţilor extremişti) nu este încălcată în această situaţie.

În ceea ce priveşte votul strategic, am luat în calcul doar primele două alternative (cele relevante), media intensităţii fiind de 3.75%. Având în vedere rezultatele strânse la alegerile locale din turul întâi (Dodon - 48.07%; Chirtoacă - 46.51%), se poate intui că acest procent relativ mic de vot strategic este relevant, putând afecta rezultatul final al alegerilor. Dar scorul strategic a fost obţinut de ambele variante trăgând voturi de la alternativele trei şi patru în special. Fiind o competiţie politică polarizată, nu au existat cazuri în care alegătorii să-l voteze strategic pe Dodon în detrimentul lui Chirtoacă şi invers. Un aspect interesant rezultă din diferenţa de câştigător între situaţia experimentală şi alegerile reale. În experiment (pe un eşantion relevant) a câştigat Chirtoacă, în timp ce în mod real (turul întâi) pe primul loc s-a clasat Dodon. Una dintre explicaţiile acestui fapt constă în nesinceritatea votanţilor lui Dodon (tinerilor din Chişinău le este ruşine să spună că votează un candidat comunist), aşa că la exit-poll-uri şi în cazul nostru - la experiment - au ales alte alternative, iar cea de-a doua constă în reticenţa votanţilor comunişti

(reieșită în urma focus-grupului făcut cu operatorii de teren) de a participa la experiment.

Principala limită a cercetării noastre constă în lipsa unei a treia alternative relevante care să poată schimba ierarhia clasamentului. Alte impedimente sunt legate de greutatea cu care i-am făcut pe alegătorii lui Igor Dodon să participe la experiment, precum și de faptul că nu știm sigur cât de bine au înțeles cei care au participat la experiment modul în care poți să-ți construiești strategii pe baza celor două reguli de vot experimentale.

Bibliografie

Arrow, Kenneth J. (1951), *Social Choice and Individual Values*, Londra, Yale University Press.

Blais, André, Laslier, Jean-François, Laurent, Annie, Sauger, Nicolas și Van der Straeten, Karine (2007), „One-round *vs* Two-round Elections: An experimental Study", *French Politics*, nr. 5, 278-286.

Brams, Steven J. (1993), „Approval Voting and the Good Society", *Political Economy of the Good Society*, Newsletter 3, nr. 1, 10-14.

Colomer, Josep M. și McLean, Iain (1998), „Approval Balloting and Qualified-Majority Rule", *Journal of Interdisciplinary History*, vol. 29, nr. 1, 1-22.

Felsenthal, Dan S., Maoz, Zeev și Rapoport, Amnon (1993), „An empirical evaluation of six voting procedure: do they really make any difference?", *British Journal of Political Science*, vol. 23, nr. 1, 1-27.

Harrison, Glenn W. și List, John A. (2004), „Field Experiment", *Journal of Economic Literature*, 42(4).

Heinberg, Gilbert John (1926), „History of the Majority Principle", *The American Political Science Review*, vol. 20, nr. 1, 52-68.

Herrmann, Michael și Pappi, Franz Urban (2008), „Strategic voting in German constituencies", *Electoral Studies*.

Konow, James (2003), „Which is the fairest one of all? A positive analysis of justice theories", *Journal of Economic Literature*, vol. 41, nr. 4, 1188-1239.

Laslier, Jean-François și Van der Straeten, Karine (2007), „A live experiment on approval voting", *Experimental Economics*, vol. 11(1), 97-105.

Laslier, Jean-François, Blais, André, Sauger, Nicolas și Van de Straeten, Karine (2009), „Strategic, Sincere and Heuristic Voting under Four Election Rules: An Experimental Study", *IDEI working papers*, 559.

Miroiu, A. (2006), *Fundamentele politicii. I. Preferințe și alegeri colective*, Iași, Polirom.

Miroiu, A. (2007), *Fundamentele politicii. II. Raţionalitate şi acţiune colectivă*, Iaşi, Polirom.

Miroiu, A. (2010), „Experiments in political science : the case of the voting rules".

Moser, Robert G. şi Scheiner, Ethan (2008), „Strategic Voting in established and new democracies : Ticket splitting in mixed-member electoral systems", *Electoral Studies*.

Ottewell, Guy (1977), *Arithmetic of Voting - In Defense of Variety*, 42-44.

Vlăducu, Andrei şi Guţu, Dinu (2011), „Un experiment asupra regulilor de vot", *Perspective Politice*, vol. IV, nr. 1, Bucureşti.

Alte surse :

Codul Electoral nr. 1381-XIII din 21.11.1997 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 86/667 din 08.12.1997) cu modificările introduse prin Legea nr. 64-XIX din 01.04.2011.

Resurse web :

http : //tess.experimentcentral.org/, consultat la 17, 18, 19, 20 , 21 ianuarie 2011.

8. Competitivitatea sistemului de partide la nivel local, 1996-2012 : de la echilibru la monopol politic

Ionuţ Ciobanu

Rezumat. *Acest capitol analizează şi explică schimbările survenite la nivel local în ceea ce priveşte competitivitatea alegerilor parlamentare începând cu anul 1996, urmărind modul în care localităţile de pe întreg cuprinsul ţării au ajuns să fie dominate categoric de unul dintre cele trei partide importante ale României : Partidul Social Democrat, Partidul Democrat Liberal şi Partidul Naţional Liberal. Pentru a decripta dinamica competitivităţii de la nivel local, analiza se desfăşoară în jurul a două paliere, primul fiind unul conceptual, iar cel de-al doilea unul empiric. Cel teoretic face o analiză a principalelor concepte utilizate, competiţie şi competitivitate, plasând cercetarea în zona competitivităţii. Palierul empiric se concentrează pe dinamica profundă a competitivităţii şi reprezintă corpul principal al lucrării. Aceasta este împărţită corespunzător fiecărui interval electoral începând cu anul 1996 şi acoperă o parte semnificativă a localităţilor ţării.*

Parcursul la capătul căruia partidele politice româneşti au ajuns să controleze în această manieră localităţile ţării arată că, în ciuda păstrării unui echilibru aparent la nivel naţional între ponderile electorale ale celor mai importante partide, voturile pe care acestea le obţin sunt extrem de instabile şi dispersate geografic. Fiecare localitate, dar mai ales comună sau oraş mic şi mediu, este practic o feudă politică a unuia dintre partidele importante, arătând că suntem în faţa unui proces de deplasare continuă a centrului politic, de la nivelul naţional la nivel local.

În acest context, lipsa unor diferenţe doctrinare nete la nivelul partidelor politice şi a unor clivaje la nivelul societăţii, cumulată cu procesul de monopolizare partizană a localităţilor şi cu scăderea dramatică a competitivităţii, sugerează că pluralismul politic românesc este mai degrabă unul de tip numeric, nu social sau politic, ceea ce scade calitatea democratică a regimului şi îl reduce la un formalism fără substanţă.

Cuvinte-cheie : regim politic, democraţie, competiţie politică, competitivitate, partide politice

Introducere

Sistemul românesc de partide a fost analizat până acum în special din perspectiva formatului acestuia, insistându-se asupra importanţei criteriului numeric şi ca atare asupra problemei cărei clase îi aparţine. Din această perspectivă, Voicu (1999), Preda (2005) şi Radu (2005) încadrează evoluţia sistemului în toate clasele schemei analitice utilizate de Blondel, de la un sistem cu un partid şi jumătate în 1990 la un sistem fără partid dominant în 2004. Din perspectiva competiţiei politice, sistemul de partide şi partidele politice au fost analizate la nivelul competiţiei interne (Gherghina *et al.*, 2011), al competiţiei interpartinice în context electoral naţional (Pârvulescu, 2004) sau al competiţiei bazate pe factori ideologici şi programatici (Grecu *et al.*, 2003; Jiglău şi Gherghina, 2011).

Din această scurtă trecere în revistă a principalelor studii dedicate sistemului de partide şi partidelor este evident că acestea s-au axat pe analiza la nivel macro – mai exact, nivelul supus analizelor nu a depăşit arena naţională de desfăşurare a politicii. Nivelul local a fost în mare măsură neglijat. Puţinele studii care se concentrează pe nivelul micro analizează votul strategic la alegerile locale din anul 2008 (Albescu *et al.*, 2012) sau geografia electorală la nivel de judeţe (Giugăl *et al.*, 2011).

Fără a nega importanţa analizelor de nivel naţional, studiul de faţă analizează şi încearcă să explice schimbările survenite la nivel local în ceea ce priveşte competitivitatea alegerilor parlamentare, începând cu anul 1996. Cu alte cuvinte, analizează modul în care localităţile de pe întreg cuprinsul ţării au ajuns să fie dominate categoric de unul dintre cele trei partide importante ale României: Partidul Social Democrat, Partidul Democrat Liberal şi Partidul Naţional Liberal. Existenţa a trei partide importante sugerează că sistemul de partide nu funcţionează ca unul bipolar şi deci dominaţia unuia asupra unei localităţi este cu atât mai relevantă cu cât nu este produsă de o bipolarizare a electoratului, a votului şi implicit a sistemului de partide (situaţie ce ar explica parţial existenţa unei asemenea dominaţii). Pe lângă argumentele de mai sus, analiza nivelului local al sistemului de partide este relevantă şi din următoarele perspective: timid din anul electoral 2004 şi mult mai accentuat din 2008, procentul celor care votează este mai ridicat în mediul rural,

iar din această perspectivă analiza la nivel de localitate capătă o relevanță sporită ; deputații și senatorii aleși în ultimele două legislaturi au beneficiat de sprijinul masiv și direct de campanie al oficialităților județene (președinți de consiliu județean) sau locale (primari) (Chiru și Ciobanu, 2009) ; introducerea colegiului uninominal a teritorializat, localizat și personalizat și mai mult modul în care este agregată politica la nivel local ; un alt aspect care dă greutate unei analize la nivel de localitate este transferul unor competențe de la nivel central la nivelul local (finanțarea și angajarea celor care lucrează în școlile locale, în poliția locală, direcțiile județene ale ministerelor și agențiilor). Aceste competențe noi cresc importanța liderilor locali și implicit ponderea lor electorală.

Pentru a decripta dinamica competitivității de la nivel local, acest studiu se desfășoară în jurul a două paliere, primul fiind unul conceptual, iar cel de-al doilea unul empiric. Cel teoretic face o analiză a principalelor concepte utilizate : competiție și competitivitate, plasând cercetarea în zona competitivității, concept care permite decelarea unor diferențe cantitative în interiorul unui sistem politic în care există competiție, așa cum este cel românesc. Palierul empiric debutează cu prezentarea datelor și a metodelor folosite pe parcursul cercetării. Continuă cu analiza evoluției numărului efectiv de partide politice la diverse niveluri instituționale de-a lungul perioadei acoperite de cercetare, pentru ca apoi competitivitatea locală să fie prefațată de prezentarea din această perspectivă a județului Teleorman. Prezentarea dinamicii profunde a competitivității reprezintă corpul principal al lucrării, este împărțită corespunzător fiecărui interval electoral începând cu anul 1996 și acoperă o parte semnificativă a localităților țării. Concluziile încearcă să evalueze impactul scăderii semnificative a competitivității sistemului de partide asupra randamentului regimului politic.

Democrație și competiție

În mod evident, competiția economică a precedat competiția politică. Aceasta e concluzia la care ajunge Charles Lindblom și care se bazează pe asumpția conform căreia „schimbul e omniprezent" și a precedat orice formă de tranzacție politică (Lindblom, 1979, p. 15).

Ştiinţa politică împrumută termenul de „competiţie" de la teoria economică, dar îl foloseşte cu un înţeles neclar. Această neclaritate provine dintr-o sumă de analogii şi similarităţi importante care s-au făcut între competiţia politică şi cea economică.

Ca şi în competiţia economică, în competiţia politică există anumite subiecte care fac o ofertă - partidele politice sau organizaţiile politice asimilate acestora - în perspectiva câştigării uzului exclusiv al autorităţii publice prin intermediul voturilor cumpărătorilor, adică al cetăţenilor.

Din această perspectivă, există o asemănare a competiţiei economice cu cea politică, dar ea nu este suficientă pentru a explica trăsăturile politice şi interacţiunile ce caracterizează competiţia politică. Ele sunt similare, dar nu identice. Similaritatea constă în faptul că şi sistemele de piaţă, şi poliarhiile sunt metode prin care se exercită control asupra deciziilor politice şi economice şi că ambele modele sunt bazate pe un proces care este fundamentat pe un schimb (Lindblom, 1979). Se poate presupune că amândouă ar trebui să existe în ţări în care controlul popular e important. Lindblom susţine însă că în mare parte sistemele bazate pe piaţă nu sunt poliarhii, dar că poliarhiile există numai în legătură cu un sistem deschis pieţei (Lindblom, 1979, p. 172).

Dacă mutăm această frază în câmpul strict al ştiinţei politice, rezultă că un control popular asupra deciziilor politice nu poate exista decât într-un sistem în care există o ofertă politică diversă, adică în care există competiţie. Competiţia politică este factorul care dă posibilitatea controlului popular asupra deciziilor publice.

Într-o perspectivă economică pot exista sisteme de piaţă în care controlul popular să nu fie important sau dezirabil. În perspectiva ştiinţei politice, sistemele democratice pot sau nu să fie competitive, dar ele sunt întotdeauna construite pentru a asigura controlul asupra guvernanţilor, prin garantarea competiţiei.

În primul caz se poate asigura controlul consumatorilor asupra decidenţilor prin mecanismul furnizat de piaţă. În cel de-al doilea, raportul este mai complex, fiind mai mult decât un control al deciziilor care privesc piaţa, pentru că se referă la toate deciziile publice.

Perspectiva relaţiilor dintre democraţie şi competiţie utilizată în ştiinţa politică se bazează pe definiţia pe care a dat-o Schumpeter unui sistem democratic. Democraţia, în perspectiva lui Schumpeter, este o metodă politică, un anumit tip de aranjament, care are ca scop

luarea unor decizii legislative și administrative (Schumpeter, 1950, p. 248). Metoda democratică este un instrument prin care anumite persoane, prin intermediul competiției politice care are ca scop câștigarea voturilor cetățenilor, ajung să dețină controlul deciziilor publice. Motivul profund al acestei definiții este de a găsi o formulare cât mai aproape de desfășurarea practică a politicii, în care competiția liberă să aibă ca punct central libertatea votului (Schumpeter, 1950, p. 269). Pe această viziune s-a construit așa-numita teorie competitivă a democrației. Noutatea și relevanța sa constau în faptul că democrația este identificată cu posibilitatea existenței competiției între elitele politice. Cu alte cuvinte, democrația reprezentativă derivă din faptul că puterea de a alege un anumit partid politic sau candidat care se află în competiție se află în mâinile cetățenilor. Aceștia nu hotărăsc în mod direct asupra deciziilor, dar hotărăsc în privința celor care trebuie să decidă.

În aceeași grilă, Downs construiește plecând de la teoria schumpeteriană, dar merge mai departe. Competiția este privită ca fiind un mecanism în care competitorii, partidele politice, sunt obligați să ia în calcul preferințele electoratului pentru a decide în privința formulării politicilor publice. În acest caz, competiția este privită sau definită prin intermediul capacității de a furniza *feedback* la doleanțele cetățenilor, iar acest punct face diferența între Downs și Schumpeter (Downs, 1957).

Abordarea lui Dahl are în centru conceptul de *poliarhie*, definit ca un sistem politic în care există un set de condiții cu patru niveluri: perioada preelectorală, perioada electorală, perioada interelectorală și perioada postelectorală. Fiecărei perioade îi corespund anumite condiții, care fac ca sistemul să poată fi considerat o poliarhie (Dahl, 1994, p. 96). Din punctul lui de vedere, competiția poate fi produsă de una dintre garanțiile instituționale, și anume de dreptul de a acționa pentru a câștiga susținerea populară și implicit dreptul de a guverna (Dahl, 1994).

Și Sartori consideră competiția un fenomen structural, o regulă a jocului care *este potențială*. Elementul decisiv nu e competiția de facto sau o competitivitate elevată, ci faptul că e posibilă competiția care implicit asigură funcționarea reacțiilor prevăzute (Sartori, 1987, p. 152). Competiția între partide este mecanismul care asigură poporului această putere, și deci suveranitatea sa (D'Alimonte, 1989, p. 391) sau, altfel spus, alegerile competitive produc democrația (Sartori,

1987, p. 152). Adâncind demersul inițiat de Schumpeter, Giovanni Sartori face o distincție clară între competiție, pe care o consideră o structură sau o regulă a jocului, și competitivitate, care este o proprietate sau un status al jocului, adică al competiției (Sartori, 1976, p. 217). Cu alte cuvinte, competitivitatea presupune competiția în timp ce competiția este o condiție necesară a competitivității. Mai mult, el leagă competitivitatea de regula reacțiilor anticipate și astfel de modul în care democrația funcționează dincolo de criteriile formale.

Caracterul normativ al acestei definiții facilitează distincția clară între sistemele democratice și cele nedemocratice, prin existența în cele dintâi a posibilității sancționării prin alegeri a celor care dețin puterea politică. Posibilitatea de a intra în competiție pentru a câștiga voturile cetățenilor face ca sistemul să fie unul democratic. Ieșind din logica schumpeteriană, John Stuart Mill consideră că alegerea guvernanților este un mijloc prin care cetățenii își fac auzite opiniile (Mill, 1987).

Scurta prezentare a raporturilor dintre democrație și competiție a relevat locul fundamental pe care îl deține competiția înțeleasă ca posibilitate de a participa la alegeri. Este de fapt elementul care face diferența între un regim democratic și unul nedemocratic. A vorbi despre un sistem democratic înseamnă implicit a ne afla în fața unui regim în care există competiție. A opri demersul aici implică însă irelevanța posibilelor diferențe între diverse regimuri democratice.

La capătul acestui excurs conceptual putem clarifica raporturile dintre democrație, competiție și competitivitate și modul în care acestea sunt utilizate pe parcursul cercetării. Competiția este înțeleasă ca fiind posibilitatea de a concura în alegeri libere și este tratată ca o condiție necesară pentru existența unui regim democratic. Competitivitatea este înțeleasă ca fiind modul efectiv în care se desfășoară competiția politică, nivelul sau gradul pe care competiția îl atinge. Deci putem întâlni un regim democratic în care competiția să fie permisă, dar în care nivelul acesteia (competitivitatea) să fie scăzut. În astfel de situații, deși suntem formal în interiorul unui regim democratic, controlul efectiv asupra guvernanților, realizat prin intermediul alegerilor, poate să fie foarte redus. Acest lucru poate transforma regimul democratic într-o poliarhie în care regula reacțiilor

prevăzute să nu funcționeze și, ca urmare, regimul să fie decuplat de la dinamica electorală a societății.

Din această perspectivă, cercetarea tratează România ca pe o democrație formală, deoarece este permisă competiția, și încearcă să măsoare competitivitatea pentru a identifica *output*-ul democratic real al regimului. Prin urmare, atunci când este analizat procesul prin care partidele au ajuns să domine în așa măsură unitățile administrative, este utilizat conceptul de *competitivitate*, concept inclus în cel de *competiție politică*.

Modul în care competitivitatea este operaționalizată și cuantificată, precum și sursele datelor folosite vor fi detaliate în secțiunea următoare.

Date și metode

Numărul efectiv de partide politice este unul dintre cei doi indicatori folosiți pe parcursul cercetării și constituie poate cel mai vechi indicator utilizat în analiza și clasificarea sistemelor de partide. Din perspectivă teoretică, sistemele cu un număr mai mare de partide vor fi mai fragmentate și prin urmare mai instabile, deoarece, în general, cu cât numărul partidelor crește cu atât forța lor parlamentară scade (Lijphart, 2000; Taagepera și Grofman, 1985; Laakso și Taagepera, 1979). Deci o tendință generală de scădere a numărului de partide ar trebui să producă o creștere a stabilității și predictabilității formulelor guvernamentale. În cazul românesc însă, scăderea accentuată a acestuia (mai ales la nivelul local: consiliul județean, consiliul local și primării) nu confirmă așteptările teoretice în privința predictibilității și din această perspectivă studiul poate aduce clarificări.

Un prim indice al numărului efectiv de partide a fost sugerat în anii 1970 de Douglas Rae și Michael Taylor, pe baza procentului de voturi sau locuri obținute de un partid (Lijphart, 2000, p. 79).

$$F = 1 - [\Sigma Ti^2],$$

unde Ti este procentul de locuri sau voturi pentru fiecare partid.

Dar cea mai utilizată măsură în analiza politică în ceea ce priveşte numărul efectiv de partide politice este fără îndoială indicele propus de Laakso şi Taagepera (Laakso şi Taagepera, 1979):

$N = 1/\sum S_i$, unde S_i^2 reprezintă procentul de voturi sau locuri obţinute de un partid.

Această modalitate de calcul este folosită şi în studiul nostru, cu utilizarea numărului de mandate obţinut de fiecare partid sau alianţă de partide. Toate tabelele şi hărţile prezentate sunt construite pe baza propriilor noastre calcule, iar analiza foloseşte aceste date în mod curent. Pentru alegerile din 2012, la rezultatele totale ale USL în ceea ce priveşte alegerile pentru primari şi consilii locale au fost adăugate şi cele ale PSD şi PNL, deoarece aceste partide au candidat şi separat în unele localităţi.

Rezultatele electorale brute pe baza cărora au fost calculaţi indicatorii folosiţi sunt furnizate de Autoritatea Electorală Permanentă şi Institutul Naţional de Statistică. Cei doi indicatori folosiţi sunt numărul efectiv de partide parlamentare şi procentul partidului care s-a clasat pe prima poziţie în fiecare unitate administrativă: municipiu, oraş, comună. Numărul efectiv de partide a fost calculat începând cu alegerile din 1996 pentru Camera Deputaţilor, consiliul judeţean, consiliul local şi primari. Pentru funcţia de preşedinte al consiliului judeţean indicele a fost calculat doar pentru 2008, an în care această poziţie a devenit electivă prin votul direct al cetăţenilor.

Procentul obţinut de primul partid în fiecare unitate administrativă a fost calculat de asemenea din 1996 şi reprezintă raportul dintre numărul total de voturi exprimate şi numărul de voturi câştigate de acel partid, în acea unitate. Dacă un partid câştigă prima poziţie într-o localitate cu un procent mai apropiat de 100%, atunci se poate considera că nivelul de competitivitate este mai scăzut. Aşadar, cu cât la nivel naţional există mai multe localităţi care sunt câştigate cu procente mari, cu atât competitivitatea sistemului este mai redusă. Pentru a urmări mai uşor evoluţia acestor procente de-a lungul perioadei analizate, intervalul de la 0% la 100% a fost împărţit în următoarele intervale procentuale: 0-29%, 30-39%, 40-49%, 50-59%, 60-69%, 70-79%, 80-89%, 90-100%. Această defalcare a intervalului total permite o analiză suficient de sensibilă la modificările survenite în procentele partidelor care obţin prima poziţie

de la un ciclu electoral la altul, astfel încât să fie surprinse și schimbările de mică amploare dar importante pentru tendința generală a competitivității.

Județele Harghita și Covasna nu au fost incluse în analiză deoarece numărul mare de etnici maghiari ar fi influențat procentele finale, având în vedere că UDMR câștigă aici majoritatea copleșitoare a voturilor. De asemenea, nu am inclus în analiză Bucureștiul deoarece am considerat că sectoarele nu pot fi echivalate cu o localitate obișnuită și nici capitala cu un județ oarecare. Secțiunile următoare includ analiza empirică a competitivității la nivel județean și național, în perioada 1996-2012.

Analiza

Competitivitatea la nivel național este în mod evident în scădere, mai ales începând cu alegerile din 2004 și continuând cu cele din 2008, când coalițiile postelectorale au respectat în foarte mică măsură logica votului și desfășurarea campaniei electorale. Însă situația la nivel local nu este surprinsă de acest tip de analiză, care se oprește la nivelul național. Evoluția politică la nivel local oferă un tablou complementar și poate configura o posibilă explicație de adâncime. De asemenea, analiza nivelului local indică modul cum s-au transformat partidele românești de-a lungul timpului.

După cum am arătat în secțiunea precedentă, pentru analiza competitivității la nivel local este calculat și analizat numărul efectiv de partide politice rezultate din alegerea, începând din 1996, a deputaților, consilierilor locali, județeni, președintelui consiliului județean precum și a primarilor. De asemenea, vom face un studiu de caz preliminar pentru județul Teleorman în ceea ce privește situația procentului cu care este obținută prima poziție la nivel comunal în intervalul 1996-2012. Am ales județul Teleorman pentru a prefața analiza generală deoarece începând cu anul 2000 a devenit foarte rapid și accentuat un județ în care inițial PSD, apoi și PNL și PDL au monopol politic asupra localităților județului. De asemenea, începând cu alegerile din 2004, aici întâlnim cazuri frecvente în care partidul de pe prima poziție depășește 90% din voturile exprimate.

Tabelul 8.1. *Numărul efectiv de partide politice la diverse paliere instituționale*

Palier instituțional/an	1996	2000	2004	2008	2012
Camera Deputaților	4.3	3.5	3.6	3.6	2.3
consiliul județean	11.7	9.2	4.6	3.8	3.0
consiliul local	9.8	9.9	4.9	4.6	3.0
primari	8.7	5.6	3.0	3.3	2.5
președinte CJ	NA	NA	NA	4.9	1.5

Sursa: Institutul Național de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Deși indicele efectiv al numărului de partide politice la nivel național are de-a lungul perioadei valori omogene - între 3.5 și 4.6, cu excepția anului 2012, când scade semnificativ la 2.3, indicii care măsoară scena politică locală sunt mai dispersați, ceea ce sugerează că cel puțin mișcările de factură cantitativă sunt mai pronunțate la nivel local. Dinamica indicatorilor mai sugerează că înainte de anul 2000 exista o diferență între nivelul național și cel local, unde existau mai multe partide ce nu erau reprezentate la nivel național[1]. Din anul 2000, aceste partide încep să dispară, ajungându-se în anul 2012 la omogenizarea celor două niveluri.

Cea mai mare contracție a suferit-o numărul de partide de la nivelul consiliilor județene, care a scăzut de la 11.7 în 1996 la 3 în anul 2012. Și numărul de partide care câștigau reprezentare la nivelul consiliilor locale a scăzut de la 9.8 la 3.0, ceea ce arată aceeași mișcare de contracție. Numărul de partide care aveau primari în 1996 este evident mai mic, deoarece sistemul electoral nu este proporțional ca în cazul consiliilor, ci este majoritar în două tururi. Diferența nu este însă mare, dar suferă o contracție severă ajungând să aibă în anul 2000 o valoare sub indicele național. Situația din tabelul 8.1 relevă o linie clară de ruptură la nivelul local începând cu 2004, când numărul de partide suferă o scădere dramatică, mai ales la nivelul consiliilor județene și locale. Acest indice ajunge aproape de nivelul celui național, demonstrând o aliniere a subsistemelor. Evoluția indicelui la nivelul primăriilor are o altă tendință. Acesta scade continuu, ajungând la aproximativ 3 în intervalul 2004-2008 și la 2.5 la alegerile din anul

1. De exemplu, partidul extraparlamentar socialist - PSU -, care avea reprezentare în județele sudice.

2012. Aceste date demonstrează ca nivelul local a suferit o contracţie violentă în 2004, ajungând să fie racordat cantitativ la cel naţional.

Un număr efectiv de 3.0 apoi de 2.5 (aşa cum este la nivelul primarilor) sau în jurul acestei valori cuantifică un sistem structurat de două sau trei forţe aproximativ egale, ceea ce ar sugera un sistem echilibrat. Numărul efectiv de partide la nivelul Camerei pentru 2000, 2004, 2008 este aproape acelaşi, şi anume 3.5. Nivelul de 3.5 indică un sistem cu partid dominant. Care este partidul dominant în sistemul românesc este greu de spus, deoarece coaliţiile de guvernare sunt decuplate frecvent de la logica electorală. Imaginea generală a sistemului de partide sugerată de tabloul de mai sus este una a echilibrului şi a unei tendinţe stabilizatoare. Alegerile din anul 2012 ridică o nouă provocare în ceea ce priveşte numărul efectiv de partide parlamentare, indicatorul ajungând la 2.3, ceea ce ar sugera un sistem cu două partide relativ egale şi unul mult mai mic, dar care ar putea înclina balanţa între cele două. Procentul deţinut de USL nu lasă însă loc unui partid care să îi dispute dominaţia în acest moment.

Conform principalei grile de analiză a sistemului, prezentată în partea introductivă, această situaţie poate fi interpretată ca un semn de maturitate, stabilitate şi europenizare. Conform abordării de faţă, tendinţa la nivel de localitate indică o scădere alarmantă a competitivităţii sistemice.

Pentru a prefaţa analiza la nivel de localitate vom prezenta competitivitatea alegerilor din judeţul Teleorman. Prezentarea sugerează relevant severitatea scăderii competitivităţii alegerilor la nivel de localitate.

Tabelul 8.2. *Competitivitatea în judeţul Teleorman, 1996-2008*

Interval procentual/an	1996 (nr.)	1996 (%)	2000 (nr.)	2000 (%)	2004 (nr.)	2004 (%)	2008 (nr.)	2008 (%)	2012 (nr.)	2012 (%)
<30	11	12.6								
30-39	43	49.4	8	9.3	5	5.5.	6	6.3		
40-49	27	31.0	33	38.4	16	17.7	20	21.05	4	4
50-59	6	6.9	32	37.2	26	28.8	24	25.2	10	10
60-69			13	15.1	26	28.8	28	29.5	14	14
70-79					15	16.7	12	12.6	**39**	**39**
80-89					1	1.1	4	4.2	**27**	**27**
90-100					1	1.1	1	1.05	**6**	**6**

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

La nivelul județului Teleorman, luând în considerare rezultatele pentru Camera Deputaților, numărul efectiv de partide este foarte apropiat de nivelul național. Deci până și la alegerile din 2012 ar trebui să avem un tablou oarecum echilibrat al distribuției voturilor la nivel de comună. Desigur că nu sunt și nu pot fi excluse situațiile în care partidele și-au localizat și dezvoltat fiefuri electorale. Acest lucru este normal. Însă când fiefurile sunt localizate în aproape toate comunele unui județ, respectiv mobilizarea electorală se face mai ales la nivel rural și având drept agent electoral prefectul, președintele CJ, primarul sau oficialitățile unei comune, putem vorbi de partiționare politică periculoasă și nedemocratică.

Dacă în 1996 procentul comunelor în care primul partid câștiga cu sub 40% era aproape 65%, în 2008 acest procent este de doar 6.3%. În schimb, procentul comunelor cu primul partid câștigător a mai mult de 50% este circa 75%. Alegerile din anul 2012 au dus dezechilibrul la noi cote. Nu mai există nici o localitate în care primul partid să câștige prima poziție cu sub 40%. Mai mult, 72% din localitățile județului sunt câștigate cu peste 70% din voturile valabil exprimate în acea localitate.

Momentul în care partidele au început să controleze foarte clar comunele este localizat între 2000 și 2004, adică exact atunci când nivelul competitivității începe să scadă la nivel național.

Ceea ce mai arată tabelul 8.2 este că la nivel de comună viața politică a ajuns de-a lungul perioadei să fie controlată de un singur partid, care la nivelul fiecărei unități teritoriale are o poziție de monopol politic. Monopolul politic nu este deținut doar de un partid, deseori el este de fapt deținut de primarul localității respective, care obține aceleași procente ridicate indiferent pentru ce partid candidează. Printre cele mai relevante cazuri în acest sens sunt localitățile Băbăița, Beuca, Frăsinet și Olteni. Din această perspectivă se poate spune că monopolul este în realitate unul personal, și nu partizan, iar alegerile sunt lipsite de fundament programatic, fiind în mare măsură un test în ceea ce privește capacitatea electorală a organizației locale. În secțiunile următoare analiza competitivității va fi extinsă la toate județele, corespunzător fiecărui ciclu electoral.

Competitivitatea la nivel local: 1996-2012

Pornind de la tabloul județului Teleorman, în această secțiune vom analiza cum s-a modificat distribuția procentelor cu care partidele politice au câștigat prima poziție la nivelul fiecărei comune, oraș, municipiu, începând cu alegerile generale din 1996.

Alegerile din 1996

La alegerile din 1996, partidul care a câștigat cele mai multe dintre partițiile administrative ale țării a obținut în cea mai mare măsură un procent cuprins între 30 și 40% din voturile exprimate, de 34.9%. Următorul procent ca frecvență a fost cel cuprins în intervalul de sub 30%, cu 27.4% dintre unități. Doar aproximativ 10% dintre unități au fost câștigate cu mai mult de 50%. Aceste rezultate arată că în acea perioadă partidele politice românești câștigau cu procente care denotau un echilibru între ele, la nivelul unităților teritoriale. Ele nu controlau atât de clar teritoriul, chiar dacă și atunci existau numeroase fiefuri electorale. Printre cele mai echilibrate județe erau Arad, Suceava, Giurgiu, Prahova, Maramureș, Vâlcea, Hunedoara, Mureș și chiar Teleorman. Cum se poate observa foarte ușor, distribuția acestora acoperă întreaga suprafață a țării. Județele dezechilibrate încă din 1996, cu alte cuvinte județele în care partidele câștigătoare obțineau procente mari, erau Bacău, Neamț, Olt, Iași, Vrancea, Vaslui, Brăila, Buzău și Călărași. Spre deosebire de categoria precedentă, județele deja dominate de către un partid, în speță PSD, erau localizate în Moldova și estul Munteniei, cu excepția județului Olt. În aceste zone competitivitatea este scăzută, dar în celelalte județe, care la momentul respectiv constituiau majoritatea, partidul de pe prima poziție obținea de regulă sub 40% din voturile valabil exprimate, ceea ce înseamnă că nivelul competitivității era încă ridicat.

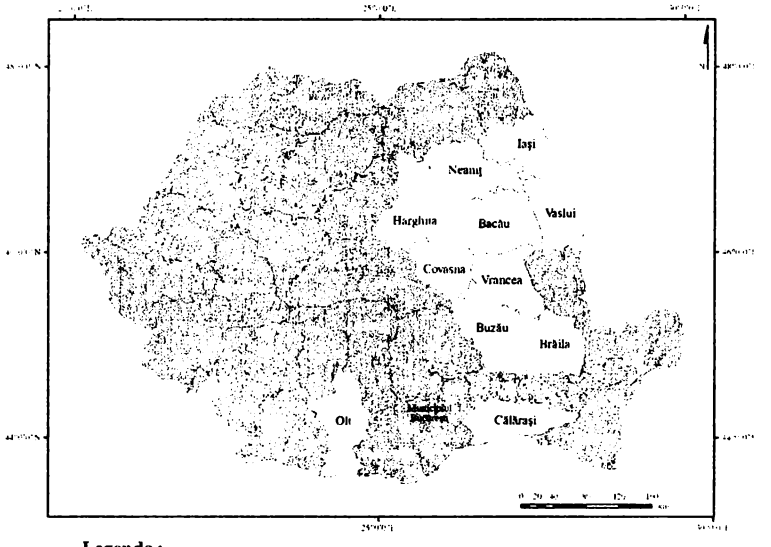

Legenda:

judeţe cu o competiţie dezechilibrată la nivel local

judeţe cu o competiţie echilibrată la nivel local

Figura 8.1. *Harta competitivităţii la nivel de judeţ în 1996*

Tabelul 8.3. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 1996*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	827	27.4
30-39	1 051	34.9
40-49	805	26.7
50-59	245	8.1
60-69	40	1.3
70-79	17	0.5
80-89	12	0.4
90-100	12	0.4

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Alegerile din 2000

Alegerile parlamentare din anul 2000 au produs o mutație a procentului pe care partidul câștigător l-a obținut la nivelul fiecărei unități, dar și o lărgire a tipologiei județelor, ca urmare a acestei mutații.

Tabelul 8.4. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2000*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	450	15.8
30-39	551	19.4
40-49	610	21.4
50-59	691	24.3
60-69	445	15.6
70-79	75	2.6
80-89	17	0.6
90-100	1	0.03

Sursa: Institutul Național de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Frecvența primelor două procente nu mai este localizată până la maximum 40%, ca în 1996, ci sare cu două trepte, între 40 și 60%. De asemenea, frecvența câștigătorilor cu peste 60% crește semnificativ, cu 15%. Peste 65% dintre unități sunt câștigate cu peste 40%. În special comunele încep să fie controlate de un singur partid la scară mai largă, comparativ cu alegerile din 1996.

Există încă județe în care partidele de pe prima poziție obțin într-o măsură relevantă sub 40% din voturile exprimate, cum sunt Ilfov, Maramureș, Alba, Sibiu, Arad, Satu Mare, Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Gorj, Hunedoara, Tulcea sau Caraș-Severin. Acestea sunt localizate, cu excepția județului Ilfov și a județului Tulcea, în Banat, Transilvania sau nordul Munteniei (județul Gorj), conturându-se astfel o zonă destul de clară în care sunt comasate aceste județe. O altă categorie este cea a județelor care își adâncesc parcursul dezechilibrat: Iași, Olt, Vaslui, Vrancea, Neamț, Bacău, Brăila, Buzău, Călărași. Există și județe care își încep parcursul dezechilibrat odată cu aceste alegeri: Prahova, Sălaj, Vâlcea, Mehedinți, Suceava, Giurgiu (unde toate localitățile sunt câștigate de PSD), Constanța, Ialomița, Argeș, Botoșani, Dâmbovița, Dolj, Galați, Teleorman. Ele sunt localizate

în Muntenia şi Moldova ca şi cele dezechilibrate din anul 1996, cu excepţia judeţului Sălaj (unde numărul ridicat de etnici maghiari explică procentele superioare). Există însă şi judeţe în care întâlnim un recul al procentului pe care îl obţine partidul de pe prima poziţie : Timiş, Alba şi Braşov, localizate în Transilvania şi Banat. În aceste judeţe în 1996 CDR a obţinut procente semnificative, iar dispariţia acestei alianţe a dus la reorientarea electoratului spre alte partide, fapt ce poate explica acest recul.

Se poate conchide că judeţele în care există un echilibru între partidele politice după aceste alegeri sunt localizate geografic în Transilvania, Banat şi nordul Munteniei, în zona submontană. Avem astfel două zone: Transilvania şi Banat, unde partidele nu obţin procente semnificative, existând chiar şi un recul, şi Muntenia şi Moldova, unde partidele controlează puternic localităţile încă de la aceste alegeri. Aceste mutaţii la nivel cantitativ şi geografic arată că scăderea competitivităţii s-a extins, judeţele care încă păstrează un nivel ridicat al acesteia fiind acum în minoritate.

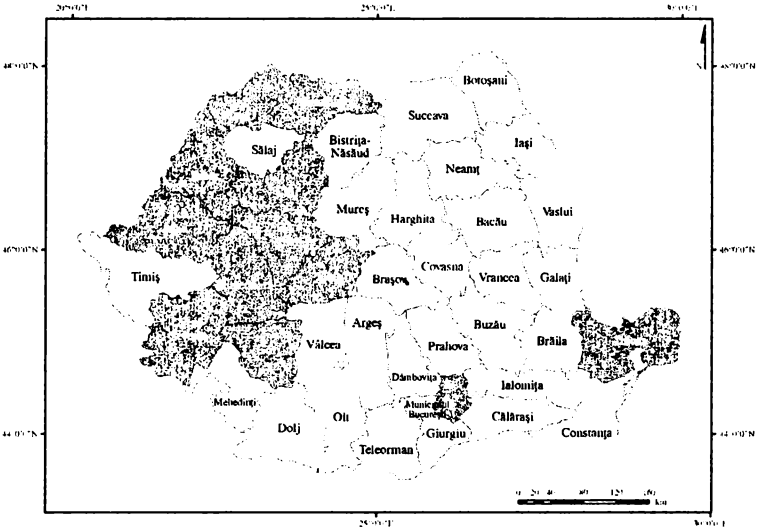

Legenda:

judeţe cu o competiţie dezechilibrată la nivel local

judeţe cu o competiţie echilibrată la nivel local

Figura 8.2. *Harta competitivităţii la nivel de judeţ în 2000*

Alegerile din 2004

Anul electoral 2004 nu aduce schimbări spectaculoase la nivelul frecvenţelor superioare, ba chiar judeţele care în 2000 erau printre cele mai reprezentative pentru scorurile ridicate înregistrate – Buzău, Călăraşi, Bacău, Brăila, Dâmboviţa, Vâlcea, Vaslui, Vrancea, Argeş, Neamţ – suferă o mişcare de recul, semn al erodării capacităţii PSD de a penetra la acelaşi nivel teritoriul sau semn de schimbare a apartenenţei politice a liderilor locali, ca urmare a apariţiei unui competitor electoral de calibru, Alianţa DA

Judeţele în recul, dar care se menţin la un nivel semnificativ în privinţa procentelor cu care sunt câştigate localităţile – Buzău, Călăraşi, Bacău, Brăila, Dâmboviţa, Vâlcea, Vaslui, Vrancea, Argeş, Neamţ – sunt localizate geografic în Moldova şi Muntenia, adică în zonele unde se întâlneau cele mai ridicate procente cu care un partid, PSD în mod frecvent, câştiga prima poziţie.

Tabelul 8.5. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2004*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
< 30	77	2.6
30-39	582	19.8
40-49	954	32.5
50-59	781	26.6
60-69	434	14.8
70-79	110	3.7
80-89	1	0.03
90-100	1	0.03

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Într-un oarecare echilibru se mai află doar judeţele Arad, Gorj, Timiş şi Tulcea, fenomenul localităţilor sub monopol fiind generalizat în acest moment electoral şi, ca urmare, competitivitatea (cu excepţia acestor judeţe) a scăzut şi mai mult la aceste alegeri. Printre judeţele care devin dezechilibrate începând cu aceste alegeri se numără Bihor, Bistriţa, Braşov, Cluj, Hunedoara, Ilfov, Maramureş, Sibiu, Caraş-Severin şi Alba, adică judeţele din Transilvania şi Banat, care nu sunt

dominate de PSD. Acestea devin acum judeţe aflate în trend, în care partidul de pe prima poziţie atinge un procent foarte ridicat, ceea ce sugerează că fenomenul analizat s-a generalizat la toate partidele, în toate zonele ţării.

Judeţele care îşi continuă parcursul aproximativ la acelaşi nivel sunt: Botoşani, Dolj, Galaţi, Iaşi, Mureş, Olt, Prahova, Sălaj, Mehedinţi, Suceava, Giurgiu - unde toate localităţile sunt câştigate de PSD -, Constanţa, Satu Mare şi Ialomiţa, consfinţind dacă mai era nevoie că scăderea drastică a competitivităţii a atins o amploare naţională.

În afara apariţiei altui competitor puternic pentru PSD, care a produs o scădere a acestuia în unele judeţe, aceste alegeri (2004) relevă de asemenea un alt fapt: numărul comunelor câştigate cu un procent mai mic de 40% este de doar aproximativ 22%, faţă de 35% în anul 2000. Cu alte cuvinte, situaţia este consolidată, chiar dacă mai există judeţe unde mai sunt posibile fluctuaţii de mică amploare.

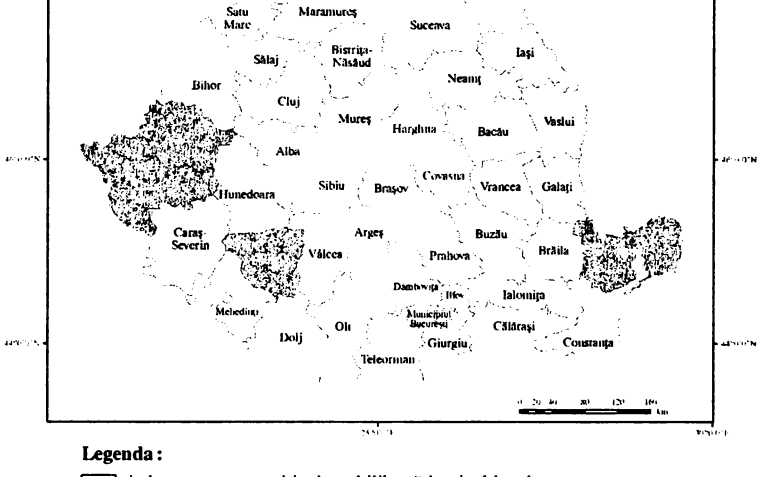

Legenda:

judeţe cu o competiţie dezechilibrată la nivel local

judeţe cu o competiţie echilibrată la nivel local

Figura 8.3. *Harta competitivităţii la nivel de judeţ în 2004*

Alegerile din 2008

Schimbarea sistemului electoral în ceea ce privește introducerea colegiilor uninominale a produs două efecte asupra liderilor locali (inclusiv județeni): pe de o parte, a dat posibilitatea celor care controlau politic județul să traseze colegiile astfel încât să-și maximizeze potențialul politic prin concentrarea într-un colegiu a cât mai mulți primari și implicit localități de aceeași culoare politică[2]; pe de altă parte, datorită acestui fapt, primarii au putut să-și transfere puterea acumulată anterior astfel încât să mobilizeze mult mai clar și evident electoratul. Colegiul uninominal este și un element de presiune asupra primarilor, care acum sunt mult mai motivați în a mobiliza electoratul prin orice mijloace, contribuind astfel în mod evident la radicalizarea clientelismului local.

Tabelul 8.6. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2008*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	56	1.8
30-39	506	16.6
40-49	908	29.8
50-59	757	24.8
60-69	494	16.2
70-79	232	7.6
80-89	66	2.1
90-100	24	0.8

Sursa: Institutul Național de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Alegerile parlamentare din 2008 au dus, ca urmare a consolidării fenomenului, la limitarea tipologiei județelor. Astfel, întâlnim doar județe unde situația se menține în general stabilă, județe care sunt din acest moment sub monopol și județe cu un recul al procentului partidului situat pe prima poziție (dar care se menține totuși ridicat). Din

2. Această concentrare a fost folosită în exces. Vezi cazul județului Teleorman, unde fiecare mare partid a câștigat câte două mandate, în pofida superiorității PSD și PNL.

prima categorie, în care întâlnim o situaţie constantă (cu mici variaţii), fac parte : Bihor, Bistriţa, Cluj, Sălaj, Dâmboviţa, Dolj, Gorj, Galaţi, Hunedoara, Ilfov, Maramureş, Mureş, Olt, Prahova, Sibiu, Timiş, Alba, Satu Mare, Constanţa, Arad, Suceava, Giurgiu şi Ialomiţa, cu precădere judeţele care nu erau atât de monopolizate până acum. În cele din Transilvania şi Banat, PDL, dar şi PNL joacă rolul deţinut de PSD în Muntenia şi Moldova. Judeţele unde întâlnim recul - Botoşani, Brăila, Buzău, Călăraşi, Iaşi, Vrancea, Mehedinţi şi Caraş-Severin - sunt majoritatea judeţe unde PSD avea controlul electoral încă din 1996. Judeţele în care primul partid clasat nu câştiga cu un procent ridicat - Timiş, Gorj, Arad şi Tulcea - devin judeţe în care localităţile sunt dominate clar de unul dintre cele trei partide, mai ales de către PDL.

Un caz interesant, care clarifică parţial modul cum se face politica locală, îl reprezintă judeţul Giurgiu. La alegerile din 2000 şi 2004, judeţul era sub monopolul absolut al PSD, care obţinea prima poziţie la alegerile parlamentare în toate localităţile judeţului.

În 2008, la alegerile pentru Camera Deputaţilor, PNL câştigă în 43 de localităţi prima poziţie, în timp ce PSD şi PDL câştigă împreună 11 localităţi. Cum s-a ajuns la această răsturnare de situaţie ? În 2004, PNL avea doar cinci primari în acest judeţ, însă în 2008 avea 30 de primari. Din cele cinci primării pe care le deţinea în 2004, câştigă doar două în 2008 - două sunt pierdute în favoarea PSD, iar primarul din Roata se înscrie în PDL. Prin urmare, PNL are 28 de primari noi, devenind primul partid din Giurgiu în această privinţă. 18 dintre aceştia sunt primari PSD care trec la PNL şi care câştigă acum mandate pentru acest partid, sugerând din nou că legăturile electorale dintre partide şi candidaţii acestora sunt de tip clientelar. Opt sunt primari noi ai acestui partid, iar doi îşi menţin mandatele anterioare. Majoritatea deţinută acum de PNL este de fapt realizată prin preluarea primarilor PSD cu tot cu zestrea lor electorală (o mişcare similară a avut loc în judeţul Teleorman după alegerile din 1996, când prefectul Dragnea, înscris atunci în PD, a trecut la PSD împreună cu 23 de primari). Dar această mutaţie nu era suficientă pentru a asigura supremaţia PNL la alegerile parlamentare. Aşa cum se poate vedea în figura 8.4, a fost nevoie de un design special al colegiilor, dar mai ales de nonconfruntarea electorală în special a primarilor PSD, dar şi PDL, care probabil au direcţionat voturile către PNL, şi nu către propriile partide. Acest lucru este sugerat de modelul comun la acest scrutin, conform căruia alegerile dintr-o localitate sunt câştigate de

partidul din care face parte primarul acesteia, model care nu funcţionează în aceste cazuri.

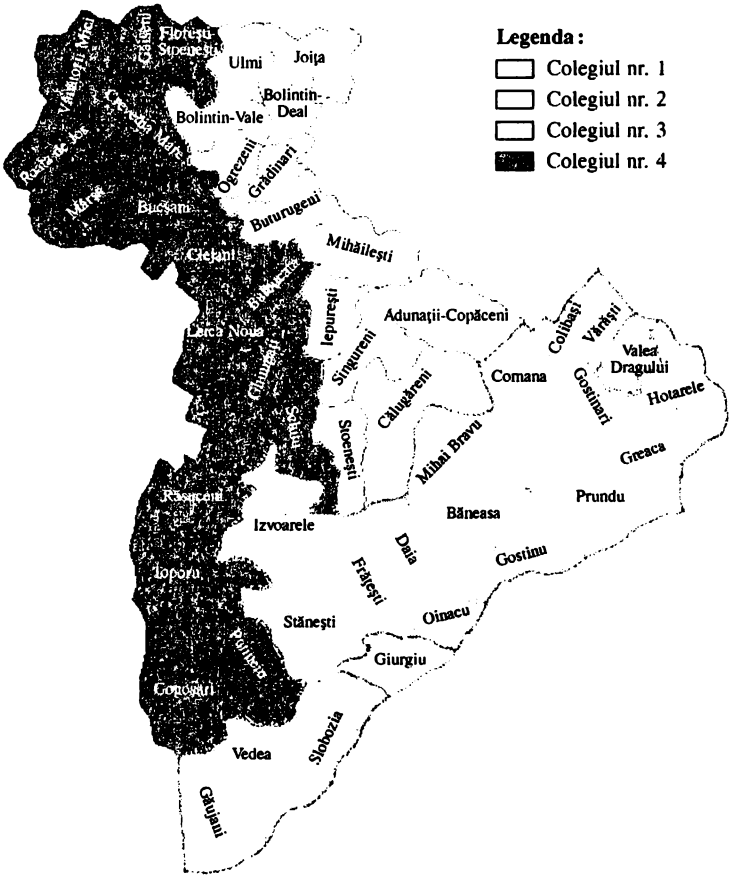

Figura 8.4. *Harta colegiilor electorale în judeţul Giurgiu*

Defecţiuni de acest tip s-au înregistrat în localităţile cu primari PSD: Floreşti, Bolintin Vale, Buturugeni, Singureni, Călugăreni, Slobozia, Oinacu, Băneasa, Goştinari şi Hotarele şi în localităţile cu primari PDL: Prundu, Mihăileşti, Ogrezeni, Roata de Jos. Apartenenţa la PNL a preşedintelui consiliului judeţean poate constitui de asemenea un indiciu important pentru înţelegerea acestor cazuri, ca şi

suma semnificativă pe care județul Giurgiu a primit-o, conform HG nr. 1155/2008, de 43 210 mii de lei[3] (doar județele Constanța, Bacău, Mureș și Teleorman au primit sume mai mari; de asemenea, cea mai mică sumă defalcată la nivel de localitate a fost de 490 000 de lei).

Desigur că în această complexă mașinărie electorală au avut loc și sincope, de exemplu, la Ghimpați, unde PDL câștigă prima poziție, deși primăria este deținută de PNL, dar aceste sincope nu pot ascunde că, în realitate, politica locală este monopolizată de mișcările transpartinice ale liderilor locali și ale electoratului clientelizat al acestora.[4]

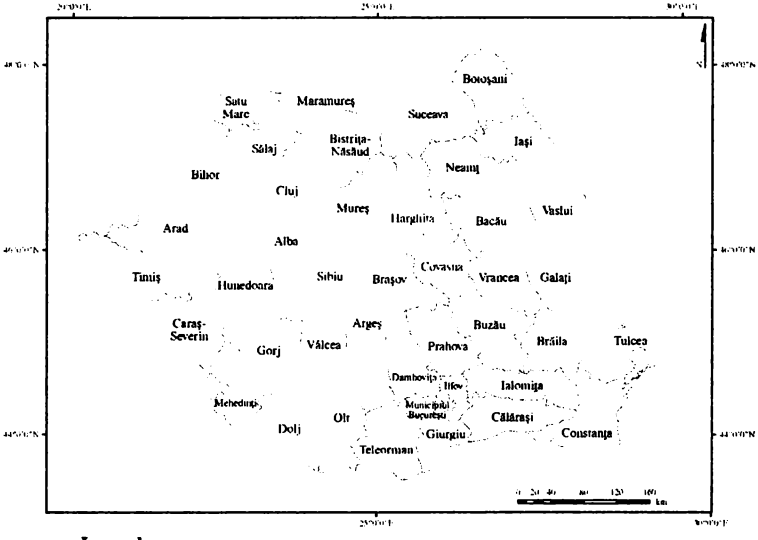

Figura 8.5. *Harta competitivității la nivel de județ în 2008*

3. Înaintea alegerilor parlamentare din 2008, Guvernul a alocat din fondul de rezervă suma totală de 1 300 000 de mii de lei, prin HG nr. 1152. Această sumă a fost repartizată ulterior la nivel de județ și de localitate.
4. Clientelismul nonpartizan este întâlnit și în Rusia, acolo unde guvernatorii provinciilor au dezvoltat puternice rețele clientelare.

Alegerile din 2012

Contextul politic în care s-au desfășurat alegerile parlamentare din 2012 - în ciuda existenței a două alianțe ca principale competitoare: Uniunea Social-Liberală (USL) și Alianța România Dreaptă (ARD) - a fost unul al dezechilibrului pre- și postelectoral. O consecință a acestui context politic a fost că marea majoritate a localităților a fost câștigată de USL, în multe cazuri cu procente de peste 50%. Prin urmare, la aceste alegeri tipologia județelor este practic redusă la două categorii: județe dominate categoric de USL și județe unde dominația acestei alianțe este mai redusă. În această ultimă categorie se înscriu județele unde există un număr mai mare de localități câștigate cu procente în jurul pragului de 40%. Putem încadra în această categorie Alba, Cluj, Mureș, Sălaj și Gorj, județ în care Partidul Poporului - Dan Diaconescu a obținut un rezultat foarte bun, fiind prezent în multe localități pe poziția a doua. Celelalte județe care pot fi considerate echilibrate la aceste alegeri sunt localizate în vestul țării, zonă în care procentele obținute de USL au fost mai reduse comparativ cu restul țării. În cealaltă categorie putem înscrie toate celelalte județe, dar o dominație foarte accentuată a USL putem întâlni în Teleorman, Giurgiu, Botoșani, Buzău și Brăila.

Tabelul 8.7. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2012*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	4	0.13
30-39	93	3.1
40-49	405	13.6
50-59	631	21.8
60-69	**940**	**31.7**
70-79	**665**	**22.4**
80-89	202	6.8
90-100	25	0.9

Sursa: Institutul Național de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Procentele confirmă faptul că practic nu mai putem vorbi de un echilibru în sensul aceluia existent la începutul anilor 2000. Peste 60% din partițiile administrative ale țării sunt câștigate cu procente

care depăşesc 60%, iar numărul localităţilor câştigate cu peste 80% este mai mare decât numărul celor câştigate cu sub 40%.

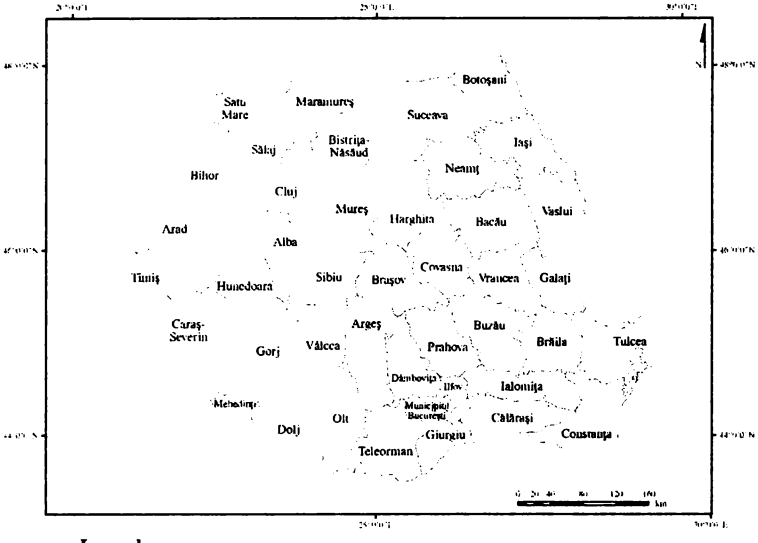

Legenda:

☐ judeţe cu o competiţie dezechilibrată la nivel local

Figura 8.6. *Harta competitivităţii la nivel de judeţ în 2012*

Concluzii

Analiza parcursului la capătul căruia partidele politice româneşti au ajuns să controleze în această manieră localităţile ţării arată că, în pofida păstrării unui echilibru aparent la nivel naţional între ponderea electorală a celor mai importante partide, voturile pe care acestea le obţin mai ales până în 2012 sunt extrem de dispersate geografic la nivel de localitate. Fiecare localitate, dar mai ales comună sau oraş mic şi mediu este practic o feudă a unuia dintre partidele importante. Dacă în 1996 în 64.52% dintre localităţi primul partid clasat obţinuse sub 40% din voturi, în 2008 doar în 18.46% dintre localităţi se întâmplase acelaşi lucru. De asemenea, în 1996, în doar 2% dintre localităţi primul partid obţinuse peste 60% din voturi, în timp ce în 2008 acest lucru s-a întâmplat în 24% din comune. Dacă în 1996,

procentul comunelor în care primul partid clasat câștiga cu un procent sub 40% era aproape de 65%, în 2008 acest procent este de doar 18.4%. În schimb, procentul comunelor cu primul partid câștigător a mai mult de 50% dintre voturile valabil exprimate este circa 52%. Contextul politic din 2012 a moderat procentele pe care candidații PDL (acum parte a ARD) le-au obținut chiar și în localitățile pe care le-au câștigat, dar le-a crescut pe cele câștigate de candidații PSD și PNL (parte a USL) în propriile fiefuri. Din totalul localităților, 62% au fost câștigate cu peste 60% din voturile valide din respectiva localitate. Chiar dacă USL nu va fi competitor și la viitoarele alegeri, supermajoritățile obținute vor constitui baza electorală la nivelul fiecărei localități, continuând nivelul foarte scăzut al competitivității la nivel de localitate.

Aceste mutații nu sunt importante doar pentru a înțelege cum gradul competitivității a scăzut dramatic la nivel local, ci, și mai important, dau informații relevante despre cum sunt organizate și ce funcții îndeplinesc partidele românești. Mai mult, dau informații despre cum este articulată acțiunea colectivă, lucru fundamental pentru calitatea politicii dintr-o democrație.

Suntem în fața unui proces de fixare a politicii sau de deplasare a centrului acesteia de la nivelul național la nivel local. Utilizarea în acest moment a unei teze importante în ceea ce privește naționalizarea politicii în statele europene poate fi utilă mai ales în ceea ce privește direcții de cercetare viitoare. Conform tezei lui Daniele Caramani, începând cu jumătatea secolului al XIX-lea, în statele europene dezvoltate asistăm la o trecere de la o politică bazată pe o reprezentare politică de tip local sau regional la o reprezentare modernă, de factură națională. Această mutație s-a produs în principal ca urmare a unei naționalizări a forței organizaționale și electorale a partidelor politice, care încep să obțină rezultate constante în toate zonele unei țări. De asemenea, clivajul dintre politicile și partidele de stânga și cele de dreapta a dus la accelerarea procesului de solidificare a unui electorat național (Caramani, 2004, p. 23).

Dacă privim democrația din România din această perspectivă, este neclar sau discutabil în ce măsură este ea modernă și reprezentativă în acest moment. Partidele politice românești nu sunt partide de masă și deci ele nu se bazează pe legături electorale doctrinare și programatice cu electoratul, făcând astfel mai dificilă reprezentarea politică a cetățenilor. De asemenea, partiționarea excesivă la nivel local pune sub semnul întrebării densitatea lor organizațională din perspectiva nivelului național. Acceptarea României în Uniunea Europeană și

acordurile financiare internaţionale la care este parte (de exemplu, cele cu FMI sau recentul Pact Fiscal European) au dus la scăderea capacităţii de decizie independentă a guvernelor care s-au succedat şi, ca o consecinţă normală, au fragilizat oferta politică, făcând existenţa unei diferenţieri stânga-dreapta pe baza politicilor puse în practică să fie iluzorie. Lipsa unor diferenţe doctrinare nete la nivelul partidelor politice şi a unor clivaje la nivelul societăţii, cumulată cu procesul de monopolizare partizană a localităţilor şi cu scăderea dramatică a competitivităţii, sugerează că pluralismul politic românesc este mai degrabă unul de tip numeric, şi nu social sau politic, scăzând calitatea democratică a regimului redus la un formalism fără substanţă.

Bibliografie

Albescu, Andrada-Maria, Ioniţă, Dana-Irina şi Mateescu, Silviu-Dan (2012), „Strategic Voting at the Romanian 2008 Local Elections", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, vol. 3(1), ianuarie, 297-311.

Barbu, Daniel (1999), *Republica absentă*, Bucureşti, Nemira.

Caramani, Daniele (2004), *The Nationalization of Politics: the Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe*, Cambridge, Cambridge University Press.

Chiru, Mihail şi Ciobanu, Ionuţ (2009), „Legislative Recruitment and Electoral System Change: The Case of Romania", *CEU Political Journal*, vol. 4, nr. 2, 192-231.

Dahl, Robert (1994), *Prefazione alla Teoria Democratica*, Milano, Edizioni di Comunità.

Dahl, Robert (2002), *Democraţia şi criticii ei*, Iaşi, Institutul European.

D'Alimonte, Roberto (1989), „Democrazia e competizione", *Rivista Italiana di Scienza Politica*, nr. 2, august, 301-319.

Downs, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York, Harper & Row.

Gherghina, Sergiu, Chiru, Mihail şi Pop, Maria (2011), „Keeping the Doors Closed: Leadership Selection in Post-Communist Romania", lucrare prezentată la 25th Annual Conference of the Italian Society of Political Science, Palermo, disponibilă online la www.sisp.it/Files/papers/2011/sergiu-gherghina-miahil-chiru-maria-pop.116.pdf.

Giugăl, Aurelian, Jhonston, Ron şi Constantinescu, Ştefan (2011), „Democratic Musical Chairs? Romania Post-1989 Electoral Geography", *Space & Polity*, vol. 15, nr. 2, 143-161.

Grecu, Răzvan, Răduca, Andreea, Năstase, Roxana şi Todor, Arpad (2003), „Mapping Policy Preferences of Romanian Political Parties", lucrare

prezentată la a patra Conferință a Asociației Române de Științe Politice, disponibilă online la www.razvangrecu.tripod.com/papers/mpp.pdf.

Hale, Henry (2007), „Correlates of clientelism : political economy, politicized ethnicity, and post-communist transition", în Kitschelt, Herbert, Wilkinson, Steven (eds.), *Patrons, Clients, and Policies. Patterns of Democratic Accountability and Political Competition*, Cambridge University Press, Cambridge.

Jiglău, George și Gherghina, Sergiu (2011), „The Ideological Institutionalization of the Romanian Party System", *Romanian Journal of Political Science*, vol. 1, nr. 1, 71-90.

Laakso, Markku și Taagepera, Rein (1979), „Effective Number of Parties. A Measure with Application to West Europe", *Comparative Political Studies*, vol. 12, nr. 1, aprilie, 3-27.

Lijphart, Arend (2000), *Modele ale democrației*, Iași, Polirom.

Lindblom, Charles (1979), *Politica e mercato. I sistemi politico-economici mondiali*, Milano, ETAS Libri.

Mill, John Stuart (1987), *The Logic of Moral Sciences*, Londra, Duckworth.

Morar, Filon (2001), *Democrația privilegiilor. Alegerile aleșilor în România*, București, Paidea.

Pârvulescu, Cristian (2004), „Competiție și bipolarizare", *Sfera Politicii*, nr. 110-111, 8-12.

Preda, Cristian (2005), *Partide și alegeri în Romania postcomunistă : 1989-2004*, București, Nemira.

Radu, Alexandru (2005), „Ce fel de sistem partidist ?", *Sfera Politicii*, nr. 116-117, 1-3.

Sartori, Giovanni (1976), *Democrazia e definizioni*, Bologna, Il Mulino.

Sartori, Giovanni (1987), *The Theory of Democracy Revisited*, New Jersey, Chatam House Publishers.

Sartori, Giovanni (1976), *Parties and Party Systems : A Framework for Analysis*, Cambridge, Cambridge University Press.

Schumpeter, Joseph (1950), *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, Harper & Row.

Soare, Sorina (2002), „Sistemul partizan românesc : catalizator sau obstacol al consolidării democratice", *Studia Politica*, nr. 1, 130-143.

Taagepera, Rein și Grofman, Bernard (1985), „Rethinking the Duverger's Law : Predicting the Effective Number of Parties in Plurality and PR Systems. Parties Minus Issues Equals One", *European Journal for Political Research*, nr. 13, 341-352.

Voicu, George (1999), *Pluripartidismul*, All, București.

Alte surse :

Autoritatea Electorală Permanentă, www.roaep.ro.

Institutul Național de Statistică, www.insse.ro.

9. Alegerile din Dobrogea postcomunistă, 1992-2012

Aurelian Giugăl

Rezumat. *Prezentul capitol referitor la dinamica electorală din Dobrogea postcomunistă cuprinde trei părți principale. O primă diviziune face referire la geografia electorală a regiunii sud-estice românești, contextualizând datele electorale în logica dezbaterilor privind evoluția partizană din România postcomunistă (existența sau inexistența clivajelor politice în spațiul autohton). O a doua dimensiune include conceptul de* neighbourhood effect *(efectul vecinătății) și testează modul cum localitățile din proximitatea orașului (în contrapondere cu cele situate la distanțe apreciabile) se apropie din punct de vedere electoral de orașul/orașele apropiat(e) (în cazul de față, reședințele de județ Tulcea și Constanța), în logica teoriei conform căreia oamenii împrumută caracteristicile (inclusiv electorale) mediului în care trăiesc. În fine, o a treia componentă se referă la comportamentul electoral din comunitățile plurietnice dobrogene, scopul fiind acela de a identifica în ce măsură etnia (alta decât cea română) implică comportamente de vot. Datele electorale folosite sunt cele de la alegerile generale (Camera Deputaților) și locale, prin urmare, concluziile sunt un derivat al acestei abordări empirice.*

Cuvinte-cheie: geografie electorală, clivaje politice, alegeri generale și locale, postcomunism

Introducere

Dobrogea, în configuraţia actuală, reprezintă partea sud-estică a României, fiind delimitată pe două laturi de Dunăre (la vest şi la nord), pe o latură de Marea Neagră (est), pentru ca în sud limita să fie dată de graniţa cu Bulgaria. Administrativ, Dobrogea se compune din două judeţe : Tulcea şi Constanţa. Judeţul Tulcea ocupă jumătatea nordică a provinciei istorice Dobrogea. Suprafaţa acestuia este de 8 499 km², ceea ce înseamnă 3.6% din suprafaţa ţării. Cele 51 de unităţi administrativ-teritoriale includ municipiul Tulcea, alte patru oraşe (Babadag, Isaccea, Măcin şi Sulina) şi 46 de comune. Judeţul Constanţa se află în jumătatea sudică a teritoriului dintre Dunăre şi Marea Neagră şi are o suprafaţă de 7 071 km², adică 2.9% din suprafaţa României. Administrativ există 12 oraşe, dintre care trei municipii (Constanţa, Medgidia şi Mangalia) şi 58 de comune.

Populaţia celor două judeţe (conform recensământului populaţiei din 2002) diferă : 718 330 de locuitori pentru Constanţa (o densitate de 101.6 loc/km² şi o rată de urbanizare de 70.4%), 251 899 de locuitori în cazul judeţului Tulcea (29.6 loc/km² şi un procent al urbanizării mai mic, de 49.2%). Densitatea mult mai redusă a judeţului Tulcea este cauzată de faptul că, din suprafaţa totală a judeţului, 3 446 km² sunt ocupaţi de apă (Delta Dunării şi Complexul lagunar Razim-Sinoie).

Din punct de vedere etnic, situaţia din prezent este mult diferită comparativ cu perioada când Dobrogea intra în componenţa României (1878). În ambele judeţe, procentul celor care s-au declarat români la recensământul din 2002 depăşeşte 90%. Minoritatea cea mai numeroasă în Tulcea este cea a ruşilor lipoveni, în total 16 350, ceea ce înseamnă puţin peste 6% din populaţia totală a judeţului. Dintre celelalte minorităţi, doar cea a turcilor trece de 1% din total (însumând 3 334). În cazul Constanţei, situaţia nu este cu mult diferită, numai că aici principala minoritate este cea a turcilor, de 24 246 de etnici (3.39% din populaţia totală), urmată îndeaproape de minoritatea tătară (23 230 de etnici tătari, adică 3.24%). În pofida mediei etnice chiar superioare celei naţionale (89.47% este procentul românilor din totalul populaţiei ţării), există o multitudine de localităţi plurietnice, în unele dintre acestea etnia dominantă fiind alta decât cea română. Exemple se găsesc atât în judeţul Constanţa, cât şi în Tulcea.

Astfel, în județul Constanța, în localitatea Dobromir, din cei 2 636 de locuitori etnia cea mai numeroasă (50.30%) este cea turcă, iar în Ghindărești 94.98% dintre cei 2 712 locuitori ai localității sunt ruși lipoveni. În județul Tulcea, rușii lipoveni sunt dominanți în Carcaliu (89.74%) și în Slava Cercheză (81.61%). Pe de altă parte, există un contrast economic evident la nivelul teritoriului dobrogean, evidențiindu-se regiuni rudimentare economic (rurale și mai sărace), cum ar fi spațiul dunărean vestic și interiorul Podișului Dobrogei, în opoziție cu alte teritorii predominante economic ariilor amintite (zona litorală maritimă, îndeosebi cea sudică).

Cercetarea de față pornește de la premisa că există anumite conexiuni între fenomene din varii spații geografice (Johnston, 1980), iar oscilațiile comportamentului electoral al populației depind de o serie de factori sociali, economici, demografici sau politici (Crețan, 2006), diversitatea culturală determinând o diversitate comportamentală (Bodocan, 2001). Prin urmare, voi considera că:

a) geografia electorală este una marcată de instabilitate, dinamica votului fiind una extrem de fluctuantă;
b) influența exercitată de orașele reședință de județ (Constanța, Tulcea) asupra modului de exprimare electorală al populației rurale este evidentă, în sensul în care satele situate în proximitatea reședinței de județ sunt mai apropiate electoral de acestea, în comparație cu cele aflate la distanțe mai mari (efectul vecinătății – *neighbourhood effect*);
c) structura etnică impune comportamente de vot, aspect de o pregnanță mai mare îndeosebi în cazul alegerilor locale.

Sistemul electoral

Sistemul electoral de după 1990 se caracterizează printr-o instabilitate legislativă, evidentă în contextul numeroaselor legi electorale adoptate în intervalul 1990-2008. Scrutinul pentru Camera Deputaților a fost organizat, pentru primele cinci alegeri electorale postcomuniste, pe baza reprezentării proporționale, cu liste blocate și prag electoral din 1992 (Preda, 2005). Pragul electoral a urmat o evoluție ascendentă: inexistent în 1990, a fost de 3% la alegerile din 1992 și 1996,

pentru ca, pentru alegerile din 2000 și 2004, acesta să crească la 5% pentru partide și 8-10% pentru coaliții, diferențele fiind date de numărul de partide asociate.

Vechiul sistem electoral ce a funcționat în perioada 1990-2004 a fost modificat, așa încât alegerile generale din anul 2008 s-au desfășurat pe baza altei formule electorale. Tema reformării sistemului electoral a stârnit dezbateri în societatea românească, așa încât la 25 noiembrie 2007 (în aceeași zi cu alegerile pentru Parlamentul European) s-a organizat un referendum național, cetățenii fiind chemați la urne să se pronunțe cu privire la adoptarea unui sistem electoral majoritar în două tururi, toți deputații și senatorii urmând să fie aleși în circumscripții uninominale. Referendumul a avut susținerea a 81% dintre cei care au votat, dar a fost invalidat din cauza prezenței la vot de doar 26% (Downs, 2008). S-a ajuns în final la o formulă de compromis, un sistem mixt, cu două faze de calcul și două faze de repartizare a mandatelor. Etapele de calcul al locurilor parlamentare, similar cu precedentul sistem electoral proporțional, utilizează metoda Hare la nivelul circumscripției electorale și metoda D'Hondt la nivel național. Etapele de alocare a mandatelor sunt, de asemenea, tot două. În prima etapă, la nivelul colegiilor uninominale, se atribuie un mandat acelor candidați, fie independenți, fie aparținând unui partid politic ce a întrunit pragul electoral, care au obținut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul uninominal în care au candidat - articolul 48, alin. 11[1]. În cea de-a doua etapă, biroul electoral de circumscripție va întocmi, separat pentru Camera Deputaților și Senat, o listă descrescătoare (raport între voturile valabil exprimate obținute în colegiile uninominale și coeficientul electoral al circumscripției respective) cu toți candidații cărora nu li s-au atribuit mandate în prima etapă - articolul 48, alin. 12. Numărul de mandate pentru fiecare partid din competiția electorală se alocă pentru candidații acestora în ordine descrescătoare, în funcție de clasarea în lista prevăzută la alineatul 12. Dacă după cele două etape de atribuire de mandate mai există partide cărora nu li s-au atribuit numărul de mandate la care au dreptul în acea circumscripție electorală, acestora li se vor atribui mandate până la concurența cu acest număr, iar mandatele se alocă suplimentar candidaților cel mai bine plasați în

1. Legea nr. 35 din 13 martie 2008, pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului.

lista ordonată conform alineatului 12 - articolul 48, alin. 15. Legea electorală mai stipulează un prag electoral de 5% pentru partide, adăugându-se, pentru al doilea membru al alianței, 3% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară și, pentru fiecare membru al alianței, începând cu al treilea, câte un procent din voturile valabil exprimate pe întreaga țară, fără a se putea depăși 10% din aceste voturi. Voturile partidelor care nu depășesc pragul electoral sunt redistribuite pe baza unei formule proporționale partidelor câștigătoare. La alegerile generale din 2008, efectele noii legi electorale s-au dovedit a fi de o inutilitate exemplară, întrucât s-a demonstrat empiric că rezultatele electorale din 2008 ar fi fost aceleași și dacă s-ar fi ales reprezentanții pe baza formulei proporționale (Marian și King, 2010). În 2012 însă, datele problemei au fost altele, așa încât a rezultat cel mai suprapopulat Parlament din 1990 încoace (588 de membri).

Metodologie

Datele electorale și demografice folosite sunt cele oferite de Institutul Național de Statistică (INS). Pentru alegerile generale din 1992 există anumite neconcordanțe, în sensul că rezultatele electorale pot fi folosite doar la nivel județean, întrucât în stocarea datelor electorale de către INS s-a produs o eroare: secțiile electorale au fost numerotate folosindu-se codarea la nivel județean, neconcordanța fiind generată de faptul că, deși știm secția de votare și județul, nu știm comuna sau orașul din care face parte (cei care au arhivat datele electorale au omis acest lucru esențial, numerotarea localităților din județele respective, eroare de altfel înlăturată în cazul alegerilor următoare). Prin urmare, datele electorale (de la alegerile generale) la nivel de localitate au putut fi folosite începând cu 1996. Datele electorale folosite pentru alegerile generale din 2012 sunt cele puse la dispoziție de Biroul Electoral Central (BEC).

În cazul datelor statistice legate de rata, profunzimea și severitatea sărăciei, acestea au fost publicate de către Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Măsura 322 - „Renovarea, dezvoltarea satelor, îmbunătățirea serviciilor de bază pentru economia și populația rurală

și punerea în valoare a moștenirii rurale" și Anexa 11 - „Comune și gradul de sărăcie aferent", fiind parte a Programului Național pentru Dezvoltare Rurală.

Raportul de vot, calculat din procentele obținute de cel mai bine plasate partide în ierarhia națională (dar și în Dobrogea), a fost folosit pentru realizarea hărților electorale, dar și pentru analiza în componente principale. Astfel, pentru alegerile din 1996 am împărțit procentele obținute de PDSR la cele ale CDR, în 2000 voturile PDSR în contrapondere cu cele cumulate ale PNL și PD, în 2004 cele ale PSD și PUR raportate la cele ale Alianței Dreptate și Adevăr (DA), iar în 2008 cele ale PSD și PC la cele ale PNL și PDL. Cele două hărți electorale indică geografia votului de la nivelul unității administrativ-teritoriale (orașele și comunele) în funcție de raportul de vot calculat. Un aspect important este că hărțile electorale pentru Dobrogea respectă diviziunile administrative din cele două județe, respectiv 111 localități (17 orașe, dintre care 12 în județul Constanța, restul în județul Tulcea, și 94 de comune), anterioare redesenării teritoriale (înființarea de noi comune). Raportul de vot nu a fost calculat și pentru alegerile generale din 2012; PNL, care fusese raportat până atunci în opoziție cu PSD, s-a regăsit în aceeași construcție politică cu social-democrații, Uniunea Social Liberală (USL).

Rezultate și discuții

Instabilitatea geografiei electorale

Rezultatele electorale de la alegerile locale și generale din Dobrogea scot în evidență următorul aspect important: cele două județe din partea sud-estică a țării au o evoluție electorală inconstantă de-a lungul ciclurilor electorale succedate. Județele Tulcea și Constanța au comportamente electorale total diferite. Pe de o parte, județul Tulcea, care evoluează dinspre un vot preponderent pentru FSN și succesoarele acestuia, PDSR și PSD (în primul deceniu postcomunist), către unul opus social-democraților (perioada de după alegerile locale și generale din 2000), pe de altă parte, județul Constanța, cu un comportament electoral perfect invers. De exemplu, la alegerile generale din septembrie 1992, FDSN a fost net superior CDR în

județul Tulcea (37.67% pentru FDSN și 17.68% pentru CDR), pentru ca în partea sudică a Dobrogei (județul Constanța) CDR să fie partidul câștigător (23.14%), cu puțin mai mult decât FDSN (21.51%). Dacă la voturile CDR le cumulăm și pe cele ale FSN (un partid ce rezultase prin sciziunea Frontului Salvării[2]), atunci distincția este și mai clar conturată: 40.66% pentru CDR și FSN în județul Constanța și 26.36% în Tulcea. La alegerile generale din 1996 diferența de comportament electoral dintre cele două județe se conturează cu o și mai mare claritate: în județul Constanța CDR a fost câștigător detașat (35.39% față de 13.73% pentru PDSR). De altfel, PDSR a fost devansat în județul sudic și de USD (20.75%). În județul Tulcea CDR devine principalul partid din județ, dar diferența față de PDSR a fost una insignifiantă, 28.76% pentru CDR și 28.33% pentru PDSR. Diferența este una cu atât mai accentuată dacă o raportăm la cele două orașe reședință de județ, Constanța și Tulcea. În orașul Constanța CDR a cumulat un procent de patru ori mai mare decât al PDSR (42.57% față de 10.08%), în timp ce în Tulcea raportul a fost unul mai redus (37.42% pentru CDR și 18.95% pentru PDSR). Rezultatele electorale la alegerile generale din 1996 au păstrat aceeași tendință, fie că ne referim la celelalte așezări urbane din cele două județe, fie la cele rurale.

Odată cu alegerile generale și locale din 2000, geografia electorală a Dobrogei comportă schimbări semnificative. La alegerile locale din 2000, PDSR a înregistrat un semnificativ rezultat electoral în orașul reședință de județ Tulcea (40%), cu mult mai mult decât PD (14.31%), PNL (5.25%) sau CDR (4.02%). Dacă ne raportăm strict la Dobrogea, rezultatele electorale de la scrutinul pentru alegerile locale din 2000 au prevestit eșecul de peste câteva luni al CDR de la alegerile generale, atunci când practic alianța electorală s-a situat sub pragul electoral și drept consecință nu a avut prezență parlamentară (vezi tabelul 9.1). Pe de altă parte, succesul electoral al PDSR nu părea a fi unul evident, excepție făcând însă rezultatele din orașele județului Tulcea. Din acest moment electoral al anului 2000, social-democrații devin partidul principal în județul Constanța, în Tulcea PNL, dar mai ales PD înlocuiesc PSD și poziția acestuia de prim partid politic.

2. FSN inițial s-a scindat în FDSN (partidul președintelui de atunci, Ion Iliescu) și FSN (mai apoi PD și PDL, partidul fostului prim-ministru Petre Roman).

Tabelul 9.1. *Rezultatele electorale la alegerile locale (consiliile locale) din Dobrogea (2000)*

	PDSR (%)	PNL (%)	PD (%)	CDR (%)	PRM (%)
Dobrogea	23.71	9.27	15.13	7.44	7.35
Dobrogea urban	23.71	7.25	13.86	6.91	8.54
Dobrogea rural	23.70	12.71	17.31	8.34	5.31
Constanţa urban	21.59	7.60	13.80	7.55	8.37
Constanţa rural	22.43	13.93	21.95	9.87	5.37
Tulcea urban	34.16	5.55	14.16	3.72	9.42
Tulcea rural	25.77	10.66	9.73	5.85	5.22
Oraşul Constanţa	24.93	6.84	5.73	6.55	9.47
Oraşul Tulcea	40.00	5.25	14.31	4.02	9.66

Sursa: INS

Alegerile locale şi generale din noiembrie 2004 amplifică tendinţa sugerată de precedentele scrutine electorale din 2000, cu un PDSR (devenit acum PSD) mult mai vizibil în judeţul Constanţa şi un PD consistent în judeţul Tulcea – evoluţie electorală puţin previzibilă în primul deceniu de după 1989. Această nouă ordine electorală stabilită în judeţele Dobrogei este cu atât mai vizibilă la alegerile locale şi cele generale din 2008. La alegerile pentru consiliile locale din judeţul Constanţa, PSD a obţinut 42.32%, în timp ce al doilea partid clasat, PDL, a însumat puţin peste 20 de procente (22.39%). În Tulcea situaţia se prezintă total răsturnată, cu PDL pe primul loc (41.23%), secondat de PSD (23.97%). Acelaşi tablou electoral se repetă şi în cazul oraşelor reşedinţă de judeţ, Constanţa fiind fief PSD (59.02%), iar în Tulcea PDL ocupând primul loc, cu 62.89% (vezi tabelul 9.2).

Tabelul 9.2. *Rezultatele electorale la alegerile locale (consiliile locale) din Dobrogea (2008)*

	PSD (%)	PDL (%)	PNL (%)
Dobrogea	38.12	26.70	17.74
Dobrogea urban	41.24	26.76	16.35
Dobrogea rural	33.00	26.59	20.03
Constanţa urban	44.68	21.34	17.87

Constanţa rural	37.38	24.57	20.46
Tulcea urban	23.37	54.85	8.46
Tulcea rural	22.44	30.53	19.18
Oraşul Constanţa	59.02	17.03	10.73
Oraşul Tulcea	20.42	62.89	6.00

Sursa: INS

Alegerile generale nu schimbă cu nimic noua geografie electorală din Dobrogea, aşa încât la numărul de mandate, de exemplu, PDL a fost pe primul loc în Tulcea (două dintre cele patru mandate la Camera Deputaţilor), iar PSD + PC în Constanţa (cinci dintre cele zece mandate). Această dinamică electorală pe parcursul celor două decenii postcomuniste este pusă în evidenţă foarte clar de hărţile raportului de vot între principalele partide concurente la alegeri. O comparaţie între harta raportului de vot de la alegerile generale din 1996 (raport calculat împărţind voturile obţinute de PDSR la acele cumulate ale CDR şi USD) şi cea de la alegerile generale din 2008 (raport între voturile PSD + PC şi cele cumulate ale PDL şi PNL) este extrem de sugestivă (vezi harta raportului de vot, respectiv figurile 9.1 şi 9.2), o dispunere electorală asimetrică în comparaţie cu cea identificată de părintele geografiei electorale André Siegfried în Franţa secolelor XIX şi XX. Studiind regiunea Ardèche în timpul celei de-a Treia Republici (1841-1940), interpretând modelele de vot prin prisma organizării spaţiale a societăţii, ce rezidă în structura diferită a mediului geografic, geograful francez a descoperit că arealele care preferau partidele de stânga în anul 1871 se comportau asemănător şi în 1936, separând 31 de regiuni, 17 cu preferinţe de stânga şi 11 cu orientare de dreapta. Doar în trei asemenea spaţii tipul de vot suferea modificări importante în cadrul unei lungi perioade (Taylor şi Johnston, 1979). Ori, în cazul regiunii Dobrogea geografia electorală este una extrem de fluctuantă de la un tip de alegere la altul, situaţie evidentă atât în cazul alegătorilor din mediul rural, cât şi al celor din mediul urban. Această situaţie particularizează Dobrogea şi impune continuarea unor studii electorale la nivel regional, cu agregarea datelor electorale pe localităţi, şi nu doar la nivel judeţean. Prin această afirmaţie avem în vedere faptul că din punctul de vedere al geografiei electorale există o discrepanţă evidentă între analiza de la nivel

național (folosind ca unitate administrativă județul) și cea de la nivel regional, cazul de față al Dobrogei (cu datele electorale pentru fiecare localitate în parte). Dezacordul electoral rezidă în faptul că dacă la nivel național există o coerență în ceea ce privește geografia electorală – o stabilitate evidențiată de analiza în componente principale (Giugăl *et al.*, 2011), în cazul Dobrogei instabilitatea este una mult mai pregnantă. Votul pentru un partid sau altul se schimbă succesiv, ceea ce denotă dimensiunea haotică a acestuia, fie în cazul alegerilor generale sau al celor locale. Pentru majoritatea localităților, aceasta este mai degrabă regula și nu excepția, un comportament de vot de altfel specific țărilor cu democrație incipientă (Flint și Taylor, 2007). Analiza în componente principale a raporturilor de vot calculate între principalele grupări politice (PDSR *versus* CDR în 1996, PDSR și PNL, PD în 2000, PSD+PUR și Alianța DA în 2004, PSD + PC *versus* PNL, PDL în 2008) în intervalul 1996-2008 (alegeri generale, Camera Deputaților) este o probă în acest sens (tabelul 9.3).

Tabelul 9.3. *Analiza în componente principale a raporturilor de vot pentru principalele partide la alegerile generale din Dobrogea (1996-2008)* – component matrix[a]

Alegeri	Încărcări (loadings)
1996	0.63
2000	0.78
2004	0.77
2008	0.51

Extraction Method: Principal Component Analysis.

[a] 1 component extracted.

Alegerile din 2012 nu aduc nimic nou: se reconfirmă poziția de lider incontestabil pentru PSD (implicit USL) în județul Constanța (figura 9.3), iar în județul Tulcea se produce o nouă torsiune, PDL fiind dislocat din poziția de partid prim (figura 9.4). În județul Constanța USL a obținut un procent mai mic de 50% în doar cinci localități dintr-un total de 71, iar în județul Tulcea, în 11 localități din 51. Mai mult, în 17 localități din județul Constanța, USL a înregistrat un procent de peste 70% (23.94% din totalul localităților), în Tulcea localitățile cu peste 70% fiind în număr de nouă (procent de 17.64%).

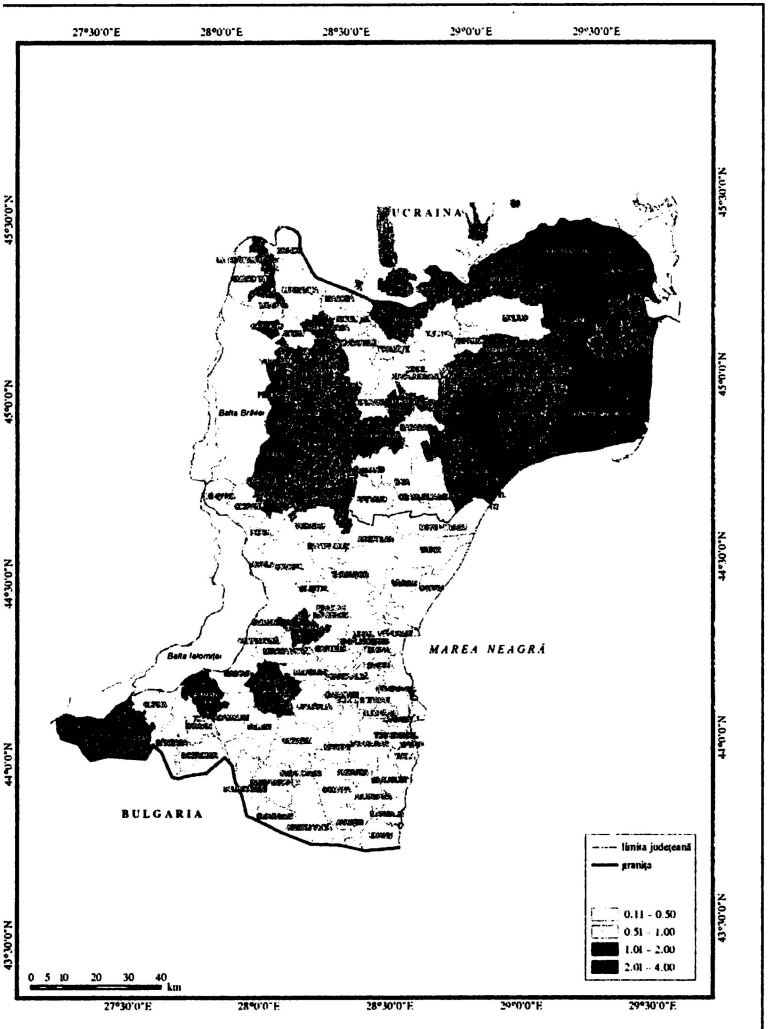

Figura 9.1. *Harta raportului de vot (1996) : PDSR* versus *CDR + USD*

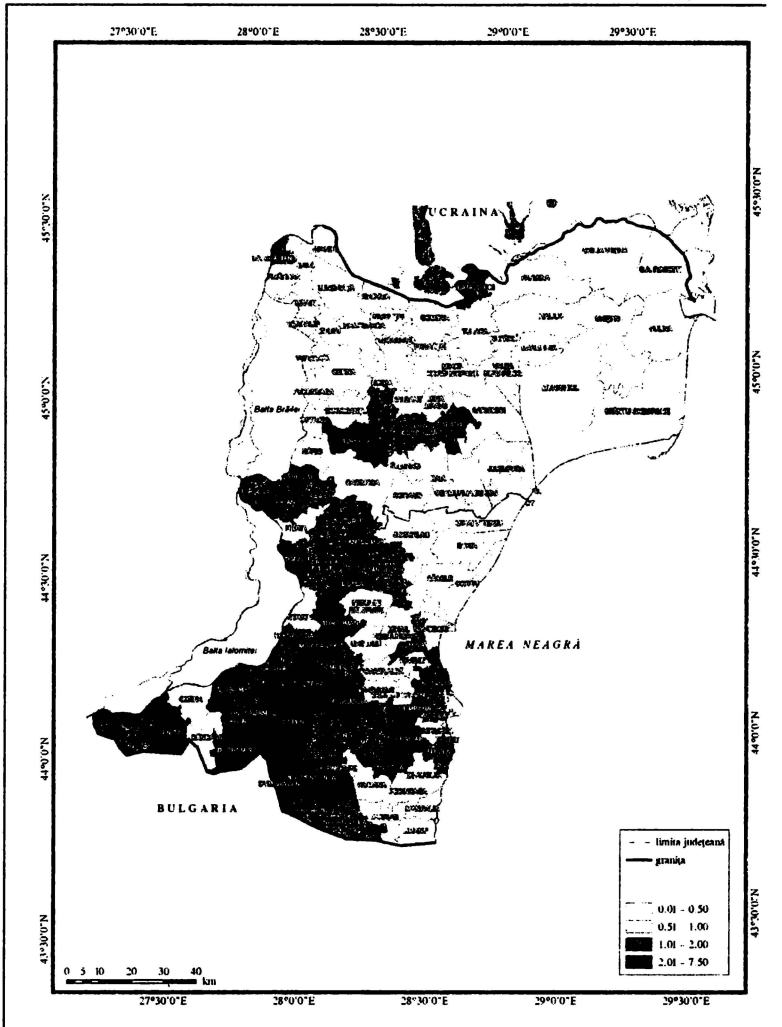

Figura 9.2. *Harta raportului de vot (2008) : PSD + PC* versus *PDL + PNL*

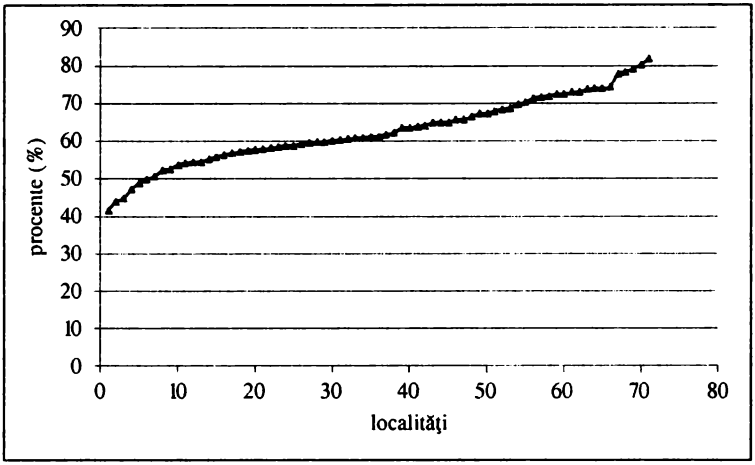

Figura 9.3. *Procentele USL în localităţile judeţului Constanţa la alegerile generale din 2012 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Biroul Electoral Central

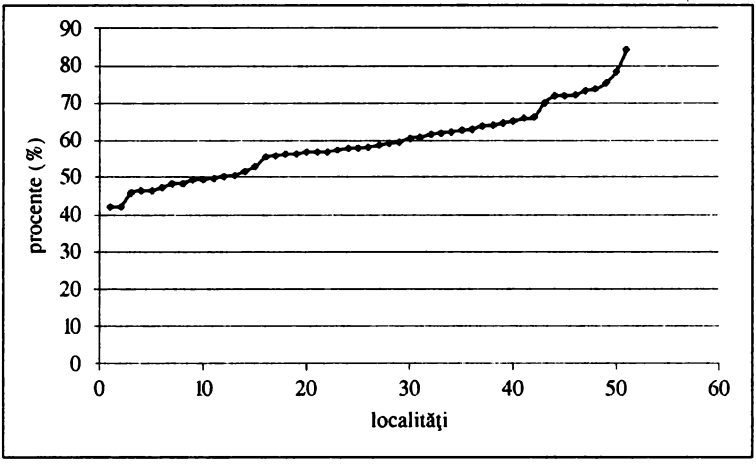

Figura 9.4. *Procentele USL în localităţile judeţului Tulcea la alegerile generale din 2012 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Biroul Electoral Central

Diminuarea numărului de partide cu reprezentare politică (care trec pragul electoral) și scăderea prezenței la vot se produc concomitent cu această geografie electorală extrem de fluctuantă. Există o simbioză în ceea ce privește evoluția sistemului de partide cu reprezentare politică, fie în forul legislativ național, fie la nivel județean sau local, între dinamica națională și cea din Dobrogea, în sensul în care sistemul s-a transformat dintr-o formulă multipartizană cu reprezentare politică în una în care doar partidele mari au contat electoral. Desigur, au existat și încă mai există mici partide care își găsesc reprezentare la alegerile locale (consiliile locale sau primării), dar această particularitate este una minoră și ține de anumite caracteristici locale, și nu de o tendință generală. În prezent, în România ca și în Dobrogea, doar partidele mari contează din punct de vedere electoral. Este vorba de nucleul celor trei mari partide, PDL, PSD și PNL, UDMR fiind un partid strict regional.

Realitatea electorală din Dobrogea postcomunistă indică un aspect important: nu există nici un fel de premise care să conducă către individualizarea unor clivaje politice în spațiul politic autohton. Prin această afirmație avem în vedere faptul că rezultatele electorale din cele două județe menționate nu au nici un fel de rezistență temporală pe faliile electorale (clivajul neocomuniști-anticomuniști sau minimaliști-maximaliști) identificate de teoreticieni cum ar fi Seiler sau De Waele (Seiler, 2003; De Waele, 2003). Pe rând, Constanța și Tulcea au fluctuat din punctul de vedere al susținerii politice. Dacă în primii ani de după revoluție Dobrogea se plasa pe coordonata reformistă, anticomunistă, ideologic mai de centru-dreapta, ca să folosim un limbaj ce ține de delimitările partizane vest-europene, putând avea o oarecare susținere, apoi, odată cu alegerile generale din 2000, PSD (adică social-democrații sau antireformiștii, respectând limbajul comun) devine primul partid în clasamentul dobrogean. Se pot face numeroase interpretări în ceea ce privește acest comportament electoral, dar nicidecum nu se pot identifica clivaje politice sau delimitări ideologice. Realitatea empirică electorală din Dobrogea ne plasează mai degrabă în proximitatea opiniei formulate de Cristian Preda și Sorina Soare (Preda și Soare, 2008). Din punctul de vedere al acestora, sistemul politic postcomunist este organizat în România în jurul negării clivajelor, în acest mod continuându-se voința puterii comuniste, voință întemeiată pe negarea explicită a tuturor clivajelor. Partidele și reprezentanții postcomunismului românesc traduc înainte

de toate conflicte între lideri, iar ceea ce a fost considerat un clivaj fondator în societatea românească, adică opoziția anticomuniști *versus* postcomuniști, nu este, în opinia autorilor, decât o tensiune superficială a societății românești, una ce devine caducă după 2000, odată cu ratarea intrării PNȚCD în Parlament (Preda și Soare, 2008). Rezultatele electorale din Dobrogea confirmă ipoteza de mai sus: dacă până în anul 2000 dihotomia neocomuniști-anticomuniști, o tensiune superficială, cum o prezintă cei doi autori, avea o anumită coerență regională, ulterior aceasta își pierde sensul.

Un altfel de efect al vecinătății (neighbourhood effect)

Polarizarea spațială este un concept esențial în geografia electorală, iar modelele spațiale de vot sunt caracterizate printr-o concentrare puternică între diferite zone omogene (David și Van Hamme, 2011). Procesul spațial de polarizare/omogenizare a comportamentelor electorale a fost adesea explicat prin ceea ce s-a numit efectul vecinătății – *neighbourhood effect*. Într-o accepțiune mai largă, efectul vecinătății se referă la influențele mediului sociogeografic asupra comportamentelor umane, în sensul în care oamenii împrumută caracteristicile mediului în care locuiesc, iar conceptul a fost și este utilizat în științele educației, epidemiologie, psihologie (Sang-Il, 2009).

Plasat în sfera geografiei electorale, efectul vecinătății implică un proces de „conversie prin conversație" (*conversion through conversation*) sau „aceia care discută împreună votează împreună", ori „conversez cu ei, votez ca ei" (Sang-Il, 2009). Tingsten (1937) arătase deja că unele caracteristici (inclusiv electorale) ale muncitorilor care locuiau în teritorii populate preponderent de clasa de mijloc ar putea fi diferite de cele ale muncitorilor care locuiesc în zone populate de clasa socială din care fac parte (David și Van Hamme, 2011). În anii '60 ai secolului trecut, Kevin Cox a remarcat și el că deciziile votanților sunt influențate de contextul local (Cox, 1969). Chiar dacă, mai târziu, Prescott a arătat, pe baza experienței personale, în urma unor discuții cu alegători individuali (cei mai mulți dintre aceștia nu au știut să răspundă coerent de ce au votat într-un anumit fel), că votul nu se poate explica în termenii transferului de informație și ai configurării politice din mediul în care trăiesc alegătorii (*neighbourhood effect*) (Prescott, 1972), numeroase alte studii au argumentat contrariul,

în sensul că efectul vecinătății poate genera comportamente de vot[3], iar ipoteza contaminării politice prin contactul la nivelul vecinătății (*contagion-through-contact*) continuă să atragă atenția. Miller (1978) a arătat următoarea posibilitate :

Dacă doi cetățeni, A și B, au caracteristici sociale asemănătoare, dar cetățeanul A locuiește într-o zonă în care clasa de mijloc este de două ori mai numeroasă decât în zona în care locuiește cetățeanul B, atunci există o probabilitate mare ca cetățeanul A să intre de mai multe ori în relaționare cu cetățeni din această clasă decât cetățeanul B, poate nu chiar de două ori mai mare, dar cu siguranță că semnificativă. Prin urmare, grupul de contact al cetățeanului A va fi părtinitor cu clasa de mijloc comparativ cu grupul de relaționare al cetățeanului B. Ca urmare a acestei realități, cetățeanul A va fi mult mai înclinat să voteze cu Partidul Conservator decât cetățeanul B, în virtutea faptului că în Marea Britanie, de exemplu, cei din clasa de mijloc votează mai mult cu Conservatorii, comparativ cu muncitorii, care au tendința să voteze cu Partidul Laburist.

La mijlocul secolului trecut, Lazarsfeld, Berelson și Gaudet (Lazarsfeld *et al.*, 1944) au observat că votanții, în formarea opiniilor lor politice, au fost influențați de prietenii cu care relaționau. O jumătate de secol mai târziu, analizând alegerile din Marea Britanie, R. Johnston și C. Pattie au ajuns la aceleași concluzii : oamenii au tendința să voteze ca majoritatea din arealul în care trăiesc sau muncesc (Johnston și Pattie, 2006).

În cazul particular al Dobrogei, datele statistice de care dispunem nu permit o abordare de felul celei amintite mai sus. Pentru a fi posibilă o asemenea analiză este nevoie de date obținute în urma aplicării unor chestionare sociologice. Se poate face o adaptare a conceptului teoretizat. Pentru aceasta am selectat un număr de localități rurale, unele situate la mare distanță de municipiile reședință de județ (Constanța și Tulcea), altele situate în proximitatea acestora (localități periurbane), scopul fiind acela de a putea testa în ce măsură comportamentul electoral al alegătorilor din comunele situate în proximitatea orașului se apropie de comportamentul votanților din orașul polarizator. Am pornit de la premisa că locuitorii din localitățile învecinate orașului au permanentă legătură cu acesta, prin

3. Pentru mai multe detalii, vezi Johnston, 1983 ; Andersen și Heath, 2002 ; Huckfeldt și Sprague, 1995 ; Heath, Jowell și Curtice, 2001.

urmare şi „contaminarea" politică se poate produce într-o proporţie mult mai mare (facem această afirmaţie bazându-ne pe cercetările întreprinse în acest sens şi amintite mai sus).

Din jurul Constanţei am selecţionat localităţile Agigea - 8 km distanţă de Constanţa, Cumpăna - 5 km şi Lumina - 17 km, iar Adamclisi - 64 km de oraşul reşedinţă de judeţ, Ion Corvin - 79 km şi Lipniţa - 104 km sunt acelea situate la o mai mare depărtare de oraş. Pentru judeţul Tulcea, localităţile selecţionate sunt Frecăţei - 18 km de Tulcea, Mihail Kogălniceanu - 20 km şi Somova - 12 km (cele din apropierea oraşului reşedinţă de judeţ), Baia - 57 km de Tulcea, Casimcea - 83 km şi Dăeni - 78 km, cele situate la o mai mare distanţă de oraş. Am selectat aceste aşezări rurale astfel încât structura etnică a locuitorilor să fie una pe cât posibil asemănătoare (tabelul 9.4).

Tabelul 9.4. *Caracteristici demografico-economice pentru localităţile periferice şi cele situate la o distanţă mai mare de oraşele reşedinţă de judeţ Constanţa şi Tulcea*

Localitate	Români (%)	Salariaţi primar	Salariaţi secundar	Salariaţi terţiar	Rata sărăciei (%)	Profunzimea sărăciei (%)
Agigea	90.71	417	256	872	20.3	5.9
Cumpăna	91.83	77	39	238	30.4	9.4
Lumina	93.27	341	648	166	31.8	9.5
Adamclisi	95.68	237	84	96	47.3	14.9
Ion Corvin	94.33	23	2	85	50.3	15.3
Lipniţa	92.03	212	10	86	53.0	16.9
Frecăţei	99.53	16	36	107	36.4	10.5
Mihail Kogălniceanu	99.57	76	13	89	41.7	13.1
Somova	99.42	61	57	98	33.7	9.9
Baia	99.38	71	127	174	39.9	12.3
Casimcea	96.30	207	20	96	55.5	18.4
Dăeni	100	96	11	60	41.5	12.1

Sursa: Institutul Naţional de Statistică; Ministerul Agriculturii şi Dezvoltării Rurale - Agenţia de Plăţi pentru Dezvoltare Rurală şi Pescuit, http://www.apdrp.ro/, accesat la 15 mai 2011.

Deosebirile dintre localităţile selectate sunt evidente în ceea ce priveşte rata sărăciei (mult mai pregnante în cazul judeţului Constanţa), în sensul că se observă o mai mare rată a sărăciei şi a profunzimii sărăciei în localităţile situate la o mai mare depărtare de oraşele reşedinţă de judeţ comparativ cu cele învecinate, diferenţă care poate fi sesizată şi dacă calculăm ponderea salariaţilor din sectoarele secundar şi terţiar din totalul salariaţilor localităţilor respective.

Ce se întâmplă la nivel electoral? De exemplu, la alegerile locale din 1992 (consiliile locale), în Constanţa CDR a fost pe primul loc (30.98%), urmat de FSN (26.59%), situaţie inversă în Tulcea, 31.82% pentru FSN şi 24.87% pentru CDR. În localităţile selectate, comportamentul electoral a fost scindat: pe de o parte, localităţile apropiate oraşului, unde raportul de vot între cele două grupări politice a fost unul mai echilibrat (tabelul 9.5), pe de altă parte, aşezările aflate la o distanţă mai mare, unde dezechilibrul în favoarea FSN a fost unul mult mai pregnant.

Tabelul 9.5. *FSN şi CDR la alegerile locale din 1992 (consiliile locale) în localităţile din Dobrogea selectate pentru a testa efectul vecinătăţii* (neighbourhood effect)

Localitate	FSN (%)	CDR (%)	Raport de vot
Constanţa	26.59	30.98	0.86
Agigea	35.84	0.00	0.00
Cumpăna	0.00	37.90	0.00
Lumina	45.74	30.33	1.51
Adamclisi	75.99	24.01	3.17
Ion Corvin	54.16	45.84	1.18
Lipniţa	61.86	38.14	1.62
Tulcea	31.82	24.87	1.28
Frecăţei	45.25	23.98	1.89
Mihail Kogălniceanu	49.61	18.69	2.65
Somova	34.57	36.59	0.94
Baia	35.84	32.82	1.09
Casimcea	60.03	14.95	4.02
Dăeni	71.04	18.21	3.90

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Diferenţa de comportament electoral între localităţile apropiate şi cele depărtate de oraşele principale din Dobrogea s-a manifestat şi

la alegerile generale. De exemplu, la scrutinul din 1996, într-o singură comună din judeţul Constanţa PDSR a însumat voturi mai multe decât CDR (în Lipniţa), în toate celelalte cinci localităţi s-a clasat sub CDR, diferenţa înregistrându-se în ceea ce priveşte amplitudinea votului (mai mare în localităţile apropiate oraşelor). În judeţul Tulcea situaţia a fost una inversă, excepţiile fiind aici Tulcea şi Baia (CDR învingătoare), în celelalte localităţi departajarea făcându-se la nivelul diferenţei de vot dintre cele două grupări politice principale (diferenţă mai mare în favoarea PDSR în comunele depărtate de Tulcea, mult mai mică în cele limitrofe) (figurile 9.5 şi 9.6).

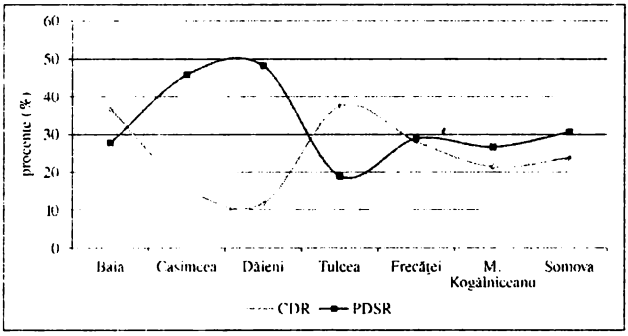

Figura 9.5. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Tulcea - alegerile generale din 1996 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

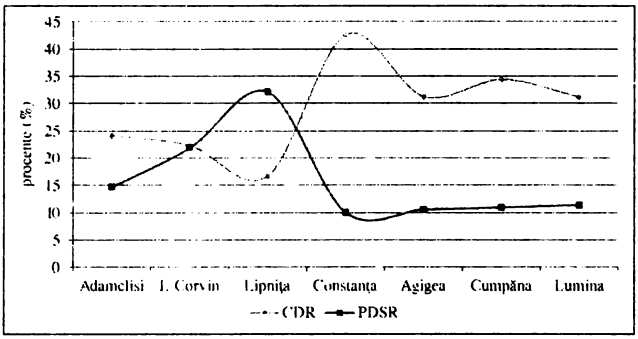

Figura 9.6. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Constanţa - alegerile generale din 1996 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Influenţa oraşului asupra comunelor învecinate şi diferenţa de comportament electoral dintre acestea şi localităţile aflate la o mai mare distanţă a fost bine conturată în situaţia particulară generată de alegerile pentru Camera Deputaţilor (1996-2008). Însumând voturile valabil exprimate pentru cele 3 comune de lângă oraş în contrapondere cu voturile celor trei localităţi aflate la o mai mare distanţă, calculând apoi procentul PDSR, vom observa că linia votului pentru localităţile de lângă oraş este diferită de tendinţa localităţilor depărtate, în sensul că intensitatea votului pentru social-democraţi creşte dinspre oraş către localităţile periferice, situaţie identică atât în judeţul Constanţa, cât şi în judeţul Tulcea (figurile 9.7 şi 9.8).

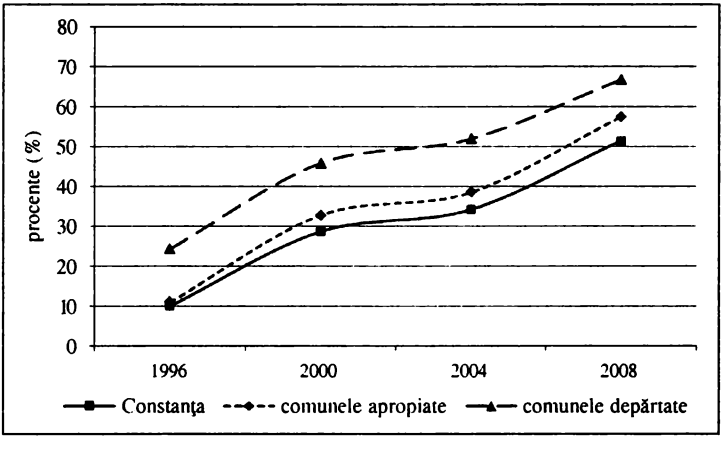

Figura 9.7. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Constanţa. PDSR/PSD în Constanţa, comunele apropiate de Constanţa şi cele depărtate, la alegerile generale - Camera Deputaţilor (1996-2008)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

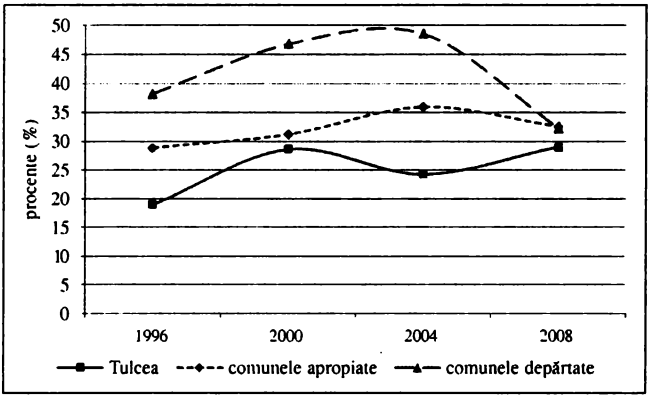

Figura 9.8. Neighbourhood effect *(efectul vecinătății) în județul Tulcea. PDSR/PSD în Tulcea, comunele apropiate de Tulcea și cele depărtate, la alegerile generale - Camera Deputaților (1996-2008)*

Sursa: Institutul Național de Statistică

La alegerile locale diferențele dintre comunele periurbane și cele îndepărtate nu mai sunt la fel de evidente, dar cu toate acestea influența orașului poate fi și aici observată, mai ales în cazul Constanței (figurile 9.9 și 9.10) și mai puțin concludent în cazul Tulcei.

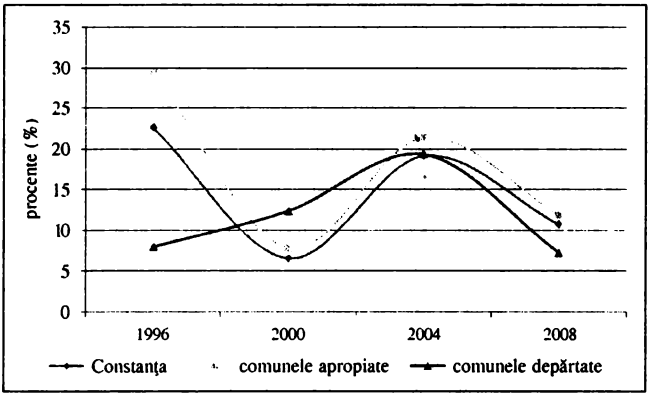

Figura 9.9. Neighbourhood effect *(efectul vecinătății) în județul Constanța. CDR (1996 și 2000) și PNL (2004 și 2008) la alegerile pentru consiliile locale (1996-2004)*

Sursa: Institutul Național de Statistică

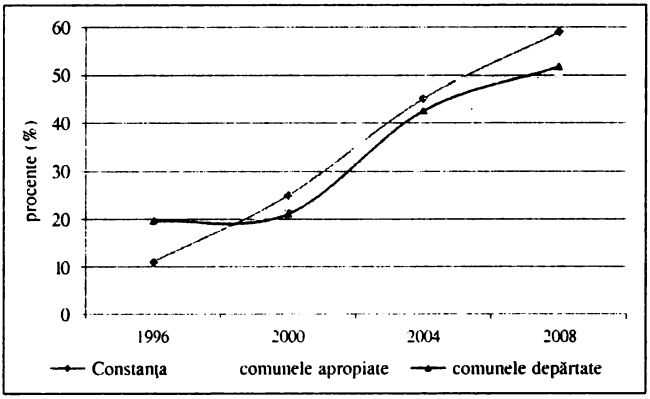

Figura 9.10. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Constanţa. PDSR/PSD la alegerile pentru consiliile locale (1996-2004)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

În concluzie, putem spune că oraşele reşedinţă de judeţ exercită o influenţă importantă în formarea preferinţelor de vot pentru comunele situate în imediata proximitate a acestora, diferenţele de comportament electoral dintre comunele suburbane şi cele situate la distanţe mai mari de oraşul reşedinţă de judeţ fiind evidente (în special în cazul alegerilor generale).

Etnie şi comportament electoral

În 2002, conform datelor de la recensământ, dintre cei 971 643 de locuitori ai Dobrogei, majoritatea s-au declarat etnici români (883 620, adică 90.94%). Cele mai importante minorităţi etnice au fost cele ale turcilor – 2.8%, tătarilor – 2.4% şi ruşilor lipoveni – 2.2% (Popa, 2006). În pofida acestei omogenităţi etnice, unele localităţi au avut un procent al minorităţilor superior mediei naţionale şi regionale (Dobrogea). Astfel de localităţi există în ambele judeţe ale Dobrogei (tabelul 9.6). În măsura în care diferenţele etnice din cadrul unei ţări impun disjuncţii în ceea ce priveşte comportamentul electoral (clivajul centru-periferie), obiectivul nostru este acela de a urmări rezultatele electorale din aceste localităţi cu un procent însemnat al minorităţilor

etnice şi de a identifica în ce măsură etnia presupune comportamente de vot. Pentru realizarea acestui scop am selectat următoarele localităţi: Medgidia, Techirghiol, Băneasa, Ciocârlia, Cobadin, Dobromir, Ghindăreşti, Independenţa şi Valu lui Traian (din judeţul Constanţa), Babadag, Sulina, C.A. Rosetti, Carcaliu, Crişan, Izvoarele, Jurilovca, Sarichioi şi Slava Cercheză (judeţul Tulcea). Datele electorale folosite vor fi cele de la alegerile locale (1992-2008) şi generale (1996-2008).

Tabelul 9.6. *Localităţi plurietnice în judeţele Constanţa şi Tulcea (2002)*

Localitate	R	R (%)	T	T (%)	TT	TT (%)	R I	R I (%)	G	G (%)
Medgidia	35 154	80.18	4 056	9.25	3 987	9.09	-	-		
Techirghiol	5 936	83.49	361	5.07	743	10.45	-	-		
Băneasa	4 374	81.71	963	17.98	-	-	-	-		
Ciocârlia	2 640	86.81	-	-	366	12.03	-	-		
Cobadin	7 310	80.18	1 153	12.64	576	6.31	-	-		
Dobromir	1 309	49.65	1 326	50.3	-	-	-	-		
Ghindăreşti	125	4.6	-	-	-	-	2 576	94.98		
Independenţa	2 495	78.06	414	12.95	282	8.82	-	-		
Valu lui Traian	7 195	81.53	1 323	14.99	-	-	-	-		
Babadag	8 466	84.34	1 289	12.84	-	-	-	-		
Sulina	3 955	85.95	-	-	-	-	504	10.95	-	-
C.A. Rosetti	803	68.1	-	-	-	-	368	31.21	-	-
Carcaliu	326	9.6	-	-	-	-	3 046	89.74	-	-
Crişan	921	65.13	-	-	-	-	348	24.61	-	-

Izvoarele	2 707	69.76	-	-	-	-	-	-	1 166	30.05
Jurilovca	2 837	54.72	-	-	-	-	2 330	44.94	-	-
Sarichioi	4 027	54	-	-	-	-	3 417	45.82	-	-
Slava Cercheză	515	18.2	-	-	-	-	2 309	81.61	-	-

Sursa: Institutul Naţional de Statistică
Legendă: R - români; T - turci; TT - tătari; R l - ruşi lipoveni; G - greci

Evoluţia structurii etnice în Dobrogea

Folosind o statistică a lui Ion Ionescu de la Brad, Constantin Brătescu nota că în 1850 în Dobrogea existau 15 764 de familii. La o populaţie estimată la 100 000 de persoane, cei mai mulţi erau etnicii musulmani - 47.58%, apoi românii - 23.19%, bulgarii - 14.04% şi slavii - 11.66% (Brătescu, 2003). La 1880, conform datelor furnizate în 1905 de comisia însărcinată cu studierea drepturilor politice în Dobrogea, dintre cei 157 087 de locuitori ai celor două judeţe (Constanţa şi Tulcea), cei mai mulţi erau români - 50 915 (32.41%), turcii şi tătarii - 45 902, bulgarii - 30 643, iar comunitatea ruşilor lipoveni număra 17 708 locuitori (V.M. Kogălniceanu). După aproape trei decenii, în 1908, în urma unui intens proces de colonizare, structura etnică a celor două judeţe dobrogene s-a schimbat radical, românii ajungând să depăşească 50% din totalul populaţiei regiunii (168 145 de etnici români dintr-un total de 320 167). Cu un număr de 47 310 locuitori, bulgarii constituiau a doua comunitate etnică din Dobrogea.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, dinamica populaţiei româneşti a fost una continuu ascendentă, în 1930 dintre cei 437 731 de locuitori ai judeţelor Constanţa şi Tulcea 282 844 fiind români (64.70%). După cel de-al doilea război mondial, structura etnică a Dobrogei se va schimba radical, ajungându-se în 1977 la situaţia în care românii reprezentau peste 90% din totalul populaţiei, iar „cele mai semnificative modificări le-au înregistrat grupurile etnice ale bulgarilor (de la 42 070 în 1930 la 415 în 1977), germanilor (12 023 faţă de 550) şi grecilor (de la 7 743 la 635)" (Popa, 2006).

Structura etnică din 2002 este asemănătoare celei din 1977, cu unele mici nuanţe : scăderea populaţiei lipoveneşti cu 2 475 de persoane şi creşterea etnicilor turci cu 5 914 persoane.

Comportamentul electoral în localităţile plurietnice

Comunitatea turcă din Dobrogea

Cu o populaţie de 27 580 de locuitori (85.9% din totalul populaţiei de etnie turcă din ţara noastră), turcii reprezintă minoritatea etnică cea mai numeroasă din Dobrogea, majoritatea acestora trăind în judeţul Constanţa - 24 246 de locuitori (Popa, 2006).

Alegerile locale din 1996, dar şi alegerile generale din toamna aceluiaşi an scot în evidenţă faptul că principalul partid reprezentant al intereselor comunităţii turce, Uniunea Democrată Turcă din România (UDTR), a înregistrat rezultate modeste atât la alegerile locale (consiliile locale), cât şi la alegerile generale (Camera Deputaţilor) (tabelul 9.7). Cel mai bun rezultat (procentual) a fost obţinut în localitatea Băneasa din judeţul Constanţa - 7.15%. De altfel, şi la următoarele alegeri situaţia a rămas neschimbată : partidul a avut o slabă reprezentare, ceea ce înseamnă că cea mai mare parte a comunităţii turce cu drept de vot din localităţile selecţionate fie nu s-a prezentat la vot, fie a votat cu un alt partid. Maximumul procentual, 27.55%, s-a înregistrat în localitatea Dobromir (o comună cu un procent însemnat al minorităţii turce, 50.3%) la alegerile din 2000. În 2004, în aceeaşi localitate Dobromir şi tot la alegerile generale, voturile au fost disipate între trei formaţiuni politice care au candidat în numele minorităţii turce : Uniunea Turco-musulmană din România (14.24%), Uniunea Democrată Turcă din România (8.07%) şi Asociaţia Etnicilor Turci (6.57%). De asemenea, rezultatele de la alegerile locale sunt mai modeste în comparaţie cu cele de la alegerile generale, ceea ce pare surprinzător, alegerile locale oferind posibilitatea reprezentării în consiliile locale. De altfel, doar doi consilieri locali au fost aleşi în toate ciclurile electorale menţionate (1996-2008), în 1996 doi reprezentanţi au fost aleşi pe listele Uniunii Democrate Turce din România, unul în oraşul Medgidia, altul în comuna Cobadin.

Tabelul 9.7. *Rezultate electorale pentru Uniunea Democrată Turcă din România în localități dobrogene cu un procent mare al minorității turce*

Localitate	CL 1996 (%)	G 1996 (%)	CL 2000 (%)	G 2000 (%)	CL 2004 (%)	G 2004 (%)	CL 2008 (%)	G 2008 (%)
Medgidia	3.12	2.10	0	2.46	5.48	1.19	0	0.74
Techirghiol	0.44	2.37	4.17	2.18	0	1.51	0	1.91
Băneasa	1.69	7.15	1.71	3.52	0	2.47	0	2.02
Cobadin	4.88	2.40	0	4.25	0	2.41	0	2.97
Dobromir	0.48	5.24	0	27.55	0	8.07	0	0.33
Independența	0	6.57	0	9.14	0	1.27	0	1.36
Valu lui Traian	0	2.76	2.66	1.43	0	1.09	0	1.04
Babadag	0.17	0.50	1.90	1.29	0	1.57	0	0.27

Sursa: Institutul Național de Statistică
Legendă: CL - alegeri consiliul local; G - alegeri generale (Camera Deputaților)

Comunitatea tătară din Dobrogea

Cealaltă minoritate etnică din județul Constanța[4], cea a tătarilor, reprezentată de Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-musulmani din România (UDTTMR), a avut de asemenea rezultate electorale modeste, în cele mai multe cazuri sub limita procentuală a minorității tătare (tabelul 9.8). Doar trei scoruri obținute de UDTTMR au depășit 10 procente, (15.14% în Valu lui Traian - alegerile generale din 2000, 13.16% și 10.94% în comuna Ciocârlia - alegerile locale și generale din 1996). În rest, scoruri electorale sunt mici, nesemnificative, ceea ce s-a transpus și în cazul acestei comunități în numărul mic de reprezentanți din consiliile locale, doar 12 consilieri locali fiind aleși în cele patru cicluri electorale din 1996 și până în 2008 (cinci la alegerile locale din 1996, câte unul în Medgidia, Techirghiol, Ciocârlia, Cobadin și Valu lui Traian, doi în 2000, ambii în Cobadin,

4. În 2002, dintre cei 23 409 etnici tătari din Dobrogea, 23 230 locuiau în județul sudic dobrogean, doar 179 de tătari fiind recenzați în județul Tulcea.

trei în 2004, câte unul în Medgidia, Cobadin şi Valu lui Traian, doi în 2008, câte unul în Medgidia şi Techirghiol).

Tabelul 9.8. *Rezultate electorale pentru Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-musulmani din România în localităţi dobrogene cu un procent mare al minorităţii tătare*

Localitate	CL 1996 (%)	G 1996 (%)	CL 2000 (%)	G 2000 (%)	CL 2004 (%)	G 2004 (%)	CL 2008 (%)	G 2008 (%)
Medgidia	5.50	3.93	4.25	7.27	0	3.96	5.65	3.88
Techirghiol	5.02	3.58	4.26	8.22	0	3.88	5.35	3.76
Ciocârlia	13.16	10.94	0	9.06	0	2.59	0	2.85
Cobadin	4.31	3.18	5.09	5.93	5.05	2.30	3.17	3
Independenţa	0	4.74	4.62	5.52	0	3.74	0	2.38
Valu lui Traian	8.07	7.76	4.90	15.14	5.98	5.07	3.88	4.45

Sursa: Institutul Naţional de Statistică
Legendă: CL - alegeri consiliul local; G - alegeri generale (Camera Deputaţilor)

Comunitatea ruşilor lipoveni din Dobrogea

Ruşii lipoveni sunt prezenţi pe teritoriul României, în special în Dobrogea, „începând cu secolul al XVII-lea, după schisma bisericii ortodoxe ruse" (Popa, 2006). Dintre cei 21 623 de ruşi lipoveni din România, 16 350 (75.61%) locuiesc în judeţul Tulcea, restul de 5 273 în judeţul Constanţa. În localităţile selecţionate, respectiv Sulina, C.A. Rosetti, Carcaliu, Crişan, Jurilovca, Sarichioi, Slava Cercheză şi Ghindăreşti, locuiesc 14 898 de etnici ruşi lipoveni (68.90%). În trei din aceste localităţi sunt majoritari, respectiv în Ghindăreşti (2 576 ruşi lipoveni şi 94.98%), Carcaliu (3 046 - 89.74%) şi Slava Cercheză (2 309 - 81.61%). Valori importante (procentuale) caracterizează şi comunele Sarichioi (45.82%), Jurilovca (44.94%) şi C.A. Rosetti (31.21%).

Din punctul de vedere al comportamentului electoral, comunitatea ruşilor lipoveni a fost şi este cea mai coagulată, partidul care le reprezintă interesele, Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România (CRLR), contând din punct de vedere parţial electoral din localităţile amintite. Rezultatele cele mai bune au fost obţinute în Slava Cercheză, Ghindăreşti şi Carcaliu (adică tocmai în acele localităţi cu cel mai

mare procent al etnicilor lipoveni), iar cele mai modeste în Crişan, Sulina şi C.A. Rosetti (figura 9.11). Procentele partidului (CRLR) sunt mai bune în cazul alegerilor locale, dar mai mici în situaţia alegerilor generale (tabelul 9.9 şi figura 9.11). Valorile maxime procentuale au fost înregistrate în localitatea Slava Cercheză, trei valori de peste 50% (50.30% la alegerile pentru consiliile locale din 2000, 58.18% la aceleaşi alegeri locale, dar în 1996, şi 59.93% la alegerile locale din 2004). De altfel, în Slava Cercheză toate mandatele de primar din 1996 până în 2008 au aparţinut Comunităţii Ruşilor Lipoveni din România (singura localitate din Dobrogea unde un partid etnic câştigă mandate de primar).

Pe parcursul celor patru cicluri electorale desfăşurate în intervalul 1996-2008, în cazul alegerilor locale, 62 de consilieri locali au fost aleşi pe listele CRLR. Distribuţia mandatelor a respectat ierarhia electorală amintită, Slava Cercheză dând cei mai mulţi reprezentanţi (25 - opt aleşi la alegerile locale din 1996, şase în 2000, şapte în 2004 şi patru în 2008). Celelalte mandate de consilieri locali ce au revenit CRLR au fost consemnate în Carcaliu (9), C.A. Rosetti (6), Sarichioi (9), Ghindăreşti (6), Jurilovca (5), Sulina (1) şi Crişan (1).

Tabelul 9.9. *Rezultate electorale pentru Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România în localităţi dobrogene cu un procent mare al minorităţii ruşilor lipoveni*

Localitate	CL 1996 (%)	G 1996 (%)	CL 2000 (%)	G 2000 (%)	CL 2004 (%)	G 2004 (%)	CL 2008 (%)	G 2008 (%)
Sulina	6.66	6.72	3.70	6.61	3.56	6.16	0	3.42
C.A. Rosetti	32.30	8.37	0	12.38	6.01	10.44	6.28	13.75
Carcaliu	6.46	33.19	12.66	22.45	16.07	18.17	12.59	13.75
Crişan	0	7.08	0	7.55	0	9.69	5.17	2.77
Jurilovca	22.83	21.07	6.81	15.51	7.68	17.66	3.89	8.06
Sarichioi	20.24	26.59	8.47	15.23	16.79	20.15	5.27	18.41
Slava Cercheză	58.18	36.24	50.30	30.84	59.93	37.45	39.67	31.11
Ghindăreşti	18.64	20.90	6.86	41.85	14.56	33.24	10.02	23.32

Sursa: Institutul Naţional de Statistică
Legendă: CL - alegeri consiliul local; G - alegeri generale (Camera Deputaţilor)

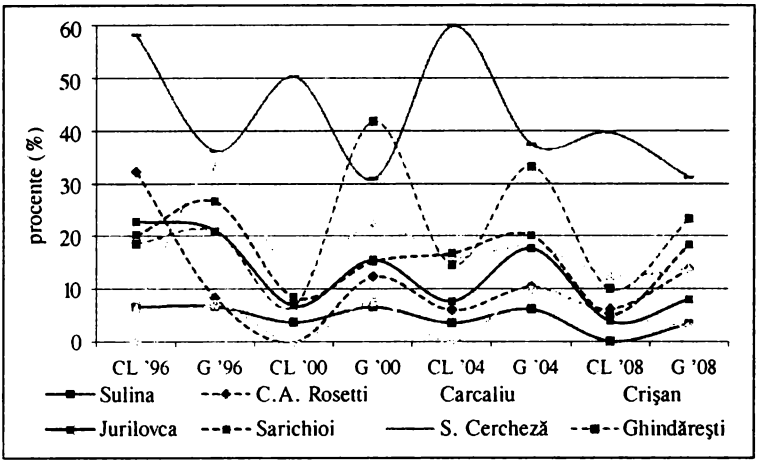

Figura 9.11. *Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România la alegerile generale şi locale în localităţile cu un procent mare al ruşilor lipoveni*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică
Legendă: CL - alegeri consiliul local; G - alegeri generale (Camera Deputaţilor)

Ce s-a întâmplat (electoral) în cele trei localităţi în care procentul etnicilor români este în minoritate în raport cu etnia majoritară dominantă (Dobromir - turci, Ghindăreşti şi Carcaliu - ruşi lipoveni)? În cazul primăriilor, în Dobromir au câştigat mandatele USD (1996) şi PSD (2000, 2004 şi 2008), în Ghindăreşti CDR (în 1996 şi 2000), PSD (în 2004, acelaşi primar care câştigase în 2000 pe listele CDR câştiga alegerile şi în 2004, acum pe listele PSD) şi PDL (2008), iar în Carcaliu PSM (1996 şi 2000), PD (2004) şi PDL (2008).

La alegerile pentru consiliile locale şi generale, comportamentul electoral al celor trei localităţi amintite este unul fluctuant (figura 9.12), în sensul alegerilor din perioada interbelică, cu diferenţa că în postcomunism nu are importanţă ce partid organizează alegerile, competiţia electorală se câştigă sau se pierde indiferent de partidul (partidele) care se află la putere în momentul alegerilor.

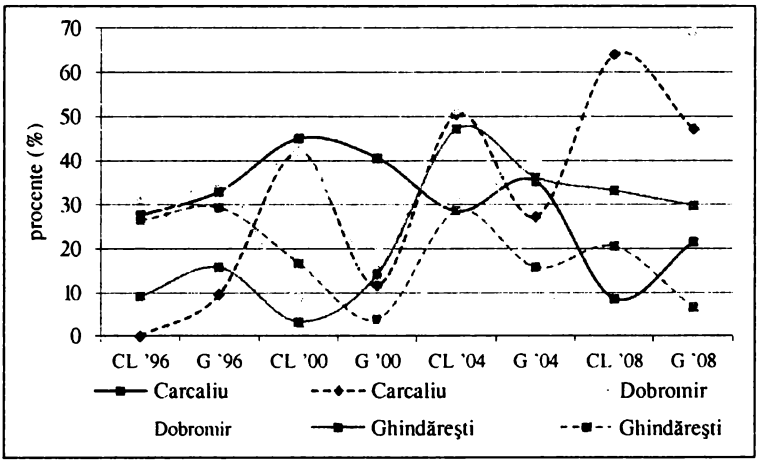

Figura 9.12. *Dinamica electorală pentru principalele partide de la nivel național în localități în care etnia majoritară este alta decât cea românească*

Sursa: Institutul Național de Statistică
Legendă: CL - alegeri consiliul local; G - alegeri generale (Camera Deputaților)
Notă: linia continuă reprezintă voturile pentru PDSR (1996 și 2000), PSD (2004 și 2008), iar linia întreruptă reprezintă voturile pentru CDR (1996), (PNL + PD în 2000 și la alegerile locale din 2004), DA (alegerile generale din 2004) și PDL (2008).

De menționat este și faptul că în comuna Izvoarele, unde există o comunitate importantă de greci (30.05% din totalul populației comunei), Uniunea Elenă din România (UER) a câștigat un singur mandat de consilier local în această localitate (la alegerile locale din 2000).

Putem spune că, exceptând minoritatea ruşilor lipoveni (şi aici în mod parțial), structura etnică nu impune comportanente de vot: partidul ce reprezintă minoritatea importantă nu primește voturile propriei comunități. Voturile cele mai numeroase sunt obținute tot de partidele mari cu reprezentare națională. Această situație particulară era caracteristică şi Dobrogei interbelice, cu deosebirea că în acel interval istoric partidele minorităților etnice din Dobrogea au fost restricționate legislativ, neputând depune candidaturi pentru alegerile generale, în acest fel Dobrogea în particular şi România în general asemănându-se în mare măsură din punctul de vedere al

comportamentului electoral, partidele mari câştigând majoritatea voturilor (Giugăl, 2011). Peste decenii, în postcomunism, tabloul electoral al partidelor etnice se repetă, acum însă în pofida oricărei restricţii de drepturi electorale pentru minorităţile etnice.

Concluzii

Comportamentul electoral în Dobrogea postcomunistă a fost unul de o sublimă dezordine. În primul deceniu de după 1989, în judeţul Constanţa, PSD actual obţinea scoruri electorale modeste, mult sub media naţională. De altfel, la alegerile generale din 1996, doar Banatul şi Bucureştiul egalau judeţul Constanţa în proporţia votului pentru CDR. După 2000, harta electorală a judeţului sud-dobrogean se schimbă eminamente, supremaţia social-democraţilor fiind una de necontestat: majoritatea localităţilor din judeţ au avut la alegerile din 2004 şi din 2008 primari PSD, însuşi oraşul Constanţa fiind un fief social-democrat redutabil. În judeţul Tulcea, evoluţia electorală a fost una inversă: de la un judeţ fidel faţă de PSD în primul deceniu postcomunist, s-a ajuns la unul ataşat electoral liberalilor şi democrat-liberalilor, iar alegerile din 2004 şi din 2008 sunt dovada acestei evoluţii. În 2012 o altă deplasare partizană, dinspre PDL către USL, completează tabloul electoral din judeţul nordic al Dobrogei.

Situaţia este cu atât mai haotică dacă ne raportăm la simpla unitate administrativă. Comunele din ambele judeţe au un comportament electoral extrem de imprevizibil (sunt numeroase cazurile când un partid a obţinut şi 100% la un anumit scrutin electoral, pentru ca după patru ani sau poate chiar după câteva luni să aibă un eşec semnificativ). Pentru toate scrutinele electorale, fie că ne referim la alegerile locale sau la cele generale, amplitudinea dintre votul minim şi cel maxim pentru un partid sau altul, deviaţia standard şi dispersia au avut valori mult superioare votului din oraş, ceea ce ne indică un electorat confuz, în aceeaşi unitate administrativă (comuna) existând o multitudine de comportamente de vot, de la un scrutin electoral la altul, greu de prins într-un anumit pattern de vot (analiza în componente principale indică această instabilitate la nivelul geografiei electorale).

O altă concluzie ce se profilează foarte clar este că efectul vecinătății are consistență și în Dobrogea. Adaptat, conceptul de *neighbourhood effect* capătă sens și aici, influența mediului (a orașului) se face simțită atât în proximitatea municipiului Constanța, cât și în jurul municipiului Tulcea (mai mult la alegerile generale, mai puțin la cele locale).

De asemenea, etnia nu impune comportamente de vot, multe localități cu un segment important de minorități din punct de vedere electoral fiind aproape identice cu cele monoetnice. Excepțiile sunt puține, Slava Cercheză și Carcaliu, și nu schimbă tendința generală a regiunii.

Bibliografie

Andersen, R. și Heath A. (2002), „Class matters: the persisting effects of contextual social class on individual voting in Britain, 1964-97", *European Sociological Review*, 18, 125-138.

Bodocan, V. (2001), *Etnie, confesiune și comportament electoral în Transilvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.

Brătescu, C. (2003), „Populația Dobrogei", în *Dobrogea. 50 de ani de viață românească*, Constanța, Ex Ponto.

Cox, K. (1969), „The voting decision in a spatial context", *Progress in Geography*, 1, 81-117, citat în Pattie, C. și Johnston, R.J., 2009, „Electoral Geography", în Rob Kitchin și Nigel Thrift (ed.), *International Encyclopaedia of Human Geography*, vol. III, Amsterdam & Oxford, Elsevier, 405-422.

Crețan, R. (2006), *Etnie, confesiune și comportament electoral în Banat*, Timișoara, Editura Universității de Vest.

David, Q. și Van Hamme, G. (2011), „Pillars and electoral behaviour in Belgium: The neighbourhood revisited", *Political Geography*, vol. 30, nr. 5, 250-262.

De Waele, J.-M. (2003), „Consolidarea democratică, partide și clivaje în Europa centrală și de Est", în Jean-Michel De Waele (ed.), *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, București, Humanitas, 177-196.

Downs, W.M. (2008), „The 2008 parliamentary election in Romania", *Electoral Studies*, 28, 510-513.

Flint, C. și Taylor, P. (2007), *Political Geography. World-economy, nation-state and locality*, Essex, Pearson Education.

Giugăl, A. (2011), „Arheologie electorală. Particularităţi istorico-electorale în România şi Dobrogea interbelică (1919-1937)", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. XI, nr. 2, 255-273.

Giugăl, A., Johnston, R.J. şi Constantinescu, Ş. (2011), „Democratic musical chairs? Romania's Post-1989 Electoral Geography", *Space and Polity*, vol. 15, nr. 2, 143-161.

Heath, A., Jowell, R. şi Curtice, R. (2001), *The Rise of a New Labour: Party Policies and Voter Choices*, Oxford, Oxford University Press.

Huckfeldt, R. şi Sprague, J. (1995), *Citizens, Politics and Social Communication: Information and Influence in an Election Campaign*, Cambridge, Cambridge University Press.

Johnston, R.J. (1980), *Multivariate Statistical Analysis in Geography. A Primer on the General Linear Model*, New York, Longman Scientific & Technical.

Johnston, R.J. şi Pattie, C. (2006), *Putting Voters in Their Place. Geography and Elections in Great Britain*, Oxford, New York, Oxford University Press.

Johnston, Ron (1983), „The neighbourhood effect won't go away: observations on the electoral geography of England in the light of Dunleavy's critique", *Geoforum*, 14, 161-168.

Kogălniceanu, V.M., *Dobrogea 1879-1909. Drepturi politice fără libertăţi*, Bucureşti, Socec.

Lazarsfeld, P., Berelson, B. şi Gaudet, H. (1944), *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*, New York, Columbia University Press.

Marian, C.G. şi King, R.F. (2010), „Plus ça change: Electoral law reform and the 2008 Romanian parliamentary elections", *Communist and Post-Communist Studies*, 43, 7-18.

Miller, W.L. (1978), „Social class and party choice in England: a new analysis", *British Journal of Political Science*, 8, 259-284.

Popa, V. (2006), *Dobrogea, spaţiu de interferenţe geopolitice*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Preda, C. (2005), *Partide şi alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, Bucureşti, Nemira.

Preda, C. şi Soare, S. (2008), *Regimul, partidele şi sistemul politic din România*, Bucureşti, Nemira.

Prescott, J.R.V. (1972), *Political Geography*, Londra, Methuen, citat în Ron Johnston şi Charles Pattie, 2006, *Putting Voters in their Place. Geography and Elections in Great Britain*, Oxford, New York, Oxford University Press.

Sang-Il, L. (2009), „Neighbourhood Effects", în Rob Kitchin şi Nigel Thrift (ed.), *International Encyclopedia of Human Geography*, vol. VII, Amsterdam, Oxford, Elsevier, 349-353.

Seiler, D.-L. (2003), „Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan în analiza partidelor politice din Europa centrală?", în Jean-Michel De Waele (ed.), *Partide politice şi democraţie în Europa centrală şi de est*, Bucureşti, Humanitas, 135-176.

Taylor, P.J. şi Johnston, R.J. (1979), *Geography of Elections*, Harmondsworth, Penguin Books.

Tingsten, H. (1937), *Political behavior : studies in election statistics*, Londra, P.S. King.

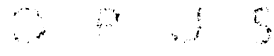

ŞTIINŢE POLITICE

au apărut :

Vladimir Tismăneanu - *Fantasmele salvării. Democraţie, naţionalism şi mit în Europa postcomunistă*
Raymond Aron - *Lupta de clasă. Noi prelegeri despre societăţile industriale*
Vladimir Tismăneanu - *Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor*
Samuel P. Huntington - *Ordinea politică a societăţilor în schimbare*
Murray Edelman - *Politica şi utilizarea simbolurilor*
Jeffrey C. Isaac - *Democraţia în vremuri întunecate*
Leo Strauss - *Cetatea şi omul*
Tony Judt - *Povara responsabilităţii. Blum, Camus, Aron şi secolul XX francez*
George Voicu - *Zeii cei răi. Cultura conspiraţiei în cultura postcomunistă*
Anthony Giddens - *A treia cale. Renaşterea social-democraţiei*
Anthony Giddens - *A treia cale şi criticii ei*
Levente Salat - *Multiculturalismul liberal. Bazele normative ale existenţei minoritare autentice*
Robert D. Putnam (în colaborare cu Robert Leonardi şi Raffaella Y. Nanetti) - *Cum funcţionează democraţia*
Raymond Aron - *Marxisme imaginare. De la o sfântă familie la alta*
John Gray - *Cele două feţe ale liberalismului*
Arend Lijphart - *Democraţia în societăţile plurale*
Vladimir Tismăneanu - *Ghilotina de scrum*
Robert D. Kaplan - *Politici de război. De ce necesită conducerea politică un etos păgân*
Amitai Etzioni - *Societatea monocromă*
Stanislao G. Pugliese - *Carlo Rosselli. Eretic socialist şi exilat antifascist*
J.B. Schneewind - *Inventarea autonomiei. O istorie a filosofiei morale moderne*
Mark Lilla - *Spiritul nesăbuit. Intelectualii în politică*
Vladimir Pasti - *Noul capitalism românesc*
Arend Lijphart - *Modele ale democraţiei. Forme de guvernare şi funcţionare în treizeci şi şase de ţări*
James C. Scott - *În numele statului. Modele eşuate de îmbunătăţire a condiţiei umane*
Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt - *Războiul tăcut. Introducere în universul informaţiilor secrete*

Laura Sitaru - *Gândirea politică arabă. Concepte-cheie între tradiție și inovație*

Grzegorz Ekiert, Stephen E. Hanson (coord.) - *Capitalism și democrație în Europa Centrală și de Est. Evaluarea moștenirii regimurilor comuniste*

Vasile Boari, Sergiu Gherghina, Radu Murea (editori) - *Regăsirea identității naționale*

Dan Pavel - *Democrația bine temperată. Studii instituționale*

Jonah Goldberg - *Fascismul liberal. Istoria secretă a stângii americane de la Mussolini la politica semnificației*

Daniel J. Mahoney - *Aleksandr Soljenițîn. Dincolo de ideologie*

Cristian Preda - *Românii fericiți. Vot și putere de la 1831 până în prezent*

Joseph S. Nye, Jr. - *Viitorul puterii*

Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith - *Manualul dictatorului. De ce să te porți rău e aproape întotdeauna o bună politică*

Eric Hoffer - *Adepții fanatici. Reflecții asupra naturii mișcărilor de masă*

Adrian Miroiu, Șerban Cerkez (coord.) - *Competiția politică în România*

www.polirom.ro

Redactor: Giuliano Sfichi
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: septembrie 2013. Apărut: 2013
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L.
Calea Unirii nr. 35. Suceava
Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062
E-mail: office@tipolidana.ro; www.tipolidana.ro

Competiția politică reprezintă una dintre caracteristicile fundamentale ale unei societăți democratice, iar cunoașterea sistemului instituțional, a comportamentului partidelor și votanților este esențială pentru a înțelege viața politică a unei țări. Volumul analizează diferite fenomene asociate competiției politice, punând accent pe realitatea românească de după 1990. Studenții și profesorii de la facultățile de științe politice, analiștii și specialiștii în domeniu găsesc informații actualizate cu privire la raționalitatea comportamentului de vot, constrângerile ce limitează capacitatea actorilor politici de a se uni în cadrul unor coaliții de guvernare sau modul în care schimbarea regulilor de vot și componenta etnică influențează preferințele alegătorilor.

Influența incertitudinii asupra competiției politice • Modele spațiale ale competiției electorale • Competiția intra- și interpartinică în alegerile parlamentare din 2008 și 2012 din România • Cartelizarea sistemelor de partide din Europa Centrală și de Est: o analiză comparativă a cazurilor român și maghiar • Formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală și de Est • Modelul actorilor cu putere de veto și relațiile instituționale dintre partidele politice în administrația locală • Un experiment privind regulile de vot la alegerile locale din Chișinău – Republica Moldova • Competitivitatea sistemului de partide la nivel local, 1996-2012: de la echilibru la monopol politic • Alegerile din Dobrogea postcomunistă, 1992-2012

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-3803-1

9 789734 638031

www.polirom.ro

Carte publicată și în ediție digitală

Foto copertă: © Andrey Popov/Dreamstime.com